

Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego 2020

Report on the socio-economic situation
of Kujawsko-Pomorskie Voivodship 2020

Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego 2020

Report on the socio-economic situation
of Kujawsko-Pomorskie Voivodship 2020

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy Statistical Office in Bydgoszcz

Bydgoszcz 2020

Opracowanie merytoryczne

Content-related works

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy. Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badań Regionalnych, Ośrodek Badań i Analiz Rynku Pracy
Statistical Office in Bydgoszcz. Kujawsko-Pomorskie Centre for Regional Surveys, Surveys and Analysis of Labour Market
Centre

pod kierunkiem

supervised by

Małgorzata Górka

Zespół autorski

Author team

Waldemar Borzych, Michał Cabański, Agnieszka Krautforst-Kłoszewska, Ewa Liminowicz, Marta Kordylewicz,
Jagoda Książkiewicz, Dorota Malicka, Adam Mańkowski, Magdalena Miśko, Ewa Panic-Kentzer, Anita Patyk,
Patrycja Podemska, Agnieszka Wasila, Joanna Wojciechowska-Majorek, Magdalena Żmuda-Trzebiatowska,
Radosław Żmuda-Trzebiatowski

Prace redakcyjne

Editorial work

Magdalena Miśko

Tłumaczenie

Translation

Pracownicy Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy

Employees of the Statistical Office in Bydgoszcz

Skład i opracowanie graficzne

Typesetting and graphics

Jacek Pruski

ISSN 2084-6703

Publikacja dostępna na stronie

Publication available on website:

<http://bydgoszcz.stat.gov.pl/>

Przy publikowaniu danych Urzędu Statystycznego prosimy o podanie źródła

When publishing Statistical Office data please indicate the source.

Przedmowa

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy przekazuje Państwu dziewiąte wydanie **„Raportu o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego”**. Publikacja wydawana jest w identycznym układzie i zakresie tematycznym przez wszystkie urzędy statystyczne w Polsce.

Zakres prezentowanych w opracowaniu zagadnień został poszerzony w porównaniu z poprzednimi edycjami. Tematyka stanowi nawiązanie do wyzwań zawartych w dokumencie strategicznym z punktu widzenia prowadzenia polityki regionalnej, tj. w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030.

W opracowaniu przedstawiliśmy istotne dla rozwoju społeczno-gospodarczego województwa kujawsko-pomorskiego informacje o zmianach zachodzących w środowisku, obserwowanych procesach demograficznych, zagadnienia związane z edukacją oraz z wykorzystaniem kapitału ludzkiego. Zarysowaliśmy zmiany zachodzące na rynku pracy, a także tematy związane z warunkami i jakością życia mieszkańców województwa, m. in. z ochroną zdrowia, transportem, czy z bezpieczeństwem publicznym. Zwróciliśmy uwagę na aktualne czynniki wpływające na koniunkturę gospodarczą województwa kujawsko-pomorskiego, na tendencje obserwowane w podstawowych obszarach gospodarki, aktywność podmiotów gospodarki narodowej, a także na elementy z obszaru działalności badawczo-rozwojowej oraz innowacyjnej. Poruszyliśmy zagadnienia związane z finansowaniem działań z budżetów samorządowych, czy też z projektami dofinansowanymi z Unii Europejskiej z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Wybrane dane statystyczne przedstawione zostały na tle kraju, w odniesieniu do innych województw, a także w ujęciu retrospektywnym.

Publikacja, poza opisem analitycznym i tablicami statystycznymi, zawiera także graficzne formy prezentacji danych w postaci kartogramów, kartodiagramów i wykresów, które obrazują zmienność przestrzenną i czasową zjawisk.

Publikacja jest zbiorem bieżących, rocznych informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa, a jej uzupełnienie stanowią wydawane kwartalnie biuletyny statystyczne oraz miesięcznie komunikaty o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego
w Bydgoszczy

dr Wiesława Gierańczyk

Bydgoszcz, maj 2020 r.

Preface

The Statistical Office in Bydgoszcz presents to you the ninth edition of **Report on the socio-economic situation of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship**. Equivalent versions of the study, with a similar structure and thematic range, are published by all regional statistical offices in Poland.

The scope of issues presented in the study has been expanded in comparison with previous editions. The subject matter refers to the challenges contained in the strategic document from the point of view of conducting regional policy, that is the National Strategy of Regional Development 2030.

In the study, we presented information on changes in the environment, observed demographic processes, issues related to education and the use of human capital relevant for the socio-economic development of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. We outlined the changes taking place on the labour market, as well as topics related to the conditions and quality of life of the voivodship's residents, regarding e.g. health care, transport or public safety. We paid attention to the current factors affecting the economic situation of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, trends observed in key areas of the economy, the activity of national economy entities, as well as issues in the fields of research and development and innovation. We raised issues related to financing activities from local government budgets, or projects co-financed by the European Union from the Structural Funds and the Cohesion Fund. Selected statistics are presented against the background of the country, in relation to other voivodships, as well as in a retrospective way.

The publication, apart from statistical tables and analytical description, also includes graphical forms of presenting data: cartograms, cartodiagrams and charts, which illustrate the spatial and temporal variability of phenomena.

The publication contains current, annual information on the socio-economic situation of the voivodship. It is complemented by statistical quarterly bulletins and monthly announcements about socio-economic situation in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship.

Director
of the Statistical Office
in Bydgoszcz

Wiesława Gierańczyk, Ph. D.

Bydgoszcz, May 2020

Spis treści

Contents

	Str. Page
Przedmowa	3
Preface	4
Objaśnienia znaków umownych. Ważniejsze skróty.	7
Symbols. Major abbreviations.	7
Synteza	9
Executive Summary	12
Rozdział 1. Województwo na tle kraju.	15
Chapter 1. Voivodship against the background of the country	15
Rozdział 2. Województwo na tle pozostałych województw	18
Chapter 2. Voivodship against the background of other voivodships.	18
Rozdział 3. Powierzchnia i podział terytorialny województwa	26
Chapter 3. Area and territorial division of voivodship.	26
Rozdział 4. Środowisko	27
Chapter 4. Environment	27
4.1. Warunki meteorologiczne	27
4.1. Meteorological conditions.	27
4.2. Powierzchnia ziemi	29
4.2. Ground surface.	29
4.3. Zużycie wody. Ścieki komunalne i przemysłowe.	32
4.3. Water consumption. Municipal and industrial wastewater	32
4.4. Zanieczyszczenie i ochrona powietrza	36
4.4. Pollution and protection of air	36
4.5. Ochrona przyrody. Lasy	38
4.5. Nature protection. Forests.	38
4.6. Odpady przemysłowe i komunalne	42
4.6. Industrial and municipal waste.	42
4.7. Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska	46
4.7. Economic aspects of environmental protection	46
Rozdział 5. Społeczeństwo	49
Chapter 5. Society	49
5.1. Kapitał ludzki	49
5.1. Human capital	49
5.2. Jakość życia	81
5.2. Quality of life	81

Rozdział 6. Gospodarka	119
Chapter 6. Economy	119
6.1. Produkt krajowy brutto	119
6.1. Gross domestic product	119
6.2. Koniunktura gospodarcza	124
6.2. Business tendency	124
6.3. Przedsiębiorczość	127
6.3. Entrepreneurship	127
6.4. Produkcja i usługi	144
6.4. Production and services	144
Rozdział 7. Finanse jednostek samorządu terytorialnego	173
Chapter 7. Finances of local government units	173
7.1. Dochody jednostek samorządu terytorialnego	173
7.1. Revenue of local government units	173
7.2. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego	176
7.2. Expenditure of local government units	176
7.3. Wynik budżetów jednostek samorządu terytorialnego	179
7.3. Result of budgets of local government units	179
7.4. Projekty dofinansowane z UE z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności	182
7.4. Projects co-financed by the EU from structural funds and the Cohesion Fund	182
Rozdział 8. Wybrane dane o województwie kujawsko-pomorskim	184
Chapter 8. Selected data on Kujawsko-Pomorskie Voivodship	184
Rozdział 9. Wybrane dane o Bydgoszczy i Toruniu	187
Chapter 9. Selected data on Bydgoszcz and Toruń	187

Objaśnienia znaków umownych

Symbols

Symbol Symbol	Opis Description	Symbol Symbol	Opis Description
Kreska (-)	oznacza, że zjawisko nie wystąpiło. magnitude zero.	Znak Δ	oznacza, że nazwy zostały skrócone w stosunku do obowiązującej klasyfikacji. categories of applied classification are presented in abbreviated form.
Zero: (0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5. magnitude not zero, but less than 0.5 of a unit.	„W tym” „Of which”	oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy. indicates that not all elements of the sum are given.
(0,0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05. magnitude not zero, but less than 0.05 of a unit.	Comma (,)	used in figures represents the decimal point.
Kropka (.)	oznacza: brak informacji, konieczność zachowania tajemnicy statystycznej lub że wypełnienie pozycji jest niemożliwe albo niecelowe. data not available, classified data (statistical confidentiality) or providing data impossible or purposeless.		

Ważniejsze skróty

Major abbreviations

Skrót Abbreviation	Znaczenie Meaning	Skrót Abbreviation	Znaczenie Meaning
zł PLN	złoty PLN	GWh	gigawatogodzina gigawatt-hour
tys.	tysiąc thousand	cd. cont.	ciąg dalszy continued
mln mln	milion million	dok. cont.	dokończenia continued
g	gram gram	kpl.	komplet set
kg	kilogram kilogramme	szt. pcs	sztuka piece
t	tona tonne	pkt	punkt
dt	decytona decitonne	p. proc. pp	punkt procentowy percentage point
l	litr litre	°C	stopień Celsjusza centigrade
ha	hektar hectare	BAEL LFS	Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności Labour Force Survey
m ²	metr kwadratowy square metre	MON	Ministerstwo Obrony Narodowej Ministry of National Defence
m ³	metr sześcienny cubic metre	MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji Ministry of the Interior and Administration
dam ³	dekametr sześcienny cubic decametre	NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia National Health Fund
hm ³	hektometr sześcienny cubic hectometre	PKD	Polska Klasyfikacja Działalności NACE classification
km ²	kilometr kwadratowy square kilometre	UE EU	Unia Europejska European Union
kWh	kilowatogodzina kilowatt-hour		

W publikacji zastosowano skróty niektórych nazw poziomów klasyfikacyjnych PKD 2007; skrócone nazwy zostały oznaczone w tablicach i wykresach znakiem „Δ”. Zestawienie zastosowanych skrótów i pełnych nazw podaje się poniżej:

The names of some classification levels of NACE Rev. 2 used in publication have been abbreviated, abbreviations are marked in the tables and graphs with the sign „Δ”. The list of abbreviations used and their full names are given below:

Skrót Abbreviation	Pełna nazwa Full name
sekcje sections	
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
Handel; naprawa pojazdów samochodowych Trade; repair of motor vehicles	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles
Zakwaterowanie i gastronomia Accommodation and catering	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi Accommodation and food service activities
Obsługa rynku nieruchomości	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
Administrowanie i działalność wspierająca	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
działy divisions	
Produkcja wyrobów z drewna, korka, słomy i wikliny Manufacture of products of wood, cork, straw and wicker	Produkcja wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli; produkcja wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania Manufacture of wood and of products of wood and cork, except furniture; manufacture of articles of straw and plaiting materials
Produkcja wyrobów z metali Manufacture of metal products	Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń Manufacture of fabricated metal products, except machinery and equipment
Produkcja maszyn i urządzeń	Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowana
Gospodarka odpadami; odzysk surowców	Działalność związana ze zbieraniem, przetwarzaniem i unieszkodliwianiem odpadów; odzysk surowców
Budowa budynków	Roboty budowlane związane ze wznoszeniem budynków
Budowa obiektów inżynierii lądowej i wodnej	Roboty związane z budową obiektów inżynierii lądowej i wodnej

Synteza

Województwo kujawsko-pomorskie, zajmuje powierzchnię blisko 18,0 tys. km² (stan w dniu 1 stycznia 2019 r.), tj. 5,4% powierzchni kraju. W końcu 2019 r. na jego obszarze mieszkało 2072,4 tys. ludności, tj. 5,4% ogółu ludności Polski. Gęstość zaludnienia na 1 km² wynosiła 115 osób. Blisko 59% ludności stanowili mieszkańcy miast.

ŚRODOWISKO

W 2019 r. w strukturze powierzchni geodezyjnej dominowały użytki rolne (64,9%). Pod tym względem województwo kujawsko-pomorskie zajmowało 4 lokatę w kraju (po łódzkim, lubelskim i mazowieckim). Od 2010 r. ubyło 11,8 tys. ha użytków rolnych (1,0% tych gruntów, w kraju 0,9%). Nie było większych zmian arealów gruntów ornych (spadek o 0,8%). Wyraźniejsze zmiany dotyczyły pozostałych elementów struktury użytków rolnych. W porównaniu z 2010 r. ubyło sadów (spadek o 46,1%), a także gruntów pod rowami (o 5,1%), pastwisk trwałych (o 3,3%) i łąk trwałych (o 2,0%). Przybyło gruntów pod stawami (wzrost o 13,6%), a także gruntów rolnych zabudowanych (o 4,9%).

W wykorzystaniu gruntów znaczący był również wzrost powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych (o 17,1% od 2010 r.). Dla dominujących w ich strukturze: innych terenów zabudowanych, terenów mieszkaniowych, terenów przemysłowych oraz dróg odnotowano wzrost odpowiednio o 46,9%, 35,7%, 16,2% oraz 6,5%.

Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. było mniejsze niż w 2010 r., przy czym ponad 50% stanowiła eksploatacja sieci wodociągowej, a około 35% – zużycie do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz do napełniania i uzupełniania stawów rybnych. W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim wytworzono o blisko 5% więcej ścieków niż w 2010 r. Wśród oczyszczalni komunalnych więcej niż w 2010 r. było oczyszczalni typu biologicznego, a mniej oczyszczalni z podwyższonym usuwaniem biogenów. W latach 2010-2018 odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków systematycznie wzrastał.

Zmiany w gospodarowaniu wodą od 2010 r. ulegały niewielkim wahaniom. Istotna różnica wystąpiła na tle kraju, w którym przeważało zużycie wody w przemyśle (w 2018 r. 72,2% wody). W województwie kujawsko-pomorskim notowano również mniejszą niż w kraju różnicę między udziałem w zużyciu wody na potrzeby rolnictwa i leśnictwa a udziałem w zużyciu wody na cele eksploatacji sieci wodociągowej

Powierzchnia obszarów prawnie chronionych według stanu na 31 grudnia 2018 r. wynosiła ponad 582,5 tys. ha, co stanowiło 32,4% powierzchni województwa. Liczba obiektów o szczególnych walorach przyrodniczych objętych ochroną prawną była największa w kraju (2292 obiektów). Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 17 gminach udział powierzchni prawnie chronionej przekroczył 80,0% ogólnej powierzchni gminy.

Ilość wytworzonych odpadów przemysłowych zmalała od 2010 r., jednak głównym sposobem ich zagospodarowania w 2018 r. wciąż było przekazywanie innym odbiorcom. W zagospodarowaniu odpadów komunalnych w 2018 r. największe znaczenie, przy rosnącym udziale odpadów zebranych selektywnie (28,6%), miał odzysk odpadów (55,4%).

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim, jak i w kraju najwięcej nakładów na środki trwałe służących ochronie środowiska przeznaczono na gospodarkę ściekową i ochronę wód. Był to kluczowy kierunek finansowania w latach 2010–2018.

SPOŁECZEŃSTWO

Według stanu na 31 grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w porównaniu z poprzednim rokiem odnotowano spadek liczby ludności o 5,4 tys. osób. Przewaga liczby zgonów nad liczbą urodzeń spowodowała ujemny przyrost naturalny. Ujemne było również saldo migracji.

Spółeczeństwo województwa kujawsko-pomorskiego starzeje się. Obrazuje to m.in. coraz wyższa mediana wieku mieszkańców województwa, która w 2019 r. dla mężczyzn wyniosła 39,6 lat, a dla kobiet 43,0 lata (w 2018 r. odpowiednio 39,2 i 42,6 lat).

Postępujący proces starzenia się społeczeństwa przejawia się zmniejszaniem się udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym przy jednoczesnym wzroście udziału ludności w wieku poprodukcyjnym.

W 2018 r. w porównaniu z 2010 r. w województwie odnotowano zmiany w strukturze ludności w wieku 15 lat i więcej pod względem poziomu wykształcenia. O 6,0 p. proc. zwiększyła się liczba osób legitymujących się wykształceniem wyższym. Zwiększył się również odsetek osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym. W latach 2010-2018 zauważono również wzrost zainteresowania zdobyciem wykształcenia wyższego na uczelniach w województwie przez cudzoziemców.

W województwie zauważalny jest także stały wzrost wartości współczynnika aktywności zawodowej oraz wskaźnika zatrudnienia. Rosnąca liczba pracujących i malejąca bezrobotnych wpływa natomiast na spadek bezrobocia wg BAEL. Wyraźnie widoczny jest też przyrost biernych zawodowo, których bierność wynikała z pozostawania na emeryturze. Ubywa jednak osób, które nie pracują ani nie poszukują pracy w związku z nauką i podnoszeniem kwalifikacji.

Według stanu na koniec 2018 r. liczba pracujących w gospodarce narodowej w województwie wyniosła 749,2 tys. osób. W tym w sektorze prywatnym pracowało 596,9 tys. osób.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2018 r. wzrosło w skali roku o 6,5%. Nieco wolniej rosła przeciętna miesięczna emerytura wypłacana z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych oraz rolników indywidualnych. Gospodarstwa domowe miały do dyspozycji dochód o 10,3% większy niż w 2017 r.

W 2018 r. zanotowano za to spadek liczby osób, które korzystały ze świadczeń wychowawczych oraz pomocy społecznej. Mieszkańcy województwa mają dostęp do szeregu usług świadczonych w zakresie systemu ochrony zdrowia. Zgodnie z danymi statystycznymi w latach 2012-2018 poprawił się dostęp mieszkańców do usług większości grup personelu medycznego. Niesłabnącym zainteresowaniem cieszy się korzystanie z oferty lecznictwa uzdrowiskowego. W tym okresie o blisko 25% zwiększyła się liczba kuracjuszy i pacjentów w uzdrowiskach.

W 2019 r. w porównaniu do roku poprzedniego zaobserwowano poprawę bezpieczeństwa publicznego w województwie. Świadczy o tym spadek liczby przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych. Poprawiło się też bezpieczeństwo na drogach w województwie.

GOSPODARKA

W województwie na koniec 2019 r., podobnie jak w poprzednich dziewięciu latach dominowały podmioty należące do sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych.

W kwietniu 2020 r. przedsiębiorcy z województwa kujawsko-pomorskiego ocenili koniunkturę najgorzej od początku 2011 r. Najbardziej pesymistyczne oceny formułowane były przez podmioty prowadzące działalność w zakresie informacji i komunikacji, a także transportu i gospodarki magazynowej.

W 2019 r. 97,3% przedsiębiorstw wykorzystywało w działalności komputery, a 96,9% posiadało dostęp do Internetu (obie te wartości były wyższe od notowanych średnio dla Polski).

Podstawowe wyniki finansowe uzyskane przed badane przedsiębiorstwa niefinansowe były gorsze niż przed rokiem. Pogorszyły się też podstawowe wskaźniki ekonomiczno-finansowe.

Rozpatrując obszar produkcji i usług warto zaznaczyć, że w rolnictwie w 2019 r. w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększyła się produkcja zbóż podstawowych, rzepaku i rzepiku oraz buraków cukrowych. Zwiększyły się pogłowie bydła i owiec, zmniejszyło się natomiast pogłowie trzody chlewnej i drobiu.

Wzrost odnotowano również w przypadku produkcji sprzedanej przemysłu oraz produkcji budowlano-montażowej. Jednak dynamika wzrostu jest zdecydowanie wolniejsza od notowanej w latach 2017-2018. W 2019 r. odnotowano wzrost wydajności pracy w odniesieniu do roku poprzedniego przy jednoczesnym zwiększeniu przeciętnego zatrudnienia oraz przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w przemyśle.

W 2019 r., zarówno liczba mieszkań oddanych do użytkowania, jak i mieszkań, których budowę rozpoczęto oraz mieszkań na których budowę wydano pozwolenia była największa od 2010.

W 2018 r. odnotowano wzrost nakładów wewnętrznych na działalność badawczą i rozwojową. Największe nakłady na B+R poniosły podmioty z sektora przedsiębiorstw. W działalności innowacyjnej wzrost odsetek zarówno przedsiębiorstw przemysłowych aktywnych innowacyjnie, jak i usługowych.

Spadek w 2019 r., po czterech latach wzrostu odnotowano w przypadku sprzedaży detalicznej w odniesieniu do roku poprzedniego. Utrzymał się natomiast wzrost sprzedaży hurtowej towarów.

Długość dróg publicznych w województwie od 2010 r. systematycznie wzrasta i stanowiła w 2018 r. 6.5% dróg publicznych w Polsce. W 2018 r. w strukturze dróg województwa przeważały drogi o znaczeniu lokalnym.

Zauważalny jest również wzrost produkcji energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem wyniósł 48,7%.

FINANSE JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

W województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. łączne dochody budżetów jednostek samorządu terytorialnego wyniosły 12997,6 mln zł i w porównaniu z 2017 r. wzrosły o 8,4%. Na kwotę zagregowanych dochodów w największym stopniu złożyły się gminy i miasta na prawach. W skali roku wzrosły dochody wszystkich jednostek samorządu terytorialnego, przy czym największy wzrost odnotował samorząd województwa (o 14,9%).

Executive Summary

The Kujawsko-Pomorskie Voivodship, covers an area of nearly 18.0 thousand km² (as of 1 January 2019), i.e. 5.4% of the country's area. At the end of 2019, about 2 072.4 thousand people, i.e. 5.4% of the total population of Poland, lived on its territory. The population density per 1 km² was 115 people. Nearly 59% of the population were city dwellers.

ENVIRONMENT

In 2019, agricultural land dominated in the structure of the geodesic area (64.9%). In this respect, the Kujawsko-Pomorskie Voivodship took fourth place in the country (after Łódzkie, Lubelskie and Mazowieckie voivodships). The area of agricultural land has decreased by 11.8 thousand ha (1.0% of this land, 0.9% in the country) since 2010. There were no major changes in the area of arable land (a decrease of 0.8%). The more visible changes concerned the remaining elements of the agricultural land structure. Compared to 2010, there were less orchards (decrease of 46.1%), as well as land under ditches (decrease of 5.1%), permanent pastures (decrease of 3.3%) and permanent meadows (decrease of 2.0%). There was more land under ponds (increase of 13.6%), as well as built-up agricultural land (increase of 4.9%).

In land use, the increase in built-up and urbanised land was also significant (by 17.1% from 2010). For dominating in their structure: other built-up areas, residential areas, industrial areas and roads, increases of 46.9% 35.7%, 16.2% and 6.5% were recorded, respectively.

Water consumption for the needs of the national economy and population in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018 was lower than in 2010, with more than 50% constituting the operation of the water supply network, and approximately 35% – the consumption for irrigation in agriculture and forestry and for filling and replenishing fish ponds. In 2018, nearly 5% more wastewater was generated in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship than in 2010. Among municipal wastewater treatment plants, there were more biological sewage treatment plants than in 2010, and fewer sewage treatment plants with increased biogen removal. In the years 2010-2018, the percentage of population using sewage treatment plants was steadily increasing.

Changes in water management have slightly fluctuated since 2010. A significant difference occurred against the background of the country where water consumption in industry prevailed (72.2% of water in 2018). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, there was also a smaller difference than in the country between the share in water consumption for agriculture and forestry and the share in water consumption for the operation of the water supply network.

Legally protected areas as at 31 December 2018 amounted to over 582.5 thousand ha, which accounted for 32.4% of the voivodship's area. The number of objects with special natural values under legal protection was the largest in the country (2292). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 17 gminas, the share of legally protected area exceeded 80.0% of the total area of the gmina.

The amount of industrial waste generated has decreased since 2010, however, the main way to manage it in 2018 was still transferring it to other recipients. In municipal waste management in 2018, waste recovery (55.4%) was of the greatest importance, with the growing share of separately collected waste (28.6%).

In 2018, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, as well as in the country, the largest expenditure on fixed assets serving environmental protection was allocated to sewage management and water protection. This was the key funding direction in the years 2010–2018.

SOCIETY

As at 31 December 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship compared to the previous year there was recorded a decrease in the population of 5.4 thousand people. The predominance of deaths over births caused a negative birth rate. The migration balance was also negative.

The society of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship is aging. This is illustrated by, among other things, the increasing median age of the voivodship population, which in 2019 was 39.6 years for men and 43.0 years for women (39.2 and 42.6 years in 2018, respectively).

The progressing aging process of the society is manifested by a decrease in the share of the population in pre-working age with a simultaneous increase in the share of the population in post-working age.

In 2018, compared to 2010, the voivodship recorded changes in the structure of the population aged 15 and more in terms of education level. The number of people with higher education increased by 6.0 percentage points. The percentage of people with post-secondary and secondary vocational education also increased. In the years 2010-2018, an increase in interest in obtaining higher education at higher education institutions in the voivodship by foreigners was also noted.

A steady increase in the value of the activity rate and the employment rate is also noticeable in the voivodship. On the other hand, the growing number of employed and decreasing number of unemployed persons result in a drop in unemployment according to LFS. The increase in the number of inactive people, whose inactivity resulted from retirement, is also clearly visible. However, there are fewer people who do not work or are not looking for a job in connection with learning or improving their qualifications.

As at the end of 2018, the number of employed persons in Voivodship amounted to 749.2 thousand people. 596.9 thousand persons were employed in the private sector.

The average gross monthly salary in 2018 increased by 6.5% year to year. The average monthly pension paid from the non-agricultural social security system and for individual farmers was growing slightly slower. Households had incomes 10.3 % higher than in 2017.

In 2018, there was a decrease in the number of people who used childcare benefits and social assistance. Inhabitants of the voivodship have access to a number of services provided in the field of health care system. According to statistical data, in the years 2012-2018 the residents' access to services of most groups of medical staff improved. There is an unflagging interest in using the spa treatment offer. During this period, the number of patients and patients in health resorts increased by nearly 25%.

In 2019, compared to the previous year, an improvement in public safety was observed in the voivodship. This is demonstrated by a decrease in the number of crimes ascertained by the Police in completed preparatory proceedings. Road safety in the voivodship has also improved.

ECONOMY

In the voivodship, at the end of 2019, as in the previous nine years, entities belonging to the trade; repair of motor vehicles section dominated.

In April 2020, entrepreneurs from the Kujawsko-Pomorskie Voivodship rated the situation as the worst since the beginning of 2011. The most pessimistic assessments were formulated by entities operating in the field of information and communication, as well as transportation and storage.

In 2019, 97.3% of enterprises used computers in their operations, and 96.9% had access to the Internet (both of these values were higher than the average for Poland).

The basic financial results obtained by the surveyed non-financial enterprises were worse than a year ago. Basic economic and financial indicators also deteriorated.

Considering the area of production and services, it is worth noting that in agriculture in 2019, compared to the previous year, the production of basic cereals, rape and turnip rape as well as sugar beets increased. The number of cattle and sheep increased, while the number of pigs and poultry decreased.

An increase was also recorded in the case of sold production of industry and construction and assembly production. However, the growth dynamics is definitely slower than that recorded in 2017-2018. In 2019, an increase in labour productivity was recorded compared to the previous year, while the average employment and average monthly gross remuneration in industry increased.

In 2019, both the number of dwellings completed, the number of dwellings in which construction has begun as well as that of dwellings for which construction permits have been issued have been the highest since 2010.

In 2018, there was an increase in internal expenditure on research and development. Entities from the enterprise sector incurred the largest expenditure on R&D. In innovative activity, the percentage of both innovation-active industrial and service enterprises increased. Expenditures on innovation activities incurred by industrial enterprises decreased, while they increased in the services sector.

In 2019, after four years of growth, a decrease was recorded in the case of retail sales compared to the previous year. However, an increase in the wholesale of goods continued.

The length of public roads in the voivodship has been steadily increasing since 2010 and constituted 6.5% of public roads in Poland in 2018. In 2018, roads of local importance prevailed in the structure of the voivodship's roads.

An increase in electricity production from renewable energy sources is also noticeable. The share of renewable energy in total electricity production was 48.7%.

FINANCES OF LOCAL GOVERNMENT UNITS

In 2018, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship the total revenue of local government units' budgets amounted to PLN 12,997.6 million and increased by 8.4% compared to 2017. The amount of aggregated income was mostly made up of gminas and cities with powiat rights. Over the year the income of all local government units increased, with the highest increase in the voivodship self-government (by 14.9%).

Rozdział 1. Województwo na tle kraju

Chapter 1. Voivodship against the background of the country

Tablica 1. Wybrane dane ogólnopolskie i wojewódzkie w 2019 r.
Table 1. Selected data for the voivodship and Poland in 2019

Wyszczególnienie Specification	Polska Poland	Kujawsko- -Pomorskie
Udział gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji i zagospodarowania w powierzchni ogółem w 2018 r. (w %) Share of devastated and degraded land requiring reclamation and management in total area in 2018 (in %)	0,2	0,2
Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku w 2018 r. (w hm ³) Consumption of water for needs of the national economy and population during the year in 2018 (in hm ³)	9434,6	241,6
Ścieki przemysłowe i komunalne odprowadzane do wód lub do ziemi w 2018 r. (w hm ³) Industrial and municipal wastewater discharged into waters or into the ground in 2018 (w hm ³)	8200,4	139,9
Ścieki komunalne oczyszczane w ciągu roku ogółem w 2018 r. (w dam ³) Municipal treated wastewater during the year in 2018 (in dam ³)	1328655	69181
Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza w 2018 r. (tony/rok): Emissions of air pollutants from plants especially noxious to air purity in 2018 (tonnes/year):		
gazowych gases	213214234	9911185
pyłowych particulates	31827	2087
Obszary prawnie chronione ogółem w powierzchni ogółem w 2018 r. (w %) Total of legal protected area in total area in 2018 (in %)	32,6	32,4
Lesistość w 2018 r. (w %) Forest cover in 2018 (in %)	29,6	23,5
Ludność na 1 km ² powierzchni ogólnej (stan w dniu 31 grudnia) Population per 1 km ² of total area (as of 31st December)	123	115
Przyrost naturalny na 1000 ludności Natural increase per 1000 population	-0,91	-1,33
Saldo migracji na pobyt stały na 1000 ludności Net migration for permanent residence per 1000 population	0,16	-1,29
Przeciętne trwanie życia w 2018 r. (w latach) Life expectancy in 2018 (in years)		
mężczyźni males	73,8	73,5
kobiety females	81,7	81,1
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego ^a na 1000 dzieci w wieku 3–6 lat w roku szkolnym 2018/2019 Children attending pre-primary education establishments ^a per 1000 children aged 3–6 in the 2018/2019 school year	895	832
Wskaźnik zatrudnienia ^b według BAEL (w %) Employment rate ^b by LFS (in %)	54,4	53,0
Współczynnik aktywności zawodowej ^b według BAEL (w %) Activity rate ^b by LFS (in %)	56,2	55,2
Stopa bezrobocia ^b według BAEL (w %) Unemployment rate ^b by LFS (in %)	3,3	4,0
Bezrobotni zarejestrowani na 1 ofertę pracy Registered unemployed persons per 1 job offer	18	27
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw ^c (w zł) Average monthly gross wages and salaries in enterprise sector ^c (in PLN)	5169,06	4503,13

a W przedszkolach, oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych, zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych; łącznie z dziećmi przebywającymi przez cały rok szkolny w placówkach wykonujących działalność leczniczą. b Przeciętne w roku. c Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

a In nursery schools, pre-primary sections of primary schools, pre-primary education groups and pre-primary points; including children in units performing health care activities throughout the school year. b Annual average. c Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 9 persons.

Tablica 1. Wybrane dane ogólnopolskie i wojewódzkie w 2019 r. (cd.)

Table 1. Selected data for the voivodship and Poland in 2019 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Polska Poland	Kujawsko- -Pomorskie
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto wypłacana z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych (w zł) Average monthly retirement and other pension paid from non-agricultural social security system (in PLN)	2264,06	2098,49
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2018 r. (w zł) Average monthly per capita available income in households in 2018 (in PLN)	1693,46	1611,33
Relatywna granica ubóstwa w 2018 r. (w %) Relative poverty threshold in 2018 (in %)	14,2	12,7
Granica ubóstwa skrajnego w 2018 r. (w %) Extreme poverty rate in 2018 (in %)	5,4	5,4
Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem w 2018 r. (w %) Beneficiaries benefiting from social assistance in number of total population in 2018 (in %)	5,1	7,2
Udzielone świadczenia pomocy społecznej w 2018 r. (w tys. zł) Social assistance benefits granted in 2018 (in thousand PLN)	3485665	265735
Dzieci przebywające w żłobkach i klubach dziecięcych ^a na 1000 dzieci w wieku do lat 3 w 2018 r. Children staying in nurseries and children's clubs ^a per 1000 children up to the age of 3 in 2018	105,3	81,2
Liczba ludności na 1 placówkę ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w 2018 r. Population per out-patient health care unit in 2018	1439	1726
Pracownicy medyczni na 10 tys. ludności w 2018 r.: Medical personnel per 10 thousand population in 2018:		
lekarze doctors	23,3	25,0
pielęgniarki nurses	50,2	52,0
Łóżka w szpitalach na 10 tys. ludności w 2018 r. Beds in hospitals per 10 thousand population in 2018	47,3	46,2
Produkt krajowy brutto (ceny bieżące) na 1 mieszkańca ^b w 2018 r. (w zł) Gross domestic product (current prices) per capita ^b in 2018 (in PLN)	55066	44694
Podmioty gospodarki narodowej na 10 tys. ludności (stan w dniu 31 grudnia) Entities of the national economy per 10 thousand population (as of 31st December)	1175	982 ^c
Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. ludności (stan w dniu 31 grudnia) Commercial companies with foreign capital participation per 10 thousand population (as of 31st December)	20	7 ^c
Pracujący (personel wewnętrzny) w działalności badawczej i rozwojowej na 1000 osób aktywnych zawodowo ^d w 2018 r. Internal R&D personnel per 1000 economically active persons ^d in 2018	7,7	4,6
Udział przedsiębiorstw rentownych w ogólnej liczbie badanych przedsiębiorstw niefinansowych ^e (w %) Share of profitable enterprises in the total number of non-financial enterprises surveyed ^e (in %)	82,0	82,5
Wskaźnik poziomu kosztów w przedsiębiorstwach niefinansowych ^e (w %) Cost level indicator in non-financial enterprises ^e (in %)	95,4	95,1
Dynamika nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw ^e (rok poprzedni=100; ceny bieżące) Indices of investment outlays of enterprises ^e (previous year=100; current prices)	112,4	114,6
Obsada bydła ^f na 100 ha użytków rolnych (w szt.) Cattle density ^f per 100 ha of agricultural land (in heads)	43,3	50,7
Obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych (w szt.) Pigs density ^f per 100 ha of agricultural land (in heads)	73,4	103,0
Produkcja sprzedana przemysłu ^g (ceny bieżące) na 1 przeciętnie zatrudnionego w przemyśle (w zł) Sold production of industry ^g (current prices) per 1 average employed person in industry (in PLN)	553443	466873
Produkcja sprzedana budownictwa ^g (ceny bieżące) na 1 przeciętnie zatrudnionego w budownictwie (w zł) Sold production of industry ^g (current prices) per 1 average employed person in construction (in PLN)	625052	435984

a Łącznie z oddziałami żłobkowymi i z żłobkami przykładowymi. b Wstępny szacunek. c Bez podmiotów, dla których informacja o adresie siedziby/miejsu zamieszkania nie występuje w rejestrze REGON. d Aktywni zawodowo (wszystkie osoby pracujące oraz uznane za bezrobotne) – na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności – dane średnioroczne. e Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. f Stan w dniu 1 czerwca. g Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

a Including nursery wards and workplace nurseries. b Preliminary estimate. c Without the entities for which the information on the address of the seat/ place of residence is not present in the REGON register. d Active population (all persons employed and considered as unemployed) – based on the Labour Force Survey – average annual data. e Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 49 persons. f As of 1st June. g Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 9 persons.

Tablica 1. Wybrane dane ogólnopolskie i wojewódzkie w 2019 r. (dok.)

Table 1. Selected data for the voivodship and Poland in 2019 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Polska Poland	Kujawsko- -Pomorskie
Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności Dwellings completed per 1000 population	5,4	3,9
Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni na 100 km ² powierzchni ogólnej w 2018 r. (w km) Communal and district roads with hard surface per 100 km ² of total area in 2018 (in km)	81,8	87,0
Długość linii kolejowych eksploatowanych na 100 km ² w 2018 r. (w km) Length of railway lines operated per 100 km ² in 2018 (in km)	6,2	6,7
Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej w 2018 r. (w %) Share of renewable energy sources in production of electricity in 2018 (in %)	12,7	48,7

Rozdział 2

Chapter 2

Województwo na tle pozostałych województw

Voivodship against the background of other voivodships

Mapa 1. Stężenie pyłów zawieszonych PM_{2,5}, PM₁₀ i NO₂ w 2018 r.

Map 1. Concentration of suspended particulates matter PM_{2,5}, PM₁₀ and NO₂ in 2018

Wybrane obszary:

Chosen areas:

aglomeracje:

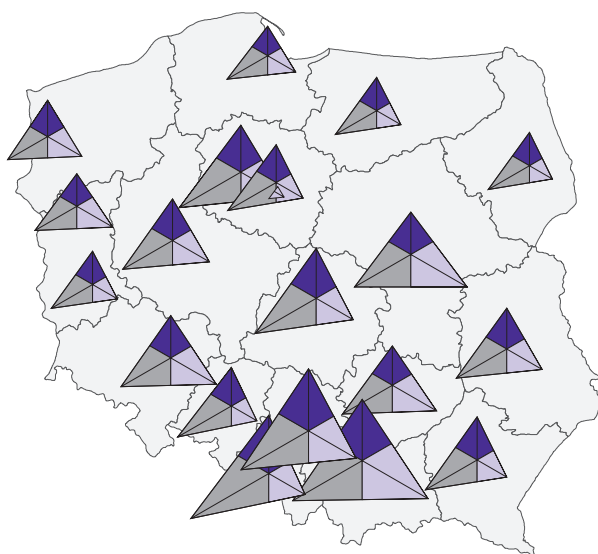
agglomerations:

białostocka
bydgoska
górnosląska
krakowska
lubelska
łódzka
poznańska
rybnicko-jastrzębska
szczecińska
trójmiejska
warszawska
wrocławska

miasta:

cities:

Gorzów Wlkp.
Kielce
Olsztyn
Opole
Rzeszów
Toruń
Zielona Góra

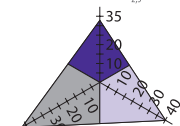

Średnia wartość normowanego stężenia

średniego rocznego w µg/m³:

Average value of standardized average
annual concentration in µg/m³:

pyły zawieszone PM_{2,5}
suspended particulates
matter PM_{2,5}

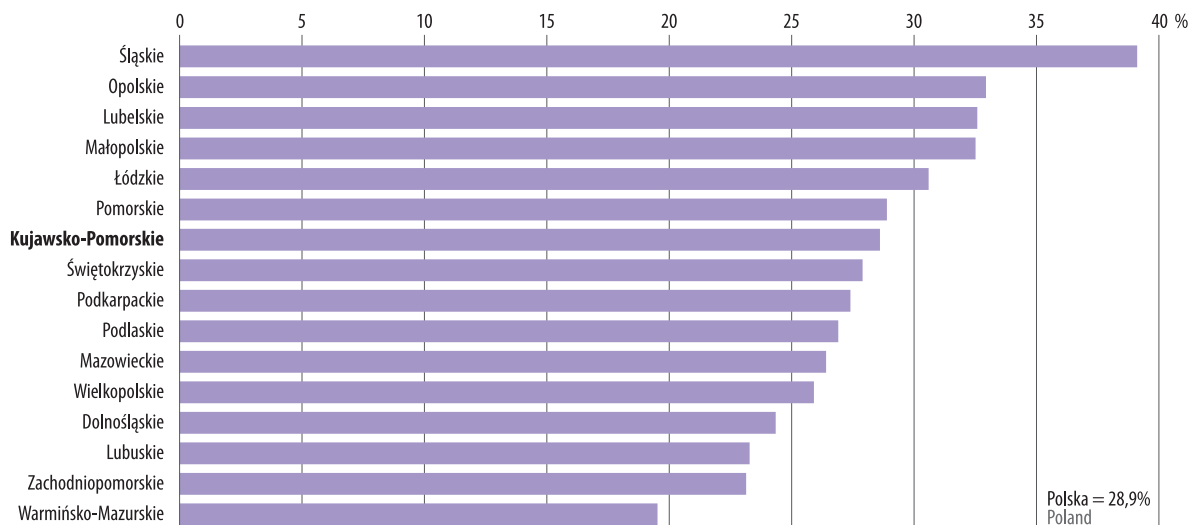

pyły zawieszone PM₁₀
suspended particulates
matter PM₁₀

dwutlenek azotu (NO₂)
nitrogen dioxide (NO₂)

Wykres 1. Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w 2018 r.

Chart 1. Municipal waste collected separately in relation to total municipal waste collected in 2018

Wykres 2. Przyrost naturalny na 1000 ludności w 2019 r.

Chart 2. Natural increase per 1000 population in 2019

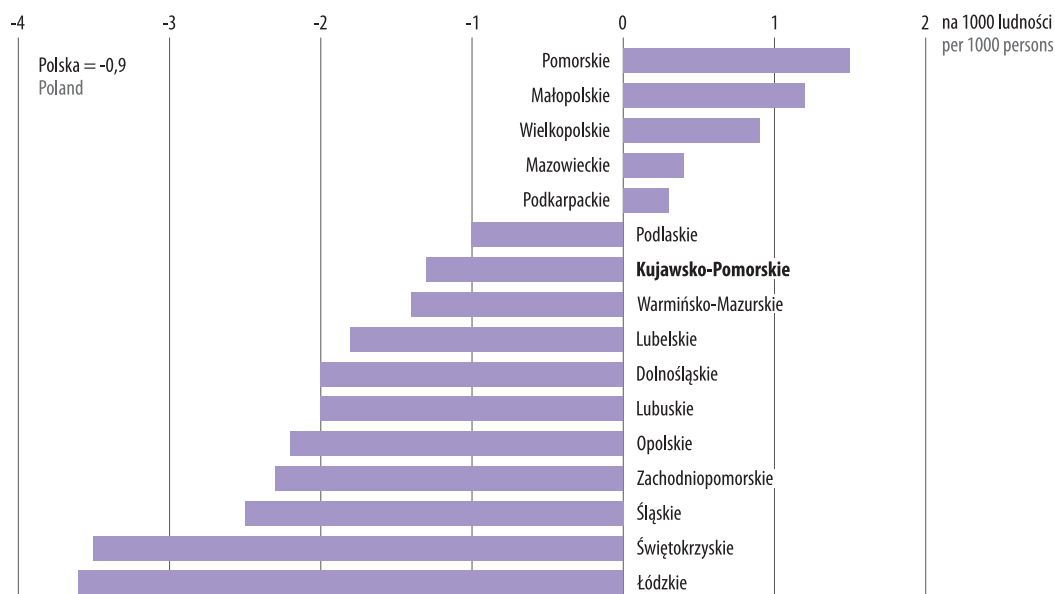
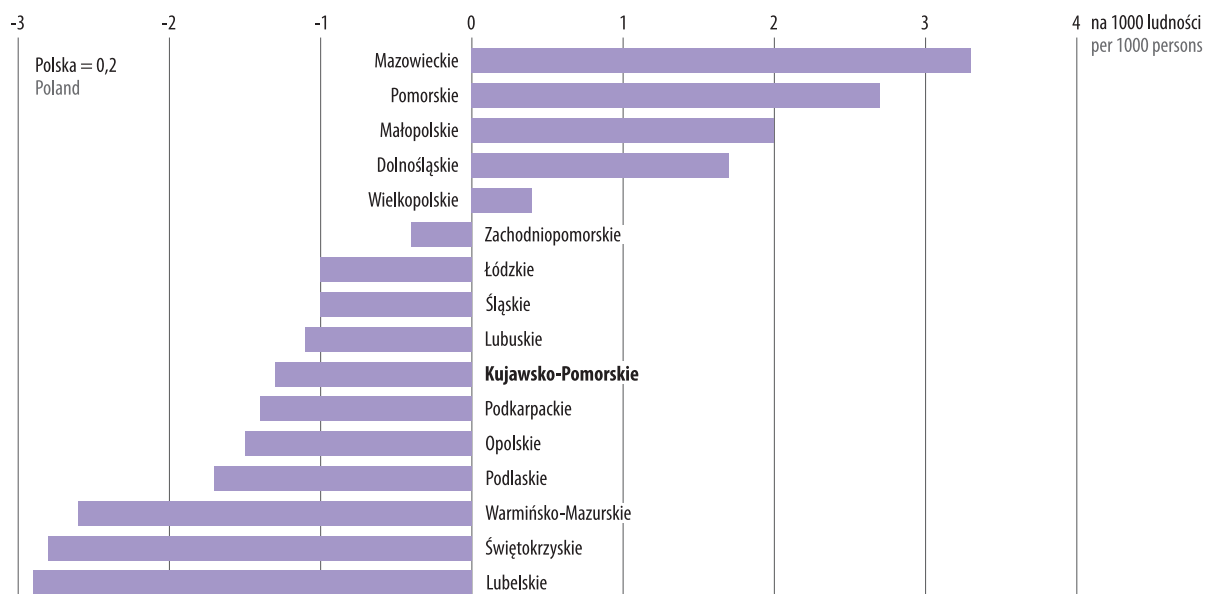
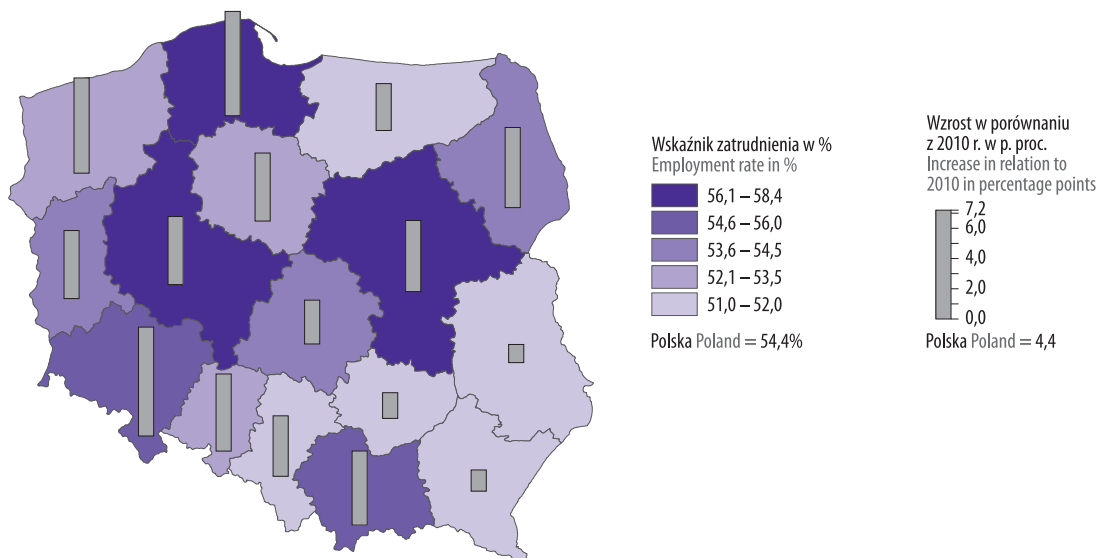

Wykres 3. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności w 2019 r.

Chart 3. Internal and international net migration for permanent residence per 1000 population in 2019

Mapa 2. Wskaźnik zatrudnienia według BAEL^a w 2019 r.

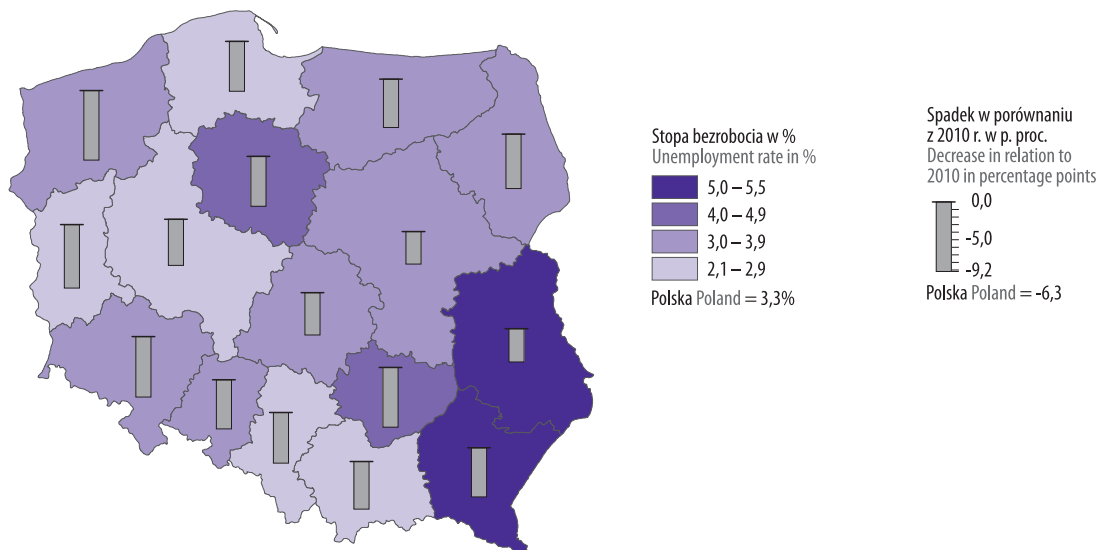
Map 2. Employment rate by LFS^a in 2019

a Przeciętne w roku.
a Annual average.

Mapa 3. Stopa bezrobocia według BAEL^a w 2019 r.

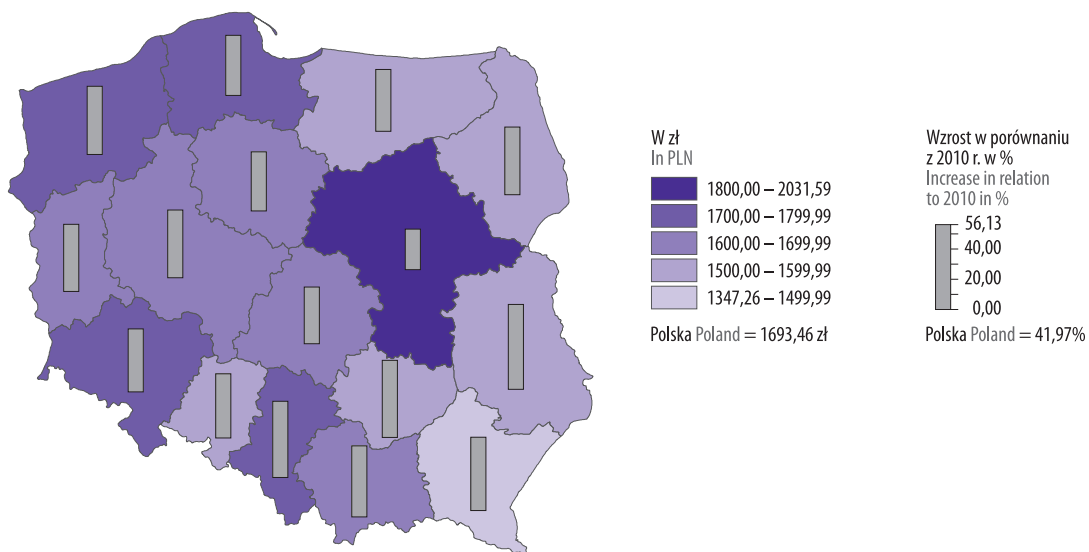
Map 3. Unemployment rate by LFS^a in 2019

a Przeciętne w roku.
a Annual average.

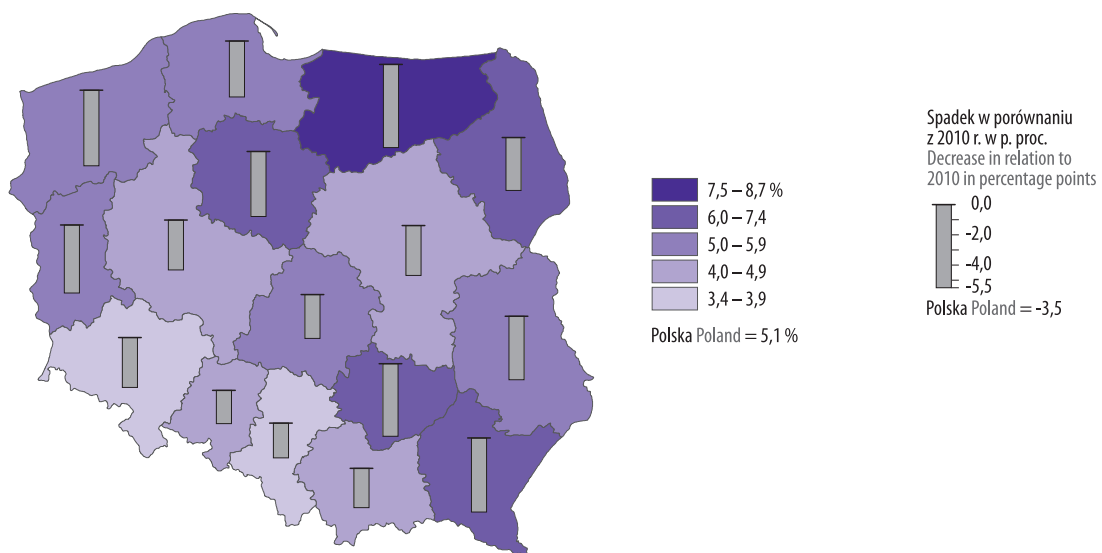
Mapa 4. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2018 r.

Map 4. Average monthly available income per capita in households in 2018

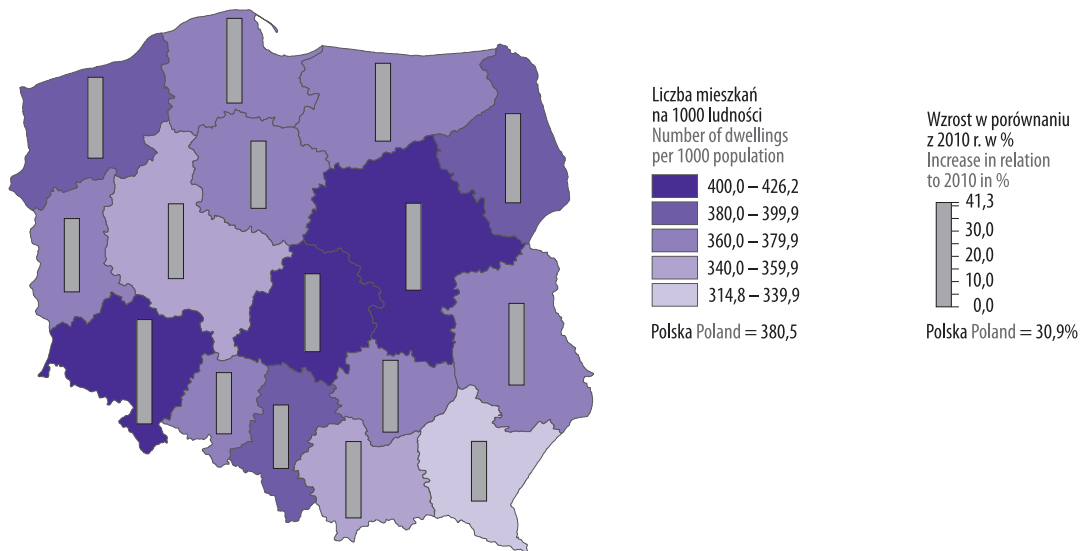
Mapa 5. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem w 2018 r.

Map 5. Social assistance beneficiaries in the total population in 2018

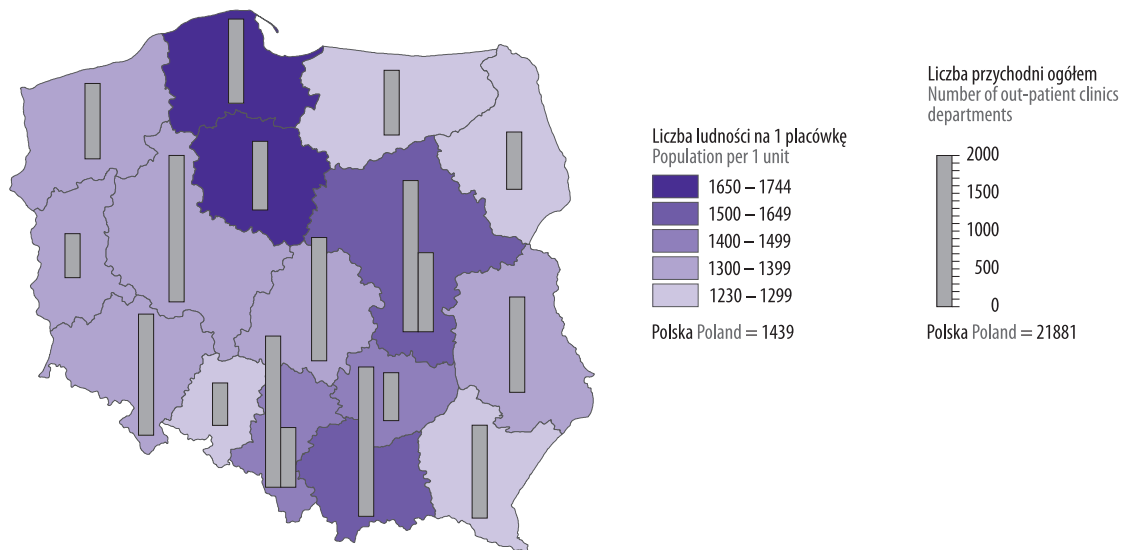
**Mapa 6. Zasoby mieszkaniowe na 1000 ludności w 2018 r.
Stan w dniu 31 grudnia**

Map 6. Dwellings stocks per 1000 population in 2018
As of 31st December

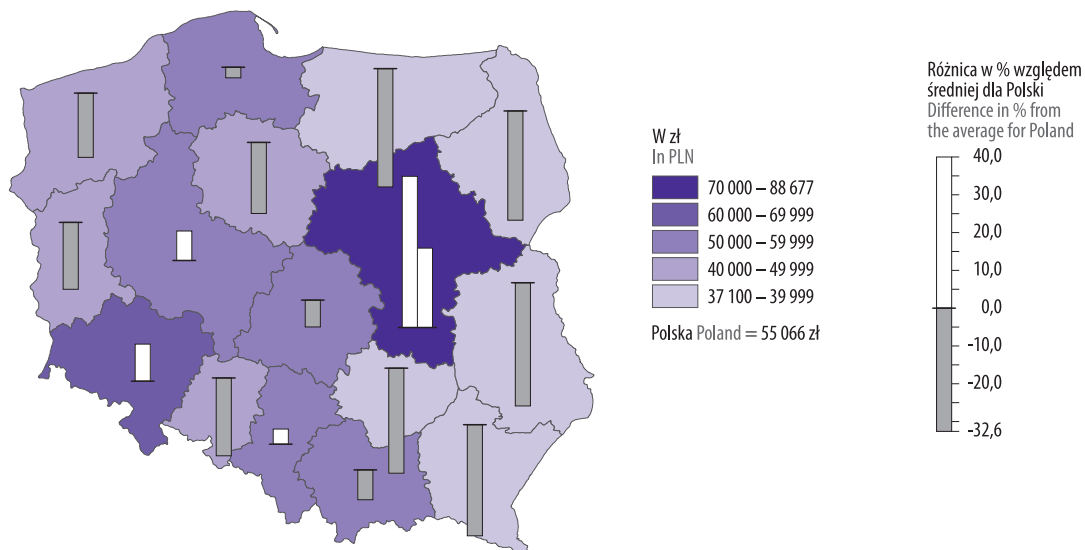
**Mapa 7. Placówki ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w 2018 r.
Stan w dniu 31 grudnia**

Map 7. Out-patient health care units in 2018
As of 31st December

Mapa 8. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w 2018 r. (ceny bieżące)^a

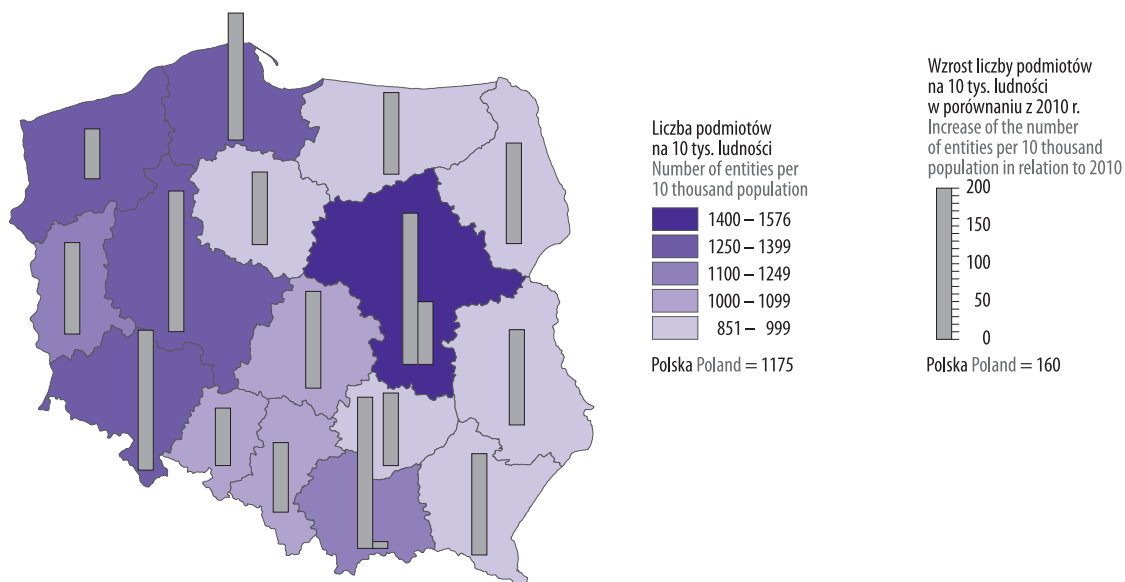
Map 8. Gross domestic product per capita in 2018 (current prices)^a

a Szacunki wstępne.
a Flash estimates.

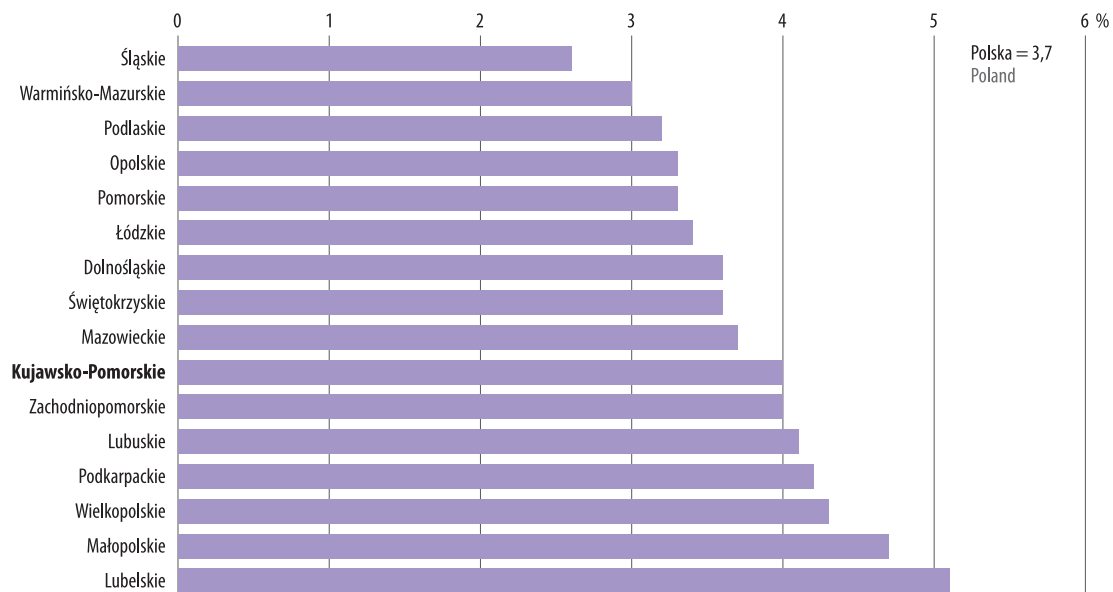
Mapa 9. Podmioty gospodarki narodowej na 10 tys. ludności w 2019 r. Stan w dniu 31 grudnia

Map 9. Entities of the national economy per 10 thousand population in 2019 As of 31st December

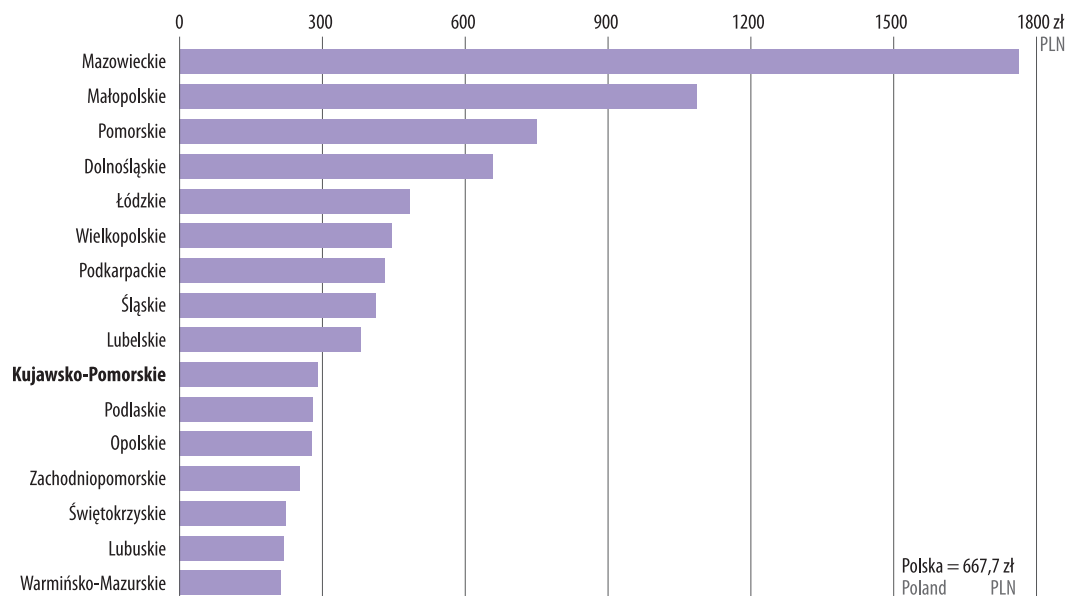
Wykres 4. Wskaźnik rentowności obrotu netto w przedsiębiorstwach niefinansowych w 2019 r.

Chart 4. Net turnover profitability indicator in non-financial enterprises in 2019

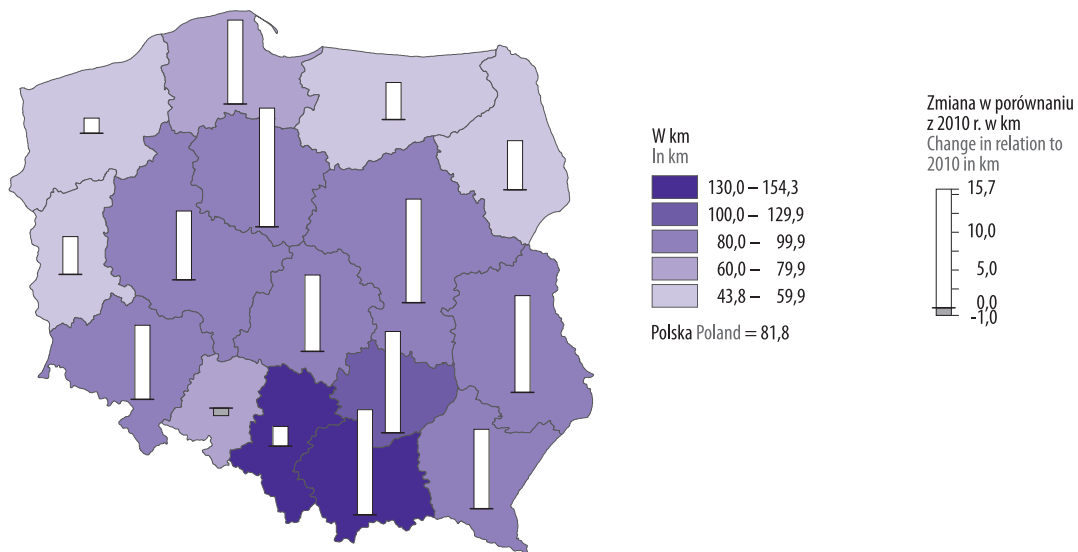
Wykres 5. Nakłady wewnętrzne na działalność badawczą i rozwojową na 1 mieszkańca w 2018 r. (ceny bieżące)

Chart 5. Intramural expenditures on research and development per capita in 2018 (current prices)

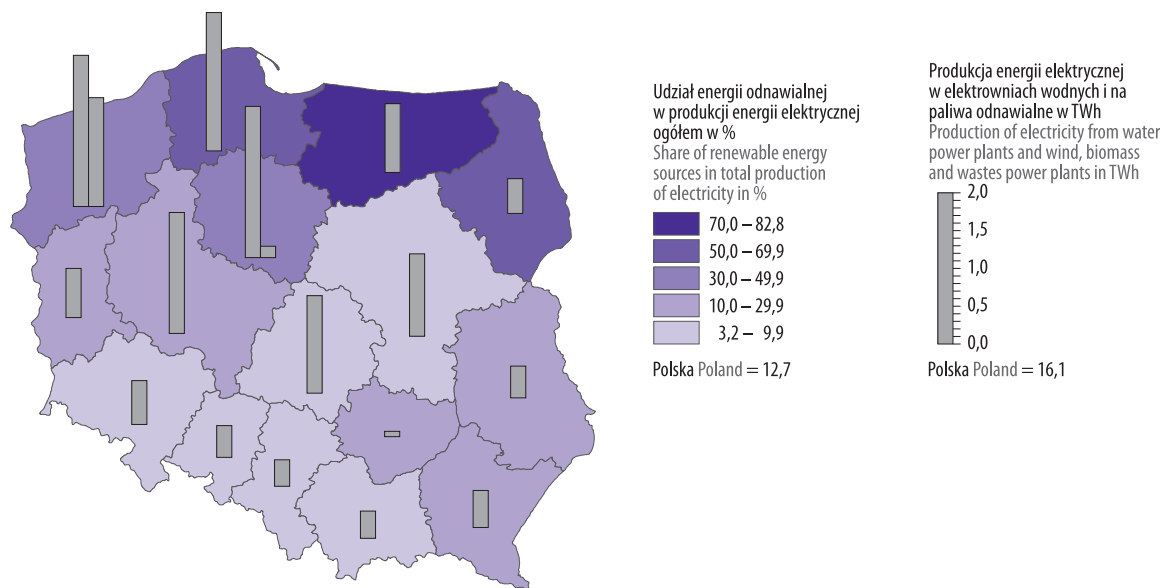
Mapa 10. Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni na 100 km² powierzchni ogólnej w 2018 r.^a

Map 10. Gmina and powiat roads with hard surface per 100 km² of total area in 2018^a

Mapa 11. Energia ze źródeł odnawialnych w 2018 r.

Map 11. Energy from renewable sources in 2018

Rozdział 3

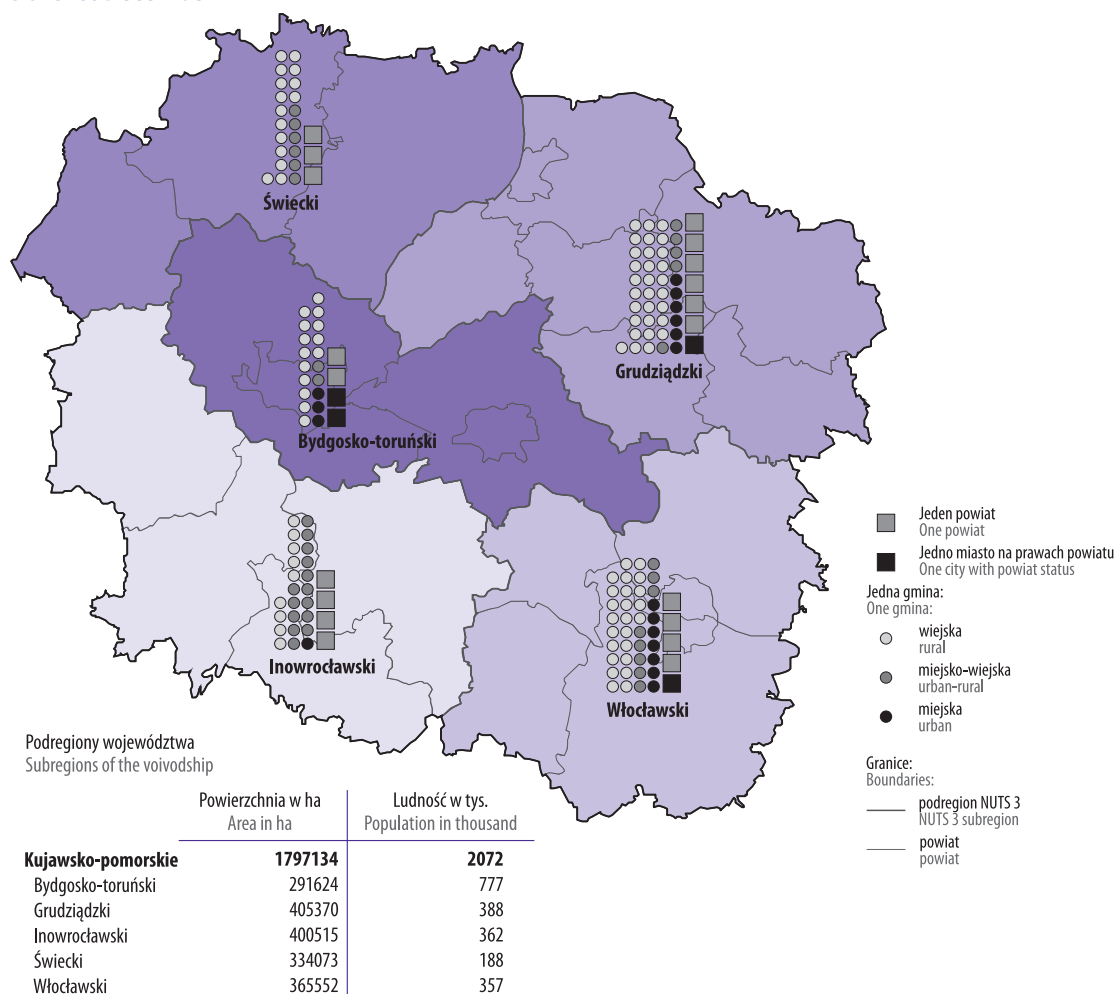
Chapter 3

Powierzchnia i podział terytorialny województwa

Area and territorial division of voivodship

Mapa 10. Podział województwa kujawsko-pomorskiego według Klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) w 2019 r. Stan w dniu 31 grudnia

Map 10. Division of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship according to the Classification of Territorial Units for Statistics (NUTS) in 2019
As of 31st December

Według stanu w dniu 1 stycznia 2019 r. województwo kujawsko-pomorskie zajmowało powierzchnię 17971 km² (1797134 ha), co stanowi 5,7% powierzchni kraju. Na jego obszarze (według stanu w dniu 31 grudnia 2019 r.) mieszkało 2072 tys. ludności, tj. 5,4% ogółu ludności Polski. Gęstość zaludnienia na 1 km² wynosiła 115 osób (9 lokata w kraju). W miastach mieszkało 58,9% ludności województwa.

Rozdział 4

Chapter 4

Środowisko

Environment

Środowisko przyrodnicze to ogół elementów nieożywionych i ożywionych przyrody, które pozostają ze sobą nawzajem w ciągłej interakcji. Dla człowieka jest również źródłem zasobów naturalnych, a racjonalne korzystanie z nich jest elementem zrównoważonego rozwoju.

Celem rozdziału jest przedstawienie warunków i zasobów naturalnych województwa kujawsko-pomorskiego, które stanowiąc zasoby wyczerpywalne służą wieloaspektowej działalności człowieka, od bezpośrednio związanej ze środowiskiem przyrodniczym po produkcję przemysłową.

Wybrane wskaźniki posłużyły porównaniu elementów środowiska przyrodniczego w województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju w 2018 r., a także w retrospekcji czasowej sięgającej roku bazowego 2010.

W rozdziale zarysowano warunki meteorologiczne, tj. temperaturę powietrza i sumy opadów atmosferycznych, które warunkują długość okresu wegetacji roślin.

Przedstawiono udział gruntów w powierzchni geodezyjnej według kierunków wykorzystania ze zwróceniem uwagi na zmiany struktury użytków rolnych i zwiększenie się powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych.

W rozdziale zawarte zostały informacje dotyczące prawnych form ochrony przyrody, ustanowionych w celu ochrony bioróżnorodności.

W poszczególnych podrozdziałach opisano dążenie do równowagi między emisjami zanieczyszczeń wody, powietrza i odpadów stałych, a ich neutralizacją, zarówno na drodze praktycznych działań podejmowanych w celu ograniczenia emisji lub redukcji jej skutków, jak i poprzez nakłady finansowe na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarki wodnej.

4.1. Warunki meteorologiczne

4.1. Meteorological conditions

W 2019 r. na tle wielolecia 1971–2000 zaobserwowano wzrost średniej temperatury powietrza, natomiast spadek sumy opadów atmosferycznych, zarówno w ujęciu rocznym, jak i miesięcznym. Wyraźne jest również zmniejszenie rocznej amplitudy temperatur skrajnych.

W 2019 r. **średnia roczna temperatura powietrza** odczytana w stacji pomiarowej w Toruniu wynosiła 10,5°C i była wyższa niż wartość średnia wyznaczona dla wielolecia 1971–2000.

Wykres 6. Średnie miesięczne temperatury powietrza w województwie kujawsko-pomorskim (Stacja meteorologiczna Toruń)

Chart 6. Monthly averages air temperatures in Kujawsko-Pomorskie Voivodship (Meteorological station Toruń)

Źródło: dane Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej - Państwowego Instytutu Badawczego
Source: data of the Institute of Meteorology and Water Management - National Research Institute

Średnie miesięczne temperatury powietrza, od stycznia do kwietnia, w czerwcu, a także od sierpnia do grudnia 2019 r. były wyższe niż średnie wartości w analogicznych miesiącach w wieloleciu 1971–2000. Najwyższą średnią temperaturę powietrza notowano w czerwcu (22,2°C), która była o 5,9°C wyższa niż notowana w tym miesiącu w wieloleciu 1971–2000. W czerwcu 2019 r. notowano również temperaturę maksymalną (36,6°C). Różnica między nią a maksymalną temperaturą z wielolecia (37,9°C) była niewielka. Z kolei notowana w styczniu temperatura minimalna znacznie różniła się od wartości z wielolecia 1971–2019 (-9,5°C wobec -32,0°C). W rezultacie zmniejszyła się roczna amplituda temperatur skrajnych, która w 2019 r. wynosiła 46,1°C (w wieloleciu 1971–2019 wynosiła 69,9°C).

Tablica 2. Warunki meteorologiczne (Stacja meteorologiczna Toruń)

Table 2. Meteorological conditions (Meteorological station Toruń)

Stacja meteorologiczna Meteorological station	1971-2000	1991-2000	2001-2005	2001-2010	2019
	średnie ^a average ^a				
	Temperatury w °C Temperatures in °C				
Toruń	8,1	8,5	8,7	8,7	10,5
	Roczne sumy opadów w mm Total annual precipitation in mm				
Toruń	528	526	558	583	472

^a Dane za okresy wieloletnie dotyczą średnich rocznych z tych okresów.
^a Data for multi-year periods include annual averages from these periods.

Wykres 7. Miesięczne sumy opadów atmosferycznych w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 7. Atmospheric precipitation in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Źródło: dane Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej - Państwowego Instytutu Badawczego
Source: data of the Institute of Meteorology and Water Management - National Research Institute

Roczna suma opadów w 2019 r. wynosiła 472 mm, co stanowiło 89% normy z wielolecia 1979–2000. Miesięczne sumy opadów w kwietniu, czerwcu, lipcu, sierpniu, październiku i grudniu były niższe niż notowane w analogicznych miesiącach w wieloleciu 1971–2000. Miesiącem o najniższej sumie opadów był kwiecień. Suma opadów wynosiła wówczas 1 mm, co stanowiło 3% normy z wielolecia 1971–2000.

Na tle roku wyróżniającym się miesiącem był również maj z 17 dniami opadów, kiedy to odnotowano największą sumę opadów (85 mm). Było to również więcej niż średnio w wieloleciu 1971–2000 (177% normy).

4.2. Powierzchnia ziemi

4.2. Ground surface

Istotne znaczenie w wykorzystaniu gruntów województwa kujawsko-pomorskiego mają użytki rolne, w tym grunty orne. Większe zmiany, jakie zaszły od 2010 r. dotyczą pozostałych elementów struktury użytków rolnych.

Zmiany w wykorzystaniu gruntów podążają w kierunku zwiększenia powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych.

W 2019 r. w **strukturze powierzchni geodezyjnej** dominowały użytki rolne (64,9%). Pod tym względem województwo kujawsko-pomorskie zajmowało 4 lokatę w kraju (po łódzkim, lubelskim i mazowieckim).

Od 2010 r. według stanu na 1 stycznia ubyło 11,8 tys. ha użytków rolnych (1,0% tych gruntów, w kraju 0,9%). Nie było większych zmian areału gruntów ornych (spadek o 0,8%). Wyraźniejsze zmiany dotyczyły pozostałych elementów struktury użytków rolnych. W porównaniu z 2010 r. ubyło sadów (spadek o 46,1%), a także gruntów pod rowami (o 5,1%), pastwisk trwałych (o 3,3%) i łąk trwałych (o 2,0%). Przybyło gruntów pod stawami (wzrost o 13,6%), a także gruntów rolnych zabudowanych (o 4,9%).

W 2019 r. w porównaniu z rokiem poprzednim notowano o 157 ha mniej pastwisk trwałych, o 82 ha mniej sadów, a także 81 ha mniej łąk trwałych. Przybyło 100 ha gruntów rolnych pod zabudowaniami oraz 76 ha gruntów pod stawami.

W wykorzystaniu gruntów znaczący był również wzrost powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych (o 17,1% od 2010 r.). Dla dominujących w ich strukturze: innych terenów zabudowanych, terenów mieszkaniowych, terenów przemysłowych oraz dróg odnotowano wzrost odpowiednio o 46,9%, 35,7%, 16,2% oraz 6,5%.

W porównaniu z rokiem poprzednim, w 2019 r. przybyło 1201 ha gruntów zabudowanych i zurbanizowanych, w tym 323 ha terenów mieszkaniowych, 76 ha innych terenów zabudowanych, 68 ha dróg i 34 ha terenów przemysłowych.

Tablica 3. Powierzchnia geodezyjna województwa kujawsko-pomorskiego według kierunków wykorzystania Stan w dniu 1 stycznia

Table 3. Geodetic area Kujawsko-Pomorskie Voivodship by the land use As of 1st January

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018	
	w ha in ha				w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)
Powierzchnia ogólna Total area	1797134	1797134	1797134	1797134	5,7
Użytki rolne ^a Agricultural land ^a	1178568	1169177	1167911	1166778	6,2
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione Forest land as well as woody and bushy land	436356	438891	434568	434545	4,6
Grunty pod wodami powierzchniowymi Lands under surface waters	47739	48174	48238	48241	8,4
Grunty zabudowane i zurbanizowane Built-up and urbanized areas	81969	89218	94800	96001	5,5
Użytki ekologiczne Ecological areas	4972	5017	5050	5047	12,5
Nieuzytki Wasteland	42284	42028	41874	41853	9,1
Tereny różne Miscellaneous land	5246	4629	4693	4669	5,7

^a łącznie z gruntami zadrzewionymi i zakrzewionymi na użytkach rolnych, ujmowanymi do 2016 r. w pozycji „grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione”.

^a Including woody and bushy land on agricultural land, classified until 2016 in the item “forest land as well as woody and bushy land”.

Źródło: dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

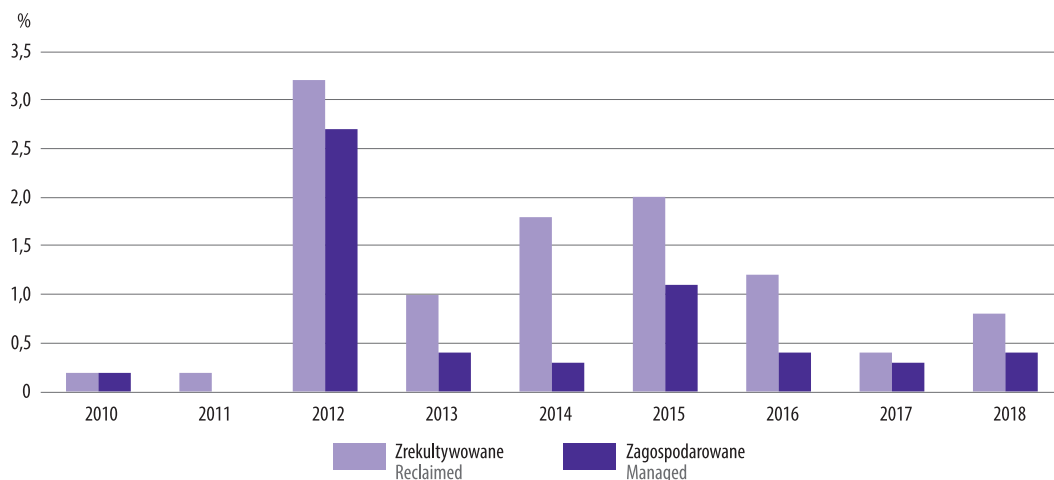
Source: data of the Head Office of Geodesy and Cartography.

W 2018 r. **zrehabilitowano** 32 ha gruntów, w tym 13 ha na cele rolnicze, a 6 ha na cele leśne. **Zagospodarowano** 17 ha, z tego 11 ha na cele rolnicze, a 6 ha na cele leśne. W poprzednim roku zrehabilitowano i zagospodarowano łącznie 27 ha z 3,8 tys. ha gruntów zdewastowanych i zdegradowanych. W 2018 r. stopień rekultywacji i zagospodarowania gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wynosił odpowiednio 0,8% i 0,4% ich ogólnej powierzchni wynoszącej 4,0 tys. ha.

Udział gruntów zdewastowanych i zdegradowanych w ogólnej powierzchni województwa, w 2018 r., tak jak w 2010 r. pozostawał na poziomie 0,2% (analogicznie w kraju).

Wykres 8. Udział gruntów zrekultywowanych i zagospodarowanych w gruntach zdegradowanych i zdewastowanych w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 8. The share of reclaimed and managed lands in degraded and devastated lands in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Źródło: dane Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Source: data of the Ministry of Agriculture and Rural Development

W 2018 r. zlokalizowane na terenie województwa kujawsko-pomorskiego grunty zdewastowane i zdegradowane stanowiły 6,5% takich gruntów w kraju czyli o 0,7 p. proc. mniej niż w 2010 r.

Niewielka poprawa na tle kraju wystąpiła również w przypadku gruntów zrekultywowanych i zagospodarowanych, które stanowiły 2,5%, czyli o 1,6 p. proc. więcej w porównaniu z 2010 r.

Grunty zdegradowane – grunty, których wartość użytkowa zmalała w wyniku pogorszenia się warunków przyrodniczych lub wskutek zmian środowiska oraz działalności przemysłowej, a także nieodpowiedniej działalności rolniczej.

Grunty zdewastowane – grunty, które w wyniku działalności człowieka lub innych czynników utraciły całkowicie wartości użytkowe.

Rekultywacja gruntów – nadanie lub przywrócenie gruntom zdegradowanym lub zdewastowanym wartości użytkowych lub przyrodniczych przez właściwe ukształtowanie rzeźby terenu, poprawienie właściwości fizycznych i chemicznych, uregulowanie stosunków wodnych, odtworzenie gleb, umocnienie skarp oraz odbudowanie lub zbudowanie niezbędnych dróg. Grunty zrekultywowane podlegają zagospodarowaniu, czyli rolnictwu, leśnemu lub innemu rodzajowi użytkowania.

4.3. Zużycie wody. Ścieki komunalne i przemysłowe

4.3. Water consumption. Municipal and industrial wastewater

Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności wzrosło w 2018 r. w porównaniu do 2010 r. Najbardziej dotyczyło to zużycia w przemyśle, w mniejszym stopniu na cele eksploatacji sieci wodociągowej, a także w rolnictwie i leśnictwie. Większe zmiany widoczne były w dłuższym odstępie czasu, natomiast w odstępach rocznych występowały niewielkie wahania. Mimo wzrostu zużycia wody w przeliczeniu na 1 mieszkańca, nadal było ono znacznie niższe niż zużycie w kraju. Wynika to ze struktury zużycia wody, w której przeważało zużycie na cele eksploatacji sieci wodociągowej, natomiast zużycie w przemyśle było znacznie niższe niż w kraju.

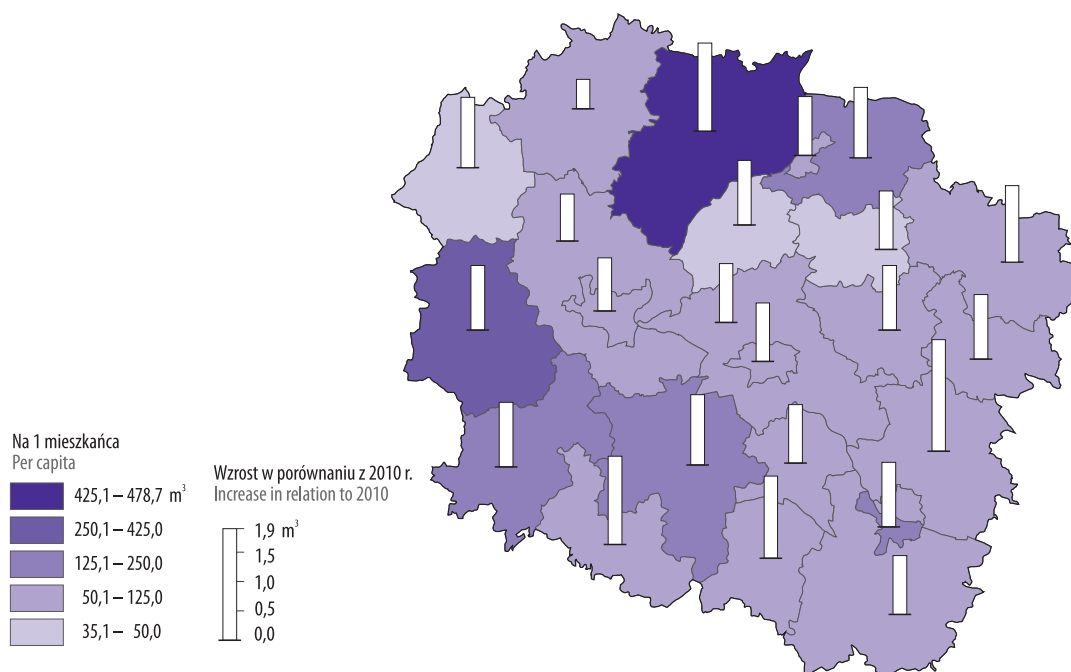
Przy wahaniami zużycia wody, niezmiennym pozostaje wysoki odsetek oczyszczonych ścieków przemysłowych i komunalnych, który wynosił od 97,5% w 2010 r. do 99,1% w 2018 r.

W 2018 r. **zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności** w województwie kujawsko-pomorskim wyniosło 241,6 hm³ i było o 11,4% wyższe w porównaniu z 2010 r., a także o 0,9% z rokiem poprzednim. Inaczej niż w kraju, zużycie wody na 1 mieszkańca wzrosło o 12,4% w 2018 r. w stosunku do 2010 r., przy czym wskaźnik ten w województwie wynosił 116,1 m³, natomiast w Polsce 245,5 m³.

Woda używana była przede wszystkim na cele eksploatacji sieci wodociągowej (39,4%), jak również na potrzeby przemysłu (37,6%), a także do nawadniania w rolnictwie i leśnictwie oraz do napełniania i uzupełniania stawów rybnych (23,0%). Podobnie w 2010 r. w strukturze gospodarowania wodą przeważało zużycie na cele eksploatacji sieci wodociągowej (40,9%), natomiast w 2017 r. przeważało zużycie w przemyśle (39,3%).

Mapa 11. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.

Map 11. Water consumption for needs of the national economy and population in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

Największe zużycie wody na 1 mieszkańca notowano w powiecie świeckim (478,7 m³ na 1 mieszkańca), w którym to najwięcej wody zużyto na potrzeby przemysłu (76,7%), w rolnictwie i leśnictwie (13,9%), a pozostała część na eksploatację sieci wodociągowej. Najmniej wody w przeliczeniu na 1 mieszkańca zużyto w powiecie sępoleńskim (35,1 m³ na mieszkańca), gdzie przeważało zużycie na cele eksploatacji sieci wodociągowej (97,4%), a pozostałe 2,6% zostało zużyte przez zakłady produkcyjne. Wśród miast wojewódzkich większe zużycie wody na 1 mieszkańca notowano w Bydgoszczy (62,1 m³) niż w Toruniu (52,5 m³).

Zmiany w gospodarowaniu wodą od 2010 r. ulegały niewielkim wahaniom. Istotna różnica wystąpiła na tle kraju, w którym przeważało zużycie wody w przemyśle (w 2018 r. 72,2% wody). W województwie kujawsko-pomorskim notowano również mniejszą niż w kraju różnicę między udziałem w zużyciu wody na potrzeby rolnictwa i leśnictwa a udziałem w zużyciu wody na cele eksploatacji sieci wodociągowej (7,6 p. proc. wobec 16,4 p. proc.).

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim 130 **zakładów produkcyjnych** pobrało 97,8 hm³ wody z ujęć własnych wody oraz 20,1 hm³ z zakupu od innych jednostek. Wodę zużyto w 90,9% na potrzeby zakładu, w tym 86,9% do produkcji, 8,6% przeznaczono na sprzedaż, a straty w sieci wyniosły 0,5%.

W 2018 r. udział przemysłu w zużyciu wody był niższy niż w dwóch poprzednich latach, ale wyższy niż w 2010 r., natomiast w kraju obserwuje się tendencję spadkową od 2014 r. W województwie kujawsko-pomorskim zużycie wody w przemyśle wyniosło 1,3% krajowego zużycia, natomiast w rolnictwie i leśnictwie 5,8%, a w eksploatacji sieci wodociągowej 5,7%.

W zużyciu wody na cele eksploatacji sieci wodociągowej głównie uczestniczyły gospodarstwa domowe (77,2% zużycia ogółem w 2018 r.). Zużycie wody w gospodarstwach domowych było wyższe niż w roku poprzednim (o 8,0%, w kraju wzrost o 4,7%), a także wyższe niż w 2010 r. (o 7,5 %, w kraju wzrost o 6,9%).

W przeliczeniu na 1 mieszkańca w gospodarstwach domowych zużyto 35,3 m³ wody z wodociągów (po 32,6 m³ w 2017 r. i w 2010 r.). W tych latach zużycie było niezmiennie większe niż w kraju (gdzie notowano odpowiednio 33,3 m³, 31,8 m³ oraz 31,1 m³).

Tablica 4. Zużycie wody według potrzeb w ciągu roku w województwie kujawsko-pomorskim
Table 4. Consumption of water by needs during the year in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

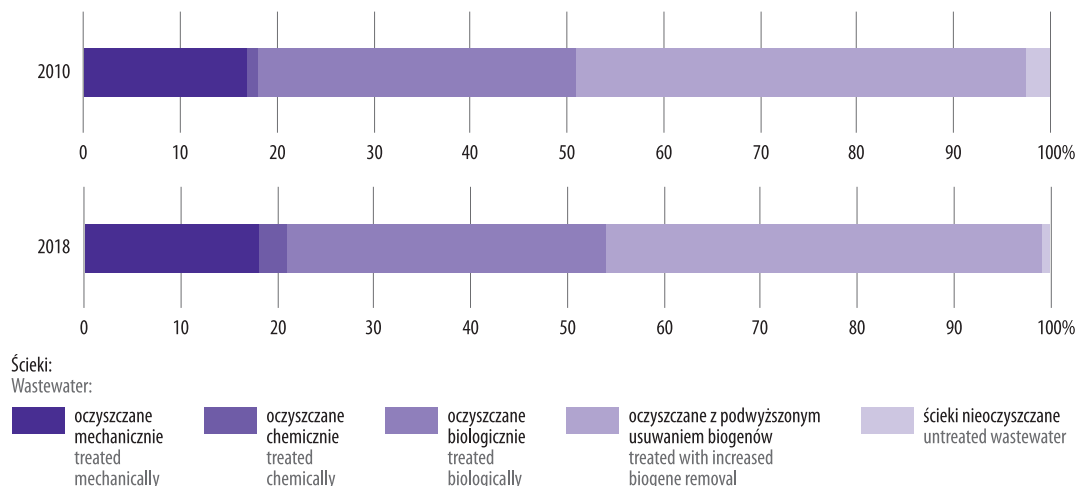
Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018	
	w hm ³ in hm ³				w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)
Ogółem Total	216,9	223,4	239,3	241,6	2,6
w tym of which					
przemysł industry	76,1	81,6	94,0	90,8	1,3
rolnictwo i leśnictwo agriculture and forestry	52,1	49,7	56,7	55,6	5,8
gospodarstwa domowe households	68,4	70,9	68,0	73,4	5,7

W 2018 r. **do wód powierzchniowych lub do ziemi odprowadzono** 139,9 hm³ **ścieków komunalnych i przemysłowych**. Z tego 70,7 hm³ odprowadzono¹ bezpośrednio z zakładów, natomiast siecią kanalizacyjną 69,2 hm³. Oczyszczenia wymagało 132,1 hm³, z czego oczyszczono 99,1% ścieków (w 2010 r. 97,5%). Ścieki oczyszczano następującymi metodami: z podwójnym usuwaniem biogenów (45,4%), biologicznie (33,4%), mechanicznie (18,3%), a także chemicznie, (2,9%), którą to metodą oczyszczane są tylko ścieki przemysłowe.

¹ Łącznie z wodami chłodniczymi, wodami z odwadniania zakładów górniczych oraz obiektów budowlanych a także z zanieczyszczonymi wodami opadowymi.

Wykres 9. Struktura ścieków wymagających oczyszczenia odprowadzone do wód lub do ziemi w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 9. Structure of wastewater requiring treatment discharged into waters or into the ground in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Zakłady odprowadziły 76,0 hm³ ścieków, z tego odprowadzono do wód lub do ziemi 70,7 hm³, a pozostałe 5,4 hm³ odprowadzono siecią kanalizacyjną. Spośród ścieków odprowadzanych bezpośrednio do wód lub do ziemi 89,0% wymagało oczyszczenia. Oczyszczono 61,7 hm³, natomiast 4,2 hm³ ponownie wykorzystano w zamkniętym obiegu wody.

W porównaniu z 2010 r. ilość ścieków przemysłowych odprowadzonych w ciągu roku wzrosła o 17,0%. Należy jednocześnie zauważyć, że o 39,8% mniej ścieków odprowadzono siecią kanalizacyjną, a o 26,0% więcej bezpośrednio do wód lub do ziemi, z których zostały oczyszczone niemal wszystkie (98,1%) wymagające oczyszczenia.

Do sieci kanalizacyjnej odprowadzono 69,2 hm³ ścieków komunalnych. Główną metodą oczyszczenia było oczyszczanie z podwyższonym usuwaniem biogenów (80,0% ścieków), stosowano również oczyszczanie biologiczne (19,5%) oraz mechaniczne (0,4%).

W porównaniu z 2010 r. spadła o 3,4% ilość odprowadzonych ścieków komunalnych, a oczyszczono niemal 100% z nich.

Tablica 5. Ścieki komunalne i przemysłowe wymagające oczyszczenia odprowadzone do wód lub do ziemi w województwie kujawsko-pomorskim

Table 5. Industrial and municipal wastewater requiring treatment discharged into waters or into the ground in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

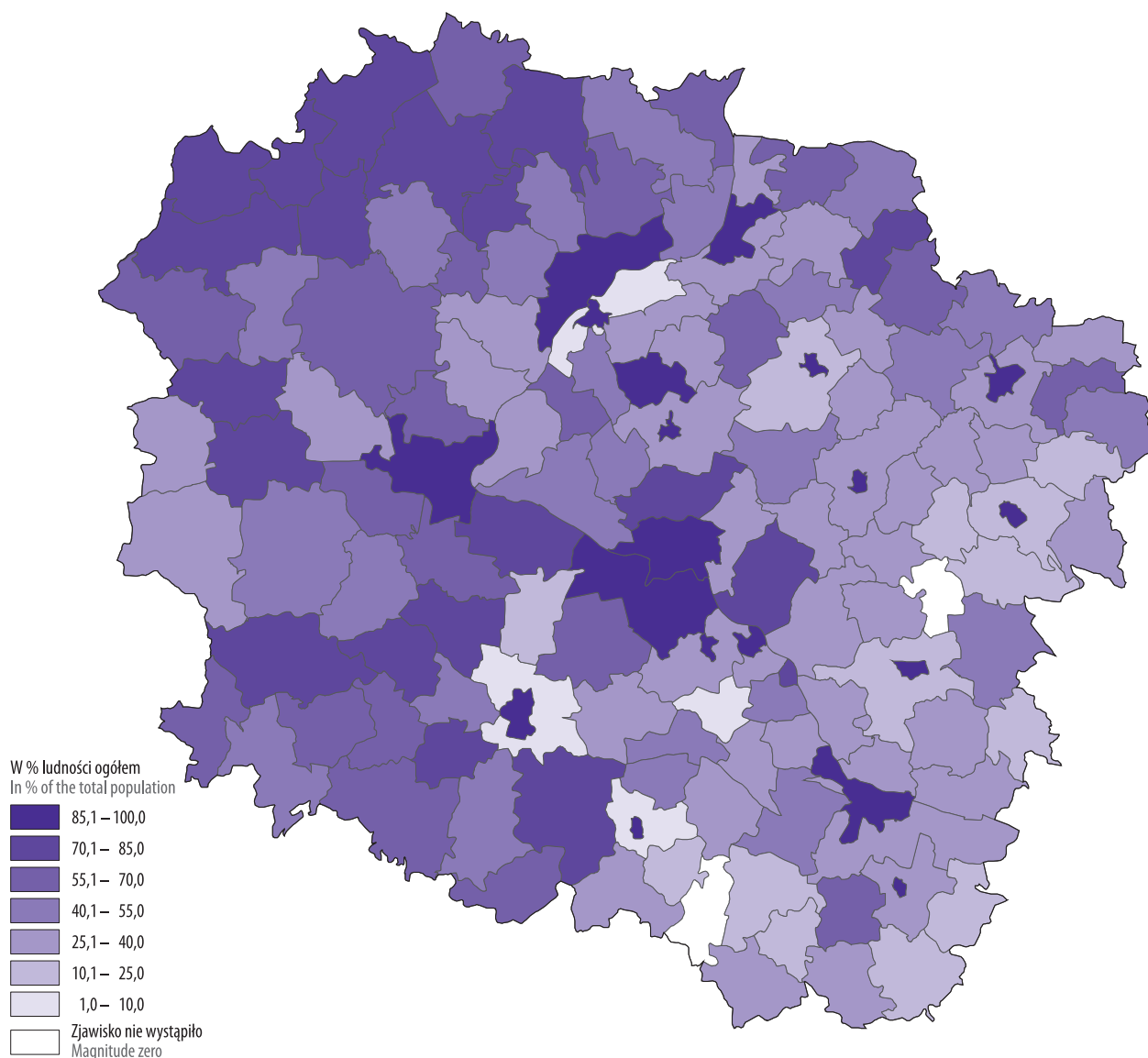
Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Oczyszczalnie ścieków Wastewater treatment plants	191	185	188	186
Ścieki komunalne odprowadzone w ciągu roku w dam ³ Treated municipal wastewater during the year in dam ³	71617	63775	69171	69193
Ścieki przemysłowe odprowadzone w ciągu roku w dam ³ Industrial wastewater discharged during the year in dam ³	45636	55133	65791	62900
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ludności ogółem ^a Population connected to wastewater treatment plants in % of total population ^a	69,8	72,1	72,7	73,0

a Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków – na podstawie szacunków, ludność ogółem – na podstawie bilansów.
a Population connected to wastewater treatment plants – estimated data, total population – based on balances.

Oczyszczalnia ścieków – zespół podstawowych obiektów technologicznych, służących bezpośrednio do oczyszczania ścieków oraz znajdujących się na wspólnym terenie obiektów pomocniczych niezbędnych dla dostawy energii elektrycznej, wody, stworzenia odpowiednich warunków do pracy i obsługi oczyszczalni. Wyróżnia się oczyszczalnie mechaniczne, chemiczne, biologiczne, z podwyższonym usuwaniem biogenów.

W 2018 r. ze 125 zakładów, które odprowadzały ścieki, 56 odprowadzało je do wód lub do ziemi, a pozostałe 69 do sieci kanalizacyjnej. Z 56, które odprowadzały ścieki bezpośrednio do wód lub do ziemi, 49 posiadało własną oczyszczalnię ścieków. **Łączna przepustowość projektowa oczyszczalni** wynosiła 438,8 dam³ na dobę. Były to oczyszczalnie biologiczne (31), mechaniczne (15), chemiczne (2) oraz z podwyższonym usuwaniem biogenów (1). W porównaniu z 2010 r. funkcjonowało o 1 oczyszczalnię mniej, natomiast przepustowość wzrosła o 8,6%. W kraju ubyły 273 oczyszczalnie, co wiązało się ze spadkiem łącznej przepustowości o 24,0%. W porównaniu z 2017 r. w województwie ubyły 2 oczyszczalnie, a w kraju spadła o 2,9%.

Mapa 12. Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.
Map 12. Population connected to wastewater treatment plants in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

W 2018 r. notowano 137 **miejskich i wiejskich oczyszczalni ścieków komunalnych**, w tym 105 biologicznych i 32 z podwyższonym usuwaniem biogenów o łącznej przepustowości projektowej 441,7 dm³ na dobę.

W porównaniu z 2010 r. liczba oczyszczalni zmalała o 4 oczyszczalnie, natomiast łączna przepustowość była mniejsza o 2,2%. W kraju funkcjonowało o 121 oczyszczalni więcej niż w 2010 r., jednak łączna przepustowość była o 1,8% mniejsza. W porównaniu z 2017 r. w województwie liczba oczyszczalni pozostała bez zmian, a w kraju notowano o 1 mniej.

Z oczyszczalni ścieków (łącznie z ludnością korzystającą z oczyszczalni przemysłowych oczyszczających ścieki komunalne) korzystało 73,0% ludności, głównie z oczyszczalni z podwyższonym usuwaniem biogenów (55,4% ludności), następnie z biologicznych (17,1%) oraz z mechanicznych (0,5%).

Rozpiętość udziału ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków wynosiła od 1,0% w gminie wiejskiej Chełmno po 100,0% w Bydgoszczy (w Toruniu 92,4% ludności). W dwóch gminach wiejskich tj. w Chrostkowie i Topólcie nie korzystano z oczyszczalni ścieków.

Zarówno w województwie, jak i w kraju, w porównaniu z 2010 r., a także z 2017 r. wzrósł odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków. W Polsce wzrost wyniósł 9,3 p. proc., natomiast w województwie 3,2 p. proc. Pomimo, że w 2010 r. w województwie notowany był większy odsetek korzystających (69,8% wobec 64,7%), w 2018 r. relacje te odwróciły się. W województwie 73,0% ludności korzystało z oczyszczalni wobec 74,0% w kraju.

Dane o **ludności korzystającej z oczyszczalni** ścieków podano w oparciu o szacunek liczby ludności korzystającej z oczyszczalni pracujących na sieci kanalizacyjnej i oczyszczających ścieki z miast i wsi (łącznie z ludnością korzystającą z oczyszczalni przemysłowych oczyszczających ścieki komunalne).

4.4. Zanieczyszczenie i ochrona powietrza

4.4. Pollution and protection of air

W 2018 r. w porównaniu z 2010 r. zmniejszyła się emisja zanieczyszczeń gazowych (wyłączając dwutlenek węgla), w tym dwutlenku siarki i tlenków azotu. Zaznaczył się wzrost emisji metanu, przy jego niewielkim udziale w strukturze zanieczyszczeń gazowych. Zmalało znacznie spalania paliw w zakładach szczególnie uciążliwych jako źródła zanieczyszczeń pyłowych.

W 2018 r. **zakłady uznane za szczególnie uciążliwe** emitowały 9911,2 tys. ton **zanieczyszczeń gazowych**, w tym 99,5% dwutlenku węgla. W porównaniu z poprzednim rokiem emisja gazów wzrosła o 1,4% (w kraju spadła o 0,3%). Zmierzone większą emisję dwutlenku węgla (o 1,4%), jak również mniejszą emisję metanu (o 26,3%), dwutlenku siarki (o 13,8%), tlenków azotu (o 9,2%) oraz tlenku węgla (o 0,8%).

Udział dwutlenku węgla był na tyle znaczny, że bez jego uwzględnienia, notowano spadek emisji zanieczyszczeń gazowych, który w skali roku w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł 7,8%, podobnie w kraju 5,7%.

Większe zmiany zaszły w porównaniu z 2010 r., od tego czasu emisja zanieczyszczeń gazowych wzrosła o 41,6% (w kraju spadła o 1,4%). Wzrost dotyczył głównie emisji dwutlenku węgla (o 42,1%, w kraju spadek o 1,2%) oraz tlenku węgla (o 2,8%, w kraju spadek o 4,9%). Równolegle notowano spadek poziomu emisji pozostałych gazów, który od 2010 r. wyniósł 30,7% w województwie oraz 28,5% w kraju. Spadła emisja dwutlenku siarki (o 53,4%), również emisja tlenków azotu (o 25,0%). Spośród gazów o mniejszym udziale w strukturze emisji wystąpił prawie 3-krotny wzrost emisji metanu.

W porównaniu z 2010 r. zwiększył się natomiast udział emisji zanieczyszczeń gazowych w emisji krajowej (z 3,2% na 4,6%), w tym dwutlenku węgla (z 3,2% do 4,7%).

Drugim rodzajem zanieczyszczeń z zakładów kwalifikowanych jako szczególnie uciążliwe są **zanieczyszczenia pyłowe**, których emisja w 2018 r. wyniosła 2,1 tys. ton. Udział w kraju wynosił 6,6%. W porównaniu z 2017 r. emisja była o 6,0% większa, natomiast od 2010 r. zmniejszyła się o 51,8%.

Głównym źródłem zanieczyszczeń było spalanie paliw (55,0%). Ich udział w strukturze emisji również zmniejszył się (spadek o 15,0 p. proc. od 2010 r.), natomiast w 2017r. wynosił 54,4%.

Malejące znaczenie spalania paliw w emisji pyłów utrzymuje się również w kraju (w 2018 r. spadek o 3,1 p. proc. od 2017 r. oraz o 17,6 p. proc. od 2010 r.).

Wielkość emisji zanieczyszczeń pyłowych – ilość zanieczyszczeń pyłowych odprowadzonych do atmosfery w ciągu roku i obejmuje poszczególne rodzaje tych zanieczyszczeń, tj.: pyły ze spalania paliw, cementowo-wapiennicze i materiałów ogniotrwałych, krzemowe, nawozów sztucznych, węglowo-grafitowe, sadzę i inne emitowane w danym zakładzie zanieczyszczenia pyłowe.

Wielkość emisji zanieczyszczeń gazowych – ilość zanieczyszczeń gazowych odprowadzonych przez jednostkę sprawozdawczą do atmosfery w ciągu roku i obejmuje następujące rodzaje zanieczyszczeń: dwutlenek siarki, tlenki azotu, tlenek węgla, dwutlenek węgla, węglowodory i inne emitowane przez dany zakład zanieczyszczenia gazowe.

Tablica 6. Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza w województwie kujawsko-pomorskim

Table 6. Emission of air pollutants from plants especially noxious to air quality in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018	
	tys. ton/rok thousand of tonnes/year				w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)
Emisja zanieczyszczeń gazowych Emission of gases pollutions					
Ogółem Total	6999,0	8380,3	9778,5	9911,2	4,6
w tym: of which:					
dwutlenek siarki sulphur dioxide	23,1	17,9	12,5	10,8	5,0
metan methane	1,0	3,7	3,7	2,7	0,5
tlenki azotu nitrogen oxides	13,7	12,3	11,3	10,3	5,0
tlenek węgla carbon monoxide	15,7	13,4	16,2	16,1	4,9
dwutlenek węgla carbon dioxide	6941,8	8328,7	9729,9	9866,4	4,7
Emisja zanieczyszczeń pyłowych Emission of particulates pollutions					
Ogółem Total	4,3	2,6	2,0	2,1	6,6
w tym: of which:					
ze spalania paliw fuel combustion	3,0	1,6	1,1	1,1	6,6
niezorganizowana non-organised	0,1	0,0	0,0	0,0	2,1

Zakłady produkcyjne wyposażone były w urządzenia do redukcji zanieczyszczeń, w których zatrzymano łącznie 32,7 tys. ton gazów oraz 377,5 tys. ton pyłów. **Stopień redukcji zanieczyszczeń gazowych** (bez dwutlenku węgla) wynosił 42,2%, natomiast zanieczyszczeń pyłowych 99,5% (w kraju – odpowiednio 66,7% oraz 99,8%).

W 2018 r. według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 z zakładów, których działalność klasyfikowano jako Przetwórstwo przemysłowe (sekcja C) oraz Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (sekcja D) pochodziła największa emisja zanieczyszczeń gazowych i pyłowych.

Jednocześnie w 2018 r. skuteczność działania urządzeń do redukcji zanieczyszczeń była wysoka. W sekcji C usunięto 99,5% pyłów, a także 48,9% wytworzonych zanieczyszczeń gazowych, natomiast w sekcji D usunięto 98,9% pyłów.

4.5. Ochrona przyrody. Lasy

4.5. Nature protection. Forests

Od 2010 r. obserwuje się rokrocznie niewielkie wahania powierzchni obszarów prawnie chronionych. W porównaniu z rokiem poprzednim w 2018 r. odnotowano wzrost o 2,3%.

W 2018 r. powstał Park Krajobrazowy Góry Łosiowe należący do Zespołu Parków Krajobrazowych nad Dolną Wisłą, obejmującego także Chełmiński i Nadwiślański Park Krajobrazowy. Dotychczasowa powierzchnia kompleksu wzrosła o 8,7% do 60,5 tys. ha.

Powierzchnia obszarów prawnie chronionych według stanu w dniu 31 grudnia 2018 r. wynosiła ponad 582,5 tys. ha, co stanowiło 32,4% powierzchni województwa. Liczba obiektów o szczególnych walorach przyrodniczych objętych ochroną prawną była największa w kraju (2292 obiekty). Należały do nich: 2123 użytki ekologiczne, 92 rezerwaty przyrody, 35 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, 31 obszarów chronionego krajobrazu, a także 10 parków krajobrazowych i 1 stanowisko dokumentacyjne. Ponadto licznie reprezentowaną formą ochrony przyrody były pomniki przyrody (2492), głównie pojedyncze drzewa (71,0%). Największą powierzchnię zajmowały obszary chronionego krajobrazu (334,2 tys. ha), następnie parki krajobrazowe (229,4 tys. ha), plasujące się pod względem powierzchni na 3 lokacie w kraju (po województwach podkarpackim i lubelskim). Rezerwaty przyrody zajmowały powierzchnię 9,6 tys. ha.

Park narodowy – obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe.

Rezerwaty przyrody – obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Park krajobrazowy – obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania i popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

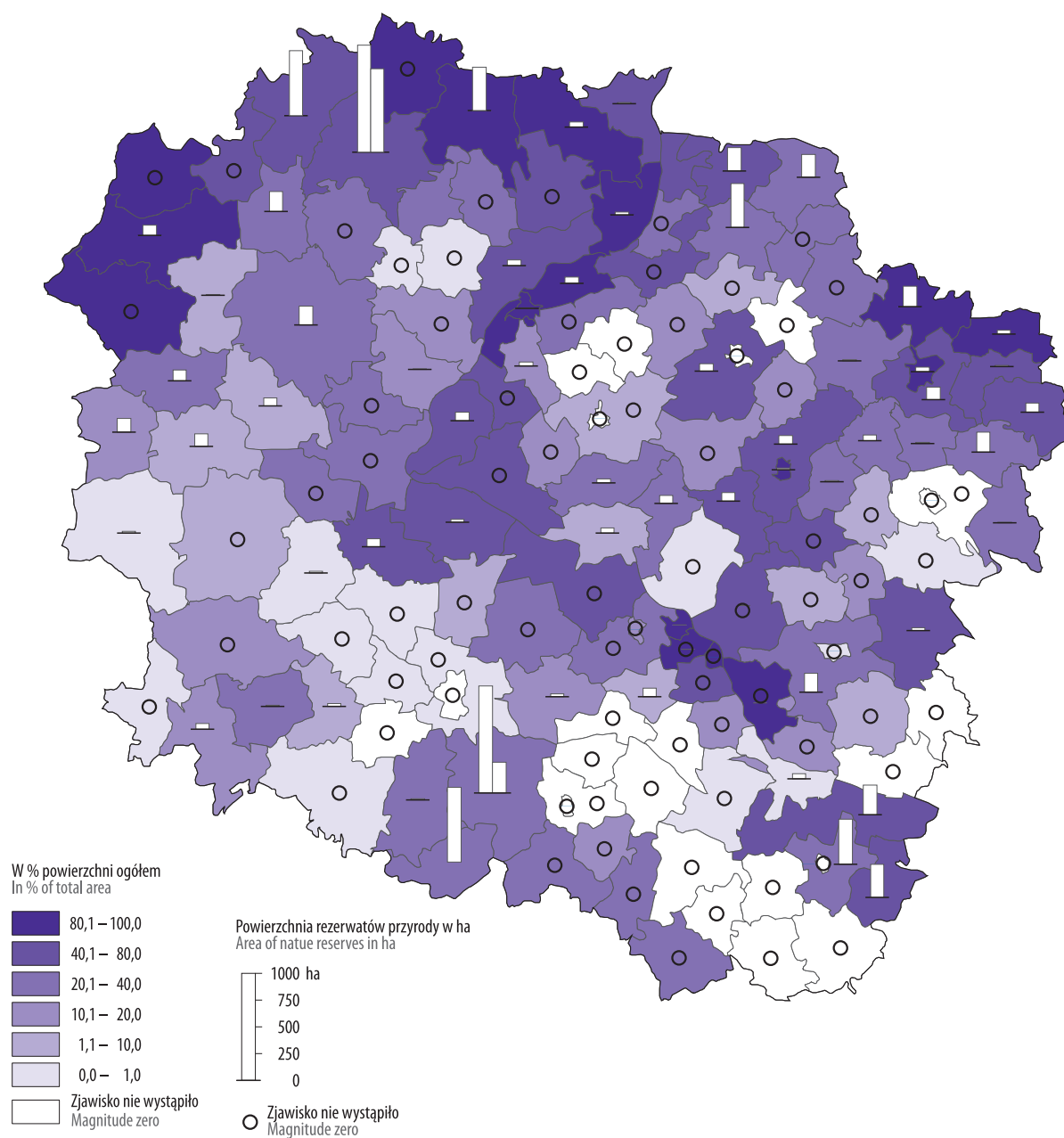
Obszar chronionego krajobrazu – tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o różnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełniącą funkcję korytarzy ekologicznych.

Obszary Natura 2000 – obszar utworzony w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty Europejskiej.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na walory widokowe lub estetyczne.

Mapa 13. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.

Map 13. Area of special nature value under legal protection in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

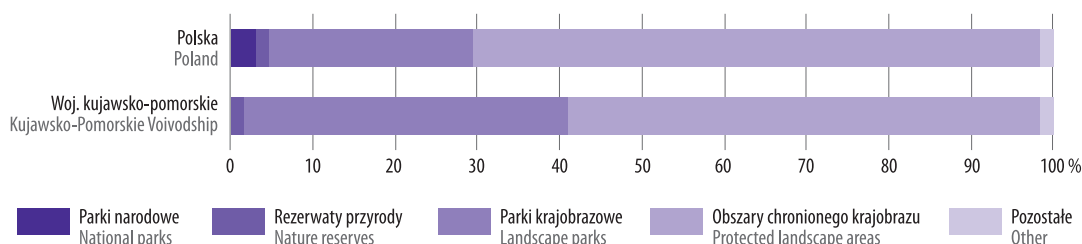
Powierzchnia obszarów chronionych zwiększyła się w porównaniu z poprzednim rokiem (o 2,3%), w tym powierzchnia parków krajobrazowych (o 2,6%) i obszarów chronionego krajobrazu (2,1%), natomiast powierzchnia rezerwatów pozostała bez zmian.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego występowało 17 gmin, w których udział powierzchni prawnie chronionej przekroczył 80,0% ogólnej powierzchni gminy. Ochroną prawną objęta była cała powierzchnia gminy miejskiej Ciechocinek. W ogólnej powierzchni miast wojewódzkich udział powierzchni prawnie chronionej wyniósł 26,0% w Bydgoszczy oraz 7,7% w Toruniu.

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim udział obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych w ogólnej powierzchni wynosił 32,4 %, co dało 7 lokatę wśród województw (w Polsce stanowiły 32,6% ogólnej powierzchni).

Udział województwa w powierzchni obszarów chronionych kraju w 2018 r. zwiększył się i wynosił 5,7% (o 0,1 p. proc. więcej w porównaniu z 2010 r. i 2017 r.). Wzrost dotyczył m.in. obszarów chronionego krajobrazu i parków krajobrazowych.

Wykres 10. Struktura powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w 2018 r.
Chart 10. Structure of area of special nature value under legal protection in 2018

Według danych szacunkowych najczęściej występującym przedstawicielem **zwierząt chronionych** był bóbr europejski (*Castor fiber*), którego populacja liczyła 5000 osobników. Mniej licznym (128 osobników) gatunkiem był wilk (*Canis lupus*), a także żubr (*Bison bonasus*), którego 5 przedstawicieli przebywało w ogrodach zoologicznych.

Ponadto na terenie województwa kujawsko-pomorskiego znajdowało się 157,8 tys. ha **obszarów specjalnej ochrony ptaków** (8,8% powierzchni województwa) oraz 88,2 tys. ha **specjalnych obszarów ochrony siedlisk** (4,9%) tworzących razem **obszary Natura 2000**², będących formą ochrony przyrody ustanowioną w celu zachowania różnorodności siedlisk, a także gatunków. Obszary Natura 2000 mogą obejmować część lub całość obszarów lub obiektów objętych innymi formami przyrody.

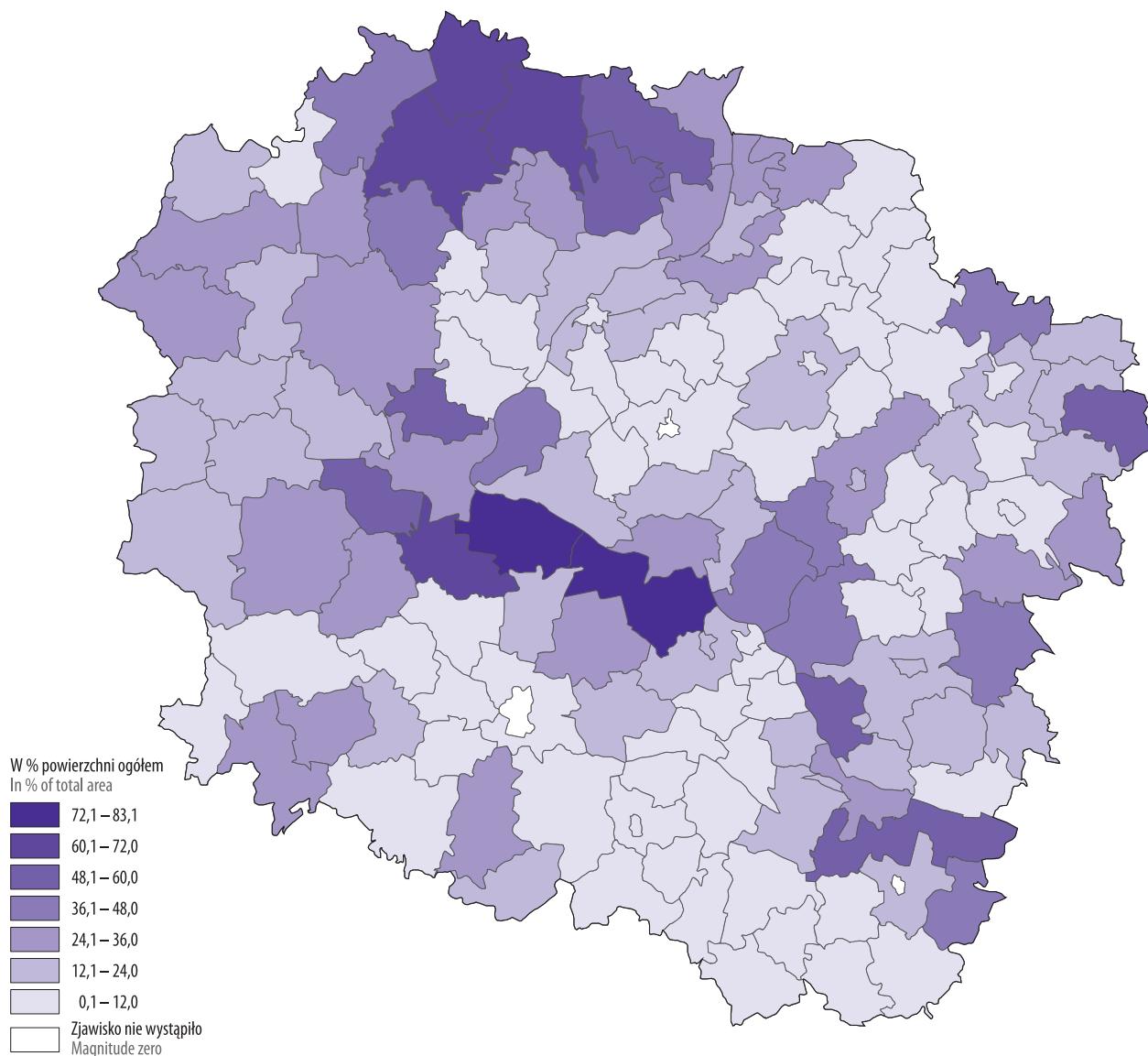
Nie wszystkie ekosystemy objęto ochroną prawną, natomiast pełnią one szereg funkcji ekologicznych, czego przykładem są ekosystemy leśne. W województwie kujawsko-pomorskim łączna powierzchnia **gruntów leśnych wynosiła** 431,9 tys. ha (z tego 421,9 tys. ha lasów). W porównaniu z rokiem poprzednim wzrosła o 73,3 ha, a od 2010 r. o 2,3 tys. ha. Udział gruntów leśnych w powierzchni województwa wyniósł 24,0%, natomiast lasów (**tzw. wskaźnik lesistości**) 23,5%.

Lesistość – stosunek procentowy powierzchni lasów do ogólnej powierzchni geodezyjnej kraju (danej jednostki terytorialnej: województwa, powiatu, gminy).

² Dane Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska

Mapa 14. Lesistość w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.

Map 14. Forest cover in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

Największy udział lasów w ogólnej powierzchni notowano w gminie wiejskiej Wielka Nieszawka (83,1%). Znaczny udział miały również m. in. w powierzchni gminy miejsko-wiejskiej Solec Kujawski (74,0%). Lasami pokryta była również częściowo powierzchnia miast wojewódzkich tj. Bydgoszczy (27,7%) a także Torunia (24,3%).

4.6. Odpady przemysłowe i komunalne

4.6. Industrial and municipal waste

Ilość wytworzonych odpadów przemysłowych zmalała od 2010 r., jednak głównym sposobem ich zagospodarowania w 2018 r. wciąż było przekazywanie innym odbiorcom.

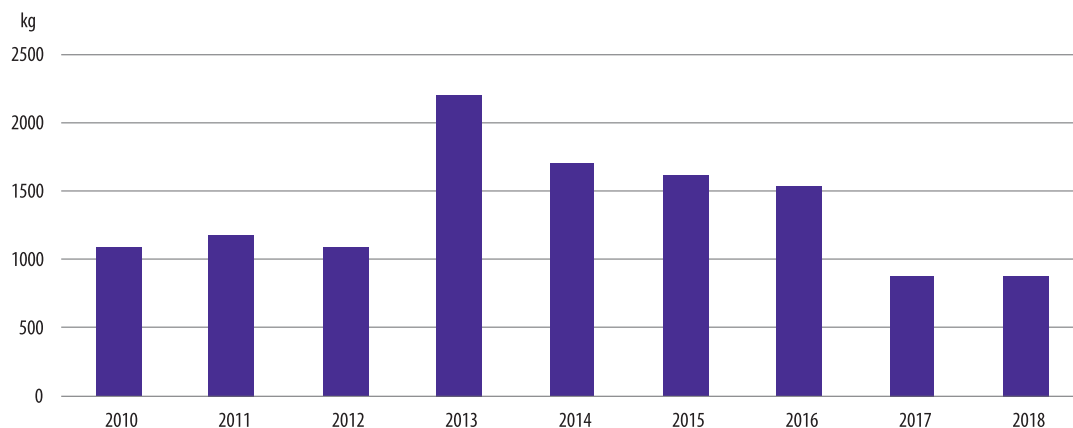
W zagospodarowaniu odpadów komunalnych w 2018 r. największe znaczenie, przy rosnącym udziale odpadów zebranych selektywnie (28,6%), miał odzysk odpadów (55,4%).

Pomimo zmniejszającej się od 2010 r. liczby składowisk odpadów komunalnych, ich łączna powierzchnia pozostaje względnie stała. Wyraźnie zmalała natomiast w porównaniu z 2010 r. liczba, jak i łączna powierzchnia dzikich wysypisk.

W ciągu 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim **wytworzonych** zostało 1816,2 tys. ton **odpadów** przemysłowych. To o 0,7% mniej niż w poprzednim roku i o 19,9% mniej niż w 2010 r. (w kraju notowano wzrost o 1,4% i o 1,6%).

Wykres 11. Odpady przemysłowe wytworzone w ciągu roku na 1 mieszkańca w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 11. Industrial waste generated during the year per capita in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Odzyskowi we własnym zakresie poddano 19,5% wytworzonych odpadów (o 1,3 p. proc. mniej niż w 2017 r.). Zakłady unieszkodliwiły we własnym zakresie 0,7% odpadów czyli o 0,2 p. proc. mniej odpadów niż w 2017 r. Innym odbiorcom przekazano 74,9% wytworzonych odpadów (o 2,4 p. proc. więcej niż w 2017 r.), natomiast magazynowano czasowo 4,9% wytworzonych odpadów (o 0,8 p. proc. mniej niż w roku poprzednim i o 12,4 p. proc. mniej niż w 2010 r.).

Tym, co w 2018 r. różniło województwo kujawsko-pomorskie od kraju był w **strukturze zagospodarowania odpadów przemysłowych** wyższy udział odpadów przekazywanych innym odbiorcom (o 16,9 p. proc.), a także magazynowanych czasowo (o 3,8 p. proc.). Rzadziej unieszkodliwiano odpady we własnym zakresie, (o 19,9 p. proc.), a także we własnym zakresie poddawano odzyskowi (o 0,7 p. proc.).

Tablica 7. Odpady przemysłowe w województwie kujawsko-pomorskim

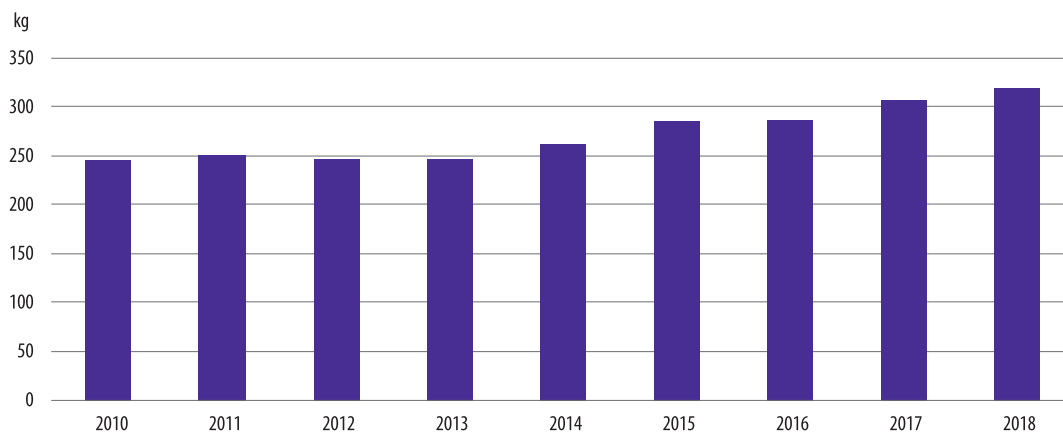
Table 7. Industrial waste in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Wyszczególnienie Specification	2010	2018	
	w tys. ton in thousand tonnes		w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)
Odpady wytworzone (w ciągu roku) – ogółem Waste generated (during the year) – total	2267,7	1816,2	1,6
w tym: of which:			
unieszkodliwione we własnym zakresie disposed by producers on its own	.	12,1	0,1
przekazane innym odbiorcom transferred to other recipients	.	1360,4	2,0
magazynowane czasowo temporarily stored	391,9	89,2	7,0
Odpady dotychczas składowane (stan w końcu roku) – ogółem Waste landfilled (at the end of the year) – total	17301,4	21686,2	1,2

W 2018 r. zebrano 665,8 tys. ton odpadów komunalnych, z tego 539,2 tys. ton odebrano od gospodarstw domowych (wzrost o 3,3%). Na tle kraju w województwie zebrano 5,3% odpadów. W porównaniu z poprzednimi latami zwiększyła się ich ilość (o 4,4% niż w 2017 r. i o 29,3% niż w 2010 r.).

Wykres 12. Odpady komunalne zebrane w ciągu roku na 1 mieszkańca w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 12. Municipal waste collected during the year per capita in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

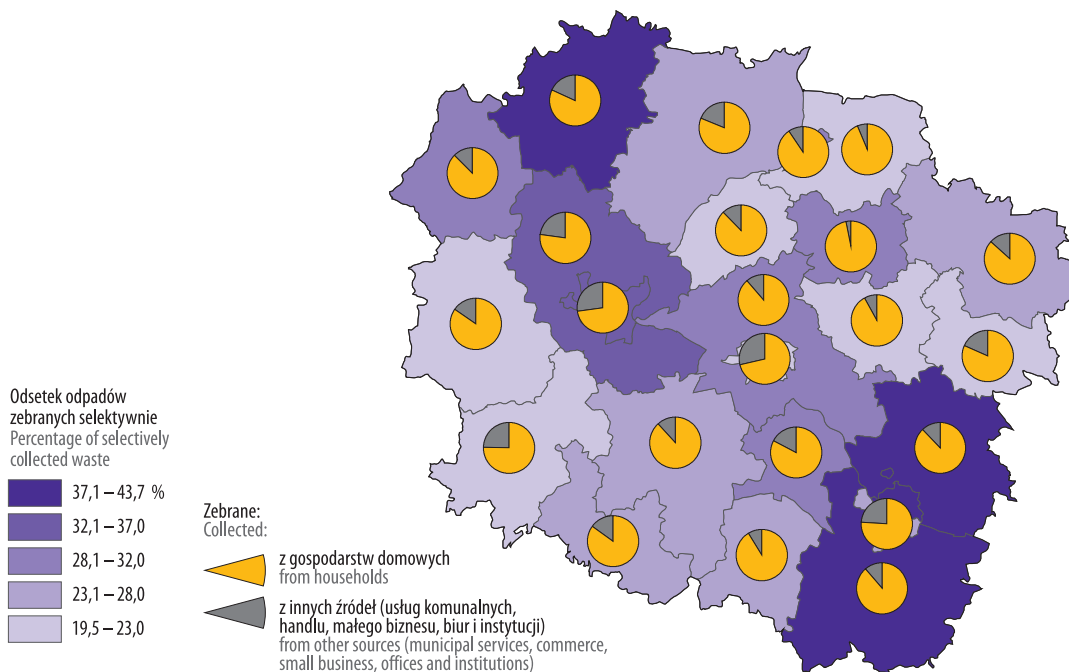
Z odebranych lub zebranych w 2018 r. odpadów komunalnych 55,4% **przeznaczono do odzysku** (o 1,4 p. proc. mniej niż przed rokiem). Do recyklingu przeznaczono 25,0% odpadów, do przekształcenia termicznego z odzyskiem energii 19,5%, do przetwarzania biologicznego (kompostowania lub fermentacji) 10,9% odpadów. **Do procesów unieszkodliwiania** skierowano 44,6% odpadów, z tego 44,5% przeznaczono do składowania, a pozostałe nieznaczące ilości poddano przekształcaniu termicznemu bez odzysku energii.

Udział składowania w strukturze zagospodarowania był o 2,8 p. proc. wyższy niż w poprzednim roku. Jednocześnie poziom recyklingu zwiększył się o 2,5 p. proc., co wiązało się ze wzrostem ilości odpadów zebranych selektywnie (o 15,8%).

W 2018 r. **selektywnie zebrano** 190,1 tys. ton (28,6% ogółu odpadów), z tego z gospodarstw domowych – 171,1 tys. ton odpadów (31,7%) Wartości te niewiele odbiegały od udziału odpadów zebranych selektywnie, jaki monitorowany był w kraju. Równolegle wzrost odsetka odpadów zebranych selektywnie odnotowano w porównaniu z poprzednim rokiem, a także z 2010 r. w województwie (o 2,8 p. proc. i o 19,0 p. proc.), jak również w kraju (o 1,8 p. proc. i o 20,3 p. proc.).

Mapa 15. Odpady komunalne zebrane w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.

Map 15. Municipal waste collected in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

Udział odpadów zebranych selektywnie w ogólnej ilości odpadów wahał się od 19,5% w powiecie nakielskim po 43,7% w powiecie włocławskim. Wśród miast wojewódzkich w ten sposób zebrano więcej odpadów w Bydgoszczy (35,7%) niż w Toruniu (20,4%).

Również w strukturze odpadów zebranych z gospodarstw domowych relatywnie więcej odpadów zebrano selektywnie (o 3,4 p. proc. więcej niż w 2017 r. i o 21,6 p. proc. więcej niż w 2010 r.).

Wśród odpadów komunalnych zebranych w województwie kujawsko-pomorskim najwięcej było odpadów biodegradowalnych (39,4%), szkła (15,5%), zmieszanych odpadów opakowaniowych (13,8%), tworzyw sztucznych (11,5%), a także odpadów wielkogabarytowych (9,9%).

Odpady komunalne – odpady powstające w gospodarstwach domowych, z wyłączeniem pojazdów wycofanych z eksploatacji, a także odpady niezawierające odpadów niebezpiecznych pochodzące od innych wytwórców odpadów, które ze względu na swój charakter lub skład są podobne do odpadów powstających w gospodarstwach domowych.

Tablica 8. Odpady komunalne zebrane selektywnie w ciągu roku w województwie kujawsko-pomorskim
 Table 8. Municipal waste collected separately during the year in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Wyszczególnienie Specification	2010		2018			
	Ogółem Total	w tym z gospodarstw domowych of which from households	Ogółem Total		w tym z gospodarstw domowych of which from households	
			w tonach in tonnes	w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)	w tonach in tonnes	w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)
Ogółem Total	49579,1	38168,8	190141,0	5,3	171129,6	5,2
w tym: of which:						
Papier i tektura Paper and cardboard	8180,7	4972,0	9682,9	3,6	8452,6	3,9
Szkoło Glass	11386,5	9407,5	29566,5	5,9	25402,8	5,4
Tworzywa sztuczne Plastics	7140,8	5875,0	21930,4	6,6	20088,7	6,7
Metale Metals	443,4	314,8	529,4	4,5	442,5	4,4
Tekstylia Textiles	1270,4	1253,0	91,2	4,1	89,8	4,6
Zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne Waste electrical and electronic equipment	405,4	355,8	1706,9	4,7	1644,7	4,7

W 2018 r. wśród odpadów wytworzonych dominowały zmieszane odpady komunalne (71,4%), chociaż było ich o 2,8 p. proc. mniej niż w poprzednim roku. Zwiększył się natomiast udział odpadów zdeponowanych na składowiskach w ilości odpadów zebranych zmieszanych (z 43,0% do 55,3%).

Według stanu w dniu 31 grudnia 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowały 24 składowiska odpadów komunalnych (przed rokiem 25, w 2010 r. – 54), o łącznej powierzchni 135,6 ha. Zmniejszyła się liczba składowisk, natomiast łączna powierzchnia czynnych składowisk, na których unieszkodliwiane są odpady komunalne zmalała w analogicznym okresie jedynie o 3,8 ha i o 39,3 ha.

Około 94,5% powierzchni, na której składowane były odpady komunalne, to **czynne kontrolowane składowiska odpadów**. Pozostała część to dzięki wysypiska, których łączna powierzchnia w 2018 r. wyniosła ok. 8 ha. W ciągu roku zlikwidowano 624 takie miejsca, a podczas ich likwidacji zebrano 1,5 tys. ton odpadów komunalnych. Pod tym względem zauważalna jest niewielka poprawa, tj. odnotowano mniej dzikich wysypisk niż w poprzednim roku (o 14,3%), a także zebrano z nich mniejszą ilość odpadów (o 16,5%). Wyraźniejsza poprawa wystąpiła w porównaniu z 2010 r., w 2018 r. łączna powierzchnia dzikich wysypisk była o 22,7% mniejsza, a ilość zebranych podczas ich likwidacji odpadów komunalnych mniejsza o 40,5%.

4.7. Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska

4.7. Economic aspects of environmental protection

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim, jak i w kraju najwięcej nakładów na środki trwałe służących ochronie środowiska przeznaczono na gospodarkę ściekową i ochronę wód. Był to kluczowy kierunek finansowania w latach 2010–2018.

Zmienne w latach pozostawały proporcje nakładów na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu oraz na gospodarkę odpadami. W gospodarce wodnej przeważały (z wyjątkiem 2010 r.) nakłady na ujęcia i doprowadzenia wody. Nakłady na ochronę środowiska, a także na gospodarkę wodną w całym analizowanym okresie finansowane były przede wszystkim ze środków własnych przedsiębiorstw.

W 2018 r. wysokość **nakładów na środki trwałe przeznaczonych na ochronę środowiska** w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 418,9 mln zł. Było to o 39,2% więcej niż w poprzednim roku, natomiast o 15,5% mniej niż w 2010 r. Nakłady na ochronę środowiska ponoszone były przede wszystkim ze środków własnych (49,2%), z zagranicy (24,6%) oraz z funduszy ekologicznych (19,1%).

W strukturze nakładów na środki trwałe służących ochronie środowiska w 2018 r. dominowały nakłady na gospodarkę ściekową i ochronę wód (55,7%, w kraju 52,3%). Kierunek ten miał duże znaczenie w całym okresie poczynawszy od 2010 r., w którym stanowił 64,0% nakładów. W 2017 r. na gospodarkę ściekową i ochronę wód przeznaczono 40,6% nakładów, natomiast w 2010 r. – 64,0% nakładów, przy czym był to największy udział w analizowanym okresie.

W 2018 r. w ramach ponoszonych nakładów na gospodarkę ściekową i ochronę wód, inwestowano głównie w sieć kanalizacyjną odprowadzającą ścieki i wody opadowe, na którą przeznaczono 70,7% nakładów z tej puli, następnie 18,8% przeznaczono na oczyszczanie ścieków komunalnych. Te same inwestycje były priorytetowe w kraju, tj. 74,7% przeznaczono na sieć kanalizacyjną odprowadzającą ścieki komunalne i wody opadowe, a także 18,5% sponżytkowano na oczyszczanie ścieków komunalnych.

Poza gospodarką ściekową i ochroną wód, która w 55,7% uczestniczyła w nakładach na ochronę środowiska w 2018 r., do znaczących w strukturze nakładów kierunków inwestowania należały ochrona powietrza atmosferycznego i klimatu, (w województwie stanowiła 13,4%, w kraju 28,3%) oraz gospodarka odpadami (odpowiednio 7,6% i 6,9%).

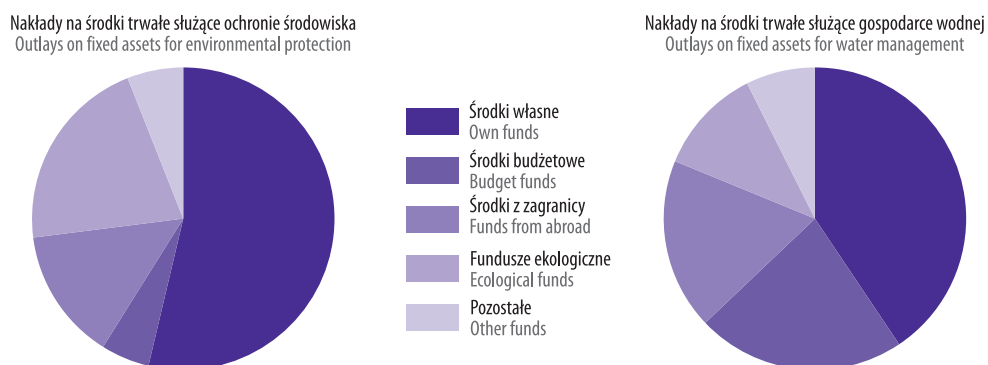
W okresie 2010–2018 stanowiły one odpowiednio 19,9% oraz 20,5% nakładów na ochronę środowiska, natomiast corocznie występowały nieregularne wahania. W 2017 r. na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu przeznaczono 37,1% nakładów, na gospodarkę odpadami 6,1%. W 2010 r. odpowiednio 20,8% oraz 11,2% nakładów.

Efekty rzeczowe uzyskane w 2018 r. to **w zakresie gospodarki ściekowej i ochrony wód** to m. in. 179,6 km sieci kanalizacyjnej odprowadzającej ścieki i 28,1 km sieci odprowadzającej wody opadowe oraz 1 oczyszczalnia ścieków komunalnych.

W zakresie ochrony powietrza atmosferycznego i klimatu przekazano do eksploatacji urządzenia o zdolności do redukcji zanieczyszczeń pyłowych w wymiarze 8 ton rocznie, a także urządzenia o zdolności do redukcji 540 ton zanieczyszczeń gazowych rocznie. W zakresie gospodarki odpadami zwiększyła się (o 1,8 ha), powierzchnia, a tym samym wydajność (o 50 tys. ton rocznie) składowisk odpadów komunalnych.

Wykres 13. Nakłady na środki trwałe według źródeł finansowania w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010-2018

Chart 13. Outlays on fixed assets by source of financing in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2010–2018

W 2018 r. na środki trwałe służące gospodarce wodnej przeznaczono 76,6 mln zł, w tym 57,1% pochodziło ze środków własnych przedsiębiorstw, 26,6% z funduszy ekologicznych oraz 12,1% ze środków zagranicznych.

Nakłady na finansowanie gospodarki wodnej w 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim, jak i w kraju przeznaczone zostały głównie na ujęcia i doprowadzenia wody (odpowiednio 67,4% i 54,8%).

Tablica 9. Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej w województwie kujawsko-pomorskim

Table 9. Outlays on fixed assets for environmental protection and water management in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Wyszczególnienie Specification	2010 – 2018		
	w tys. zł in thousands PLN	na 1 mieszkańca w zł per capita in PLN	w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)
Ochrona środowiska – ogółem Environmental protection – total	4365582,8	2088,27	4,5
w tym: of which:			
ochrona powietrza atmosferycznego i klimatu climate and air protection	870151,3	416,24	3,2
gospodarka ściekowa i ochrona wód sewage management and waters protection	2077675,0	993,85	4,3
gospodarka odpadami waste management	895140,1	428,19	7,8
ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazu ogółem protection of biodiversity and landscape	60108,4	28,75	4,5
pozostała działalność związana z ochroną środowiska other activity connected with environment protection	333653,1	159,60	6,2
Gospodarka wodna – ogółem Water management – total	1130287,5	540,67	4,4
w tym: of which:			
ujęcia i doprowadzenia wody water intakes and systems	498058,5	238,25	4,6
budowa i modernizacja stacji uzdatniania wody construction and modernisation of water treatment plants	296005,2	141,59	7,6

W okresie począwszy od 2010 r. wydatkowano na te cele 44,1% nakładów na gospodarkę wodną, 60,3% w 2017 r., natomiast 42,2% w 2010 r.

Na budowę i modernizację stacji uzdatniania wody przeznaczono 26,8% nakładów (w okresie 2010–2018 r. stanowiły 26,2% nakładów; w 2017 r. mniej, bo 7,7%, a w 2010 r. wynosiły 50,2% nakładów).

Do efektów rzeczowych gospodarki wodnej uzyskanych w 2018 r. należały m. in.: urządzenia do uzdatniania wody o wydajności 3,8 tys. m³, ujęcia wody o wydajności 2,2 tys. m³, a także 189,7 km sieci wodociągowej.

Rozdział 5

Chapter 5

Społeczeństwo

Society

5.1. Kapitał ludzki

5.1. Human capital

Jakość, potencjał oraz możliwości kapitału ludzkiego wpływają na tempo i kierunek wzrostu gospodarczego. Są one jednym z filarów tworzenia gospodarki opartej na wiedzy. Pierwszy etap procesu kształtowania zasobów kapitału ludzkiego to proces edukacji i kształcenia kadr. Powinien on być dostosowany do zapotrzebowania rynku pracy. Istotne jest wykształcanie w uczniach wiedzy oraz umiejętności, które pozwolą odpowiednio reagować na nieustannie zmieniające się warunki. Wykształcenie odpowiadające zapotrzebowaniu stanowi atut na rynku pracy. Zwiększa ono możliwości zdobycia zatrudnienia, ale też otwiera szanse na uzyskanie korzystnych jego warunków, co przekłada się na poprawę warunków życia.

W niniejszym rozdziale zaprezentowano informacje opisujące zjawiska demograficzne, wybrane zagadnienia związane z wykształceniem i kompetencjami oraz zasoby rynku pracy w województwie kujawsko-pomorskim. W analizie opisowej porównano zjawiska w województwie na tle kraju oraz w retrospekcji czasowej sięgającej roku bazowego 2010. W miarę dostępności danych statystycznych ujęto informacje dotyczące miast wojewódzkich, tj. Bydgoszczy i Torunia, a także gmin i powiatów.

W rozdziale zawarto podstawowe informacje o liczbie i strukturze ludności województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. oraz dane retrospektywne opracowane na podstawie bilansów ludności. Przedstawiono także informacje o ruchu naturalnym obejmujące charakterystykę nowo zawartych małżeństw, rozwodów i separacji oraz urodzeń i zgonów, ale też o migracjach wewnętrznych i zagranicznych ludności. Zaakcentowano wybrane mierniki obserwowanego procesu starzenia się ludności za lata 2010–2019. Zarysowano też zmiany sytuacji demograficznej prognozowane do 2030 r.

Informacje prezentujące poziom wykształcenia oraz kompetencje mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego zaprezentowano na tle mających miejsce zmian w systemie edukacji, szczególnie w zakresie szkolnictwa zawodowego.

Charakteryzując zasoby rynku pracy w województwie uwzględniono informacje z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), tj. m.in. poziom aktywności zawodowej ludności według cech demograficznych i społecznych, pracujących według cech zawodowych, statusu zatrudnienia, czasu pracy, a także biernych zawodowo, w tym przyczyn tego stanu.

Analizie poddano też bezrobocie rejestrowane w powiatowych urzędach pracy. Spośród grup społecznych objętych bezrobociem, szczególną uwagę zwrócono na: osoby młode, absolwentów, osoby legitymujące się wykształceniem wyższym, osoby starsze, jak również na niepełnosprawnych.

Demografia

Demography

Zaobserwowane w 2019 r. procesy demograficzne wpływają na niekorzystne przemiany powodujące m.in. ubytek rzeczywistej ludności (będący wynikiem ubytku naturalnego oraz ujemnego salda migracji stałej), czy starzenie się mieszkańców.

Liczba ludności województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. zmniejszyła się w porównaniu z rokiem poprzednim o 0,3%, tj. do 2072,4 tys. Większa część ludności zamieszkiwała miasta (58,9%).

Struktura płci ludności w województwie kujawsko-pomorskim na przestrzeni ostatnich lat nie zmieniła się znacząco. Podobnie jak w kraju, liczbowo przeważają kobiety – w końcu grudnia 2019 r. stanowiły 51,5% ogólnej liczby mieszkańców województwa.

Częścią obserwowanych przemian demograficznych są zmiany w strukturze wieku ludności, wyrażane np. poprzez obserwowany spadek liczby dzieci oraz systematyczny wzrost liczby osób w starszym wieku, co skutkuje starzeniem się ludności. Udział ludności w wieku 65 lat i więcej (osoby starsze) w ogólnej liczbie ludności w 2019 r. wyniósł 17,7% i zwiększył się w skali roku o 0,6 p. proc.

W 2019 r. osoby z najmłodszej grupy wiekowej, tj. dzieci w wieku poniżej 15 lat stanowiły 15,2% ogółu ludności.

W województwie w 2019 r. zanotowano ujemny przyrost naturalny. Różnica między liczbą urodzeń żywych i zgonów wyniosła minus 2754, podczas gdy rok wcześniej minus 2763, a w 2010 r. wyniosła plus 2143. Współczynnik ubytku naturalnego w 2019 r. osiągnął wartość minus 1,33.

Na spadek liczby ludności w 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim, obok ujemnego przyrostu naturalnego, wpływ miało także ujemne saldo migracji stałych. W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r., podobnie jak we wcześniej analizowanych latach, ogólne saldo migracji ludności na pobyt stały było ujemne. Różnica między liczbą osób zameldowanych, a wymeldowanych na pobyt stały wyniosła minus 2666 osób.

Stan i struktura ludności

Według stanu w dniu 31 grudnia 2019 r. liczba ludności województwa kujawsko-pomorskiego zmniejszyła się w skali roku o 5402 osoby, tj. do 2072,4 tys. Spadek liczby ludności odnotowano także w odniesieniu do stanu z 2010 r. (spadek o 1,3%). Populacja województwa, niezmiennie od wielu lat, stanowi 5,4% ogółu ludności Polski.

W 2019 r. większa część ludności województwa (58,9%) zamieszkiwała miasta. Tendencja do zaludniania terenów wiejskich obserwowana jest już od kilkunastu lat.

W ogólnej liczbie mieszkańców nieznacznie przeważają kobiety, których odsetek w końcu grudnia 2019 r., podobnie jak przed rokiem i w 2010 r., wyniósł 51,5%. W Polsce struktura ludności według płci była podobna – kobiety w końcu grudnia 2019 r. stanowiły 51,6%.

Analizując zmianę liczby ludności w latach 2010–2019 w powiatach i w miastach na prawach powiatu zauważyć można, że tylko w pięciu powiatach województwa kujawsko-pomorskiego odnotowano wzrost liczby ludności. Największy przyrost wystąpił w powiatach położonych wokół miast wojewódzkich, tj. w powiecie bydgoskim (zmiana o 12,0%) i toruńskim (zmiana o 11,3%). Największy ubytek ludności wystąpił w jednym z miast na prawach powiatu, tj. we Włocławku (minus 6,1%).

W 2019 r. w porównaniu z 2010 r. liczba ludności wzrosła w 47 gminach województwa kujawsko-pomorskiego. Najwyższy wzrost – o 40,4% odnotowano w gminie wiejskiej Osielesko. W 97 gminach zaobserwowano ubytek liczby ludności, największy w gminie miejskiej Nieszawa – o 8,9%.

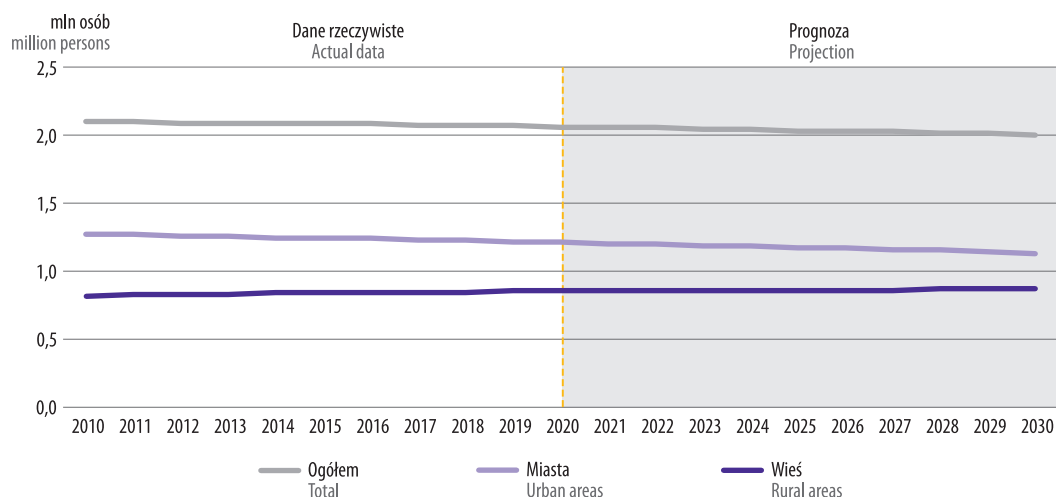
W miastach wojewódzkich w porównaniu z 2010 r. odnotowano spadek liczby ludności. W Toruniu ubytek ludności wyniósł 1,8%, a w Bydgoszczy 4,5%.

Tablica 10. Ludność
Table 10. Population

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019
Ogółem (stan w dniu 31 grudnia) Total (as of 31st December)				
w tys. osób in thousands persons	2099	2086	2078	2072
w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)	5,4	5,4	5,4	5,4
Kobiety na 100 mężczyzn Females per 100 males	106	106	106	106
Miasta – w % ogółu ludności Urban areas – in % of total population	60,6	59,6	59,1	58,9
Wieś – w % ogółu ludności Rural areas – in % of total population	39,4	40,4	40,9	41,1
Ludność na 1 km ² powierzchni ogólnej Population per 1 km ² of total area	117	116	116	115

Wykres 14. Liczba ludności w województwie kujawsko-pomorskim
Stan w dniu 31 grudnia

Chart 14. Population in Kujawsko-Pomorskie Voivodship
As of 31st December

Gęstość zaludnienia w województwie w roku 2019 wyniosła 115 osób na 1km². W latach 2010–2018 wahała się od 116 do 117 osób na 1 km². W 2019 r. w miastach zamieszkiwały średnio 1472 osoby na 1 km², natomiast na terenach wiejskich – 50 osób na 1 km². W Polsce liczba osób przypadająca na 1km² w 2019 r. wyniosła 123.

W ujęciu powiatów i miast na prawach powiatu najgęściej zaludnione były miasta na prawach powiatu będące miastami wojewódzkimi, tj. Bydgoszcz (1979 osób/1 km²) i Toruń (1741 osób/1 km²). Najmniejszą gęstość zaludnienia zanotowano w powiecie tucholskim (45 osób/1 km²). W przypadku gmin najgęściej zaludnioną jednostką terytorialną w województwie w 2019 r. była gmina miejska Inowrocław (2385 osób/1 km²). Wysoką wartość odnotowano również w gminie miejskiej Chełmża (1843 osoby/1 km²). Najmniej zaludnioną gminą była gmina wiejska Wielka Nieszawka – tylko 24 osoby/1 km².

W 2019 r. większa część ludności województwa zamieszkiwała w miastach (58,9%). W ciągu roku ubyło tam 7407 osób, podczas gdy na wsi przybyło 2005 mieszkańców. Kierunek zmian liczby mieszkańców miast i wsi jest od wielu lat niezmienny, tj. liczba ludności maleje w miastach i rośnie na wsi, szczególnie

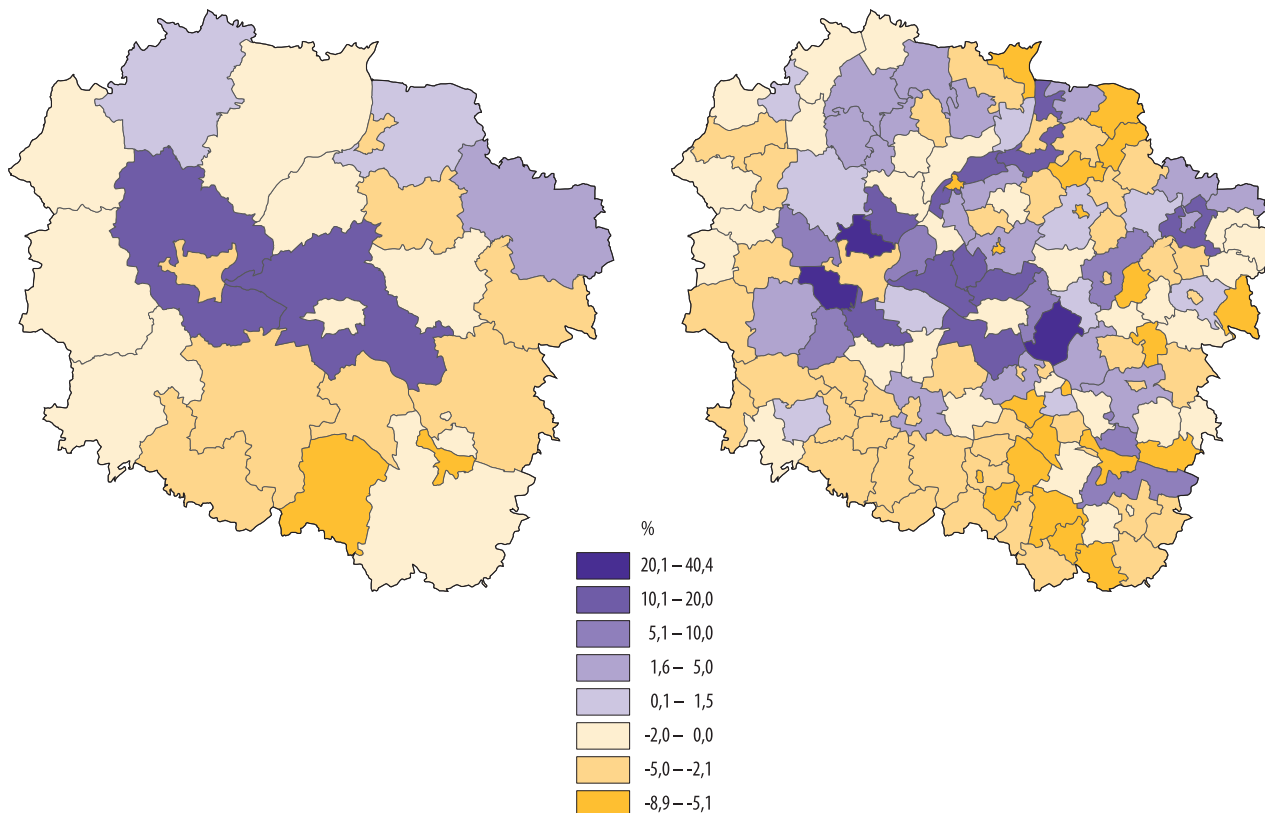
w gminach podmiejskich, położonych wokół większych miast. W 2019 r., w porównaniu z rokiem 2010, na terenach wiejskich województwa przybyło 3,0% ludności, a w miastach ubyło 4,0%.

Współczynnik feminizacji, tj. liczba kobiet na 100 mężczyzn, w końcu 2019 r. wyniósł 106 (w Polsce w 2019 r. wyniósł 107). Obserwuje się znaczne zróżnicowanie wskaźnika w zależności od miejsca zamieszkania – w miastach kształtował się na poziomie 111, a na wsi wyniósł 99 (w Polsce odpowiednio 111 i 101).

W ujęciu powiatów i miast na prawach powiatu pod względem wielkości współczynnika feminizacji dominowały miasta wojewódzkie, tj. Toruń (115 kobiet na 100 mężczyzn) oraz Bydgoszcz (113 kobiet na 100 mężczyzn). Wysoki współczynnik odnotowano również w pozostałych miastach na prawach powiatu, tj. we Włocławku (113) oraz w Grudziądzu (110). Najmniej sfeminizowane były powiaty: grudziądzki, sępoleński i tucholski (po 100 kobiet na 100 mężczyzn). W ujęciu gminnym najbardziej sfeminizowana była gmina miejska Ciechocinek – tam na 100 mężczyzn przypadało 120 kobiet. Najmniejszą wartość odnotowano w gminach wiejskich Sośno oraz Kowal (po 93 kobiety na 100 mężczyzn).

Mapa 16. Zmiana liczby ludności w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010-2019 Stan w dniu 31 grudnia

Map 16. Population changes in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2010-2019
As of 31st December

Struktura ludności według płci i wieku

W 2019 r. statystyczny mieszkaniec województwa miał przeciętnie 41,3 lat. Dla mężczyzn parametr ten wyniósł 39,6 lat, kobiety miały średnio 43,0 lata. Mieszkańcy wsi byli młodszy od mieszkających w miastach, ich średni wiek to 39,1 lat. Żyjący w miastach mieli średnio niespełna 4 lata więcej, tj. 42,8 lata. Prognozuje się, że w 2030 r. mieszkańcy miast będą mieli przeciętnie 48,0 lat, a mieszkańcy terenów wiejskich 44,0 lata.

Struktura płci ludności w województwie kujawsko-pomorskim na przestrzeni ostatnich lat nie zmieniła się znacząco. Bardziej sfeminizowana była populacja miast niż wsi. W 2019 r. w miastach kobiety stanowiły 52,7% ogółu ludności miast, a na wsi 49,9% ogółu mieszkańców wsi.

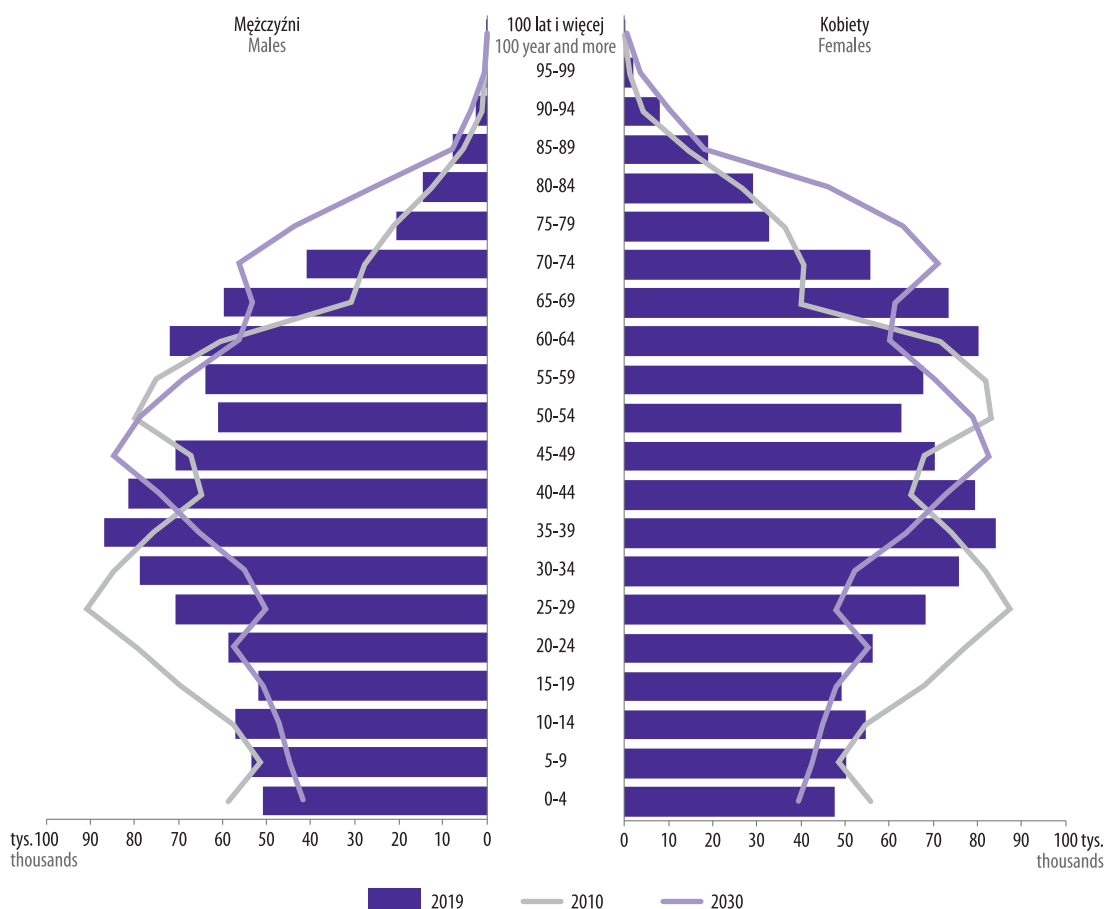
Relacje pomiędzy płciami różnią się w poszczególnych grupach wiekowych. W 2019 r. w młodszych grupach odnotowano przewagę mężczyzn, natomiast w starszych grupach – przewagę kobiet. Przewagę kobiet nad mężczyznami odnotowano od 48. roku życia (z wyjątkiem 49. roku życia). W grupie osób w wieku 65 lat i więcej kobiety stanowiły 60,0%. W 2019 r. średnio na 100 mężczyzn w wieku 65 lat i więcej przypadało 150 kobiet. Współczynnik feminizacji wzrastał w coraz starszych grupach wieku – wśród osób w wieku 85 lat i więcej na 100 mężczyzn przypadały średnio 264 kobiety.

Biorąc pod uwagę lata 2010–2019 można zaobserwować **zmianę struktury wieku ludności**. Ubywa ludności w młodszych rocznikach wieku, a przybywa w rocznikach starszych, co wskazuje na występujące zjawisko starzenia się ludności.

Wśród osób starszych największą grupę wiekową stanowią osoby w wieku 65–69 lat. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim udział tej grupy wśród osób starszych wyniósł 36,2% i w skali roku zmniejszył się o 0,8 p. proc. Natomiast zwiększył się w porównaniu z 2018 r. udział osób w wieku 70–74 lata, tj. z 24,2% do 26,3%. Populacja osób w tej grupie wiekowej zwiększyła się o 12,4% w porównaniu z rokiem 2018.

Wykres 15. Ludność według płci i wieku w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010, 2019 i 2030 Stan w dniu 31 grudnia

Chart 15. Population by sex and age in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2010, 2019 and 2030
As of 31st December

Częścią przemian demograficznych są zmiany w strukturze wieku ludności, wyrażane np. poprzez obserwowany spadek liczby dzieci oraz systematyczny wzrost liczby osób w starszym wieku, co skutkuje starzeniem się ludności.

Na koniec 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim liczba osób w **wieku przedprodukcyjnym**, tj. poniżej 18. roku życia wyniosła 373,4 tys. osób i zmniejszyła się w stosunku do 2018 r. o 0,4% (w stosunku do roku 2010 spadek o 8,2%). W województwie kujawsko-pomorskim odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym w liczbie ludności ogółem wyniósł 18,0% i zmniejszył się o 1,4 p. proc. w porównaniu z 2010 r. W 2019 r. w Polsce odsetek ten kształtował się na podobnym poziomie i wyniósł 18,1%.

W 2019 r. zmniejszyła się w porównaniu z 2018 r. liczba ludności w **wieku produkcyjnym** (18-59 lat w przypadku kobiet, 18-64 lata w przypadku mężczyzn) – w województwie kujawsko-pomorskim spadła o 1,2% i wyniosła 1251,2 tys. osób. W stosunku do roku 2010 spadek wyniósł 7,8%. W województwie nastąpił spadek udziału tej zbiorowości w ogólnej liczbie ludności województwa z 64,7% w 2010 r. do 60,4% w 2019 r. W Polsce w 2019 r. odsetek osób w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności wyniósł 60,0%.

W województwie kujawsko-pomorskim, podobnie jak miało to miejsce w Polsce, zaobserwowano wzrost grupy osób w **wieku poprodukcyjnym** (60 lat i więcej w przypadku kobiet, 65 lat i więcej w przypadku mężczyzn). W 2019 r. liczba ludności w wieku poprodukcyjnym wzrosła o 2,6% w porównaniu z 2018 r. i aż o 33,7% w porównaniu z 2010 r. Udział tej grupy ludności w populacji województwa kujawsko-pomorskiego wyniósł 21,6% i był o 5,6 p. proc. większy niż w 2010 r. W Polsce w 2019 r. udział tej zbiorowości w liczbie ludności ogółem wyniósł 21,9%.

Najczęściej stosowaną miarą w ocenie procesu starzenia się społeczeństwa jest **współczynnik starości demograficznej**, określający udział osób w wieku 65 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności. W 2019 r. wyniósł on w województwie kujawsko-pomorskim 17,7% i wzrósł w stosunku do roku poprzedniego o 0,6 p. proc., a w relacji do 2010 r. o 5,2 p. proc. W Polsce współczynnik starości demograficznej w 2019 r. wyniósł 18,1%.

Współczynnikiem pozwalającym na ocenę zmian populacji osób młodych jest **współczynnik młodości demograficznej**, obrazujący relację osób poniżej 15. roku życia w ogólnej liczbie ludności. W 2019 r. udział osób w wieku 0-14 lat w ogólnej liczbie ludności wyniósł 15,2% (w Polsce 15,3%) i wzrósł w stosunku do roku 2018 o 0,1 p. proc., a w porównaniu z rokiem 2010 zmalał o 0,4 p. proc.

Kolejnym wskaźnikiem obrazującym proces starzenia się społeczeństwa jest **indeks starości**. Wskaźnik ten przedstawia relację pokoleniową dziadków i wnuczków, tzn. liczbę osób w wieku 65 lat i więcej przypadającą na 100 osób w wieku 0-14 lat. W 2019 r. na 100 osób w wieku 0-14 lat przypadało 117 osób w wieku 65 lat i więcej. W 2018 r. wskaźnik wyniósł 113, a w 2010 r. na 100 osób w wieku 0-14 lat przypadało 80 osób w wieku 65 lat i więcej. W Polsce indeks starości w 2019 r. wyniósł 118.

Istotne w ocenie pogłębiania się procesu starzenia się społeczeństwa jest zwiększanie liczebności grupy osób w wieku sędziwym (85 i więcej lat). W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim grupa ta liczyła 40,3 tys. (1,9% ogółu ludności), podczas gdy w 2010 r. tylko 26,2 tys. osób, co stanowiło zaledwie 1,2% całej populacji województwa. Taka sytuacja wynika m.in. z wydłużania się dalszego trwania życia.

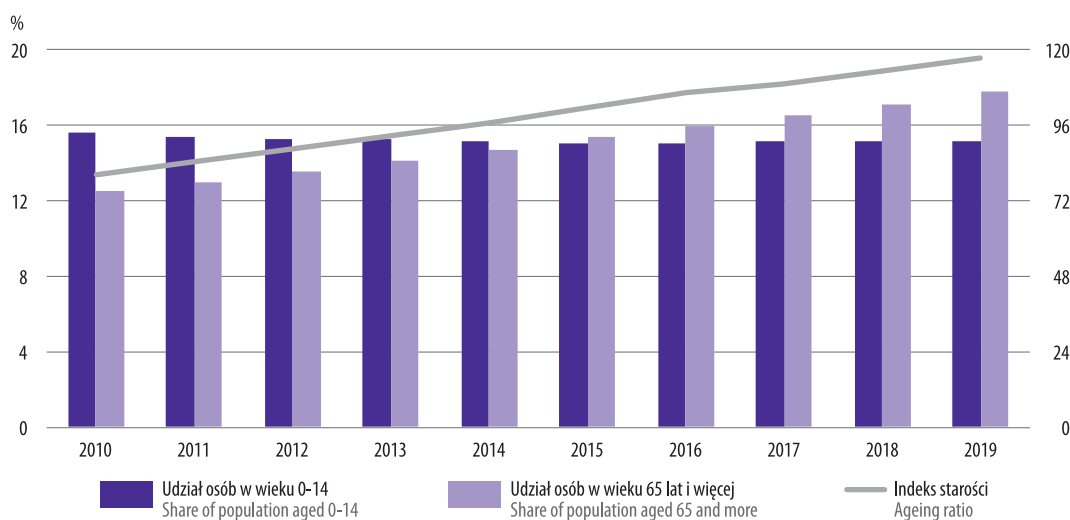
Jedną z miar analizy zaawansowania starzenia się ludności jest relacja osób sędziwych do populacji osób starszych. W 2019 r. udział ten wyniósł, podobnie jak w 2018 r., 11,0% (w 2010 r. było to 9,9%). W 2019 r. w Polsce odsetek osób w wieku 85 lat i więcej w populacji osób starszych wyniósł 11,7%.

Kolejny, tzw. **współczynnik wsparcia międzypokoleniowego** (nazywany również współczynnikiem wsparcia rodziców), wskazuje ile osób w wieku 85 lat i więcej przypada na 100 osób w wieku 50-64 lata. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim było to 10 osób w wieku 85 lat i więcej na 100 osób w wieku 50-64 lata (w 2018 r. było to 9 osób; w Polsce w 2019 r. 11 osób). Wraz ze wzrostem tego współczynnika maleją szanse na zapewnienie nieformalnej opieki najstarszym osobom. W 2010 r. wartość współczynnika w województwie wyniosła 6.

Istotne znaczenie w analizie sytuacji osób starszych mają współczynniki określające **potencjał opiekuńczy**, czyli potencjalne możliwości udzielenia wsparcia osobie starszej przez rodzinę. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim przypadało 378 osób w wieku 15–64 lata na 100 osób starszych (w Polsce – 368). Dla porównania wartość współczynnika potencjalnego wsparcia w 2018 r. wyniosła 396 osób, a w 2010 r. 573 osoby. Oznacza to, że zmniejszają się zasoby opieki nad osobami starszymi przez członków rodzin.

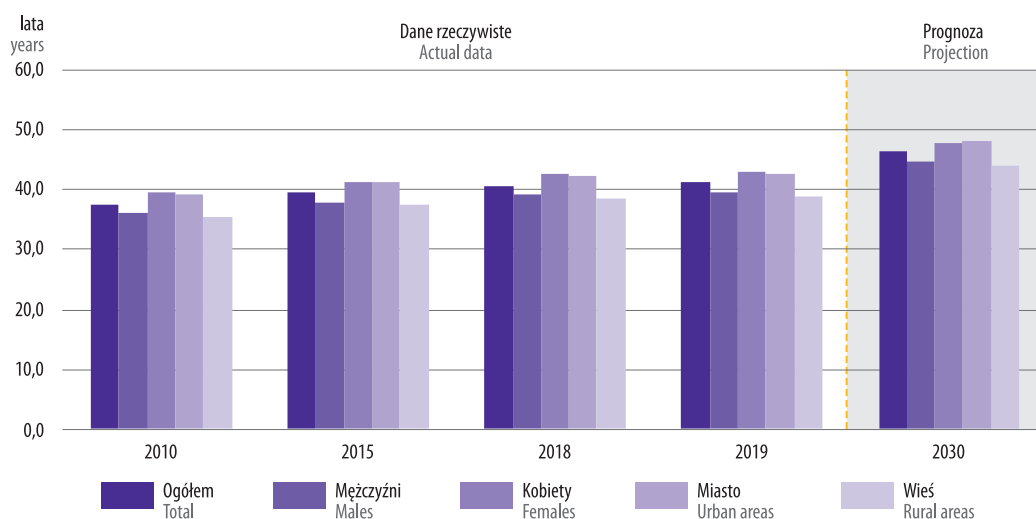
Wykres 16. Indeks starości w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 16. Ageing index in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Wykres 17. Mediana wieku ludności w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 17. Median age of population in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Małżeństwa, rozwody i separacje

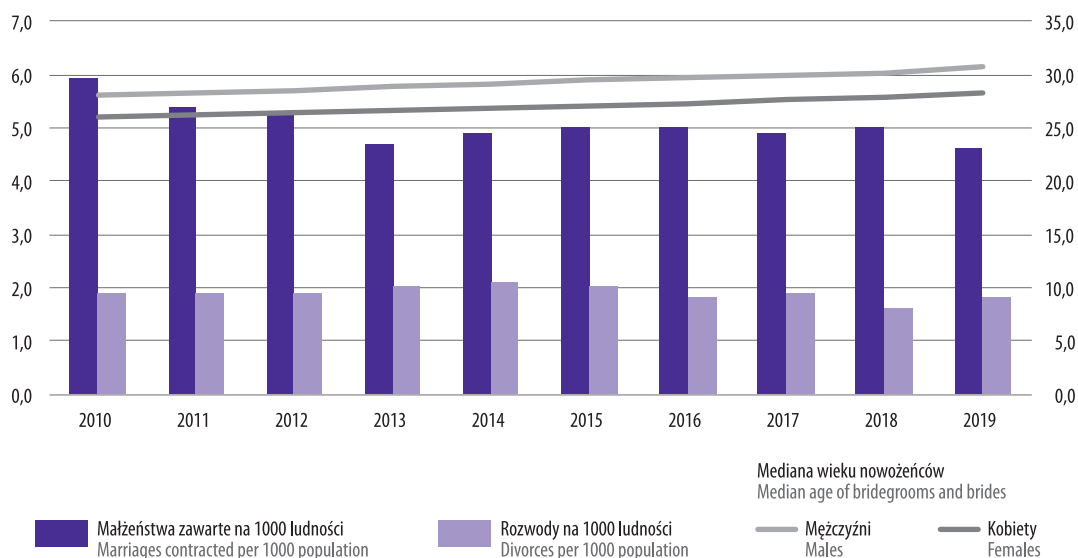
W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. zawarto 9616 małżeństw (59,3% to małżeństwa zawarte w miastach), czyli o 748 mniej niż przed rokiem. Stanowiły one 5,2% małżeństw zawartych w kraju. Małżeństw w województwie zawierano mniej zarówno w miastach jak i na wsi, w porównaniu z rokiem poprzednim odnotowano spadek odpowiednio o 6,1% i o 8,8%. Współczynnik małżeństw wyniósł 4,64 małżeństw na 1000 ludności.

W 2019 r. najwyższy współczynnik małżeństw na 1000 ludności odnotowano w gminie wiejskiej Dąbrowa Chełmińska (6,83 małżeństw na 1000 ludności). Najniższy natomiast w gminie miejskiej Nieszawa, gdzie wyniósł 2,16 małżeństw na 1000 ludności. W miastach wojewódzkich współczynnik małżeństw wyniósł odpowiednio 5,22 w Toruniu oraz 4,89 w Bydgoszczy.

Na przestrzeni ostatnich lat podwyższał się wiek nowożeńców. Mediana wieku nowożeńców w 2019 r. wśród mężczyzn wyniosła 30,7 lat, a wśród kobiet 28,3 lat (w 2010 r. było to odpowiednio 28,0 lat i 26,1 lat). W 2019 r. średni wiek mężczyzn zawierających związek małżeński po raz pierwszy wynosił 29,4 lat, a kobiet 27,2 lat (w 2010 r. odpowiednio 27,4 lat i 25,6 lat).

W 2019 r. orzeczono prawomocnie 3759 rozwodów (było to o prawie 15,3% więcej niż w 2018 r. i o 6,0% mniej niż w 2010 r.). Współczynnik rozwodów wyniósł 1,81 zdarzeń na 1000 ludności. Biorąc pod uwagę grupy wieku w momencie wniesienia powództwa, najczęściej w przypadku mężczyzn rozwodzili się 40–44 latkowie (20,4% rozwodów), a wśród kobiet 35–39 latki (21,0% rozwodów). Spadła liczba prawomocnie orzeczonych separacji. W 2019 r. odnotowano 48 separacji, tj. mniej o 18,6% niż w 2018 r. i o 70,6% mniej niż w 2010 r.

Wykres 18. Małżeństwa zawarte i rozwody w województwie kujawsko-pomorskim
Chart 18. Marriages contracted and divorces in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Ruch naturalny ludności

W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. zarejestrowano 19342 urodzenia żywe, tj. mniej o 524 niż przed rokiem i mniej o 3254 niż w 2010 r. Współczynnik urodzeń żywych wyniósł 9,32 i był niższy w stosunku do notowanego rok wcześniej (9,55) i niższy od odnotowanego w 2010 r. (10,77). W 2019 r. w kraju współczynnik ten wyniósł 9,78.

Chłopcy stanowili 51,7% wszystkich urodzeń żywych. Więcej dzieci urodziło się w miastach, gdzie zarejestrowano 10974 urodzenia żywe. Natomiast w przypadku współczynnika urodzeń żywych większą wartość odnotowano na wsiach – 9,84 wobec 8,97. W 2019 r. urodzenia pierwszego dziecka stanowiły 42,3% urodzeń żywych (w 2010 r. ponad połowę wszystkich urodzeń).

Od 2013 r. liczba urodzeń w województwie kujawsko-pomorskim była niższa od liczby zgonów (z wyjątkiem 2014 r., gdy odnotowano nieznaczny dodatni przyrost naturalny). W 2019 r. zarejestrowano 22096 zgonów, tj. mniej o 533 zgonów niż przed rokiem i o 1643 zgonów więcej niż w 2010 r., tj. o 8,0% więcej niż w 2010 r. (wówczas wystąpiła nadwyżka urodzeń nad zgonami). Ogólny współczynnik zgonów wyniósł 10,65, podczas gdy rok wcześniej – 10,88, a w 2010 r. wyniósł 9,75. W 2019 r. w kraju współczynnik ten kształtował się na poziomie 10,67.

W 2019 r. wśród osób zmarłych przeważali mężczyźni, którzy stanowili 51,6% wszystkich zmarłych (52,8% w 2010 r.) Analizując zgony pod kątem środkowego wieku osoby zmarłej można zauważyć zróżnicowanie ze względu na płeć. Połowa zmarłych nie ukończyła 75,6 lat, przy czym wiek środkowy zmarłych mężczyzn wyniósł 70,5 lat, a kobiet 81,3 lat.

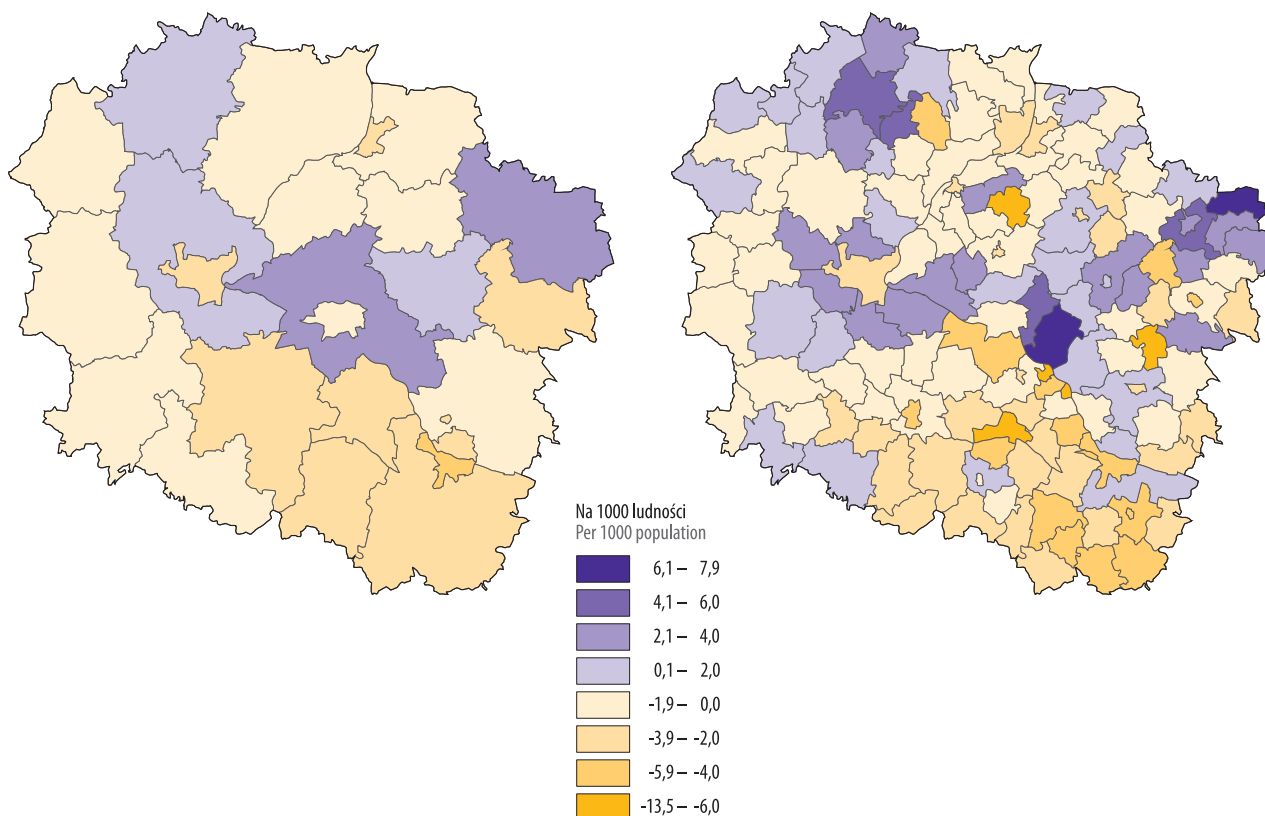
W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. zanotowano ujemny przyrost naturalny. Różnica między liczbą urodzeń żywych i zgonów wyniosła minus 2754, podczas gdy rok wcześniej minus 2763, a w 2010 r. wyniosła plus 2143. Współczynnik przyrostu naturalnego w 2019 r. osiągnął wartość, podobnie jak w roku poprzednim, minus 1,33 i był niższy niż w 2010 r. (plus 1,02). Przyrost naturalny na 1000 ludności w Polsce w 2019 r. ukształtował się na poziomie minus 0,91.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim najwyższy współczynnik przyrostu naturalnego odnotowano w powiecie toruńskim (2,39). Najniższą wartość współczynnika zanotowano w mieście na prawach powiatu Włocławek (minus 4,26).

W województwie, w ujęciu gminnym, zaobserwowano przestrzenne zróżnicowanie współczynnika przyrostu naturalnego. W 95 gminach był ujemny – najniższą wartość odnotowano w gminie miejskiej Nieszawa (minus 13,49 osób na 1000 ludności). W gminie wiejskiej Sadki liczba urodzeń i liczba zgonów była na tym samym poziomie, natomiast w 48 gminach województwa przyrost naturalny był dodatni. Najwyższy współczynnik przyrostu naturalnego odnotowano w gminie wiejskiej Brzozie – plus 7,89 osób na 1000 ludności. W miastach wojewódzkich wartość współczynnika przyrostu naturalnego wyniosła: minus 0,85 osób na 1000 ludności w Toruniu oraz minus 2,76 w Bydgoszczy.

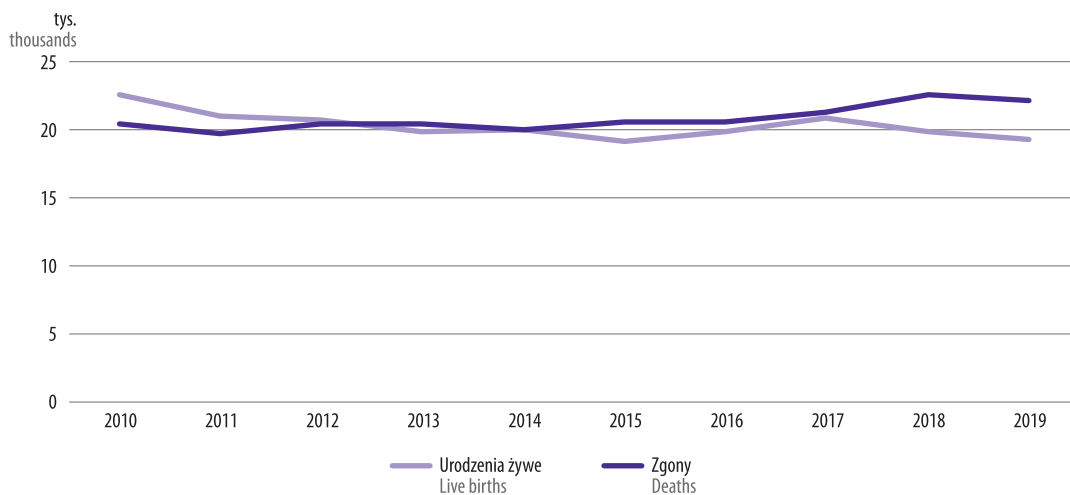
Mapa 17. Przyrost naturalny ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r.

Map. 17. Natural increase in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019

Wykres 19. Ruch naturalny ludności w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 19. Vital statistics of populaton in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Urodzenia i dzietność kobiet

Liczba urodzeń uzależniona jest od liczby potencjalnych matek, tzn. **liczby kobiet w wieku rozrodczym** (15–49 lat) oraz ich płodności. Według stanu w końcu grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim kobiet w wieku rozrodczym było 483,9 tys., co stanowiło 45,3% ogółu kobiet (w 2010 r. stanowiły 48,2% ogółu kobiet).

W 2019 r. podobnie jak w roku ubiegłym największy udział (33,7%) w ogólnej liczbie urodzeń żywych stanowiły urodzenia z matek mających 25–29 lat (w 2010 r. 36,8%). Kobiety w tej grupie wieku stanowiły 14,1% ogółu kobiet w wieku rozrodczym (w 2018 r. 14,4%, w 2010 r. 16,7%). W 2019 r. zwiększył się w porównaniu z rokiem 2018 o 4,8 p. proc., tj. do 29,9 % odsetek urodzeń matek w wieku 30–34 lata. Urodzenia młodocianych matek, tj. do 19. roku życia stanowiły 3,1% ogółu urodzeń żywych i było to o 2,3 p. proc. mniej niż w 2010 r. Zwiększył się natomiast odsetek matek rodzących w starszym wieku, tj. 40–49 lat (z 1,5% w 2010 r. do 3,1% w 2019 r.).

W 2019 r. w porównaniu z 2010 r. w województwie kujawsko-pomorskim **współczynnik płodności kobiet** oznaczający liczbę urodzeń żywych przypadającą na 1000 kobiet w wieku 15–49 lat, zmniejszył się z 43,15 urodzeń w 2010 r. do 39,77 urodzeń w 2019 r. W miastach województwa wartość wskaźnika w 2019 r. wyniosła 39,02, a na wsiach 40,81.

Innym ważnym czynnikiem obrazującym sytuację demograficzną jest **współczynnik dzietności ogólnej**. Oznacza on liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15–49 lat) przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku, tzn. przy przyjęciu cząstkowych współczynników płodności z tego okresu za niezienne. Liczba dzieci urodzonych w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010–2019 nie zapewniała prostej zastępowalności pokoleń i wahała się pomiędzy 1,25–1,41 na 1 kobietę w wieku rozrodczym. Najbardziej korzystna sytuacja demograficzna, tj. gwarantująca prostą zastępowalność pokoleń, występuje gdy współczynnik dzietności kształtuje się w granicach 2,10–2,15. Oznacza to, że w danym roku na 1 kobietę w wieku 15–49 lat powinno przypadać średnio 2 dzieci. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim dzietność kobiet wyniosła 1,37 dzieci, natomiast w Polsce w ciągu całego okresu rozrodczego kobieta urodziłaby 1,42 dzieci.

W województwie **mediana wieku kobiet rodzących dziecko** w 2019 r. wyniosła 29,6 lat i wzrosła w stosunku do 2010 r. o 1,6 roku. Zwiększył się też średni wiek kobiet rodzących pierwsze dziecko z 26,1 lat w 2010 r. do 27,5 lat w 2019 r. Mediana wieku mieszkanek miast rodzących dziecko w 2019 r. wyniosła

30,0 lat (w przypadku urodzenia pierwszego dziecka było to 28,1 lat). Średni wiek mieszkanek wsi rodzących dziecko wyniósł 29,1 lat (pierwszego dziecka w wieku 26,7 lat).

Dane o zgonach według przyczyn ze względu na 2 etapową metodę opracowania danych, prezentowane są z rocznym opóźnieniem. W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim, podobnie jak w kraju, najczęstszą przyczyną zgonów, tak jak w 2010 r., były choroby układu krążenia oraz nowotwory – łącznie były one przyczyną 64,8% spośród 22629 zgonów. Choroby układu krążenia stanowiły przyczynę 36,3% (8224 zgonów) ogólnej liczby zgonów w województwie kujawsko-pomorskim; w porównaniu z 2010 r. liczba zgonów z tego powodu zmalała o 10,5%. W 2018 r. przeciętnie na 100 tys. mieszkańców województwa przypadało 395,4 zgonów z powodu chorób układu krążenia (w 2010 r. 437,6 zgonów).

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano 6439 zgonów z powodu nowotworów i było to w porównaniu z 2010 r. więcej o 10,0%. Nowotwory w analizowanym roku były przyczyną 28,5% ogółu zgonów w województwie. W przeliczeniu na 100 tys. osób odnotowano 309,6 zgonów z powodu nowotworów (w 2010 r. 278,8 zgonów).

Przyczyną 1549 zgonów w 2018 r. były choroby układu oddechowego, co stanowiło 6,8% ogółu zgonów w województwie. Liczba zgonów spowodowanych tymi schorzeniami zwiększyła się w porównaniu z 2010 r. o 20,5%.

W 2018 r. istotną przyczyną zgonów stanowiły również zewnętrzne przyczyny zachorowania i zgonu (m.in. wypadki komunikacyjne, urazy, zatrucia, samobójstwa czy zabójstwa) oraz choroby układu trawiennego. Były one przyczyną odpowiednio 4,7% i 4,2% wszystkich zgonów.

Niepokojąca jest **wzrastająca liczba zgonów niemowląt**. W 2019 r. odnotowano 95 zgonów niemowląt. W stosunku do 2018 r. nastąpił wzrost o 21,8%. Wartość współczynnika zgonów niemowląt wyniosła 4,91 zgonów na 1000 urodzeń żywych (w 2018 r. 3,93, a w 2010 r. 5,80 zgonów na 1000 urodzeń żywych). W Polsce w 2019 r. wartość współczynnika wyniosła 3,77.

W województwie w 2019 r. odnotowano większą liczbę zgonów niemowląt wśród dziewczynek – było to 52,6% zgonów niemowląt ogółem. Zgony niemowląt odnotowane w miastach stanowiły 62,1% zgonów niemowląt ogółem. Z ogólnej liczby zgonów niemowląt 81,1% to zgony niemowląt w pierwszym miesiącu życia, w tym wczesne zgony noworodków (w pierwszym tygodniu życia) stanowiły 56,8% zgonów niemowląt.

Migracje ludności

W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r., podobnie jak we wcześniej analizowanych latach, ogólne **saldo migracji ludności na pobyt stały** było ujemne. Oznacza to, że liczba osób wymeldowanych z pobytu stałego przekroczyła liczbę osób zameldowanych na pobyt stały w tym czasie. Różnica ta wynosiła: w 2019 r. minus 2666 osób, w 2018 r. minus 2463 osób, a w 2010 r. minus 1683 osoby. W 2019 r. w Polsce odnotowano dodatnie saldo migracji stałej wynoszące 6183 osoby. Współczynnik salda migracji stałej w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wyniósł minus 1,29 (w Polsce plus 0,16).

Analizując saldo migracji ludności na pobyt stały w województwie kujawsko-pomorskim według powiatów w 2019 r. należy stwierdzić, iż przyjęło ono wartości dodatnie jedynie w dwóch powiatach toruńskim i bydgoskim. Wartości salda migracji na pobyt stały we wspomnianych powiatach wyniosły odpowiednio 11,17 i 11,02 osób w przeliczeniu na 1000 ludności.

W 34 gminach województwa kujawsko-pomorskiego saldo migracji było dodatnie. Najwyższy w wystąpił w gminie wiejskiej Osiesko, gdzie na 1000 ludności do gminy przybyło 34,11 osoby. Nieco niższy współczynnik odnotowano w gminach wiejskich Obrowo i Białe Błota (odpowiednio 28,99 i 27,38 osób na 1000 ludności). W pozostałych 110 gminach saldo migracji było ujemne. Najniższą wartość zarejestrowano w gminie miejskiej Nieszawa (minus 15,11 osoby na 1000 ludności).

W miastach wojewódzkich saldo migracji stałej na 1000 ludności wyniosło: minus 1,80 w Toruniu, a w Bydgoszczy minus 2,83.

W 2019 r. **saldo migracji wewnętrznych** wyniosło minus 2921 osób, przy wymeldowaniach 27028 osób oraz zameldowaniach 24107 osób. Oznacza to wzrost w stosunku do 2018 r. odpowiednio o 4,9% i o 3,8% (w 2010 r. o 10,9% i 5,1%). Współczynnik salda migracji wewnętrznych wyniósł w 2019 r. minus 1,41 osoby na 1000 mieszkańców (w 2018 r. wyniósł minus 1,22 osoby, a w 2010 r. minus 0,69 osoby).

Większość wymeldowań, jak i zameldowań odnotowano w granicach województwa kujawsko-pomorskiego – migracje w ruchu wewnątrzwojewódzkim (19277 osób) stanowiły 71,3% wymeldowań i 80,0% zameldowań w ramach migracji wewnętrznych.

Na zmniejszenie liczby ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wpłynął odpływ znacznej liczby mieszkańców do innych województw (7751 osób), przy saldzie migracji międzywojewódzkich minus 2921 osób (tj. najniższym saldzie w okresie ostatnich dziewięciu lat).

W 2019 r. większość spośród ogółu wymeldowań z województwa kujawsko-pomorskiego do innych województw była skierowana do: pomorskiego (27,6%), wielkopolskiego (22,2%) oraz mazowieckiego (20,3%). Łącznie do tych trzech województw wyprowadziło się niespełna 5,5 tys. osób.

Do województwa kujawsko-pomorskiego najwięcej w 2019 r. przeprowadziło się Wielkopolan (1,0 tys. osób). Dużo osób wyprowadziło się również z województw pomorskiego i mazowieckiego. Mieszkańcy z tych trzech województw stanowili 53,3% ogółu migrantów z innych województw.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim, podobnie jak w 2010 r., kobiety stanowiły większość wśród osób migrujących wewnątrz województwa (52,8%).

Analizując wiek migrantów najbardziej skłonne do migracji były osoby w wieku 25–29 lat. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim osoby w tej grupie wieku stanowiły 15,4% napływu i 16,8% odpływu migracyjnego na pobyt stały. Znaczną grupą migrantów były również osoby w wieku 30–34 lata (odpowiednio 14,6% i 15,5% udziału). Dzieci w wieku 0–14 lat stanowiły odpowiednio 22,1% i 21,0% danej grupy migrantów.

W województwie kujawsko-pomorskim, tak jak w większości województw, wystąpiło zjawisko odpływu ludności z miast na tereny wiejskie. W 2019 r. w wewnętrznym ruchu migracyjnym, wieś jako nowe miejsce zamieszkania wybrano w 51,6% przypadkach wymeldowań ogółem (o 0,6 p. proc. mniej niż w 2010 r.). W województwie kujawsko-pomorskim wewnętrzny napływ migracyjny z miast stanowił 55,4% wymeldowań (o 2,6 p. proc. mniej niż 2010 r.). W 2019 r. saldo migracji wewnętrznych dla miast województwa kujawsko-pomorskiego wyniosło minus 4527 osób, a na wsiach plus 1606 osób.

W województwie kujawsko-pomorskim od 2016 r. utrzymuje się **dodatnie saldo migracji zagranicznej** – w 2019 r. wyniosło 255 osób. Z zagranicy do województwa kujawsko-pomorskiego przybyło 657 osób, zaś z województwa za granicę wyjechały 402 osoby. W porównaniu z 2018 r. liczba imigrantów zwiększyła się o 24,2% (w porównaniu z 2010 r. zwiększyła się o 24,9%). Odnotowano natomiast spadek liczby emigrantów – o 10,9% (w porównaniu z 2010 r. spadek o 47,5%). Współczynnik salda migracji zagranicznych w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wyniósł 0,12.

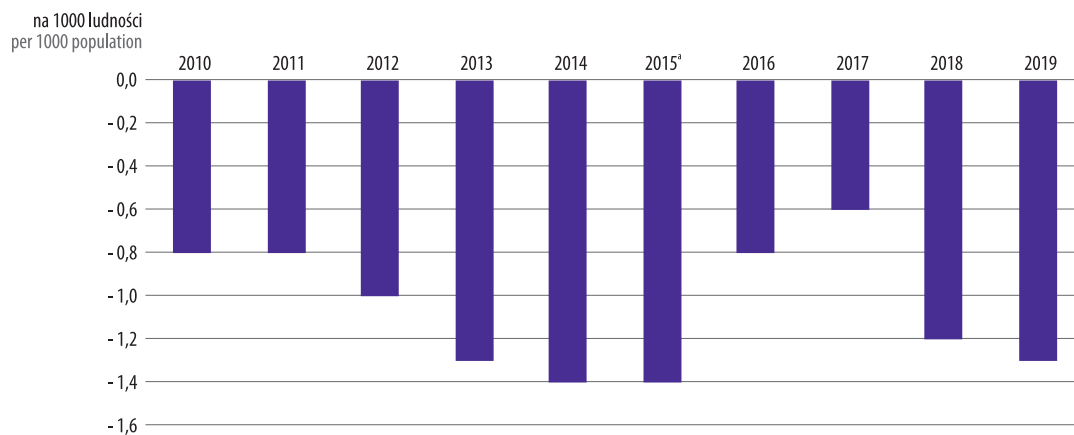
Do województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. najwięcej z zagranicy przeprowadziło się mieszkańców Wielkiej Brytanii (247 osób); był to również najczęstszy kierunek emigracji (148 osób). Popularnym kierunkiem migracji były również Niemcy (wyemigrowały 124 osoby, a przybyło 108 osób). Znaczny wzrost liczby imigrantów na pobyt stały odnotowano wśród obywateli Ukrainy – z 14 osób w 2010 r. i 39 osób w 2018 r. do 67 osób w 2019 r.

Wśród emigrantów, jak i imigrantów przeważali mężczyźni, którzy stanowili odpowiednio 50,2% i 53,7% danej grupy migrantów.

Imigrujące dzieci (0–14 lat) stanowiły 56,5% imigrantów, w tym odsetek dzieci w wieku 0–4 lata wyniósł 38,2% imigrantów ogółem. Wśród dorosłych dużo było imigrantów w wieku 30–34 lata oraz 35–39 lat – łącznie stanowili 12,9% imigrantów ogółem. Wśród emigrantów przewagę stanowiły osoby w wieku

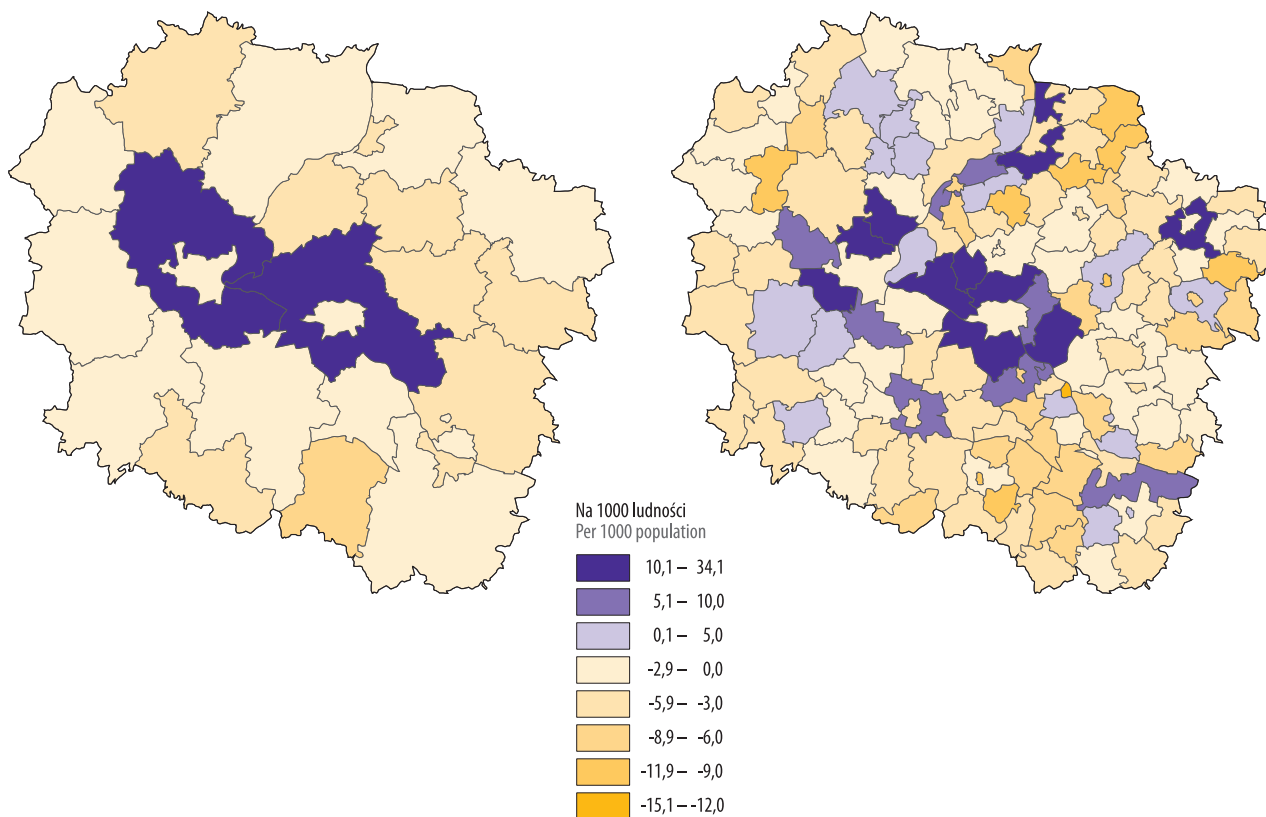
30–34 lata (68 osób). Osoby w wieku 30–44 lata stanowiły 42,5% emigracji ogółem. Mniej o 318 osób w wieku 0-14 lat wyemigrowało (53 osoby) niż przybyło z zagranicy (371 osób).

Wykres 20. Saldo migracji ludności na pobyt stały w województwie kujawsko-pomorskim
Chart 20. Net migration of population for permanent residence in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

a Do obliczenia salda wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r.
a For calculating net migration, data on internal migration for 2015 and data on international migration for 2014 were used.

Mapa 18. Saldo migracji ludności na pobyt stały w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r.
Map. 18. Net migration of population for permanent residence in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019

Rok szkolny 2018/2019 był drugim z kolei rokiem, w którym funkcjonowały wprowadzone zmiany w systemie oświaty. W ich efekcie w porównaniu z latami poprzednimi w województwie kujawsko-pomorskim zmalała liczba likwidowanych stopniowo gimnazjów, następuje powrót do 8-letniej szkoły podstawowej, a także pojawiły się branżowe szkoły I stopnia w miejsce zasadniczych zawodowych. Stopniowo wydłuża się nauka w liceach ogólnokształcących i technicach.

Uczniowie mają możliwość zdobywania wykształcenia w zakresie szerokiej gamy kierunków kształcenia, którą zapewniają szkoły średnie ogólnozawodowe, branżowe, czy też szkoły policealne. Uzpełnienie wykształcenia możliwe jest w działających szkołach dla dorosłych.

W końcu września 2018 r. w porównaniu z tym samym okresem 2010 r. więcej dzieci uczęszczało do placówek wychowania przedszkolnego. Zwiększyła się także obsada miejsc w przedszkolach.

Niemal ¼ mieszkańców województwa w 2018 r. posiadała wykształcenie wyższe. Udział tych osób zwiększył się w porównaniu z 2010 r. o 6,0 p. proc. W latach 2010–2018 odnotowano wzrost zainteresowania zdobyciem wykształcenia wyższego na uczelniach w województwie przez cudzoziemców.

Wychowanie przedszkolne

Wychowanie przedszkolne stanowi pierwszy etap kształcenia w polskim systemie oświaty. Jego celem jest zapewnienie dzieciom opieki, wspomaganie indywidualnego rozwoju, realizacja podstawy programowej oraz przygotowanie ich do nauki w szkole. Dzieci 6-letnie są objęte obowiązkiem odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego w placówkach wychowania przedszkolnego, a dzieci 7-letnie obowiązkiem szkolnym.

W końcu września 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowało 1075 placówek wychowania przedszkolnego (4,9% tego rodzaju placówek w kraju), tj. o 11 więcej niż w roku poprzednim i o 138 więcej niż w końcu września 2010 r. Ze wszystkich tych placówek największy odsetek stanowiły przedszkola (49,4% ogółu). W skali roku ich liczba wzrosła o 4,1%, a w odniesieniu do stanu z końca września 2010 r. wzrosła o 55,7%. Drugą grupą pod względem udziału w strukturze były oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych (43,0% ogółu), których liczba zmalała w porównaniu z poprzednim rokiem szkolnym o 1,7%, a w odniesieniu do roku szkolnego 2010/2011 zmalała o 7,8%. Pozostałe, działające w końcu września 2018 r. placówki, to punkty przedszkolne (7,6% ogółu), których liczba nieznacznie zmniejszyła się względem roku poprzedniego (o 1,2%), a wyraźnie, bo szesnastokrotnie, wzrosła w porównaniu z początkiem roku szkolnego 2010/2011. W roku szkolnym 2018/2019 w województwie działalności nie prowadziły zespoły wychowania przedszkolnego, które funkcjonowały w porównywalnych latach.

Placówki wychowania przedszkolnego w końcu września 2018 r. w województwie dysponowały 3412 oddziałami. Było to o 135 oddziałów więcej niż w roku poprzednim i o 952 więcej niż w końcu września 2010 r. W każdym ze wspomnianych lat w przewagę stanowiły oddziały w przedszkolach. W 2018 r. skupiały one 72,6% wszystkich oddziałów.

Ponad połowa placówek wychowania przedszkolnego w województwie (52,2%) w roku szkolnym 2018/2019 zlokalizowana była na terenach wiejskich (561 placówek). Wśród nich dominowały oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych (349, tj. 75,5% wszystkich w województwie). Do dyspozycji dzieci były też przedszkola (159, tj. 29,9% wszystkich w województwie). Pozostałe placówki na terenach wiejskich – to 53 punkty przedszkolne (64,6% wszystkich tego rodzaju placówek w województwie). Spośród placówek w miastach przewagę stanowiły przedszkola (372, tj. 70,1% wszystkich tego rodzaju placówek w województwie), które uzupełniało 113 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych i 29 punktów przedszkolnych.

Placówki wychowania przedszkolnego są to placówki przeznaczone dla dzieci w wieku od lat 3 do rozpoczęcia przez nie nauki w szkole podstawowej, zapewniające dzieciom opiekę oraz mające na celu przygotowanie ich do nauki w szkole. Do placówek wychowania przedszkolnego zaliczane są przedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne.

Tablica 11. Wychowanie przedszkolne^a
Table 11. Pre-primary education^a

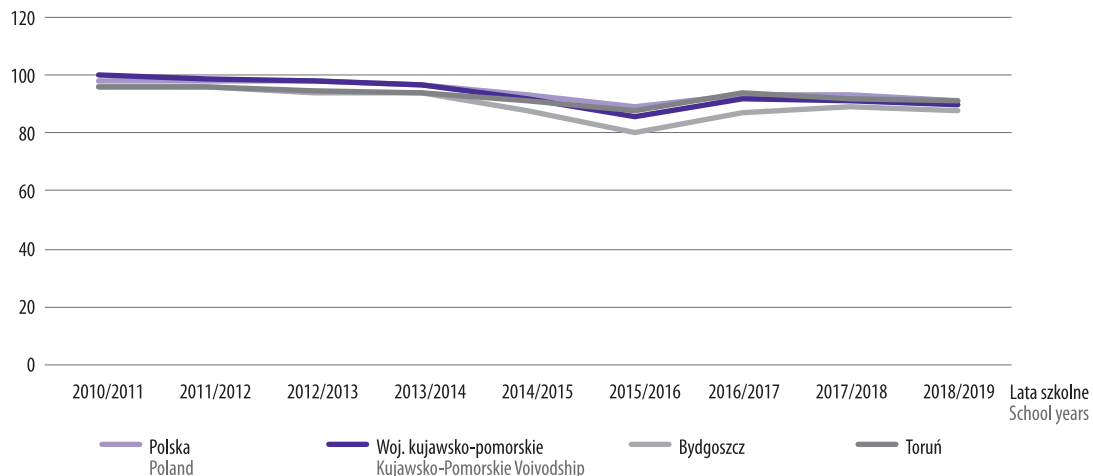
Wyszczególnienie Specification	2010/11	2015/16	2017/18	2018/19
Placówki: Establishments:	937	1040	1064	1075
miasta urban areas	382	476	501	514
wieś rural areas	555	564	563	561
w tym of which				
Przedszkola Nursery schools	341	474	510	531
w tym specjalne of which special	7	6	10	12
Miejsca: Places:	39264	50464	56976	59186
w tym of which				
Przedszkola Nursery schools	37247	48405	54882	57203
w tym specjalne of which special	122	101	196	227
Dzieci: Children:	51796	55813	66616	68269
miasta urban areas	36260	37525	44471	45214
wieś rural areas	15536	18288	22145	23055
w tym w wieku: 6 lat of which at the age of: 6	16693	4248	19041	19608
5 lat 5	14381	21494	17995	17565
Liczba dzieci w wieku 3-6 lat na 100 miejsc w przedszkolu Number of children aged 3-6 per 100 places in nursery school	98	83	89	87

^a W latach szkolnych 2015/16-2018/19 łącznie z dziećmi przebywającymi w placówkach wykonujących działalność leczniczą.
a In the school years 2015/16-2018/19 including children staying in the units performing health care activities.

Na początku roku szkolnym 2018/2019 w ramach systemu oświaty wychowaniem przedszkolnym objętych było w województwie 68,3 tys. **dzieci** (4,9% ogółu dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w kraju), tj. o 2,5% więcej niż rok wcześniej i o 31,8% więcej niż w roku szkolnym 2010/11. Dla porównania w kraju było to odpowiednio o 2,3% i o 31,5% więcej. W końcu września 2018 r. większość, bo 75,4% dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, uczęszczała do przedszkoli (w kraju o 4,4 p. proc. więcej). W porównaniu z 2010 r. ich udział w województwie zwiększył się o 3,3 p. proc. Ponad połowa dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (w 2018 r. w województwie 62,2%) uczęszczała do placówek wychowania przedszkolnego w miastach.

Średnio do jednej placówki wychowania przedszkolnego w województwie kujawsko-pomorskim w końcu września 2018 r. uczęszczało 64 dzieci (w kraju 63 dzieci), tj. o 1 dziecko więcej niż w roku poprzednim i o 9 dzieci więcej niż w końcu września 2010 r. W miastach przypadało średnio 88 **dzieci na 1 placówkę**, a na terenach wiejskich 41 dzieci. W samych przedszkolach w 2018 r. przypadało średnio 97 dzieci na jedną placówkę (w kraju 89 dzieci), tj. o 1 dziecko mniej niż rok wcześniej i o 13 dzieci mniej niż w 2010 r. Zmniejsza się także liczba dzieci przypadająca na 1 oddział w przedszkolach. W 2018 r. zarówno w województwie, jak i w kraju wskaźnik ten wyniósł średnio 21, co oznacza o 2 dzieci na 1 oddział mniej niż w 2010 r.

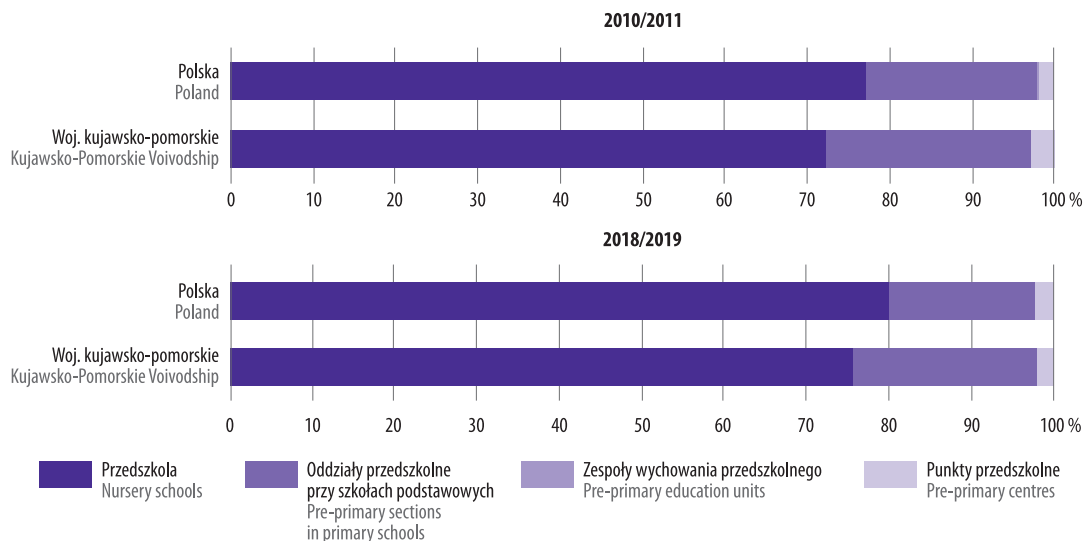
Wykres 21. Dzieci w przedszkolach na 100 miejsc
Chart 21. Children in nursery schools per 100 places

Źródło: dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.
Source: data of the Ministry of National Education.

Biorąc pod uwagę **obsadę miejsc w przedszkolach** w województwie kujawsko-pomorskim – zmniejsza się ona w ostatnich latach. Na początku roku szkolnego 2018/2019 przypadało średnio 90 dzieci na 100 miejsc w przedszkolach (w kraju 91 dzieci na 100 miejsc), tj. o 1 dziecko na 100 miejsc mniej niż w roku poprzednim i o 10 dzieci mniej niż na początku roku szkolnego 2010/2011. W roku szkolnym 2018/2019 większa liczba miejsc w przedszkolach niż dzieci wystąpiła niemal we wszystkich powiatach i miastach na prawach powiatu (za wyjątkiem powiatów: sępoleńskiego, świeckiego i mogileńskiego), w tym w Bydgoszczy i w Toruniu. W obu miastach wojewódzkich do przedszkoli uczęszczała łącznie 1/3 dzieci korzystających z przedszkoli w województwie.

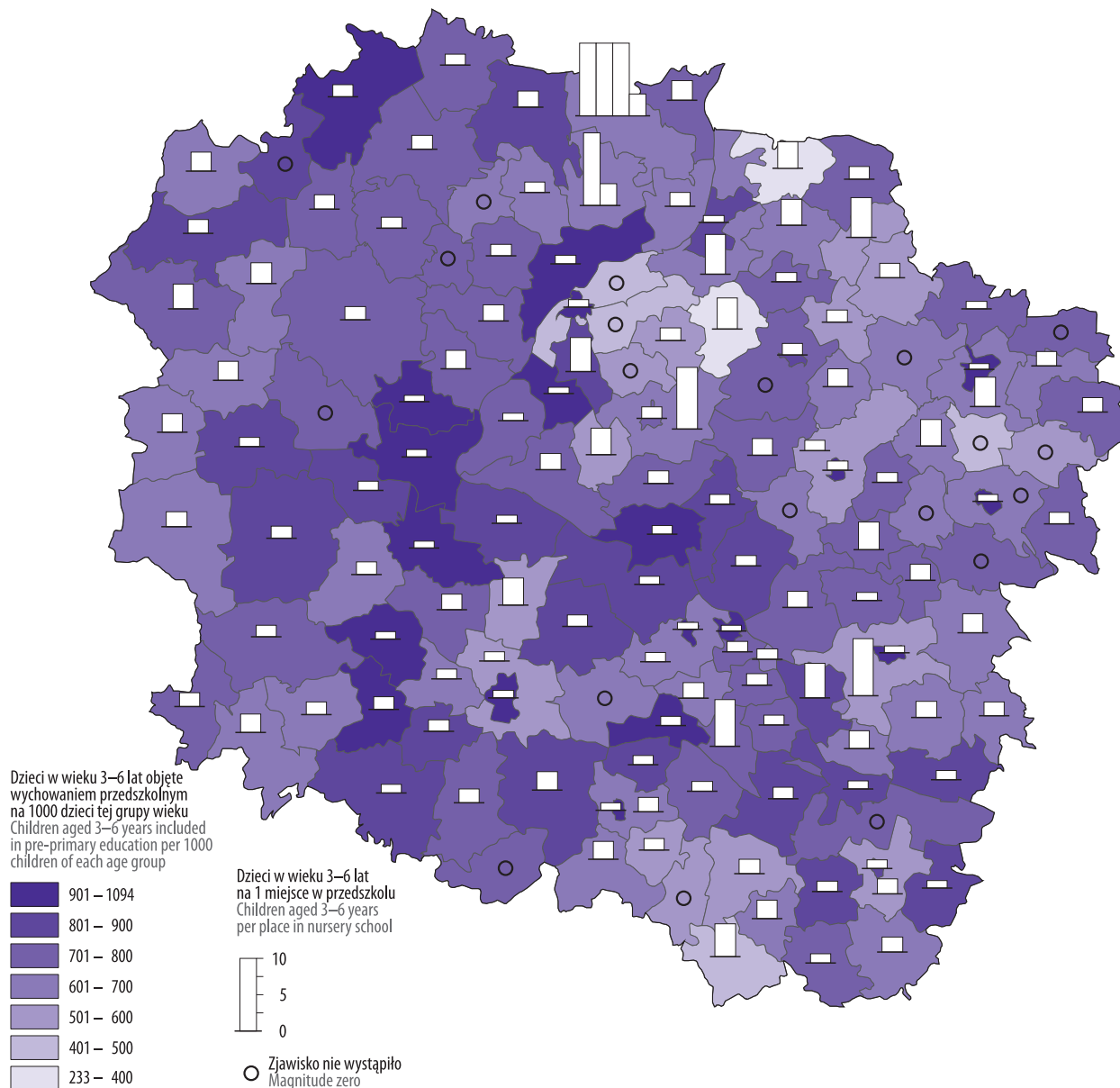
Wykres 22. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego według typów placówek
Chart 22. Children attending pre-primary education establishments by type of establishments

Źródło: dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.
Source: data of the Ministry of National Education.

Mapa 19. Wychowanie przedszkolne w województwie kujawsko-pomorskim w roku szkolnym 2018/2019

Map. 19. Pre-primary education in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in the 2018/2019 school year

Źródło: dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.
Source: data of the Ministry of National Education.

Jednym z mierników **powszechności dostępu dzieci do placówek wychowania przedszkolnego** jest liczba dzieci w wieku 3–6 lat objęta wychowaniem przedszkolnym przypadająca na 1000 dzieci w tej grupie wieku. W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim wskaźnik ten wyniósł 832 (w kraju 895). Zarówno w porównaniu z rokiem poprzednim, jak i względem 2010 r. wzrost jego wartość w województwie odpowiednio o 36 i o 231 dzieci w wieku 3–6 lat na 1000 dzieci w tej grupie wieku. Porównanie wartości analizowanego wskaźnika w 2018 r. w miastach (994), jak i na terenach wiejskich (632), świadczy o lepszym dostępie dzieci do placówek wychowania przedszkolnego w miastach. Obserwuje się poprawę w tym zakresie. W latach 2010–2018 zwiększyła się zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich liczba dzieci w wieku 3–6 lat objęta wychowaniem przedszkolnym przypadająca na 1000 dzieci w tej grupie wieku odpowiednio o 236 i o 226.

W 2018 r. spośród wszystkich 144 gmin województwa kujawsko-pomorskiego wartość omawianego wskaźnika przekroczyła średnią dla województwa w 35 gminach.

Warto zaznaczyć, że na początku roku szkolnego 2018/2019 w województwie wskaźnik obrazujący liczbę **dzieci w wieku 3–6 lat w przeliczeniu na 1 miejsce w przedszkolu** wyniósł 1,4 (w kraju 1,2), tj. o 0,1 pkt. mniej niż roku poprzednim i o 0,9 pkt. mniej niż na początku roku szkolnego 2010/2011. Pod tym względem w większym stopniu poprawiła się sytuacja na terenach wiejskich (w 2018 r. w porównaniu z 2010 r. spadek wskaźnika o 3,5 pkt.) niż w miastach (spadek o 0,5 pkt.).

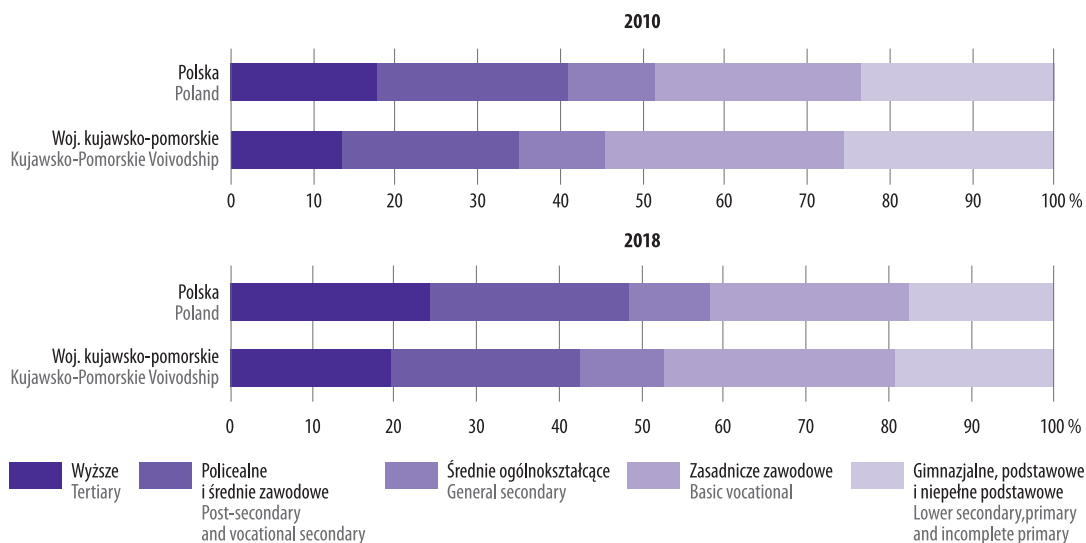
Ze wszystkich gmin w województwie najwyższa wartość wskaźnika w 2018 r. wystąpiła w Warlubiu (33 dzieci w wieku 3–6 lat w przeliczeniu na 1 miejsce w przedszkolu) i w Jeżewie (13 dzieci w wieku 3–6 lat w przeliczeniu na 1 miejsce w przedszkolu). Na terenie 20 gmin nie funkcjonowały przedszkola.

Na początku roku szkolnego 2018/2019 **obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne** realizowało w województwie kujawsko-pomorskim 19,6 tys. **sześciolatków**, tj. o 0,6 tys. więcej niż w poprzednim roku szkolnym i o 2,9 tys. więcej niż w roku szkolnym 2010/2011. W miastach większość tych dzieci (76,3%) realizowała obowiązek w przedszkolach, a na terenach wiejskich w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych (63,8%).

Ludność według poziomu wykształcenia

W 2018 r. w porównaniu z 2010 r. w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano zmiany w strukturze ludności w wieku 15 lat i więcej pod względem **poziomu wykształcenia**.

Wykres 23. Ludność według poziomu wykształcenia w województwie kujawsko-pomorskim według BAEL
Chart 23. Population by education level in Kujawsko-Pomorskie Voivodship by LFS

Źródło: dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.
Source: data of the Ministry of National Education.

Według BAEL w omawianym okresie w województwie nastąpił wzrost odsetka osób legitymującej się wyższym wykształceniem (o 6,0 p. proc. do 19,6% w 2018 r.) oraz policealnym i średnim zawodowym (o 1,5 p. proc. do 22,9% w 2018 r.). Zmniejszył się udział pozostałych grup w strukturze ludności, przy czym najbardziej wśród osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym (spadek o 6,1 p. proc. do 19,3% w 2018 r.). Zmiany o podobnym charakterze wystąpiły w kraju.

Edukacja w szkołach podstawowych

Od 1 września 2017 r. rozpoczęto reformę systemu edukacji, która docelowo wprowadza 8-letnią szkołę podstawową. Efektem wdrażania nowego systemu edukacji, tj. przejścia z sześciolletniej na ośmioletnią szkołę podstawową, w roku szkolnym 2018/2019 w szkołach podstawowych kształcił się pierwszy rocznik uczniów realizujących program klasy ósmej, co skutkuje brakiem absolwentów z lat szkolnych 2016/2017 i 2017/2018.

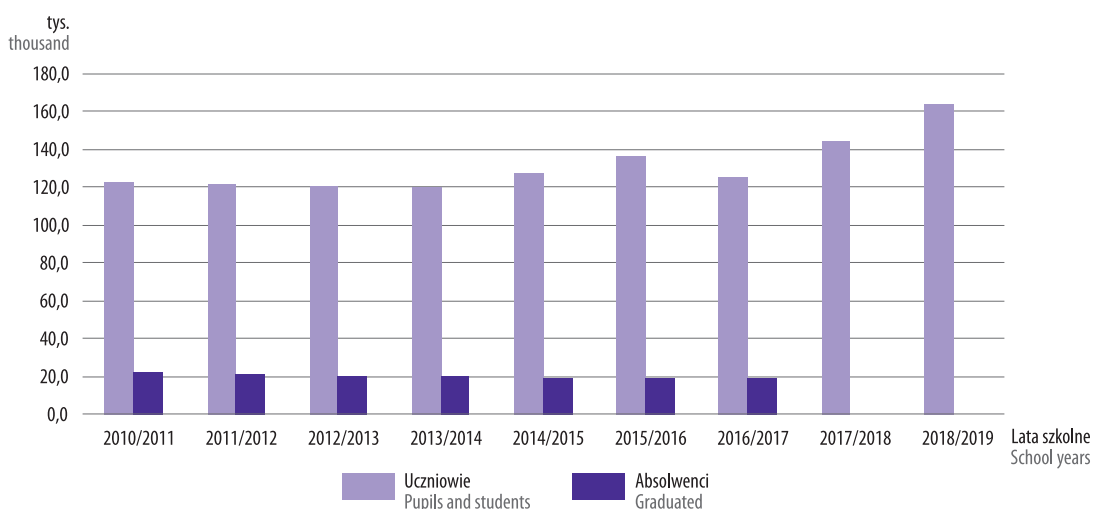
W roku szkolnym 2018/2019 w województwie kujawsko-pomorskim działało 727 **szkół podstawowych dla dzieci i młodzieży (łącznie ze specjalnymi)**, tj. o 0,3% więcej niż w poprzednim roku szkolnym. Przy czym w miastach było to 282 szkół (o 1,1% więcej niż w roku poprzednim), a na terenach wiejskich – 445 szkół (o 0,2% mniej niż rok wcześniej). Większość szkół podstawowych w województwie (88,3%) prowadzona była przez jednostki samorządu terytorialnego.

W roku szkolnym 2018/2019 w szkołach podstawowych zlokalizowanych w województwie **uczyło się** 163,8 tys. dzieci i młodzieży (5,4% wszystkich uczniów w kraju), tj. o 13,9% więcej w porównaniu z poprzednim rokiem szkolnym. W miastach do szkół podstawowych uczęszczało 101,0 tys. uczniów, natomiast na wsi uczyło się 62,8 tys. dzieci i młodzieży.

W związku z reformą szkolnictwa od września 2016 r. uczniowie rozpoczęli naukę także w klasie siódmej. W roku szkolnych 2018/2019 stanowili oni grupę 20,2 tys. osób (12,3% wszystkich uczniów w tym roku szkolnym), a w roku szkolnym 2017/2018 – 20,4 tys. osób (14,2% wszystkich uczniów w tym roku szkolnym).

Uczniowie i absolwenci

Wykres 24. Uczniowie i absolwenci szkół podstawowych w województwie kujawsko-pomorskim
Chart 24. Pupils and graduates of primary schools in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

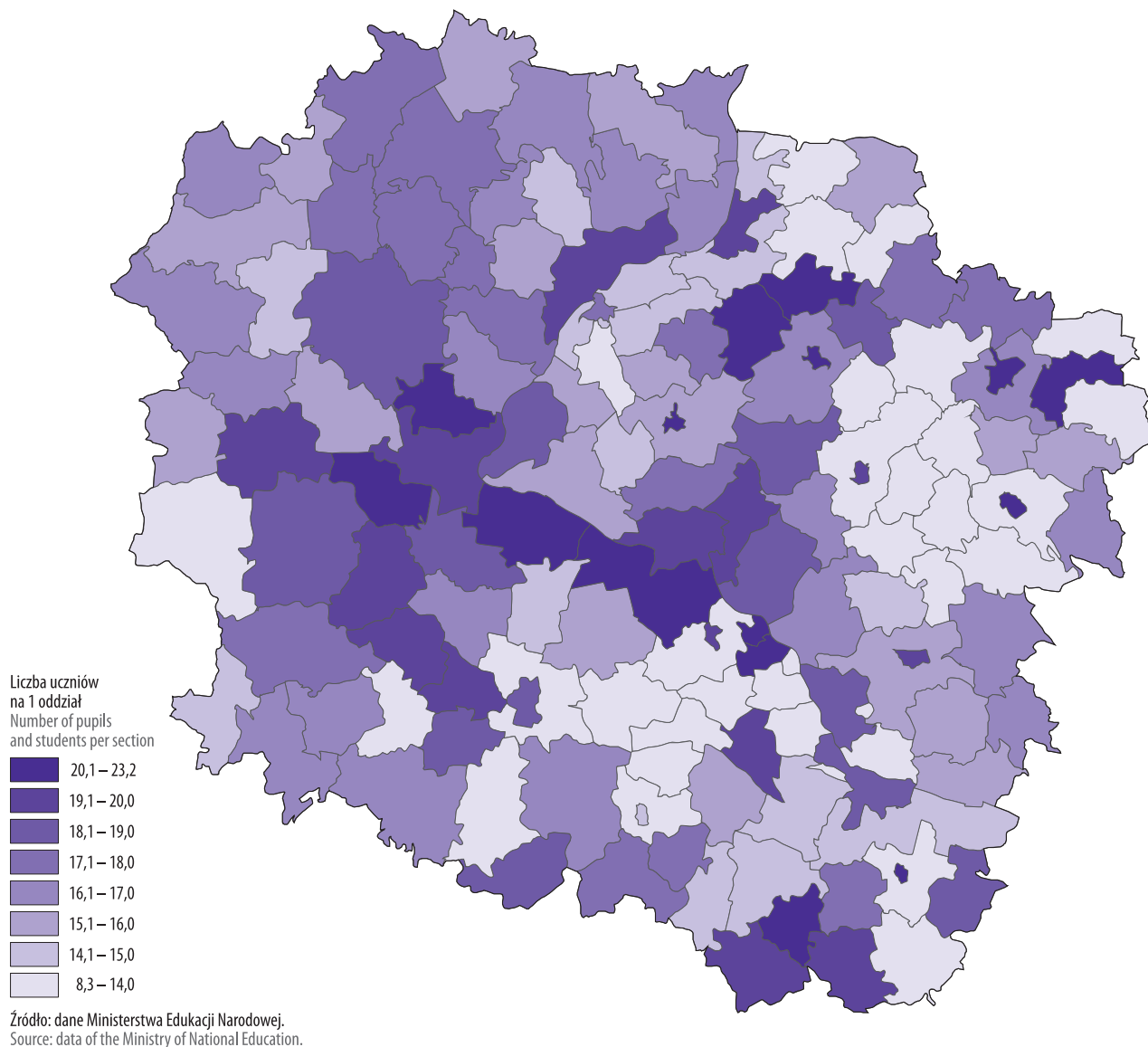

Źródło: dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.
Source: data of the Ministry of National Education.

W roku szkolnym 2018/2019 w województwie kujawsko-pomorskim **średnio 1 oddział w szkole podstawowej (łącznie ze specjalnymi) liczył 18 uczniów** (w kraju średnio 17 osób na 1 oddział), tj. tyle samo ile przed rokiem, jak i w roku szkolnym 2010/2011. W szkołach wiejskich w 1 oddziale uczyło się średnio 15 uczniów, natomiast w miastach 20 uczniów. Sytuacja w tym zakresie względem roku szkolnego 2010/11 na terenach wiejskich nie zmieniła się, poprawiła się natomiast w miastach, kiedy to przypadało średnio 21 uczniów na 1 oddział.

Mapa 20. Uczniowie w szkołach podstawowych w województwie kujawsko-pomorskim w roku szkolnym 2018/2019

Map. 20. Pupils in primary schools in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in the 2018/2019 school year

Zróznicowanie pod tym względem obserwuje się biorąc pod uwagę szkoły podstawowe zlokalizowane w poszczególnych gminach województwa. W roku szkolnym 2018/2019, ze wszystkich 144 gmin w niemal 3/4 przypadków średnio tyle uczniów ile wynosiła średnia dla województwa bądź mniej. Najmniej liczne oddziały odnotowano w szkołach podstawowych gmin wiejskich Kowal (średnio 8 uczniów na 1 oddział) i Dębowa Łąka (średnio 9 uczniów na 1 oddział). W 43 gminach przypadło przeciętnie powyżej 18 uczniów na 1 oddział. Najliczniejsze oddziały odnotowano w mieście Wąbrzeźno oraz w gminach wiejskich Płużnica i Bartniczka (w każdej z wymienionych gmin średnio po 23 uczniów na 1 oddział).

Edukacja w szkołach ponadpodstawowych

Zmiany wynikające z wprowadzonej reformy edukacji zakładają likwidację gimnazjów. Efektem tego jest trwające od roku szkolnego 2017/2018 stopniowe wygaszanie tego rodzaju szkół, które polega na nieprowadzeniu naboru uczniów do klas pierwszych. W roku szkolnym 2018/19 w województwie kujawsko-pomorskim uczniowie kontynuowali rozpoczętą naukę w funkcjonujących jeszcze 95 **gimnazjach** (w roku szkolnym 2010/2011 działały 401 tego rodzaju szkoły). Z możliwości nauki w nich korzystało 19,3 tys. uczniów (5,5% wszystkich w kraju), tj. o 73,2% mniej niż w roku szkolnym 2010/11. Wszyscy ci uczniowie kształcili się w klasie trzeciej, czyli programowo najwyższej. Większość z nich uczyła się w miastach (66,0%). Absolwentami gimnazjów z roku szkolnego 2017/18 w województwie było 18,4 tys. osób.

W przypadku **szkół ponadpodstawowych** rozpoczęta od 1 września 2017 r. reforma systemu edukacji docelowo wprowadza: 4-letnie liceum ogólnokształcące, 5-letnie technikum, 3-letnią szkołę branżową I stopnia oraz 2-letnią szkołę branżową II stopnia. W szkołach branżowych I stopnia w roku szkolnym 2018/2019 kontynuowali naukę uczniowie oddziałów likwidowanych zasadniczych szkół zawodowych. Warto przypomnieć, że nauka jest obowiązkowa w Polsce do ukończenia 18. roku życia.

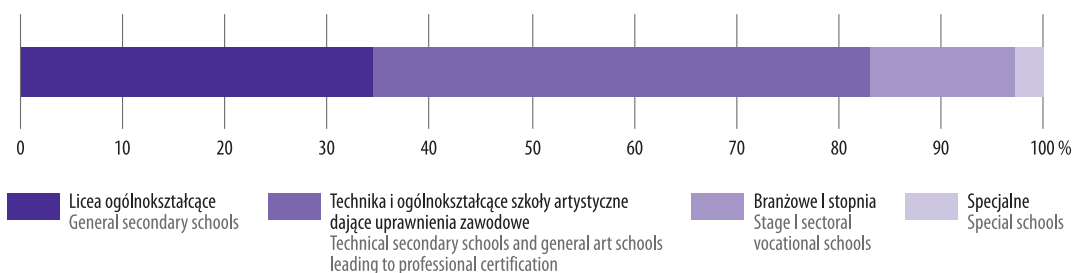
W roku szkolnym 2018/2019 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonowały łącznie, podobnie jak przed rokiem, 393 **szkoły ponadgimnazjalne i ponadpodstawowe dla młodzieży** (w tym 62 szkoły specjalne), tj. 6,3% wszystkich tego rodzaju szkół w kraju. Kształciło się w nich 63,3 tys. uczniów (w tym 1,7 tys. w szkołach specjalnych), tj. o 0,9% mniej niż w poprzednim roku szkolnym. Byli to, podobnie jak przed rokiem, w większości mężczyźni (51,6%).

Większość tych szkół (77,4%) była prowadzona przez jednostki samorządu terytorialnego. Dostęp młodzieży do edukacji w szkołach zawodowych na poziomie ponadpodstawowym i ponadgimnazjalnym zapewniony był we wszystkich powiatach i miastach na prawach powiatu województwa kujawsko-pomorskiego. Najwięcej ich (74) działało w Bydgoszczy.

Blisko połowa wszystkich uczniów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych (łącznie ze specjalnymi) w roku szkolnym 2018/19, tj. 30,8 tys. uczniów, kształciła się w **ogólnozawodowych szkołach średnich**, do których zalicza się technikum i ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe. W skali roku ich liczba wzrosła o 1,9%. Niemalym zainteresowanie cieszyła się także nauka w **liceach ogólnokształcących**, do których uczęszczało 21,9 tys. uczniów (34,5% wszystkich uczniów omawianego rodzaju szkół w województwie), tj. o 2,2% mniej niż w roku szkolnym 2017/2018. Pozostali uczniowie korzystali z oferty **branżowych szkół I stopnia**¹, w skład których wchodził także uczniowie oddziałów zasadniczych szkół zawodowych. Było to 10,7 tys. uczniów, tj. o 5,6% mniej niż w poprzednim roku szkolnym.

Wykres 25. Struktura uczniów szkół ponadgimnazjalnych i ponadpodstawowych w województwie kujawsko-pomorskim według typów szkół w roku szkolnym 2018/2019

Chart 25. Students of upper secondary and post-primary schools in Kujawsko-Pomorskie Voivodship by types of schools in the 2018/2019 school year

Źródło: dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.
Source: data of the Ministry of National Education.

¹ Łącznie ze szkołami specjalnymi przysposabiającymi do pracy.

Kształcenie w ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych szkołach zawodowych umożliwia uczniom uzyskanie uprawnień zawodowych w szerokim zakresie oferowanych kierunków kształcenia a także otwiera ścieżkę kształcenia na poziomie wyższym, co może zwiększyć ich atrakcyjność na rynku pracy.

W roku szkolnym 2018/2019 ze wszystkich **podgrup kierunków kształcenia** znajdujących się w ofercie **ogólnozawodowych szkół średnich**, tj. techników oraz szkół artystycznych ogólnokształcących dających uprawnienia zawodowe największą popularnością wśród młodzieży cieszyły się kierunki z podgrupy inżynieryjno-technicznej. Skupiały one w roku szkolnym 2018/2019 ponad 1/5 wszystkich uczniów tych szkół. Młodzież chętnie wybierała także kierunki z podgrup: biznes i administracja (5,3 tys. uczniów), usług dla ludności (5,3 tys.), technologie teleinformacyjne (5,2 tys.). Na kierunkach wymienionych podgrup uczyło się niemal 3/4 przyszłych absolwentów ogólnozawodowych szkół średnich. Było to o 2,6% więcej niż rok wcześniej.

Warto dodać, że w porównaniu z poprzednim rokiem szkolnym, z podgrup cieszących się największym zainteresowaniem najwięcej uczniów przybyło na kierunkach podgrupy technologie teleinformacyjne (o 7,1%).

Wykres 26. Struktura uczniów szkół zawodowych dla młodzieży w województwie kujawsko-pomorskim według podgrup kierunków kształcenia^a w roku szkolnym 2018/2019

Chart 26. Students of vocational school for youth in Kujawsko-Pomorskie Voivodship by narrow fields^a of education in the 2018/2019 school year

^a Zgodnie z Międzynarodową Klasyfikacją Kierunków Kształcenia (ISCED-F 2013). ^b Technika i szkoły artystyczne ogólnokształcące dające uprawnienia zawodowe.
^a According to the International Classification of Fields of Education and Training (ISCED-F 2013). ^b Technical secondary schools and general art. schools leading to professional certification.

Źródło: dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.
 Source: data of the Ministry of National Education.

Podobnie jak w przypadku ogólnozawodowych szkół średnich, spośród podgrup kierunków kształcenia w **branżowych szkołach I stopnia**, największym zainteresowaniem wśród młodzieży cieszyły się kierunki podgrupy inżynieryjno-technicznej. W roku szkolnym 2018/2019 skupiały one 3,8 tys. uczniów, tj. 38,3% wszystkich uczniów tych szkół. Uczniowie chętnie wybierali także naukę na kierunkach podgrupy usług dla ludności (2,6 tys.), biznes i administracja (1,2 tys.) oraz produkcja i przetwórstwo (1,1 tys. uczniów). Łącznie na kierunkach wymienionych podgrup uczyło się blisko 90% uczniów omawianych placówek.

W roku szkolnym 2017/2018 świadectwa ukończenia szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych (łącznie ze specjalnymi) w województwie kujawsko-pomorskim uzyskało 16,9 tys. młodzieży (5,4% wszystkich absolwentów tego rodzaju szkół w kraju). Było to o 6,8% mniej niż rok wcześniej.

Uzupełnieniem omówionych możliwości kształcenia jest oferta edukacyjna **szkół policealnych** skierowana głównie do osób posiadających wykształcenie średnie ogólne. Kontynuacja nauki w tego typu szkołach otwiera możliwość zdobycia kwalifikacji zawodowych absolwentom szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych, w tym liceów ogólnokształcących.

W roku szkolnym 2018/2019 w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowało 150 szkół policealnych. Z edukacji w tych placówkach korzystało 13,1 tys. uczniów, tj. o 4,8% mniej niż rok wcześniej. Wśród uczniów przeważały kobiety (72,4%).

W szkołach tych, niemal 1/3 uczniów kształciła się w podgrupie kierunków medycznych (4,0 tys. uczniów). Dużym zainteresowaniem wśród młodzieży i dorosłych w roku szkolnym 2018/2019 cieszyła się nauka na kierunkach z podgrupy biznes i administracja (2,6 tys. uczniów). Chętnie kształcono się także na kierunkach podgrupy usług dla ludności (1,8 tys. uczniów) oraz higiena i bezpieczeństwo pracy (1,4 tys. uczniów). Razem skupiały one niemal 3/4 uczniów szkół policealnych.

W roku szkolnym 2017/2018 absolwentami szkół policealnych było 4,1 tys. osób, tj. o 14,2% mniej niż w roku poprzednim.

Szkolnictwo wyższe

W ostatnich latach na uczelniach w województwie kujawsko-pomorskim, podobnie jak w kraju, obserwuje się zmniejszanie ogólnej liczby **studentów**. W roku akademickim 2018/2019 na 23 uczelniach wyższych² studiowało w województwie 56,5 tys. osób (4,6% wszystkich w kraju). Było to o 4,8% mniej niż w roku poprzednim i o 33,1% mniej niż w roku akademickim 2010/2011. Większość studentów wybierała studia w trybie stacjonarnym (60,0%). Przewagę wśród studiujących stanowiły kobiety (61,5%).

Studiujący głównie decydują się na kształcenie na uczelniach publicznych. W roku akademickim 2018/2019 skupiały one 66,4% wszystkich studiujących w województwie. Najczęściej wybieranym typem uczelni były uniwersytety. W omawianym roku akademickim w tego typu placówkach w województwie kształciło się 29,0 tys. studentów (51,3% wszystkich w województwie). Najwięcej, bo 22,1 tys., na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu³.

Najczęściej wybieranymi ośrodkami akademickimi wybieranymi przez studentów są te, zlokalizowane w największych miastach województwa, tj. w Bydgoszczy i w Toruniu. W roku akademickim 2018/2019 zaledwie niespełna 6,0% studentów kształciła się poza tymi miastami. Niemal połowa (47,8%) wszystkich studentów w województwie wybrała naukę w Bydgoszczy.

Ostatnie lata to obserwowany wzrost zainteresowania cudzoziemców zdobyciem wykształcenia wyższego w województwie kujawsko-pomorskim. Wpisuje się to w tendencję krajową. W roku akademickim 2018/2019 w województwie studiowało 2,0 tys. cudzoziemców. Było to o 24,1% więcej niż w roku poprzednim.

Dyplom ukończenia uczelni w województwie kujawsko-pomorskim w roku akademickim 2017/2018 otrzymało 14,2 tys. **absolwentów**⁴ (4,3% wszystkich w kraju). Ich liczba zmalała zarówno w porównaniu z rokiem poprzednim (o 16,7%), jak i w odniesieniu do roku akademickiego 2010/2011 (o 38,5% mniej absolwentów).

Ponad połowa (59,6%) absolwentów ukończyła studia w trybie stacjonarnym. Większość z nich otrzymała dyplomy ukończenia uczelni publicznych (67,8%). Absolwentami w przewadze były kobiety (68,8%). Ze wszystkich, którzy otrzymali dyplomy, 0,2 tys. było cudzoziemcami.

Ponad połowa wszystkich absolwentów (53,4%) ukończyła studia pierwszego stopnia. Nieco ponad 3/4 z nich to osoby, które otrzymały dyplom licencjacki. Niemal 40% absolwentów ukończyło studia drugiego stopnia. Natomiast 6,6% absolwentów otrzymało dyplomy ukończenia jednolitych studiów magisterskich.

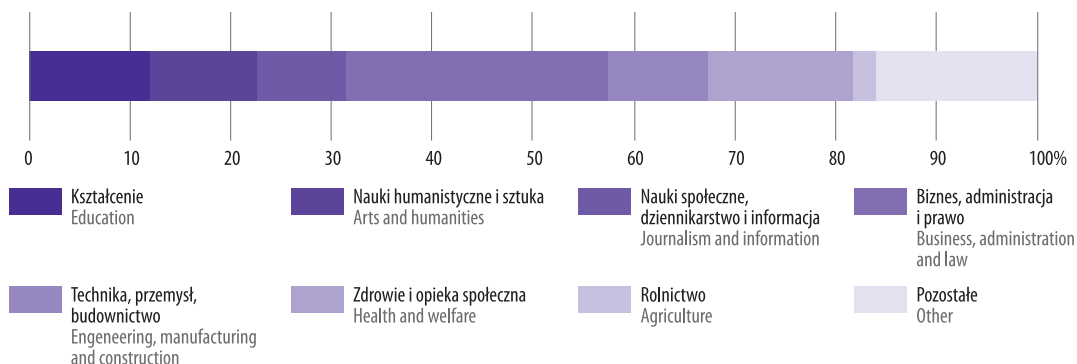
² W tym 6 jednostek zamiejscowych.

³ W tym 5,6 tys. w Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy.

⁴ Absolwenci, którzy uzyskali dyplomy ukończenia studiów wyższych w okresie od 1 grudnia 2017 r. do 31 grudnia 2018 r.

Wykres 27. Struktura absolwentów uczelni w województwie kujawsko-pomorskim według grup kierunków kształcenia^a

Chart 27. Structure of graduates of higher education institutions in Kujawsko-Pomorskie Voivodship by broad fields of education^a

^a Osoby, które uzyskały dyplomy ukończenia studiów wyższych w okresie od 1 grudnia 2017 r. do 31 grudnia 2018 r. Zgodnie z Międzynarodową Klasyfikacją Kierunków Kształcenia (ISCED-F 2013).

^a Persons who obtained higher education diplomas between 1st December 2017 and 31st December 2018. According to the International Classification of Fields of Education and Training (ISCED-F 2013).

W roku akademickim 2017/2018 najwięcej, bo ponad 1/4 absolwentów uczelni zlokalizowanych w województwie kujawsko-pomorskim, ukończyło kierunki kształcenia⁵ wchodzące w skład podgrupy biznes, administracja i prawo (3,7 tys. osób). Rynek pracy licznie zasilili także posiadacze dyplomów ukończenia kierunków kształcenia zaliczanych do następujących podgrup: zdrowie i opieka społeczna (2,0 tys. osób), kształcenie (1,7 tys. osób), nauki humanistyczne i sztuka (1,5 tys. osób) oraz technika, przemysł, budownictwo (1,4 tys. osób). Łącznie absolwentami wymienionych wyżej podgrup było niemal 3/4 wszystkich absolwentów w województwie z omawianego roku akademickiego.

Kształcenie dorosłych

Edukacja skierowana do osób dorosłych otwiera im możliwość podniesienia poziomu wykształcenia, uzupełnienia wiedzy, czy też zdobycia kwalifikacji zawodowych. Dodatkowo, korzystając z jej oferty, osoby dorosłe mają szansę kontynuacji przerwanego z różnych powodów cyklu kształcenia.

W roku szkolnym 2018/2019 w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowało łącznie 113 **szkół dla dorosłych** (7,7% wszystkich tego typu szkół w kraju), tj. o 8,9% mniej niż w roku poprzednim i o ponad połowę mniej niż w roku szkolnym 2010/2011. W skład tych szkół w omawianym roku szkolnym wchodziło 7 szkół podstawowych, 7 gimnazjów oraz 99 liceów ogólnokształcących. Obecny kształt sieci szkół wynika ze zmian będących następstwem reformy systemu oświaty⁶. Większość szkół dla dorosłych (59,3%) była prowadzona przez jednostki sektora prywatnego.

Łącznie w szkołach dla dorosłych w roku szkolnym 2018/2019 edukację odbywało 10,3 tys. osób (7,4% wszystkich w kraju), tj. o 7,3% osób mniej niż przed rokiem i o niemal połowę mniej niż w roku szkolnym 2010/11. W większości uczniowie (94,5%) korzystali z możliwości nauki w liceach ogólnokształcących. Przewagę wśród uczniów (54,6%) stanowili mężczyźni.

Absolwentami szkół dla dorosłych w roku szkolnym 2017/2018 było 2,8 tys. osób (6,6% wszystkich w kraju), tj. o 9,9% mniej niż przed rokiem i o 46,1% mniej niż w roku szkolnym 2010/2011.

⁵ Zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Edukacji (ISCED-2013).

⁶ Źródłem zmian systemowych jest nowelizacja ustawy o systemie oświaty z 2011 r., zgodnie z którą licea profilowane, uzupełniające licea ogólnokształcące, technika uzupełniająca, technika oraz zasadnicze szkoły zawodowe dla dorosłych zostały zlikwidowane. Od roku szkolnego 2014/2015 nie funkcjonują już uzupełniające licea ogólnokształcące, a od roku szkolnego 2015/2016 – licea profilowane, technika uzupełniająca oraz technika.

Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego w dziale „Oświata i wychowanie”

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim łączne **wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego w dziale „Oświata i wychowanie”** wyniosły 3658,7 mln zł (5,2% wszystkich wydatków w kraju). W ostatnich latach obserwowany jest wzrost kwoty wydatków w budżetach jednostek samorządu terytorialnego na cele związane z oświatą i wychowaniem. W 2018 r. zwiększyły się one zarówno w porównaniu z 2017 r. (o 7,4%), jak i w odniesieniu do 2010 r. (o 35,6%). Ich udział w ogólnej kwocie wydatków w 2018 r. stanowił 27,3% (w kraju 27,2%), tj. o 1,3 p. proc. mniej niż w 2017 r. i o 1,9 p. proc. mniej niż w 2010 r.

Na kwotę zagregowanych wydatków w dziale Oświata i wychowanie w największym stopniu złożyły się wydatki gmin i miast na prawach powiatu (z udziałem odpowiednio 50,6% i 36,7%), a w znacznie mniejszym stopniu – powiaty i województwo (11,1% i 1,6%). Zarówno w skali roku, jak i w porównaniu z 2010 r. w największym stopniu wzrosły wydatki gmin, bo odpowiednio o 9,3% i o 42,4%. Wzrosty w porównywalnych latach odnotowano też w przypadku wydatków samorządu województwa, powiatów oraz miast na prawach powiatu.

Zasoby pracy

Labour resources

W województwie kujawsko-pomorskim zauważalny jest stały wzrost wartości współczynnika aktywności zawodowej oraz wskaźnika zatrudnienia. Rosnąca liczba pracujących i malejąca bezrobotnych wpływa natomiast na spadek stopy bezrobocia wg BAEL. Wyraźnie widoczny jest także przyrost biernych zawodowo, których bierność wynikała z powodu pozostawania na emeryturze. Ubywa jednak osób, które nie pracują ani nie poszukują pracy w związku z nauką i podnoszeniem kwalifikacji. Świadczy to o starzeniu się społeczeństwa.

W regionie przybywa pracujących w gospodarce narodowej, w której coraz większą część stanowią osoby pracujące w sektorze prywatnym. Na rzecz przemysłu i usług zmniejsza się udział pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie.

W IV kwartale 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim 896 tys. osób w wieku 15 lat i więcej pozostawało aktywnymi zawodowo. Podobnie jak w Polsce, większość z nich stanowili mężczyźni (56,6%, w kraju 55,5%). Względem stanu sprzed roku ich udział w liczbie aktywnych zawodowo w regionie zmalał o 0,3 p. proc. Wzrósł natomiast w porównaniu do IV kwartału 2010 r. (o 1,3 p. proc.) i 2015 r. (o 0,4 p. proc.). Większa część aktywnych zawodowo tak w województwie (60,0%), jak i w Polsce zamieszkiwała miasta (60,2%). W województwie było to 0,5 p. proc. więcej niż przed rokiem i o 5,1 p. proc. więcej niż w IV kwartale 2015 r. Jednak w porównaniu do IV kwartału 2010 r. udział ten zmalał o 1,0 p. proc.

Największą część aktywnych zawodowo w województwie kujawsko-pomorskim w IV kwartale 2019 r. stanowiły osoby z wykształceniem wyższym (28,5%). Było to o 1,1 p. proc. mniej niż przed rokiem, ale więcej o 2,0 p. proc. niż w IV kwartale 2015 r. i o 7,2 p. proc. niż w ostatnim kwartale 2010 r. Także w kraju największą część stanowiły osoby z wykształceniem wyższym, jednak ich udział był o 7,4 p. proc. wyższy niż w województwie. Najmniej wśród aktywnych zawodowo było osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym. W województwie stanowili oni 7,1%, a w Polsce 5,0%. W regionie udział ich był mniejszy niż w IV kwartale 2010 r. (o 2,5 p. proc.), ale większy niż w ostatnich kwartałach 2015 r. (o 0,2 p. proc.) i 2018 r. (o 0,6 p. proc.).

Tablica 12. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w IV kwartale według BAEL
 Table 12. Economic activity of the population aged 15 and more in the 4th quarter by LFS

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019	2019 Polska Poland
Aktywni zawodowo w tys. Economically active persons in thousands	858	928	899	896	16953
pracujący employed persons	768	859	860	864	16467
bezrobotni unemployed persons	90	68	40	32	486
Bierni zawodowo w tys. Economically inactive persons in thousands	739	745	755	749	13313
Współczynnik aktywności zawodowej w % Activity rate in %	53,7	55,5	54,4	54,5	56,0
Wskaźnik zatrudnienia w % Employment rate in %	48,1	51,3	52,0	52,5	54,4
Stopa bezrobocia w % Unemployment rate in %	10,5	7,3	4,4	3,6	2,9

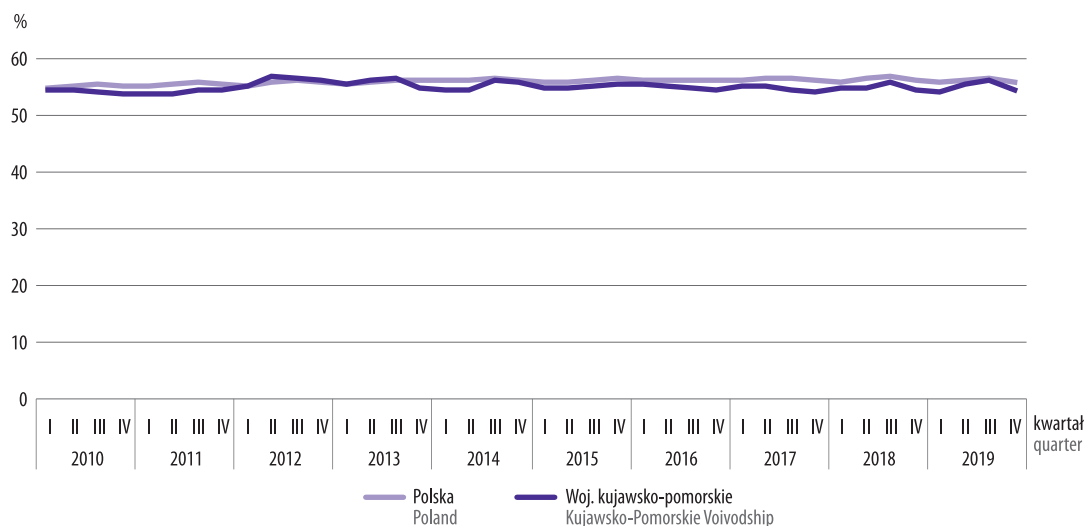
W IV kwartale 2019 r. województwo kujawsko-pomorskie charakteryzowało się niższą wartością współczynnika aktywności zawodowej niż Polska (odpowiednio 54,5% i 56,0%). Większą aktywnością zawodową wykazywali się mężczyźni. W województwie spośród osób liczących 15 lat i więcej aktywnych było 64,5% z nich, podczas gdy kobiet zaledwie 45,3%. Podobna różnica utrzymuje się na przestrzeni lat. W ostatnim kwartale 2010 r. współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn wyniósł 63,0% a kobiet 45,5%. W IV kwartale 2015 r. było to 65,7% w przypadku mężczyzn i 46,3% w przypadku kobiet. Natomiast w roku poprzednim współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn wyniósł 64,7% i był o 19,8 p. proc. wyższy niż kobiet. W Polsce w ostatnim kwartale 2019 r. aktywnymi zawodowo pozostawało 65,2% mężczyzn i 47,6% kobiet.

W województwie kujawsko-pomorskim w IV kwartale 2019 r. wyższą wartość współczynnika aktywności zawodowej notowano w miastach – 55,6%, tj. o 2,7 p. proc. więcej niż na wsi. W ostatnim kwartale 2010 r. aktywnymi zawodowo było 55,0% mieszkańców miast i 51,8% mieszkańców wsi. Natomiast w IV kwartale 2015 r. wyższym współczynnikiem aktywności zawodowej charakteryzowali się mieszkańcy wsi – 57,7% względem 53,8% w miastach. W ostatnim kwartale 2018 r. ponownie większą wartość współczynnika notowano w miastach (54,7%, a na wsi 53,9%). W kraju współczynnik aktywności zawodowej w IV kwartale 2019 r. był wyższy niż w województwie zarówno w miastach, jak i na wsi. Było to odpowiednio 56,2% oraz 55,7%.

Największą aktywnością zawodową wykazywały się osoby z wykształceniem wyższym. Jednak przyglądając się sytuacji w analizowanych kwartałach widać, że wartość współczynnika aktywności zawodowej w tej grupie spada. W IV kwartale 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł on 79,7% i był niższy o 1,9 p. proc. niż w IV kwartale 2010 r., o 2,6 p. proc. niż w ostatnim kwartale 2015 r. i o 1,2 p. proc. niż w IV kwartale 2018 r. W Polsce najwyższym współczynnikiem również charakteryzowały się osoby z wyższym wykształceniem. W IV kwartale 2019 r. było to 80,0%. Większa różnica między województwem a krajem wystąpiła w przypadku osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym, którzy z racji kontynuowania nauki rzadko wykazywali aktywność zawodową. W województwie kujawsko-pomorskim 19,9% osób z takim wykształceniem było aktywnych na rynku pracy, natomiast w Polsce było to 16,5%. W IV kwartale 2010 r. w kujawsko-pomorskim współczynnik aktywności tych osób wyniósł 20,0%, a w IV kwartale 2015 r. 18,7%. Niższy był w ostatnim kwartale 2018 r. (18,4%).

Wykres 28. Współczynnik aktywności zawodowej według kwartałów

Chart 28. Activity rate by quarters

Według BAEL w województwie kujawsko-pomorskim w IV kwartale 2019 r. pracowało 864 tys. osób. Więcej wśród nich było mężczyzn – 56,8%. Także w kraju większość z 16467 tys. pracujących stanowili mężczyźni – 55,7%. Zdecydowanie więcej osób pracowało w sektorze prywatnym (680 tys.), w którym dominowali mężczyźni (62,2%). W sektorze publicznym przeważały kobiety (63,0% z 184 tys. pracujących). Podobnie prezentowała się sytuacja w Polsce – 60,7% pracujących w sektorze prywatnym to mężczyźni, a 60,6% pracowników sektora publicznego to kobiety. Największą część pracujących w regionie stanowili pracownicy najemni. Było to 79,6%, czyli ponad 4-krotnie więcej niż pracodawcy i osoby pracujące na własny rachunek – 18,3%. Najmniej było pomagających członków rodzin – 2,2%. W kraju udział pracowników najemnych był o 0,5 p. proc. wyższy, pracujących na własny rachunek o 0,6 p. proc. niższy, a pomagających członków rodzin taki sam jak w województwie kujawsko-pomorskim.

Najliczniej reprezentowana w województwie w IV kwartale 2019 r. była grupa robotników przemysłowych i rzemieślników. Stanowili oni 16,8% pracujących. Z kolei najmniej było przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników i kierowników – 5,3%. W Polsce najczęściej osób pracowało w zawodach zaliczanych do grupy specjalistów – 20,6%, a najmniejszą zbiorowość tworzyli pracownicy wykonujący prace proste – 5,7%. Większość pracujących, w badanym tygodniu, przepracowała 40 lub więcej godzin. W regionie było to 77,4% pracujących mężczyzn (w Polsce o 3,2 p. proc. mniej) i 61,9% kobiet (w Polsce o 0,1 p. proc. więcej).

W porównaniu z IV kwartałem 2010 r. liczba pracujących w województwie kujawsko-pomorskim w ostatnim kwartale 2019 r. wzrosła o 12,5% – wówczas było ich 768 tys., z czego 56,3% to mężczyźni. W sektorze prywatnym pracowało 590 tys. i więcej wśród nich było mężczyzn (61,5%). Sektor publiczny liczył 178 tys. pracujących, z czego 61,2% to kobiety. Pracownicy najemni stanowili 79,2% wszystkich pracujących, pracodawcy i pracujący na własny rachunek 19,0%, a pomagający członkowie rodzin 1,8%. Najwięcej osób pracowało w zawodach zaliczanych do grupy robotników przemysłowych i rzemieślników. Było to 18,6% pracujących. Najmniejszy był udział przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników i kierowników – 5,2%. Osoby, które w badanym tygodniu przepracowały 40 i więcej godzin stanowiły 76,6% pracujących mężczyzn i 66,1% pracujących kobiet.

Względem IV kwartału 2015 r. liczba pracujących w regionie w IV kwartale 2019 r. zwiększyła się o 0,6% (z 859 tys.). Także wówczas większość stanowili mężczyźni (56,2%). Sektor prywatny skupiał 662 tys. pracujących, z czego 61,5% stanowili mężczyźni. W sektorze publicznym pracowało 197 tys. osób, a 61,4% z nich to kobiety. Udział pracowników najemnych wyniósł 79,0%, pracodawców i pracujących na własny rachunek 18,7%, a pomagających członków rodzin 2,3%. Największą grupą pracujących okazali się robot-

nicy przemysłowi i rzemieślnicy (15,8% pracujących w województwie). Najmniej było pracowników biurowych (6,2%). Spośród pracujących mężczyzn w badanym tygodniu 40 lub więcej godzin przepracowało 77,4% z nich. W przypadku kobiet było to 66,5%.

W odniesieniu do ostatniego kwartału 2018 r. liczba pracujących w województwie kujawsko-pomorskim w IV kwartale 2019 r. wzrosła o 0,5% - wtedy wynosiła 860 tys. Mężczyźni stanowili 57,1% z nich. Pracujących w sektorze prywatnym było 673 tys. Przeważali wśród nich mężczyźni (62,7%). Kobiety natomiast większość pracujących stanowiły w sektorze publicznym – 63,4% z 186 tys. Z ogólnej liczby pracujących w regionie pracownicy najemni stanowili 79,7%, pracodawcy oraz osoby pracujące na własny rachunek 18,6%, a pomagający członkowie rodzin 1,7%. Grupą zawodów skupiającą najwięcej pracujących byli specjaliści (16,3%). Najmniejszą z kolei była grupa pracowników biurowych (5,3%). Większość pracujących w badanym tygodniu przepracowała 40 i więcej godzin. W przypadku mężczyzn było to 76,0%, a kobiet 66,9%.

Wskaźnik zatrudnienia w województwie kujawsko-pomorskim w IV kwartale 2019 r. wynosił 52,5%, co było wartością niższą o 1,9 p. proc. niż w Polsce. Wyższym wskaźnikiem zatrudnienia charakteryzowali się mężczyźni (62,5% względem 43,4%). W Polsce udział pracujących w liczbie mężczyzn był wyższy o 1,0 p. proc, a w przypadku kobiet o 2,7 p. proc. W porównaniu z analizowanymi kwartałami wartości wskaźnika zatrudnienia mężczyzn oraz kobiet w regionie w IV kwartale 2019 r. był wyższe. W 2010 r. pracowało 57,4% mężczyzn i 39,8% kobiet. W 2010 r. było to odpowiednio 60,9% i 42,7%, a w 2018 r. 62,2% oraz 42,7%. W województwie kujawsko-pomorskim w ostatnim kwartale 2019 r. pracowało 53,5% mieszkańców miast i 51,3% mieszkańców wsi. W Polsce było to o odpowiednio 1,1 p. proc i 2,9 p. proc. więcej. Udział pracujących w ogólnej liczbie mieszkańców miast i wsi cały czas rośnie. W IV kwartale 2010 r. w regionie pracowała mniej niż połowa mieszkańców terenów miejskich (49,3%) i wiejskich (46,4%). W IV kwartale 2015 r. mieszkańców miast w wieku 15 lat i więcej, którzy pracowali było 49,4%, a wsi 54,0%. Natomiast w IV kwartale 2018 r. udział pracujących w miastach wyniósł 52,8%, a na wsi 50,8%. Najwyższy wskaźnik zatrudnienia występował wśród osób z wykształceniem wyższym. W IV kwartale 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim było to 77,8%, a w Polsce o 0,9 p. proc. więcej. W porównywanych kwartałach wskaźnik zatrudnienia dla osób z wyższym wykształceniem w regionie wyniósł w 2010 r. 77,1%, w 2015 r. 78,9%, a w 2018 r. 79,0%. Najniższą wartością wskaźnika charakteryzowały się osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym. W województwie pracowało ich tylko 18,1%, a w kraju jeszcze mniej – 15,3%. W odniesieniu do opisywanych kwartałów wskaźnik zatrudnienia osób z najniższym wykształceniem w województwie w porównaniu do 2010 r. wzrósł o 1,4 p. proc. Większy wzrost miał miejsce względem 2015 r. (o 2,9 p. proc.) i 2018 r. (o 2,2 p. proc.).

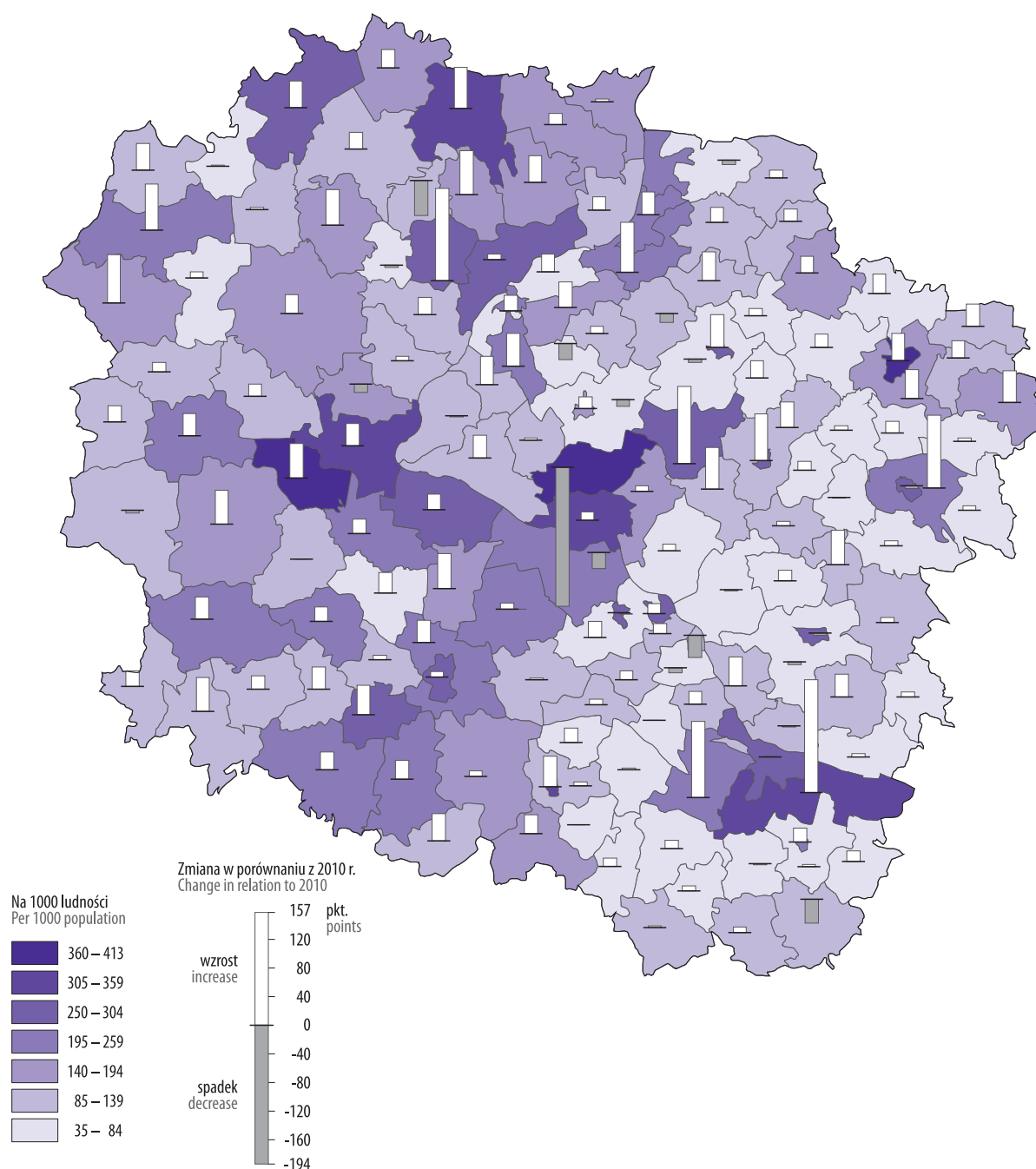
Bierni zawodowo w województwie kujawsko-pomorskim w IV kwartale 2019 r. stanowili 45,5% osób w wieku 15 lat i więcej. Było to o 1,5 p. proc. więcej niż w Polsce. Wśród biernych przeważały kobiety – w regionie było to 62,8%, a w kraju o 0,6 p. proc. mniej. Ze względu na miejsce zamieszkania, większą część osoby biernie zawodowo stanowiły na terenach wiejskich. W województwie kujawsko-pomorskim było to 47,1% (w miastach 44,5%), a w Polsce 44,3% (w miastach 43,8%). Najczęstszą przyczyną bierności zawodowej było pozostawanie na emeryturze. W ostatnim kwartale 2019 r. 55,3% w regionie oraz 56,2% w kraju biernych zawodowo było emerytami. Drugą dużą grupą niepracujących i nieposzukujących pracy były osoby uczące się oraz uzupełniające kwalifikacje. Taką przyczynę wskazywało 15,2% biernych w województwie i 15,8% w kraju. Znacząca była też liczba biernych z powodu choroby i niesprawności – w województwie 12,7%, a w Polsce 11,5% biernych zawodowo. Stosunkowo dużą część stanowiły też osoby biernie z powodów osobistych lub rodzinnych – w regionie 8,3%, a w kraju 7,0%.

W IV kwartałach analizowanych lat, udział osób biernych zawodowo w województwie kujawsko-pomorskim w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej był podobny i wynosił w 2010 r. 46,3%, w 2015 r. 44,5%, a w 2018 r. 45,6%. W opisywanych okresach większość biernych stanowiły kobiety. W ostatnim kwartale 2010 r. było to 62,2%, w IV kwartale 2015 r. 63,5%, a w IV kwartale 2018 r. 62,9%. Niewielkie zmiany zaszły też w udziale osób biernych zawodowo w liczbie mieszkańców miast oraz wsi. W ostatnim kwartale 2010 r. stanowili oni odpowiednio 45,0% i 48,2%, w IV kwartale 2015 r. było to 46,3% oraz 42,3%, a w IV kwartale 2018 r. 45,3% i 46,1%. Duże zmiany zaszły z kolei w strukturze biernych zawodowo według przyczyn. W IV kwartale 2010 r. osoby pozostające na emeryturze stanowiły 40,9% biernych zawodowo.

W IV kwartale 2015 r. udział ten wzrósł do 44,2%, a w ostatnim kwartale 2018 r. wyniósł 51,5%. Zmniejszył się za to udział biernych zawodowo z powodu nauki i uzupełniania kwalifikacji. W IV kwartałach wynosił on w 2010 r. 21,1%, w 2015 r. 20,8%, a w 2018 r. 16,2%. Podobne zmiany zaszły wśród osób niepracujących i nieposzukujących pracy z powodu choroby lub niesprawności. W opisywanych okresach stanowiły one odpowiednio 15,8%, 15,2% oraz 12,6%. Duży wzrost wystąpił natomiast w przypadku osób biernych z powodu osobistych lub rodzinnych. W IV kwartale 2010 r. osoby te stanowiły 4,9% biernych zawodowo. W ostatnim kwartale 2015 r. ich udział wyniósł 7,1%, a w IV kwartale 2018 r. 7,8%.

Mapa 21. Pracujący w 2018 r.

Map. 21. Employed persons in 2018

Na ostatni dzień grudnia 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim pracowało⁷ 749,2 tys. osób. Stanowiły one 4,8% ogólnej liczby pracujących w Polsce (15614,9 tys.). Zarówno w województwie jak i w kraju więcej wśród pracujących było mężczyzn – odpowiednio 53,3% oraz 52,6%. W sektorze publicznym w województwie pracowało 152,3 tys. osób, z czego 65,8% to kobiety. Sektor prywatny liczył 596,9 tys. pracujących, a kobiety stanowiły w nim 41,8%. W Polsce kobiety stanowiły nieznacznie mniejszą część pracujących w sektorze publicznym (o 0,4 p. proc.) i większą w sektorze prywatnym (o 1,1 p. proc.).

Najwięcej osób w województwie kujawsko-pomorskim pracowało w przemyśle i budownictwie. Było to 221,1 tys. osób, czyli 29,5% wszystkich pracujących. W Polsce udział osób pracujących w tej grupie był o 2,7 p. proc. niższy. W podmiotach prowadzących działalność w zakresie handlu, naprawy pojazdów samochodowych^Δ, transportu i gospodarki magazynowej pracowało 184,5 tys. osób (24,6% pracujących, w Polsce o 0,7 p. proc. więcej). Pracę w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie wykonywało 107,5 tys. osób (14,3%, w Polsce o 0,9 p. proc. więcej), natomiast w zakresie działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsługi rynku nieruchomości^Δ 27,7 tys. (3,7%, w Polsce o 0,1 p. proc. więcej). Znaczna część, bo aż 27,8%, czyli 208,4 tys. osób, pracowała w grupie pozostałe usługi. W kraju ich udział był o 1,0 p. proc. większy.

Względem 31 grudnia 2010 r. liczba pracujących w województwie kujawsko-pomorskim zwiększyła się z ówczesnych 680,2 tys. o 10,2%. W Polsce wzrost ten był o 3,2 p. proc. wyższy. Na koniec 2010 r. sektor publiczny skupiał po 23,5% pracujących w województwie kujawsko-pomorskim i w Polsce. Na koniec 2018 r. udział ten spadł w regionie o 3,2 p. proc., a w Polsce o 3,9 p. proc. Najwięcej, zarówno w województwie jak i kraju, pracowników przybyło w grupie pozostałe usługi (odpowiednio o 14,9% i 20,8%). Zwiększył się także udział pracowników tej grupy w całej populacji pracujących. W województwie kujawsko-pomorskim wzrósł on o 1,2 p. proc. a w kraju o 1,8 p. proc. Nieznacznie zmniejszyła się za to liczba pracujących w regionie w sektorze rolniczym – o 0,1%. Dużo większy był spadek udziału pracowników tej grupy w ogólnej liczbie pracujących. W ciągu 8 lat spadł on w województwie o 1,5 p. proc., a w Polsce o 2,0 p. proc.

W odniesieniu do ostatniego dnia 2017 r. liczba pracujących w województwie i w kraju wzrosła o 1,5%. Widoczny był dalszy, choć nieznaczny wzrost udziału pracujących w sektorze prywatnym (o 0,1 p. proc. w województwie i kraju). Największy w tym czasie przyrost pracowników zanotowano w regionie w grupie handel, naprawa pojazdów samochodowych^Δ (o 2,4%). W Polsce największy wzrost nastąpił w przemyśle i budownictwie (również o 2,4%). Maleje za to liczba pracujących w sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. W ciągu roku w województwie kujawsko-pomorskim spadła o 0,2%, a w Polsce o 0,3%.

Bezrobocie rejestrowane

W latach 2010-2019 w województwie kujawsko-pomorskim poprawiła się sytuacja na rynku pracy pod względem bezrobocia rejestrowanego. Tendencja ta wpisuje się w obserwowaną na krajowym rynku pracy. W końcu 2019 r. liczba **bezrobotnych zarejestrowanych** w powiatowych urzędach pracy województwa kujawsko-pomorskiego wyniosła 64,1 tys. osób (7,4% wszystkich bezrobotnych w kraju) i była niższa zarówno od zanotowanej przed rokiem (o 8,6 tys. osób, tj. o 11,8%), jak i w 2010 r. (o 75,3 tys. osób, tj. o 54,0%). Dla porównania w kraju w tym samym roku liczba bezrobotnych była niższa o 10,6% niż w roku poprzednim i o 55,7% niższa niż w 2010 r.

W końcu 2019 r. we wszystkich powiatach i miastach na prawach powiatu województwa kujawsko-pomorskiego liczba bezrobotnych była mniejsza niż w roku poprzednim, jak i w porównaniu z 2010 r., przy czym największy roczny spadek odnotowano w powiecie bydgoskim (o 25,4%), natomiast najmniejszy w powiecie radziejowskim (o 0,5%). Z kolei w porównaniu z 2010 r. największy spadek liczby bezrobotnych wystąpił w powiecie świeckim (o 67,1%), a najmniejszy w powiecie radziejowskim (o 28,2%).

⁷ Bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności.

Większość bezrobotnych, podobnie jak rok wcześniej, mieszkała w miastach. W końcu grudnia 2019 r. bezrobotni zamieszkujący tereny wiejskie (31,0 tys.) stanowili 48,4% ogólnej liczby bezrobotnych, tj. o 0,6 p. proc. więcej w stosunku do 2018 r. oraz o 3,4 p. proc. więcej w porównaniu z 2010 r. Ich liczba zmniejszyła się zarówno w skali roku (o 10,8%), jak i w porównaniu z 2010 r. (o 50,5%).

Dynamicznie zmieniający się rynek pracy wymaga od pracowników doświadczenia i kompetencji oraz elastyczności i chęci do zmian, nierzadko przekwalifikowania się. Stawia to w trudnej sytuacji zwłaszcza osoby młode oraz osoby starsze, które mimo posiadanego doświadczenia mają problem ze znalezieniem zatrudnienia. W końcu 2019 r. najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowiły osoby młode w wieku 25–34 lata (17,7 tys.), a ich odsetek w ogólnej liczbie bezrobotnych w porównaniu z poprzednim rokiem zmniejszył się o 1,0 p. proc., a w stosunku do 2010 r. zmalał o 1,5 p. proc. (do 27,7%). Grupa ta wraz z osobami w wieku 18–24 lata stanowiła 40,2% zarejestrowanych bezrobotnych (w końcu 2018 r. było to 41,1%, a w 2010 r. – 51,6%). Z kolei osoby starsze powyżej 55 roku życia (10,4 tys.) stanowiły w końcu 2019 r. 16,3% ogólnej liczby bezrobotnych. Był to wzrost udziału zarówno w stosunku rocznym (o 0,2 p. proc.), jak i w porównaniu z 2010 r. (o 7,7 p. proc.). Zarówno w porównaniu z 2018 r., jak i 2010 r. liczba osób bezrobotnych zmniejszyła się we wszystkich kategoriach wiekowych.

Większość bezrobotnych rejestrujących się w powiatowych urzędach pracy to osoby o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia. Te posiadające wykształcenie gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe oraz zasadnicze zawodowe (38,4 tys.) stanowiły w końcu grudnia 2019 r. 60,0% ogólnej liczby bezrobotnych. Udział ten zmniejszył się w porównaniu z rokiem poprzednim o 0,7 p. proc. oraz o 4,0 p. proc. w porównaniu z 2010 r. Problemy na rynku pracy odczuwały również osoby z wykształceniem wyższym oraz policealnym i średnim zawodowym. W badanym okresie zanotowano zwiększenie udziału tych osób w ogólnej liczbie bezrobotnych zarówno w porównaniu z 2018 r. (w każdej z grup o 0,3 p. proc. do odpowiednio 9,5% i 19,8%), jak i w stosunku do 2010 r. (odpowiednio o 2,5 p. proc. i o 0,9 p. proc.). We wszystkich kategoriach bezrobotnych według poziomu wykształcenia nastąpił spadek ich liczby, największy wśród bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym oraz zasadniczym zawodowym – o 12,9% w porównaniu z 2018 r. i o 57,0% w stosunku do 2010 r. Natomiast najmniejszy spadek miał miejsce wśród bezrobotnych z wykształceniem wyższym (o 8,8% w odniesieniu do 2018 r. i o 37,5% względem 2010 r.).

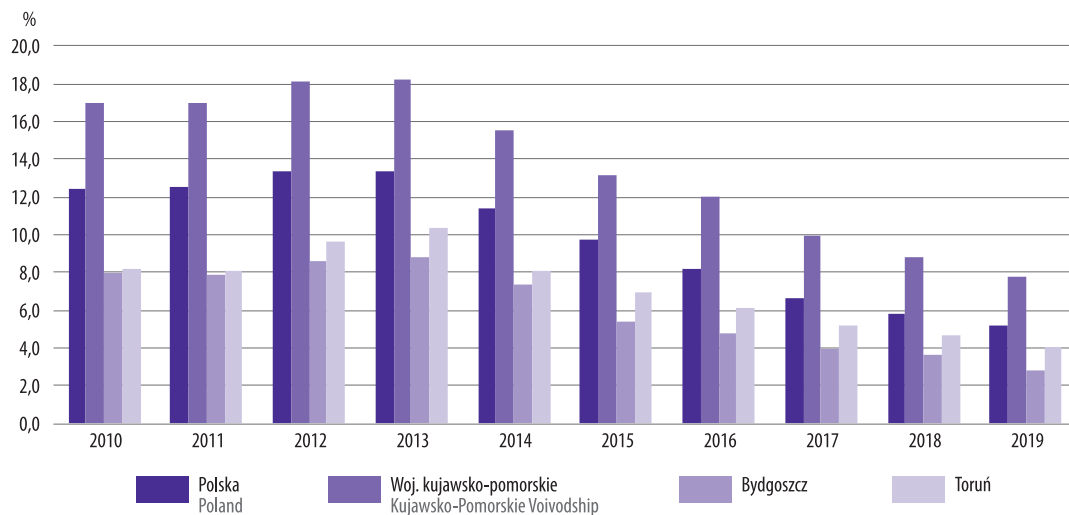
W końcu grudnia 2019 r. większość bezrobotnych stanowiły osoby długotrwale bezrobotne. Grupa ta liczyła 35,5 tys. osób, co stanowiło 55,4% ogólnej liczby bezrobotnych, tj. o 2,4 p. proc. mniej niż w roku poprzednim ale o 5,4 p. proc. więcej w porównaniu z 2010 r. Liczba osób należących do omawianej kategorii bezrobotnych była niższa zarówno w stosunku rocznym (o 15,6%), jak i w porównaniu z 2010 r. (o 49,1%).

W powiatowych urzędach pracy w końcu grudnia 2019 r. zarejestrowanych było 2,9 tys. osób niepełnosprawnych. Ich liczba była niższa zarówno w stosunku do 2018 r., jak i w porównaniu z 2010 r. (odpowiednio o 10,9% oraz o 53,9%). Udział tej kategorii bezrobotnych w ogólnej ich liczbie pozostał na niezmiennym poziomie zarówno w porównaniu do 2018 r., jak i do 2010 r. (4,5%).

W województwie kujawsko-pomorskim w końcu 2019 r. zarejestrowanych było 2,2 tys. absolwentów. Był to wzrost o 0,5% w stosunku do 2018 r., natomiast spadek o 70,9% w porównaniu z 2010 r. Udział absolwentów w ogólnej liczbie bezrobotnych wzrósł z 3,0% w 2018 r. do 3,4% w 2019 r., lecz w porównaniu z 2010 r. zmniejszył się o 2,0 p. proc.

**Wykres 29. Stopa bezrobocia rejestrowanego
Stan w dniu 31 grudnia**

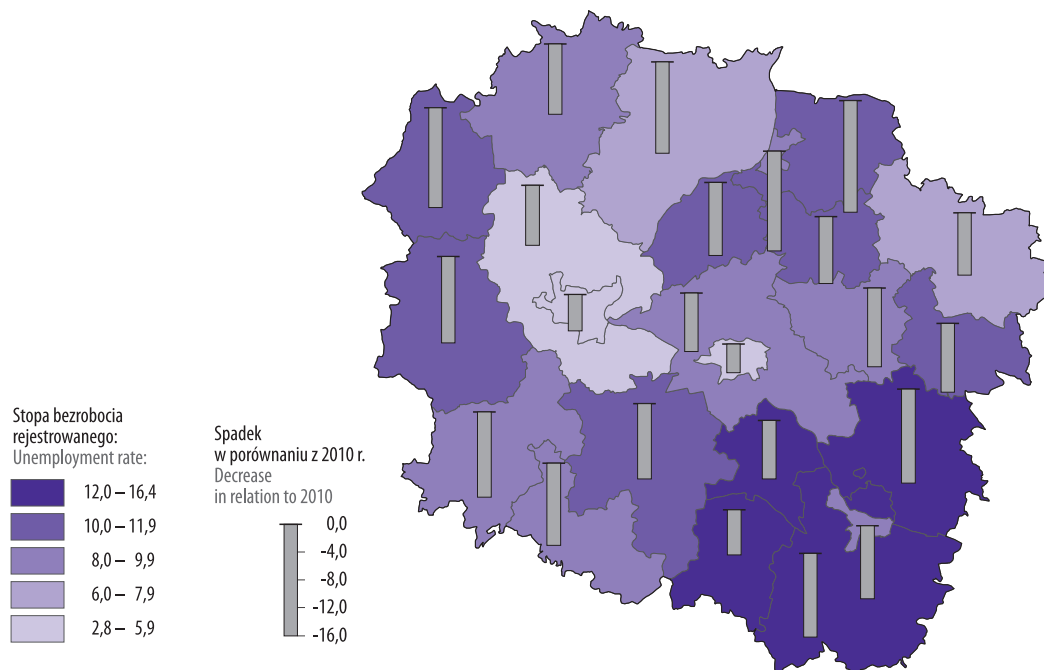
Chart 29. Registered unemployment rate
As of 31st December

Stopa bezrobocia rejestrowanego w końcu grudnia 2019 r. ukształtowała się na poziomie 7,8% i była o 1,0 p. proc. niższa od zanotowanej w grudniu 2018 r. i o 9,2 p. proc. niższa niż w 2010 r. W tym czasie wskaźnik ogólnokrajowy wyniósł 5,2% i był niższy o 0,6 p. proc. w odniesieniu do zanotowanego przed rokiem oraz niższy o 7,2 p. proc. w porównaniu z grudniem 2010 r.

**Mapa 22. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2019 r.
Stan w dniu 31 grudnia**

Map. 22. Registered unemployment rate in 2019
As of 31st December

Spadek omawianego wskaźnika w skali roku odnotowano we wszystkich powiatach i miastach na prawach powiatu województwa kujawsko-pomorskiego. Zawierał się w przedziale od 0,2 p. proc. (w powiatach brodnickim i radziejowskim) do 2,3 p. proc. (w powiecie grudziądzkim). Nadal obserwowano dość duże terytorialne zróżnicowanie stopy bezrobocia rejestrowanego. Rozpiętość pomiędzy najniższą i najwyższą wartością wskaźnika w powiatach i miastach na prawach powiatu wyniosła 13,6 p. proc. i w skali roku zwiększyła się o 0,2 p. proc., a w stosunku do 2010 r. zmniejszyła się o 7,3 p. proc. W końcu grudnia 2019 r. najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w powiecie radziejowskim (16,4%). Natomiast najniższa wartość wskaźnika wystąpiła w Bydgoszczy (2,8%).

W końcu grudnia 2019 r. do dyspozycji bezrobotnych w powiatowych urzędach pracy pozostawało 2,4 tys. ofert pracy. Wówczas na 1 ofertę pracy w województwie kujawsko-pomorskim przypadało 27 bezrobotnych (w kraju było to 18 bezrobotnych). Po tym względem w województwie sytuacja wyglądała nieco mniej korzystnie niż rok wcześniej, kiedy na 1 ofertę przypadało średnio 24 bezrobotnych (w kraju – 15 bezrobotnych). Polepszyła się natomiast sytuacja względem 2010 r., kiedy to na 1 ofertę pracy przypadało 129 bezrobotnych (w kraju 83 bezrobotnych).

5.2. Jakość życia

5.2. Quality of life

Jakość życia mieszkańców to wzajemna relacja i przenikanie się takich obszarów życia społecznego jak poziom dobrobytu społecznego, gwarantujący poziom zaspokajania potrzeb materialnych oraz stopień zaspokojenia potrzeb bytowych (mieszkaniowych) i infrastruktura społeczna. Wzajemne relacje międzyludzkie i społeczne, jak również poziom zaufania i aktywności obywatelskiej, budują kapitał społeczny i stanowią cenny zasób determinujący rozwój kraju i regionów.

W niniejszym rozdziale zaprezentowano informacje prezentujące stopień zaspokojenia podstawowych potrzeb materialnych oraz mieszkaniowych mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego zobrażony poprzez poziom dochodów mieszkańców i ich relacji ekonomicznych, wsparcie w postaci świadczeń społecznych oraz „jakość” zasobów mieszkaniowych.

Kolejnym zaprezentowanym obszarem wpływającym na jakość życia jest dostępność usług publicznych. Zarówno w obszarze ochrony zdrowia, jak i kultury jest czynnikiem wpływającym na budowanie kapitału i zaufania społecznego. Instytucje takie jak centra kultury, domy i ośrodki kultury, prowadzące wielokierunkową działalność społeczno-kulturalną, integrują mieszkańców i kreują postawy aktywnego uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności. Do charakterystyki tego obszaru wybrano dane z zakresu działalności instytucji kultury (w tym bibliotek), personelu medycznego, stacjonarnej i ambulatoryjnej opieki zdrowotnej. Uzupełnienie stanowią dane dotyczące wydatków jednostek samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego w działach kultura i ochrona dziedzictwa narodowego oraz ochrona zdrowia. Uwzględniono też informacje obrazujące poziom bezpieczeństwa publicznego, w tym przestępczości oraz bezpieczeństwa na drogach w województwie.

W tej części opracowania uwzględniono również jeden z istotnych wskaźników obrazujących poziom kapitału społecznego jakim jest działalność organizacji społecznych, tj. m.in. organizacji pozarządowych, społecznych, stowarzyszeń, wspólnot religijnych. Zaangażowanie w ich działalność określana jest mianem kapitału stowarzyszeniowego. Charakteryzując ten obszar jakości życia w województwie kujawsko-pomorskim uwzględniono liczbę zarejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w rejestrze REGON oraz wyniki badania spójności społecznej dotyczące uczestnictwa mieszkańców w tego typu organizacjach.

Zaprezentowana w rozdziale analiza opisowa obejmuje porównanie zjawisk w województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju oraz prezentuje ważniejsze tendencje w retrospekcji czasowej do roku bazowego 2010. W miarę dostępności danych statystycznych uwzględniono informacje o miastach wojewódzkich, tj. o Bydgoszczy i o Toruniu, a także sięgnięto do poziomu powiatów i gmin.

Zamożność mieszkańców

Inhabitant's wealth

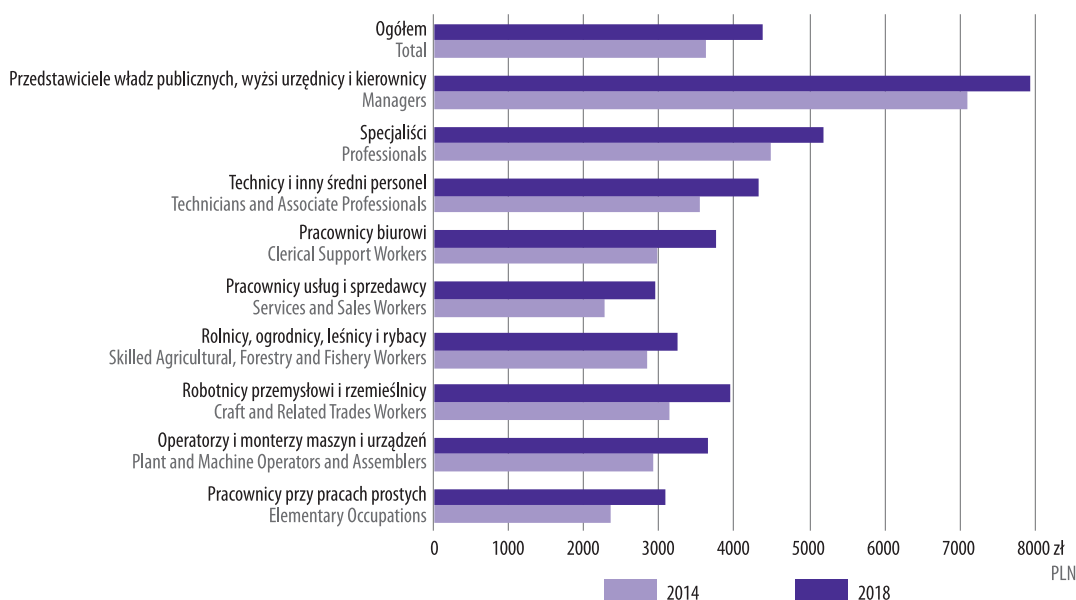
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2018 r. wzrosło w skali roku o 6,5%. Nieco wolniej rosła przeciętna miesięczna emerytura wypłacana z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych (wzrost o 4,4%) oraz rolników indywidualnych (wzrost o 5,1%). Rosnące pensje i emerytury wpłynęły na zwiększenie przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę. Gospodarstwa domowe w 2018 r. miały do dyspozycji dochód o 10,3% większy niż w 2017 r. Dzięki temu zmniejszył się udział w ogólnej liczbie osób o wydatkach poniżej relatywnej (o 1,7 p. proc.) i „ustawowej” (o 0,9 p. proc.) granicy ubóstwa. Wzrósł natomiast udział osób o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego – o 1,2 p. proc.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w październiku 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyniosło 4370,51 zł. W porównaniu do października 2014 r. wzrosło ono o 21,0%, a względem października 2016 r. o 16,6%. Najlepiej opłacani byli przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy, których przeciętne wynagrodzenie wynosiło 7953,21 zł. Natomiast najniższe uposażenie otrzymywali pracownicy usług i sprzedawcy. Byli oni jedyną grupą, której przeciętne wynagrodzenie nie osiągnęło 3 tys. zł – zarabiali oni 2935,91 zł. Od 2014 r. w ciągu 4 lat najwyższy wzrost wynagrodzeń zanotowano w przypadku pracowników przy pracach prostych. Ich pensje wzrosły w tym czasie o 31,3%. W porównaniu z październikiem 2016 r. najbardziej wzrosły płace rolników, ogrodników, leśników i rybaków – o 24,7%.

Badanie struktury wynagrodzeń według zawodów – realizowane co dwa lata, ma charakter reprezentacyjny i obejmuje podmioty gospodarki narodowej o liczbie pracujących powyżej 9 osób. Wyniki dotyczą osób pełnozatrudnionych i niepełnozatrudnionych, które w roku badania przepracowały cały miesiąc październik. Dane w opracowaniu dotyczą przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń nominalnych brutto, prezentowanych w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy.

Wykres 30. Wynagrodzenia według zawodów

Chart 30. Wages and salaries by occupations

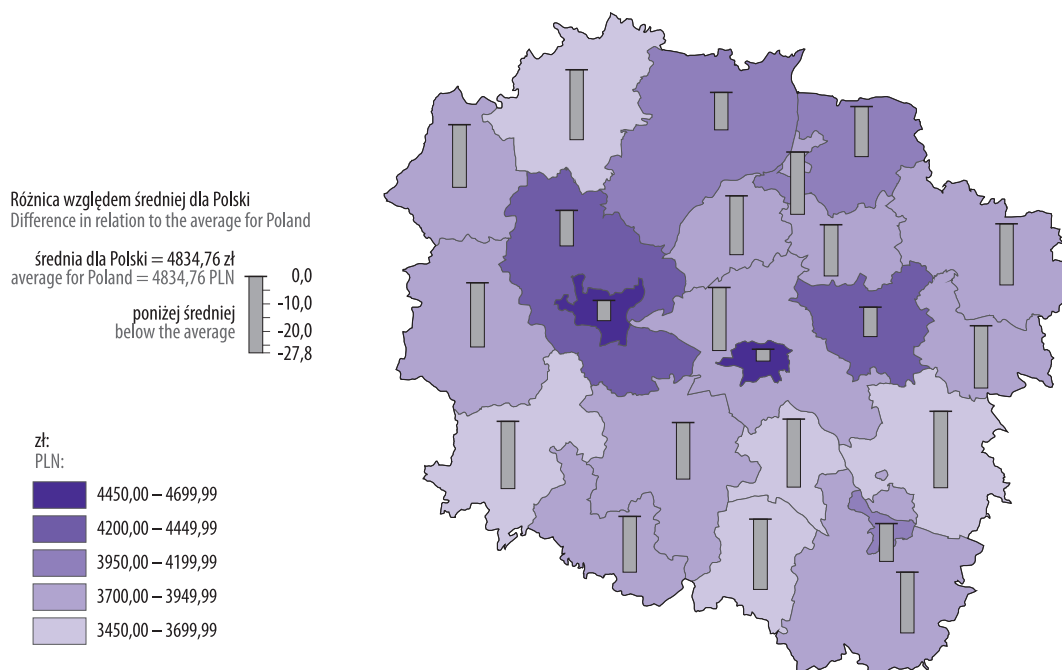

Przeciętne wynagrodzenie w październiku 2018 r. osób pracujących w województwie kujawsko-pomorskim było niższe o 12,7% od przeciętnego wynagrodzenia wypłacanego w Polsce (5003,78 zł). Pensję wyższą od przeciętnej w kraju otrzymywało tylko 26,1% pracowników w województwie kujawsko-pomorskim. Mniejsza różnica w wynagrodzeniach w województwie i kraju wystąpiła między medianami wynagrodzeń. W województwie kujawsko-pomorskim wyniosła ona 3812,53 zł i była o 6,9% niższa od wartości środkowej wynagrodzeń w Polsce (4094,98 zł). W odniesieniu do października 2014 r. mediana przeciętnego wynagrodzenia w województwie kujawsko-pomorskim wzrosła o nieco ponad 1/4, a względem października 2016 r. o 1/5.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim osiągnęło wartość 4139,21 zł. Było ono o 14,4% niższe od przeciętnego wynagrodzenia wypłacanego w Polsce (4834,76 zł). Porównując miasta wojewódzkie wyższe przeciętne wynagrodzenie otrzymywali pracownicy zatrudnieni w Toruniu. Było to 4629,36 zł. Z niższymi płacami musiały się liczyć osoby pracujące w Bydgoszczy. Przeciętne wynagrodzenie wypłacane przez bydgoskich pracodawców wynosiło 4481,39 zł. W poszczególnych powiatach województwa kujawsko-pomorskiego najwyższe wynagrodzenie wypłacano w powiecie golubsko-dobrzyńskim – 4313,35 zł. Z kolei najniższe otrzymywały osoby pracujące w powiecie lipnowskim, gdzie przeciętne miesięczne wynagrodzenie wynosiło zaledwie 3491,32 zł.

Mapa 23. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w 2018 r.

Map 23. Average monthly gross wages and salaries in 2018

W porównaniu do sytuacji z 2010 r., przeciętne miesięczne wynagrodzenie w województwie wrosło o 42,2%. Najbardziej w powiecie golubsko-dobrzyńskim, w którym w 2018 r. wypłacano wynagrodzenia wyższe o 62,4% niż w 2010 r., a najmniej w powiecie nakielskim (wzrost o 37,1%). Wyższe wynagrodzenia w 2010 r. wypłacano w Toruniu (3220,95 zł) niż w Bydgoszczy (3184,45 zł). W przypadku powiatów, najbardziej opłacalna była praca w powiecie świeckim, w którym płacono 2901,68 zł, a najmniej w powiecie włocławskim – 2500,93 zł. W 2010 r. pracujący w województwie kujawsko-pomorskim otrzymywali o 15,3% niższe wynagrodzenie niż w kraju (2910,82 zł względem 3435,00 zł).

W odniesieniu do roku 2015, w województwie przeciętne miesięczne wynagrodzenie wzrosło o 16,9%. Wynosiło ono wtedy 3540,25 zł i było niższe od przeciętnego w kraju o 14,7%. Największy wzrost w tym czasie miał miejsce w powiecie golubsko-dobrzyńskim (o 23,5%). Natomiast najmniejszy zanotowano w mieście na prawach powiatu Włocławku (o 14,7%). W 2015 r. nadal lepiej płacono w Toruniu (3991,61 zł), niż w Bydgoszczy (3850,09 zł). Powiatem o najwyższym przeciętnym wynagrodzeniu był powiat bydgoski. Wynosiło ono 3548,05 zł. Najniższe zarobki oferowano w powiecie lipnowskim (2859,77 zł) – jedynym, w którym średnie wynagrodzenie nie osiągnęło pułapu 3 tys. zł.

Względem 2017 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie w województwie kujawsko-pomorskim wzrosło w 2018 r. o 6,5%. Największy wzrost ponownie miał miejsce w powiecie golubsko-dobrzyńskim (o 9,9%), a najmniejszy w powiecie chełmińskim (4,3%). Podobnie jak w 2015 r. najwyższe uposażenia wypłacano w powiecie bydgoskim, a najmniejsze w lipnowskim. Pracownicy przeciętnie otrzymywali tam odpowiednio 3933,52 zł oraz 3218,45 zł. Nie zmieniła się także sytuacja w miastach wojewódzkich. Lepiej płacono osobom pracującym w Toruniu. Otrzymywali oni średnio 4384,59 zł, podczas gdy pracujący w Bydgoszczy 4185,10 zł. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w województwie, wynoszące 3886,20 zł, było niższe od średniego w Polsce o 14,2%. Była to najmniejsza różnica wynagrodzeń w analizowanych latach.

Tablica 13. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw
Table 13. Average monthly gross wages and salaries in the enterprise sector

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w zł Average monthly gross wages and salaries in PLN	2848,61	3459,49	4135,08	4503,13
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100) Average monthly gross wages and salaries in relation to the average domestic (Poland=100)	83,1	83,9	85,2	87,1

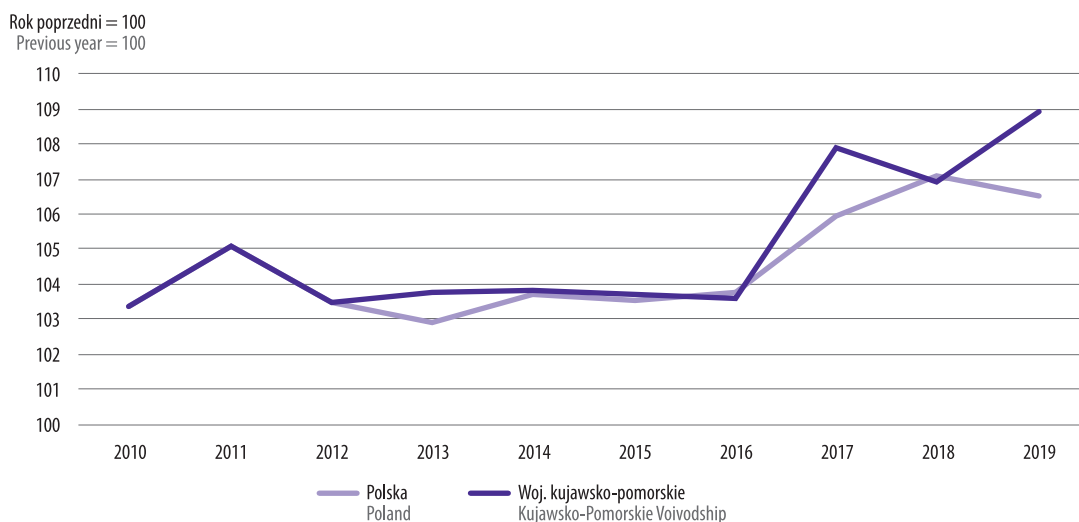
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto to stosunek sumy wynagrodzeń osobowych brutto, honorariów wypłaconych niektórym grupom pracowników za prace wynikające z umowy o pracę, wypłat z tytułu udziału w zysku lub w nadwyżce bilansowej w spółdzielniach oraz dodatkowych wynagrodzeń rocznych dla pracowników jednostek sfery budżetowej do przeciętnej liczby zatrudnionych w danym okresie; po wyeliminowaniu osób wykonujących pracę nakładczą oraz zatrudnionych za granicą. Dane dotyczą podmiotów gospodarczych sektora przedsiębiorstw, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

Przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wynosiło 4503,13 zł i było niższe niż w Polsce – 5169,06 zł. W skali roku wzrosło o 8,9% co oznacza, że rosło szybciej niż w kraju – wzrost o 6,5%. Także odnosząc przeciętne wartości wynagrodzeń za 2018 r. do lat wcześniejszy w województwie kujawsko-pomorskim notowane były większe wzrosty. Względem 2010 r. płace w sektorze przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim urosły o 58,1%, a w Polsce o 50,7%. W porównaniu do 2015 r. pracodawcy z województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. wypłacali wynagrodzenia wyższe o 30,2%, podczas gdy w Polsce o 25,4%.

W 2019 r. najlepiej opłacani byli pracownicy sekcji informacja i komunikacja, którzy średnio zarabiali 8301,19 zł. Z kolei najniższe wynagrodzenie przypadło osobom pracującym w przedsiębiorstwach należących do sekcji działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca. Było to zaledwie 3202,77 zł.

Wykres 31. Dynamika przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw Rok poprzedni=100

Chart 31. Indices of average monthly gross wages and salaries in the enterprise sector
Previous year=100

Tablica 14. Świadczenia społeczne
Table 14. Social benefits

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019
Przeciętna miesięczna liczba emerytów i rencistów w tys. Average monthly number of retirees and pensioners in thousands	467,7	457,8	478,3	482,3
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto wypłacana z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych w zł Average monthly gross retirement and other pension paid from non-agricultural social security system in PLN	1461,65	1826,08	2000,37	2098,49
w tym emerytura of which retirement pay	1597,22	1966,09	2117,35	2209,53
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto rolników indywidualnych w zł Average monthly gross retirement and other pension of farmers in PLN	948,95	1191,79	1234,80	1300,02
w tym emerytura of which retirement pay	995,08	1213,51	1241,18	1304,75

Tablica 15. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny
Table 15. Average monthly available income

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018	2018 Polska Poland
	w zł in PLN				
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym Average monthly available income per capita in household	1158,49	1245,69	1456,55	1611,33	1693,46
w tym dochód do dyspozycji of which disposable income	1121,57	1208,73	1417,66	1564,67	1643,14

Dochód rozporządzalny to suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł, pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika, o podatki od dochodów z własności, podatki płacone przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawicieli wolnych zawodów i osób użytkujących gospodarstwo indywidualne w rolnictwie oraz o składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne.

Tablica 16. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem (zasięg ubóstwa)

Table 16. At-risk of poverty rates

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018	2018 Polska Poland
Osoby – w % ogółu osób w gospodarstwach domowych – o wydatkach poniżej; Persons – in % of total persons in households – with expenditures below:					
relatywnej granicy ubóstwa relative poverty threshold	18,1	15,9	14,4	12,7	14,2
„ustawowej” granicy ubóstwa “legal” poverty threshold	8,0	12,5	11,3	10,4	10,9
granicy ubóstwa skrajnego extreme poverty rate	6,8	6,3	4,2	5,4	5,4

Zasięg ubóstwa jest to odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy od przyjętej granicy ubóstwa.

Przyjęte granice ubóstwa ekonomicznego:

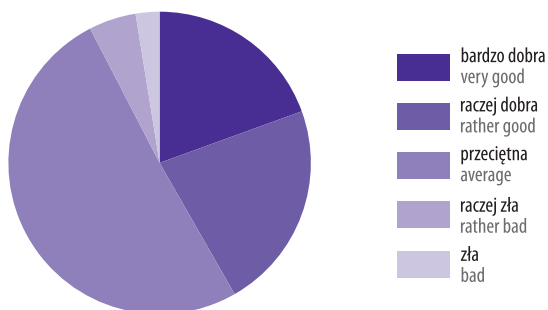
Relatywna granica ubóstwa, ustalona na poziomie 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych (obliczonych na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych).

Ustawowa granica ubóstwa, określona jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.

Poziom minimum egzystencji, przyjmowany jako **granica ubóstwa skrajnego**. Minimum egzystencji obliczane jest przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. Uwzględnia ono jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.

Wykres 32. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2018 r.

Chart 32. Subjective evaluation of the material situation of households in 2018

Pomoc społeczna i wspieranie rodziny

Social welfare and family support

W 2018 r. zanotowano spadek liczby osób, które korzystały ze świadczeń wychowawczych oraz pomocy społecznej. Zaznaczył się jednak wzrost rodzin posiadających Kartę Dużej Rodziny. Zwiększyła się także ilość placówek zajmujących się opieką nad dziećmi do 3 roku życia.

W 2018 r. wydatki na świadczenia wychowawcze (program Rodzina 500+) w województwie kujawsko-pomorskim wyniosły 1123,3 mln zł (o 4,8% mniej niż w 2017 r.). Przeciętnie miesięcznie otrzymywało je 130,8 tys. rodzin na 200,7 tys. dzieci (spadek odpowiednio o 6,0% i 6,2%). Od początku wprowadzenia programu, czyli od 2016 r., spadają wydatki na to świadczenie i liczba osób korzystających. Tendencja ta zaznacza się także w skali całego kraju.

Środowiskowa pomoc społeczna została w 2018 r. udzielona 101,2 tys. osób (mniej o 9,1% niż w roku poprzednim i o 35,8% niż w 2010 r.) w ogólnej kwocie 265,7 mln zł. (o 20,4% mniej niż w 2017 r., ale o 9,2% więcej niż w 2010 r.). Świadczenia pomocne społecznej wypłacane są w większości jako pomoc pieniężna (67,8%), jednakże zaznacza się trend spadku udziału tej kwoty na rzecz pomocy niepieniężnej.

W 2018 r. Kartę Dużej Rodziny posiadało 22,6 tys. rodzin, było to o 14,5% więcej niż rok wcześniej. Wśród powiatów i miast na prawach powiatu w województwie kujawsko-pomorskim najwięcej rodzin posiada taki dokument w Bydgoszczy (2,7 tys.), powiecie toruńskim (1,7 tys.) i powiecie bydgoskim (1,6 tys.).

W 2018 r. w województwie 7,2% mieszkańców było beneficjentami środowiskowej pomocy społecznej. Udział ten wykazuje tendencję spadkową, gdyż w 2017 r. wyniósł 8,0%, w 2015 r. 9,7%, a w 2010 r. 11,6%.

Tablica 17. Świadczenie wychowawcze

Table 17. Childraising benefit

Wyszczególnienie Specification	2016 ^a	2017	2018
Wydatki na świadczenia wychowawcze w tys. zł Childraising benefit payments in thousand PLN	962834,50	1292915,27	1230335,93
Przeciętna miesięczna liczba rodzin pobierających świadczenie wychowawcze Monthly average number of families receiving childraising	140640	139458	130786
Przeciętna miesięczna liczba dzieci, na które rodziny otrzymują świadczenie wychowawcze Monthly average number of children for which families received childraising benefit	214645	213658	200733

^a W okresie IV-XII.

^a In the period of IV-XII.

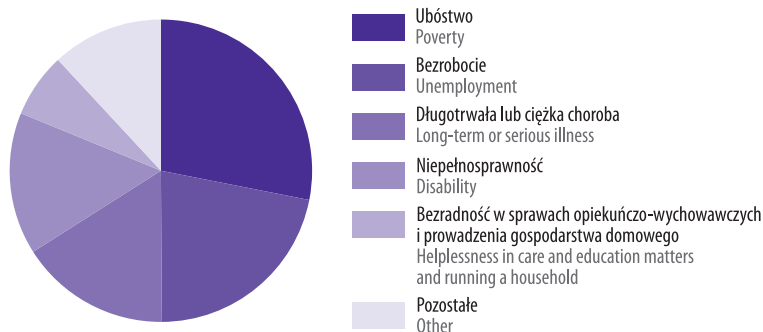
Tablica 18. Świadczenia pomocy społecznej

Table 18. Social assistance benefits

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej (rzeczywista liczba osób) Beneficiaries of social assistance benefits (real number of person total)	157492	135570	111332	101154
Udzielone świadczenie w tys. zł Benefits granted in thousand PLN	243307,2	287940,0	333798,1	265735,3
pomoc pieniężna financial assistance	192870,2	219215,8	253459,7	180173,7
pomoc niepieniężna non-financial assistance	50437,1	68724,2	80338,4	85561,6
Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności Beneficiaries per 10 thousand population	725,7	673,7	558,7	481,1

Wykres 33. Struktura decyzji wg powodów przyznanej pomocy społecznej rodzinie 2018 r.

Chart 33. Structure of decision of reasons for providing help to a family in 2018

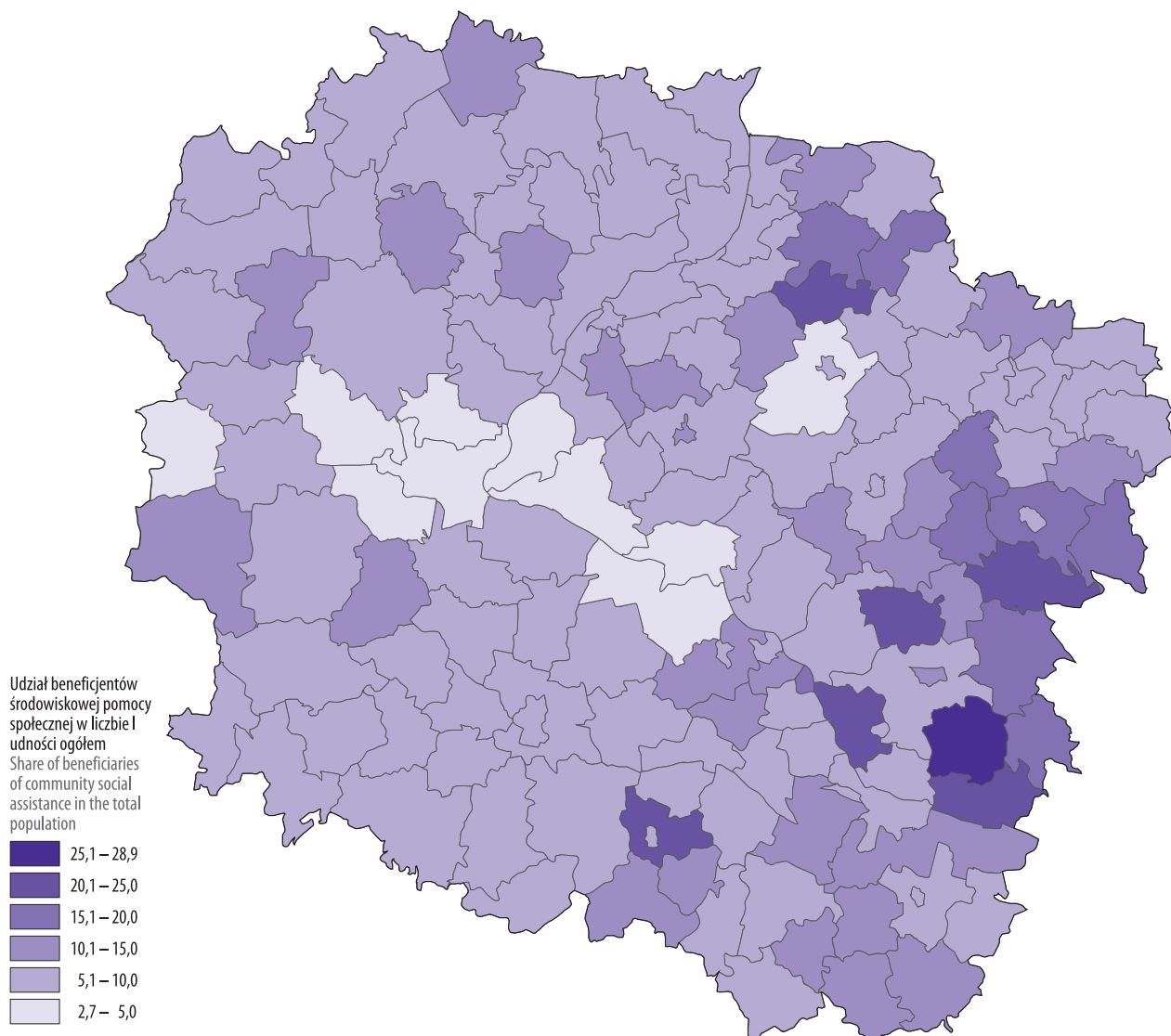
Tablica 19. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej

Table 19. Beneficiaries of community social assistance

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej Households benefiting from community social assistance according	88146	79978	70864	64998
Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej Beneficiaries from community social assistance	242468	201580	166984	150315
Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności Beneficiaries per 10 thousand population	1155,3	967,8	801,7	722,8

Mapa 24. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w 2018 r.

Map 24. Scope of use of community social assistance in 2018

Środowiskowa pomoc społeczna to pomoc udzielana ludności w miejscu zamieszkania za pośrednictwem ośrodka pomocy społecznej. Dane oszacowano na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, zawierającego informację o zrealizowanych świadczeniach środowiskowej pomocy społecznej i odbiorcach tej pomocy - gospodarstwach domowych i ich członkach oraz osobach bezdomnych.

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej to wszyscy członkowie gospodarstw domowych oraz osoby bezdomne, które w roku badania otrzymały przynajmniej raz jakąkolwiek pomoc świadczoną przez ośrodki pomocy społecznej w miejscu zamieszkania zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1508 z późn. zmianami).

W Polsce w 2018 r. było 3776 placówek sprawujących opiekę nad dziećmi do lat 3 (3107 żłobków, 632 klubów dziecięcych i 37 oddziałów żłobkowych), odnotowano wzrost o 32,1% w stosunku do 2017 r. i 6,5 razy więcej niż w 2011 r.

W województwie kujawsko-pomorskim działało 144 placówek sprawujących opiekę nad dziećmi do 3 lat. Wśród nich było 112 żłobków (o 34,9% więcej niż rok wcześniej i prawie 6 razy więcej niż w 2011 r.), 30 klubów dziecięcych (o 36,4% więcej niż w 2017 r.) oraz 2 oddziały żłobkowe (2 razy mniej niż rok wcześniej i o 60,0% mniej niż w 2011 r.). Wymienione placówki dysponowały 5,7 tys. miejsc (o 36,0% więcej niż w 2017 r. i 3,5 razy więcej niż w 2011 r.) i w ciągu 2018 r. przebywało w nich 7,3 tys. dzieci (wzrostu o 22,8% w skali roku i o 167,5% w stosunku do 2011 r.).

Tablica 20. Żłobki^a i kluby dziecięce
Stan w dniu 31 grudnia
Table 20. Nurseries^a and children's clubs
As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	2011	2015	2017	2018
Żłobki Nurseries	19	60	83	112
w tym publiczne of which public	17	22	26	41
Oddziały żłobkowe Nursery wards	5	4	4	2
Kluby dziecięce Children's clubs	5	16	22	30
w tym publiczne of which public	-	1	2	5
Miejsca w tys.: Places in thousands:	1,7	3,1	4,2	5,7
w żłobkach in nurseries	1,4	2,7	3,7	5,1
w klubach dziecięcych in children's clubs	0,0	0,3	0,4	0,5
Dzieci przebywające (w ciągu roku) w tys.: Children staying (during the year) in thousands:	2,8	4,7	5,9	7,3
w żłobkach in nurseries	2,5	4,2	5,3	6,7
w klubach dziecięcych in children's clubs	0,0	0,0	0,5	0,5

^a Łącznie z oddziałami żłobkowymi.
^a Including nursery wards.

Żłobek to jednostka organizacyjna sprawująca opiekę nad dziećmi do lat 3, realizująca funkcje opiekuńcze, wychowawcze i edukacyjne. Opieka w żłobku jest sprawowana od ukończenia 20 tygodnia życia dziecka, żłobek zapewnia opiekę do 10 godz. dziennie. Żłobki, obok klubów dziecięcych, opiekuna dziennego i niani, zostały wprowadzone ustawą z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi do lat 3 (tekst jednolity Dz. U. z 6 marca 2018 r. poz. 603). Obecnie pieczę nad działalnością regulowaną ustawą sprawuje Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Klub dziecięcy to jednostka organizacyjna sprawująca opiekę nad dziećmi do lat 3, realizująca funkcje opiekuńcze, wychowawcze i edukacyjne. Opieka w klubie dziecięcym jest sprawowana od ukończenia 1 roku życia dziecka, klub dziecięcy zapewnia opiekę do 5 godz. dziennie.

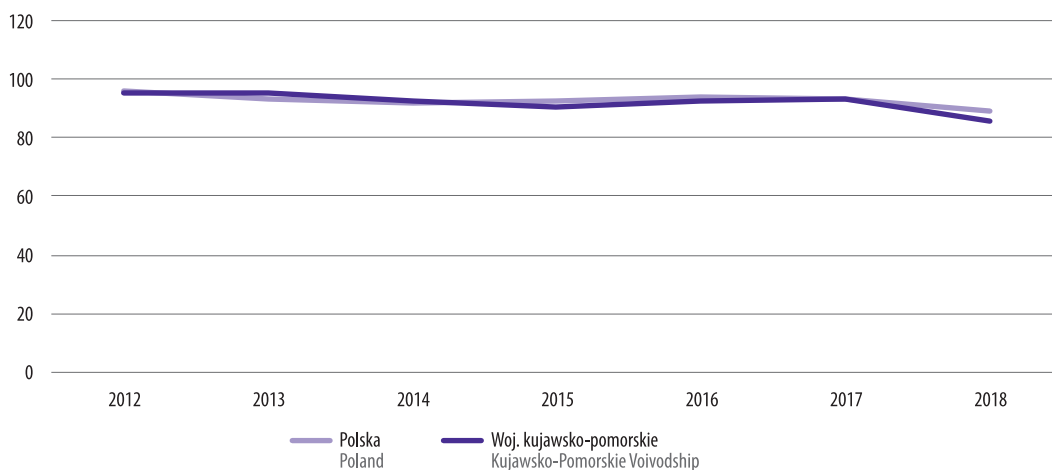
Oddział żłobkowy przy przedszkolu – jednostka działająca przy przedszkolu (lub innej instytucji) sprawująca opiekę nad dziećmi do lat 3 nie wpisana do rejestru żłobków i klubów dziecięcych.

W 2018 r. w Polsce 10,5% dzieci objęte było opieką w placówkach nad dziećmi do 3 roku życia (8,6% w 2017 r.). W województwie kujawsko-pomorskim wskaźnik ten wyniósł 8,1% (6,5% rok wcześniej).

W 2018 r. województwie w żłobkach, które stanowiły 77,8% placówek opieki nad dziećmi do 3 lat, było 89,7% miejsc i przebywało w ciągu roku w nich 91,5% dzieci objętych opieką w tych placówkach.

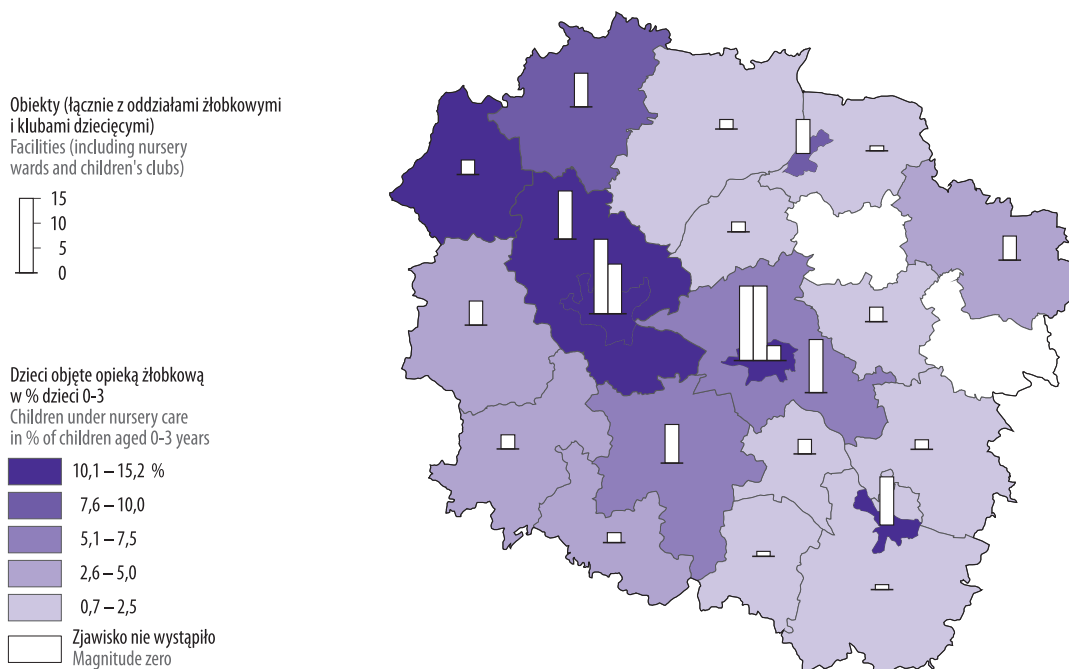
Wykres 34. Dzieci w wieku do lat 3 na 100 miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych

Chart 34. Children up to the age of 3 per 100 places in nurseries and children's clubs

Mapa 25. Żłobki i kluby dziecięce w 2018 r.

Map 25. Nurseries and children's clubs

Warunki mieszkaniowe

Housing conditions

Warunki mieszkaniowe w województwie kujawsko-pomorskim ulegają poprawie.

W porównaniu z 2010 r., w 2018 r. wzrosła przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania, również w przeliczeniu na 1 osobę, a także przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu, przy jednoczesnym spadku liczby osób na 1 mieszkanie. Wyraźne jest zróżnicowanie między miastami a terenami wiejskimi. Charakterystyczny jest wyższy niż w miastach wzrost liczby mieszkań w zasobach zlokalizowanych na terenach wiejskich, a także wzrost przeciętnej powierzchni użytkowej 1 mieszkania oraz przeciętnej liczby izb w 1 mieszkaniu.

W 2018 r. pod względem wyżej wymienionych wskaźników wyróżniały się powiaty bydgoski oraz toruński. Odnotowano również poprawę warunków mieszkaniowych na terenach wiejskich w skali kraju pod względem wyposażenia mieszkań w urządzenia techniczno-sanitarne. Mieszkania zlokalizowane na terenach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego były częściej wyposażone w wodociąg, ustęp, łazienkę oraz centralne ogrzewanie niż mieszkania położone na terenach wiejskich w kraju.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2018 r. **zasoby mieszkaniowe** w województwie kujawsko-pomorskim liczyły 752,3 tys. mieszkań. Stanowiły 5,1% zasobu krajowego (od 2010 do 2017 r. – 5,2%). Najwięcej mieszkań znajdowało się w Bydgoszczy – 151,3 tys., czyli co 5 mieszkanie w województwie, natomiast najmniej w powiecie wąbrzeskim -11,4 tys.

W województwie kujawsko-pomorskim zlokalizowane było co 27 mieszkanie włączone w 2018 r. do krajowych zasobów mieszkaniowych. Najwięcej przybyło w Bydgoszczy (1007 mieszkań), a pod względem wzrostu – w powiecie toruńskim, a następnie w bydgoskim (odpowiednio o 2,1% i 2,0% więcej w porównaniu z rokiem poprzednim).

Podobnie jak w poprzednich latach okresu 2010–2018, w 2018 r. większy w skali roku wzrost liczby mieszkań notowano w zasobach terenów wiejskich niż w miastach. W porównaniu ze stanem na koniec 2017 r. na terenach wiejskich liczba mieszkań w zasobach wzrosła o 1,2%, natomiast w miastach – o 0,7%.

W 2018 r. na terenach wiejskich pozostawało 32,9% zasobów mieszkaniowych województwa kujawsko-pomorskiego, co stanowiło największy udział w analizowanym okresie, natomiast 67,1% wykazano w miastach. W 2018 r. zasoby na terenach wiejskich stanowiły do 84,7% zasobów mieszkaniowych powiatu grudziądzkiego oraz 83,3% powiatu toruńskiego.

Do powiatów ziemskich, w których przeważały zasoby mieszkaniowe zlokalizowane w miastach należały powiaty: inowrocławski, aleksandrowski i brodnicki, gdzie w miastach pozostawało odpowiednio: 71,3%, 54,3% oraz 50,8% zasobu mieszkaniowego.

W 2018 r. **przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania** była niższa niż średnio w Polsce (70,3 m² wobec 74,2 m²), mimo że od 2010 r. obserwuje się jej tendencję wzrostową.

W miastach przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wyniosła 60,5 m², natomiast na terenach wiejskich – 90,3 m². W 2018 r. na terenach wiejskich odnotowano większy niż w miastach wzrost przeciętnej powierzchni użytkowej 1 mieszkania (w porównaniu z latami: 2017 i 2010 (odpowiednio o 0,4 p. proc. oraz o 4,2 p. proc.).

W 2018 r. mieszkania o największej przeciętnej powierzchni użytkowej zlokalizowane były w powiecie bydgoskim, a następnie w toruńskim (odpowiednio 97,7 m² oraz 91,2 m²). Mieszkania w powiecie bydgoskim charakteryzowały się największą w województwie przeciętną powierzchnią użytkową 1 mieszkania także w dłuższym okresie (niezmiennie od 2010 r. włącznie), natomiast powiat toruński od 2011 r. utrzymał drugą lokatę pod względem przeciętnej powierzchni użytkowej 1 mieszkania.

W zasobach mieszkaniowych województwa kujawsko-pomorskiego znajdowało się 2,8 mln izb, a w samym 2018 r. przybyło 27,4 tys. izb. **Przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu** wzrastała od 2010 r. W 2018 r. wyniosła 3,78, natomiast była niższa niż średnio w kraju, gdzie odnotowano przeciętnie 3,82 izby na 1 mieszkanie.

Mieszkania o najwyższej przeciętnej liczbie izb zlokalizowano w powiecie bydgoskim (w 2018 r. – 4,43), nieco mniejszą w powiecie tucholskim (4,37).

Analogicznie, jak w przypadku przeciętnej powierzchni użytkowej 1 mieszkania, przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu wzrastała wyraźniej na terenach wiejskich niż w miastach – w 2018 r. porównaniu z latami 2017 i 2010 (odpowiednio o 0,5 p. proc. oraz 2,4 p. proc.).

Z kolei **przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie** w województwie kujawsko-pomorskim, w miastach, jak i na terenach wiejskich w okresie 2010-2018 rokrocznie spadała, co również wskazuje na poprawę warunków mieszkaniowych. W Polsce wskaźnik ten był bardziej korzystny niż w województwie i wynosił 2,63 wobec 2,76.

Mniej zaludnione były mieszkania w miastach niż na terenach wiejskich (na mieszkanie przypadały odpowiednio 2,43 osoby oraz 3,43 osoby). Spośród miast najniższy wskaźnik wystąpił w Toruniu (2,23), a na terenach wiejskich – w powiecie bydgoskim (3,23).

W 2018 r. pod względem **wyposażenia mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne** w ujęciu rocznym wystąpiły niewielkie różnice. W porównaniu z 2010 r. zaznaczył się wzrost udziału w mieszkaniach takich instalacji techniczno-sanitarnych jak centralne ogrzewanie (o 1,4 p. proc. do 82,4%), łazienka (o 0,6 p. proc. do 92,0%), ustęp (o 0,5 p. proc. do 95,3%), a także wodociąg (o 0,2 p. proc. do 98,2%), natomiast spadek dotyczył mieszkań wyposażonych w gaz z sieci (o 3,3 p. proc. do 47,9%).

Między 2010 a 2018 r. na terenach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego zaszły większe zmiany niż na terenach wiejskich kraju. Przybyło mieszkań z dostępem do gazu sieciowego (o 45,4%, w kraju – o 18,5%), wyposażonych w centralne ogrzewanie (o 13,2% wobec 12,5%), łazienkę (o 11,4% wobec 10,6%), ustęp splukiwany (o 10,9% wobec 10,1%), a także w wodociąg (10,2% wobec 9,3%).

W efekcie udział mediów w mieszkaniach zlokalizowanych na terenach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego był wyższy niż udział na terenach wiejskich w kraju. W wodociąg wyposażonych było 95,5%, mieszkań, w ustęp – 89,9%, w łazienkę – 86,3%, w centralne ogrzewanie – 76,1%. Jedynie wyposażenie w gaz sieciowy było niższe na terenach wiejskich województwa i wynosiło 4,4 % wobec 22,5% na terenach wiejskich w kraju. W porównaniu z miastami w kraju, w województwie kujawsko-pomorskim wzrost liczby mieszkań wyposażonych w instalacje techniczno-sanitarne był niższy, a w przypadku gazu sieciowego odnotowano spadek o 1,0% w stosunku do 2010 r.

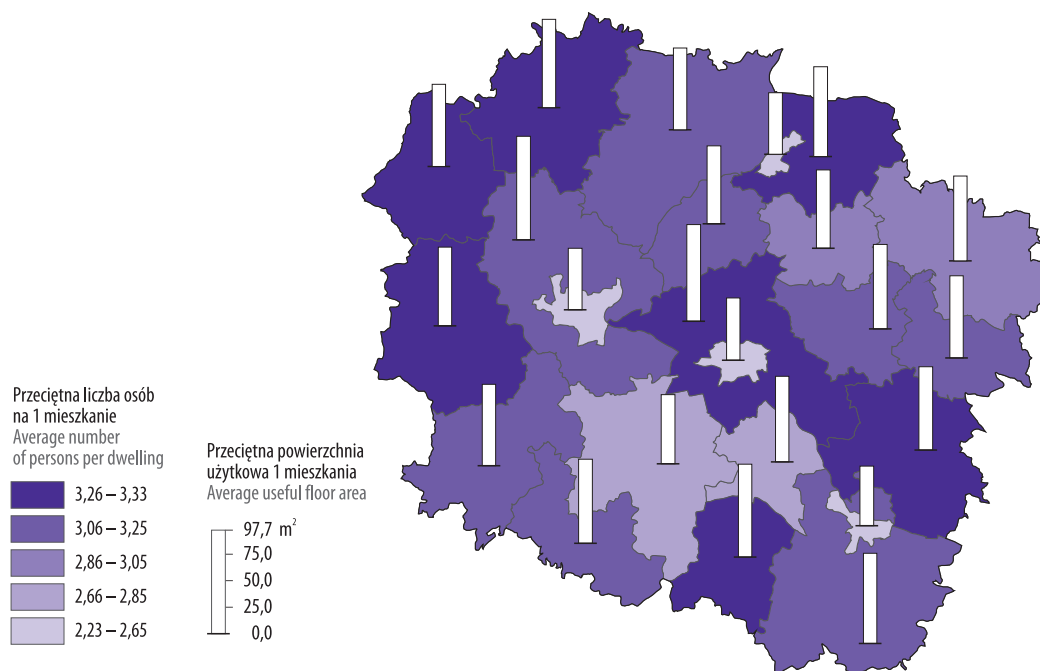
**Tablica 21. Zasoby mieszkaniowe
Stan w dniu 31 grudnia**

Table 21. Dwelling stocks
As of 31 st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Mieszkania Dwellings	703831	732747	745810	752265
Zasoby mieszkaniowe na 1000 ludności Dwelling stocks per 1000 population	335,4	351,2	358,1	362,1
Przeciętna w zasobach: Dwelling stocks, average:				
liczba izb w mieszkaniu number of rooms in a dwelling	3,74	3,77	3,77	3,78
powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ² useful floor area of a dwelling in m ²	68,4	69,6	70,1	70,3
liczba osób na 1 mieszkanie number of persons per dwelling	2,98	2,85	2,79	2,76

**Mapa 26. Warunki mieszkaniowe ludności w 2018 r.
Stan w dniu 31 grudnia**

Map 26. Housing conditions of population in 2018
As of 31 st December

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim oddano do eksploatacji 100,8 km **rozdzielczej sieci wodociągowej**. Całkowita długość w województwie kujawsko-pomorskim wynosiła 23778 km, a jej udział w kraju zmalał od 2010 r. o 0,3 p. proc. i w 2018 r. wynosił 7,7% długości sieci w Polsce.

Na terenach wiejskich znajdowało się 85,8% sieci wodociągowej, jednak to w miastach odnotowano wyższy wzrost jej długości (o 0,9% od 2017 r. i o 12,8% od 2010 r.). W porównaniu z poprzednim rokiem największy wzrost odnotowano w miastach powiatu toruńskiego (o 12,8%), natomiast w porównaniu z 2010 r. – w Toruniu (o 27,3%).

W 2018 r. na 100 km² powierzchni województwa przypadało 132,3 km sieci wodociągowej wobec 98,4 km w kraju. Różnica ta zmalała od 2010 r., zwłaszcza na terenach wiejskich. Odnotowany w województwie wzrost **gęstości sieci wodociągowej** był niższy niż średnio w Polsce (odpowiednio o 1,0 km wobec 1,2 km), a także był niższy w miastach województwa niż w miastach w kraju (odpowiednio 3,8 km wobec 4,2 km). Na terenach wiejskich kraju i województwa gęstość sieci wodociągowej wzrosła po 0,9 km na 100 km².

W 2018 r. zagęszczenie sieci wodociągowej w miastach wynosiło 407,3 km na 100 km², natomiast na terenach wiejskich było o 288,3 km mniejsze, różnica ta pogłębiła się w porównaniu z rokiem poprzednim, a także z 2010.

Największe zagęszczenie sieci wodociągowej odnotowano (poza miastami na prawach powiatu – tj. w Grudziądzu, Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku) w powiecie aleksandrowskim (188,4 km), natomiast najmniejsze w powiecie tucholskim (79,1).

**Tablica 22. Wodociągi
Stan w dniu 31 grudnia**

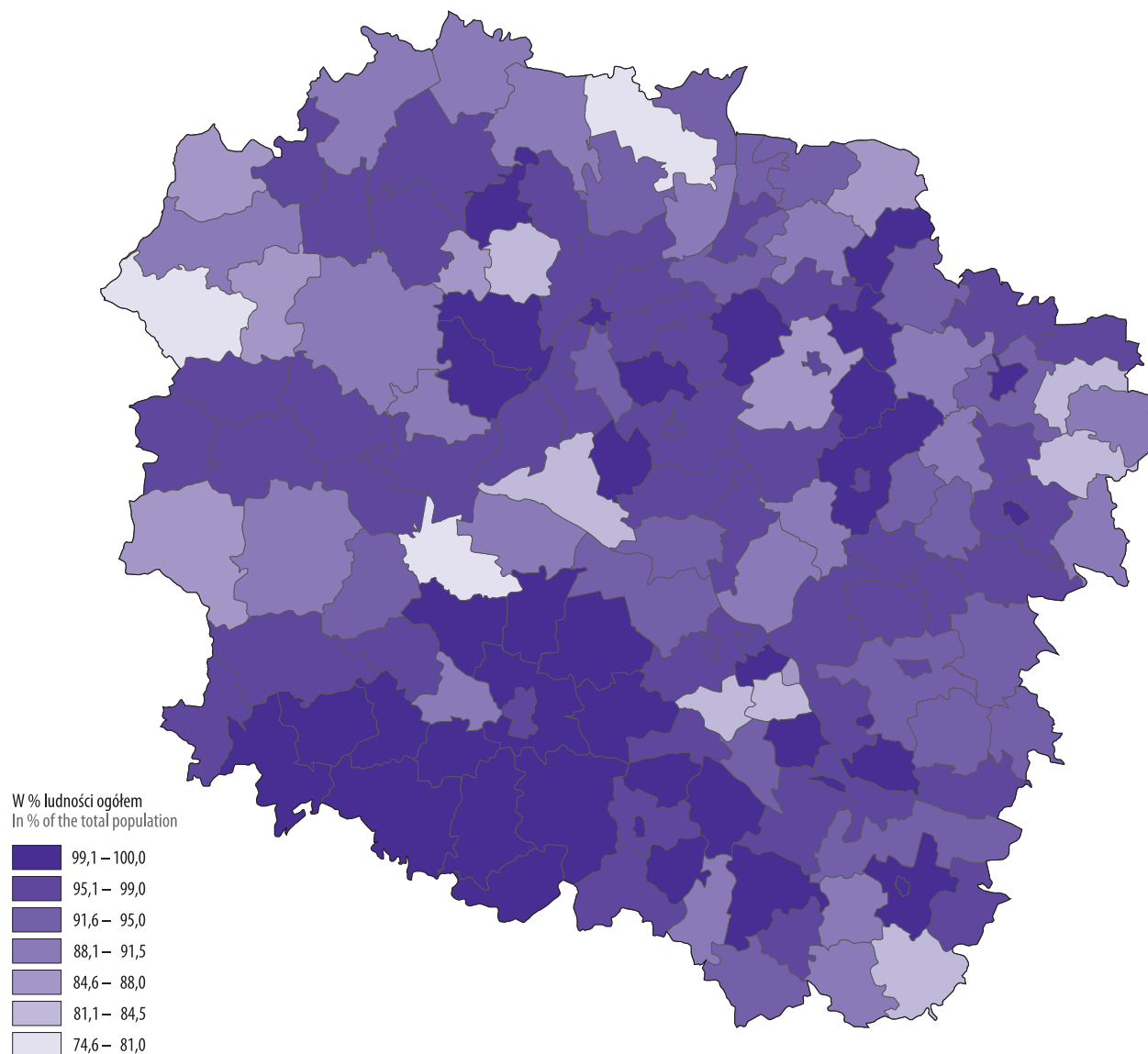
Table 22. Water supply system
As of 31 st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Sieć rozdzielcza w km Distribution network in km	21782,0	23239,8	23596,9	23777,6
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych w szt. Connections leading to residential buildings in pcs	254431	276286	283392	283123
Zużycie wody z sieci wodociągowej w gospodarstwach domowych (w ciągu roku) w hm ³ Consumption of water from water supply system in households (during the year) in hm ³	32,6	34,0	32,6	35,3

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim 95,4% ludności korzystało z sieci wodociągowej, przed rokiem o 0,1 p. proc. mniej i o 4,6 p. proc. więcej niż w 2010 (w Polsce 92,1%, czyli o 0,1 p. proc. więcej niż przed rokiem i o 4,7 p. proc. więcej niż w 2010 r.). Pod względem udziału ludności korzystającej z sieci wodociągowej województwo kujawsko-pomorskie zajęło 6 lokatę (po opolskim, wielkopolskim, pomorskim, zachodniopomorskim i śląskim). W miastach województwa kujawsko-pomorskiego 96,8% ludności korzystało z sieci wodociągowej (9 lokata w kraju), natomiast na terenach wiejskich – 93,2% (co dało poprawę z 4 lokaty w 2010 r. na z 3 w 2018 r).

Mapa 27. Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w 2018 r.

Map 27. Population using water supply system in 2018

W okresie 2010–2018 długość sieci kanalizacyjnej wzrosła o 1,9 tys. km, tj. o 29,8% (w kraju o 49,4%), osiągając w 2018 r. długość 8262,5 km. Na terenach wiejskich wzrost wynosił 39,3% (w kraju 70,6%), w miastach 18,4% (w kraju 26,8%). W 2018 r. tak jak w 2010 r. województwo kujawsko-pomorskie nadal zajmuje 8 lokatę pod względem długości sieci kanalizacyjnej, natomiast na terenach wiejskich spadło na 10 lokatę z 7 lokaty, a w miastach nastąpiła poprawa lokaty na 8 z 9. W porównaniu z poprzednim rokiem długość sieci kanalizacyjnej wzrosła o 2,2% (o 2,0% w miastach i o 2,3% na terenach wiejskich).

W 2018 r. gęstość sieci kanalizacyjnej w województwie kujawsko-pomorskim wynosiła 46,0 km na 100 km², natomiast w kraju – 51,4 km na 100 km². W okresie 2010–2018 miał miejsce postępujący wzrost różnicy gęstości sieci kanalizacyjnej między województwem a krajem. Rosła także różnica między gęstością sieci na terenach wiejskich w województwie a w kraju (w 2018 r. wynosiła odpowiednio – w 28,3 km na 100 km² i w 32,6 km na 100 km²). W miastach województwa kujawsko-pomorskiego gęstość sieci niezmienne pozostaje wyższa niż w kraju (w 2018 r. 412,2 km na 100 km² wobec 299,0 km na 100 km²).

Tablica 23. Kanalizacja
Stan w dniu 31 grudnia

Table 23. Sewage system
As of 31 st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Sieć kanalizacyjna ^a w km Sewage system ^a in km	6365,4	7887,5	8085,8	8262,5
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych w szt. Connections leading to residential buildings in pcs	128778	149031	153704	153994
Ścieki odprowadzone siecią kanalizacyjną (w ciągu roku) w hm ³ Wastewater discharged by sewage system (during the year) in hm ³	71,6	63,8	69,2	69,2
w tym oczyszczane of which treated	71,5	63,8	69,2	69,2

a Łącznie z kolektorami
a Including collectors

W województwie kujawsko-pomorskim odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w okresie 2010–2018 zwiększył się z 64,3% do 70,0%, w tym czasie w kraju z 62,0% do 70,8%.

W końcu 2018 r. na terenach wiejskich województwa wynosił 39,3% (w kraju 41,3%), a w miastach – 91,3% ludności (w kraju – 90,3%). W porównaniu do poprzedniego roku zwiększył się udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej jedynie na terenach wiejskich z 38,9% na 39,3%, w całym województwie, jak i w miastach pozostał bez zmian. W skali kraju w 2018 r. w zestawieniu z rokiem 2010 województwo kujawsko-pomorskie spadło pod względem udziału ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej z 6 na 10 lokatę, w miastach – z 5 na 7 lokatę, a na terenach wiejskich – z 7 na 11 lokatę.

Na koniec 2018 r. całkowita **długość sieci gazowej** wynosiła 4844,0 tys. km, z czego 71,6% (3467,4 tys. km) stanowiła sieć rozdzielcza. W porównaniu do roku poprzedniego odnotowano wzrost długości sieci gazowej o 80,3 tys. km, w całości była to sieć rozdzielcza. Wzrost jej długości w porównaniu z 2017 r. wyniósł 2,4% (w kraju 1,6%). W porównaniu z 2010 r. długość sieci rozdzielczej zwiększyła się o 37,1% (w kraju o 17,1%).

Na terenach wiejskich od 2010 r. długość rozdzielczej sieci gazowej zwiększyła się o 156,2%, natomiast od 2017 r. – o 5,0%. W miastach o 15,7% od 2010 r. oraz o 1,4% od 2017 r.

Pomimo wzrostu, w 2018 r. województwo kujawsko pomorskie zajmowało pod względem długości gazowej sieci rozdzielczej 12 lokatę, 11 w miastach i 13 lokatę na terenach wiejskich.

W 2018 r. **gęstość sieci gazowej** wynosiła 19,3 km na 100 km² (w Polsce 42,6 km na 100 km²). W miastach województwa kujawsko-pomorskiego wskaźnik był wyższy niż w kraju (298,8 km na 100 km², wobec 276,0 km), natomiast na terenach wiejskich był niższy niż w kraju (5,8 km na 100 km², wobec 24,9 km).

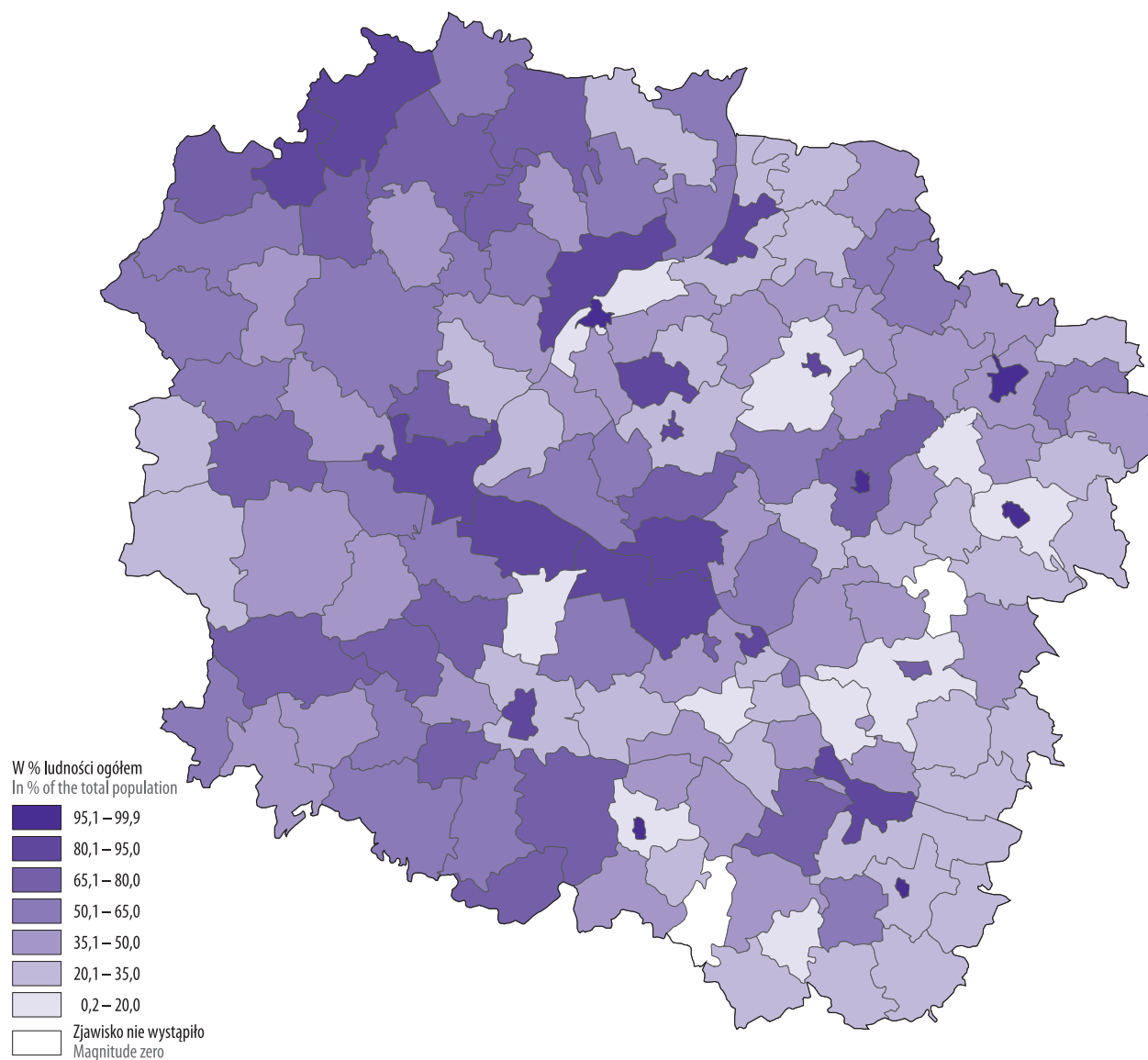
Zarówno w 2018 r. jak i w 2010 r. województwo kujawsko-pomorskie zajmowało 6 lokatę w kraju pod względem gęstości sieci gazowej w miastach.

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim **odsetek ludności ogółem korzystającej z sieci gazowej** wyniósł 42,5%. W porównaniu z 2010 r. spadł o 2,2 p. proc. W miastach z sieci gazowej korzystało 68,6% ludności ogółem (o 3,3 p. proc. mniej niż 2010 r.), natomiast na obszarach wiejskich korzystający z sieci gazowej stanowili 4,7% ogółu ludności (o 1,8 p. proc. więcej niż w 2010 r.).

Udział ludności korzystającej z sieci gazowej w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. był niższy niż średnio w Polsce (o 9,6 p. proc.), zarówno w miastach (o 2,3 p. proc.), jak i na terenach wiejskich (o 19,2 p. proc.).

Mapa 28. Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w 2018 r.

Map 28. Population using sewage system in 2018

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim **zużycie gazu z sieci** w gospodarstwach domowych wyniosło 1636,6 GWh. Było wyższe w porównaniu z 2017 r. o 5,6% i o 20,2% wyższe w porównaniu z 2015 r. Wzrosło zwłaszcza na terenach wiejskich, odpowiednio o 5,9% oraz o 24,3%, natomiast w miastach o 5,6% oraz o 19,9%.

W porównaniu z 2015 r. również w kraju wzrosło zużycie gazu w gospodarstwach domowych zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich, jednak w mniejszym stopniu niż w województwie kujawsko-pomorskim (odpowiednio o 15,0%, 12,9% oraz o 22,7%). W porównaniu z 2017 r. inaczej niż w województwie kujawsko-pomorskim zużycie gazu w kraju spadło o 0,3 %, w tym o 0,9% w miastach, wzrosło natomiast o 1,7% na terenach wiejskich.

W 2018 r. w gospodarstwach domowych **zużycie gazu z sieci na 1 mieszkańca** wzrosło w porównaniu z rokiem poprzednim o 5,8% i wyniosło 786,9 kWh na mieszkańca, przy czym w miastach było to 1215,6 kWh na mieszkańca, a na terenach wiejskich – 164,5 kWh na mieszkańca.

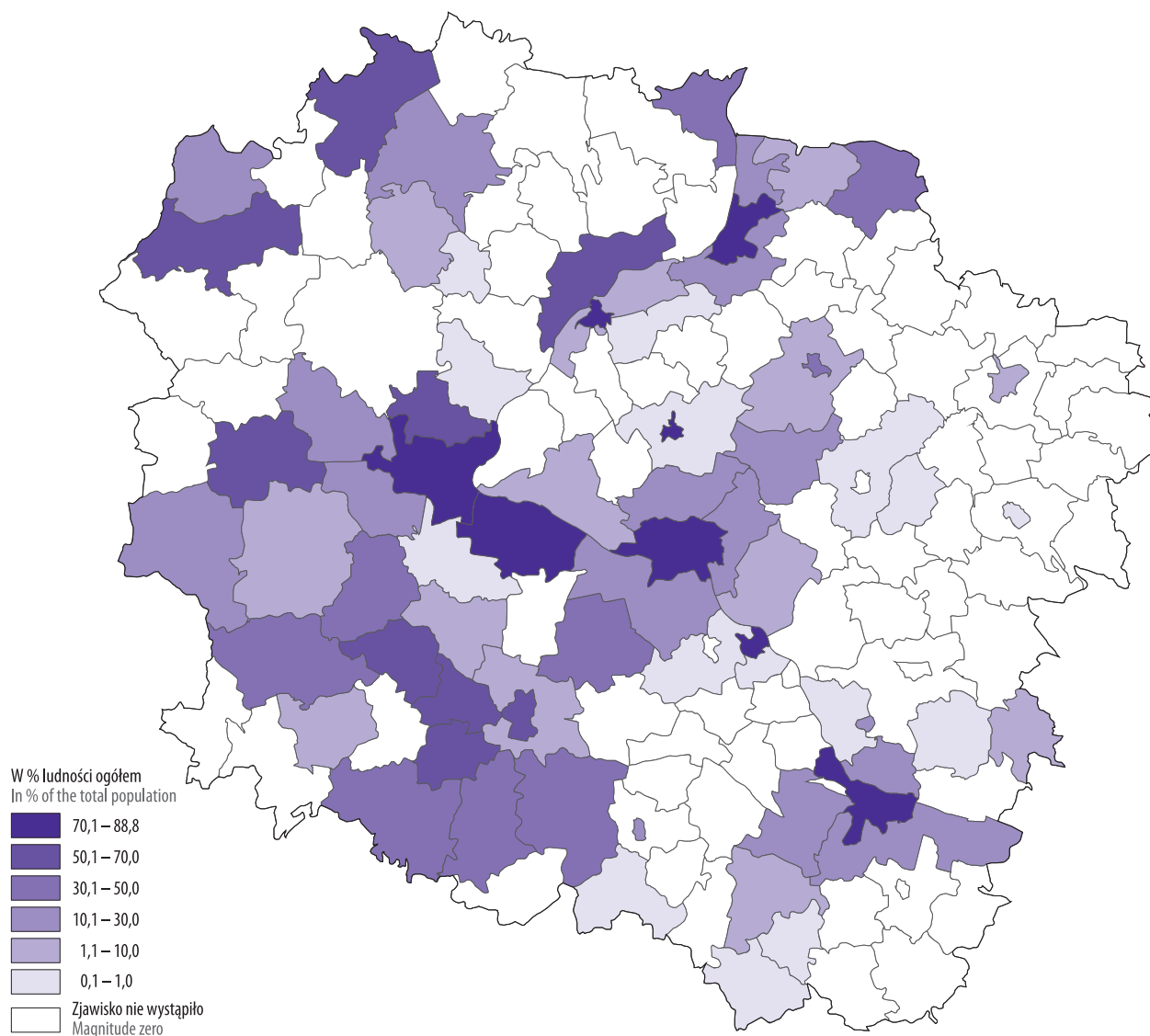
W kraju zużycie gazu w gospodarstwach domowych w przeliczeniu na mieszkańca było wyższe niż w województwie kujawsko-pomorskim i wynosiło 1221,0 kWh, z tego 1553,0 kWh w miastach oraz 720,4 kWh na terenach wiejskich.

W województwie kujawsko-pomorskim zużycie gazu z sieci na mieszkańca w miastach wzrosło w skali roku o 6,1%, a na obszarach wiejskich o 5,6%.

Wzrost zużycia gazu z sieci na 1 mieszkańca jest wyraźną tendencją; w porównaniu z 2015 r. w 2018 r. przeciętne zużycie gazu na 1 mieszkańca wzrosło o 20,7%, w miastach- o 21,4%, na terenach wiejskich – o 23,1%.

Mapa 29. Ludność korzystająca z gazu z sieci w 2018 r.

Map 29. Population using gas supply system in 2018

Tablica 24. Sieć gazowa oraz odbiorcy i zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych Stan w dniu 31 grudnia

Table 24. Gas supply system as well as consumers and consumption of gas from gas supply system in households As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Sieć gazowa w km Gas supply system in km	3705,0	4535,4	4763,8	4844,0
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i niemieskalnych w szt. Connections leading to residential and non-residential buildings in pcs	63887	71504	75775	78426
Odbiorcy gazu z sieci ^a w tys. Consumers of gas from gas supply system ^a in thousands	343,1	334,5	341,4	343,1
Zużycie gazu z sieci (w ciągu roku): Consumption of gas from gas supply system (during the year):				
w GWh ^b in GWh ^b	139,2	1361,3	1549,4	1636,6
na 1 mieszkańca w kWh ^c per capita in kWh ^c	66,3	652,1	743,9	786,9

a Łącznie z odbiorcami korzystającymi z gazomierzy zbiorczych. b, c W 2010 r. w jednostkach naturalnych: b – hm³, c – m³.
a Including gas customers using collective gas-meters. b, c In 2010 in natural units: b — hm³, c — m³.

Ochrona zdrowia Health care

Mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego mają dostęp do szeregu usług świadczonych w zakresie systemu ochrony zdrowia. W latach 2012–2018 w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej rocznie zwiększała się liczba udzielanych porad lekarskich. W tym okresie nieznacznie zwiększyła się też liczba łóżek przypadająca na 10 tys. mieszkańców w szpitalach ogólnych. W ramach stacjonarnej opieki zdrowotnej prowadzono także m.in. działalność leczniczą z zakresu opieki długoterminowej, czy też psychiatrycznej.

Zgodnie z danymi statystycznymi w latach 2012–2018 poprawił się dostęp mieszkańców do usług większości grup personelu medycznego. Niesłabnącym zainteresowaniem cieszy się korzystanie z popularnej w województwie oferty lecznictwa uzdrowiskowego. W omawianym okresie blisko o 1/4 zwiększyła się liczba kuracjuszy i pacjentów w miejscowych uzdrowiskach. Pod względem liczby łóżek w 2018 r. Ciechocinek zajmował 2. miejsce spośród uzdrowisk w Polsce.

Najczęstszym miejscem kontaktu pacjenta ze służbą zdrowia są placówki ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, do których zalicza się **przychodnie i praktyki lekarskie**. W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowało 908 przychodni (4,1% wszystkich w kraju), tj. o 5,3% więcej niż w roku poprzednim i o 20,3% więcej niż w 2012 r. Większość tych placówek (74,8%) działała w miastach. Przy czym 34,7% mieściła się w obu miastach wojewódzkich, tj. w Bydgoszczy i w Toruniu.

Średnio w województwie przypadają 4 przychodnie w przeliczeniu na 10 tys. ludności. Spośród powiatów i miast naprawach powiatu najwięcej tego rodzaju placówek działało w Bydgoszczy (6 przychodni na 10 tys. ludności).

W przeciwieństwie do tendencji obserwowanych w odniesieniu do przychodni, liczba praktyk lekarskich w województwie w ostatnich latach maleje. W 2018 r. było ich 296 (6,1% wszystkich w kraju), tj. o 8,4% mniej niż rok wcześniej i o 22,1% mniej niż w 2012 r. Zdecydowana większość, bo 79,1%, to praktyki lekarskie w miastach. Blisko 30% zlokalizowana była w obu miastach wojewódzkich.

W ramach **stacjonarnej całodobowej opieki zdrowotnej** do dyspozycji mieszkańców województwa w końcu 2018 r. było 41 szpitali ogólnych (4,3% wszystkich w kraju), w których funkcjonowały 382 oddziały. Ze wszystkich tych placówek łącznie niemal połowa (46,3%) działała w obu miastach wojewódzkich, tj. w Bydgoszczy i w Toruniu. Najwięcej (14) skupionych było w Bydgoszczy.

W skład placówek stacjonarnej opieki zdrowotnej w województwie wchodziło także:

- 26 zakładów opiekuńczo-leczniczych (w tym 3 typu psychiatrycznego), tj. 6,0% wszystkich w kraju,
- 11 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych (6,9% wszystkich w kraju),
- 7 oddziałów opieki paliatywnej⁸ (15,6% wszystkich w kraju),
- 2 hospicja (1,9% wszystkich w kraju),
- 1 szpital psychiatryczny (2,1% wszystkich w kraju),
- 1 ośrodek leczenia odwykowego alkoholowego (3,8% wszystkich w kraju),

a w ramach leczenia uzdrowiskowego 31 sanatoriów i szpitali (12,9% wszystkich w kraju) oraz 1 stacjonarny zakład rehabilitacji leczniczej (3,4% wszystkich w kraju).

Zarówno w porównaniu z rokiem poprzednim, jak i w odniesieniu do 2012 r. nie odnotowano znaczących zmian liczby wymienionych wyżej placówek w województwie. Warto jedynie zaznaczyć, że w 2018 r. w porównaniu ze stanem z 2012 r. wyraźnie wzrosła liczba zakładów opiekuńczo-leczniczych (o 30,0%).

W nagłych przypadkach pomoc medyczna zapewniana jest pacjentom w ramach **Systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego**. W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim w tym zakresie działalność prowadziły 93 zespoły ratownictwa medycznego (6,0% wszystkich w kraju), z których 17 to zespoły specjalistyczne, a 76 podstawowe. Ich liczba zwiększyła się w porównaniu z rokiem poprzednim o 5,7%, a w odniesieniu do 2012 r. wzrosła o 4,5%. Przy czym w 2018 r. samych zespołów specjalistycznych było mniej o połowę niż w 2012 r. Pomocy medycznej udzielał również 1 lotniczy zespół ratownictwa medycznego oraz 10 szpitalnych oddziałów ratunkowych (SOR). Z systemem w województwie współpracowało 12 izb przyjęć oraz 4 centra urazowe.

Dostępność świadczeń medycznych udzielanych przez zespoły ratownictwa medycznego obrazuje liczba zespołów (podstawowych i specjalistycznych) przypadająca na 100 tys. ludności. W 2018 r. wskaźnik ten dla województwa wyniósł 4,5 (w kraju 4,0 zespoły na 100 tys. ludności), tj. o 0,3 pkt. więcej niż rok wcześniej i o tyle samo więcej niż w 2012 r.

Ambulatoryjna opieka zdrowotna realizowana jest przez poradnie, przychodnie i praktyki lekarskie (tj. przychodnie, ośrodki zdrowia, poradnie, ambulatoria i izby chorych oraz zakłady badań diagnostycznych i medyczne laboratoria diagnostyczne).

Stacjonarna opieka zdrowotna to całodobowa opieka lekarska i pielęgniarska świadczona w stacjonarnych zakładach opieki zdrowotnej (tj. szpitale – ogólne, psychiatryczne i uzdrowiskowe, ośrodki leczenia odwykowego, ośrodki rehabilitacyjne dla narkomanów, regionalne ośrodki psychiatrii sądowej, zakłady opiekuńczo-lecznicze i pielęgnacyjno-opiekuńcze, hospicja, oddziały opieki paliatywnej, sanatoria).

Ratownictwo medyczne to system, który tworzy się w ramach realizacji zadań państwa polegających na zapewnieniu pomocy każdej osobie znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego.

⁸ Do 2013 r. dane dotyczące opieki paliatywnej były ujmowane w szpitalach, w oddziałach dla przewlekłe chorych.

**Tablica 25. Placówki opieki zdrowotnej
Stan w dniu 31 grudnia**

Table 25. Health care facilities
As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	2012	2015	2017	2018
Przychodnie Out-patient departments	755	818	862	908
Praktyki lekarskie ^a Medical practices ^a	380	345	323	296
Porady udzielone ^{bc} w tys: Consultations provided ^{bc} in thousands:	16668,8	17023,3	17345,1	17430,1
lekarskie doctors	15085,0	15411,2	15695,2	15851,7
stomatologiczne stomatological	1583,8	1612,0	1649,9	1578,4
Szpitala ogólne General hospitals	42	43	41	41

^a Dane obejmują praktyki, które podpisały kontrakty z NFZ lub przychodniami. ^b Łącznie z poradami finansowanymi przez pacjentów. ^c W ciągu roku.

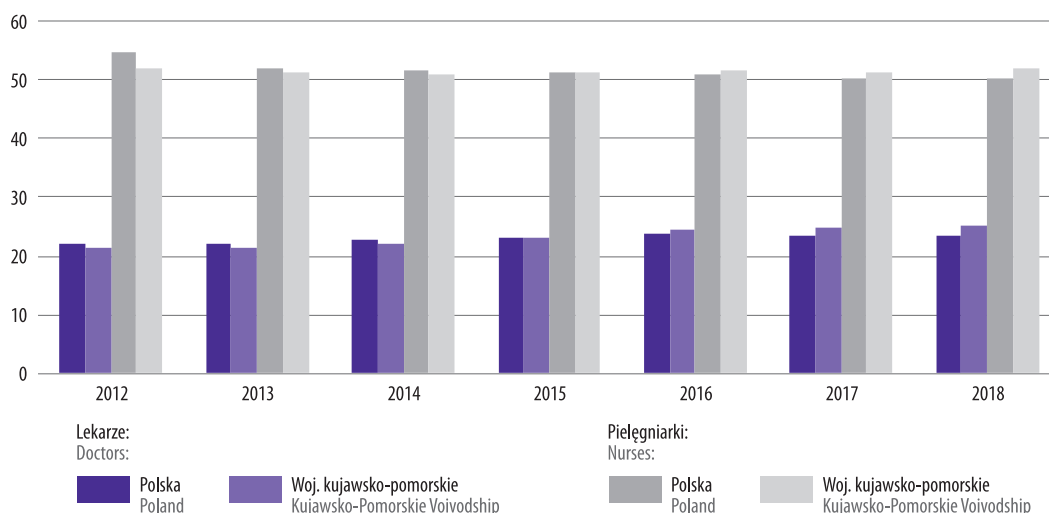
^a Data concern practices that have signed contract with the National Health Fund or out-patient departments. ^b Including consultations paid by patients. ^c During the year.

Kadra medyczna

Podstawowym elementem sprawnie działającego systemu opieki zdrowotnej jest zapewnienie dostępu do kadry medycznej, a także dbanie o jakość oferowanych usług. Miarą **dostępu ludności do kadry medycznej** jest wskaźnik wyrażający liczbę pracowników medycznych przypadających na 10 tys. ludności. Wskazuje on, że w latach 2012-2018 nastąpiła poprawa dostępności mieszkańców do większości grup personelu medycznego w województwie.

**Wykres 35. Lekarze i pielęgniarki na 10 tys. ludności
Stan w dniu 31 grudnia**

Chart 35. Doctors and nurses per 10 thousand population
As of 31st December

Źródło: dane Ministerstwa Zdrowia oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.
Source: data of the Ministry of Health and the Ministry of Interior and Administration.

W końcu 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim przypadało średnio 25 **lekarzy** na 10 tys. mieszkańców. Było to tyle samo ile w roku poprzednim, ale o 4 lekarzy na 10 tys. ludności więcej niż w tym samym czasie w 2012 r. Polepszyła się także relacja analizowanego wskaźnika w województwie względem średniej krajowej. W końcu 2012 r. w województwie przypadało średnio o 1 lekarza na 10 tys. ludności mniej niż w kraju, natomiast w końcu 2018 r., jak i w 2017 r. różnica zwiększyła się na korzyść województwa do 2 lekarzy na 10 tys. ludności.

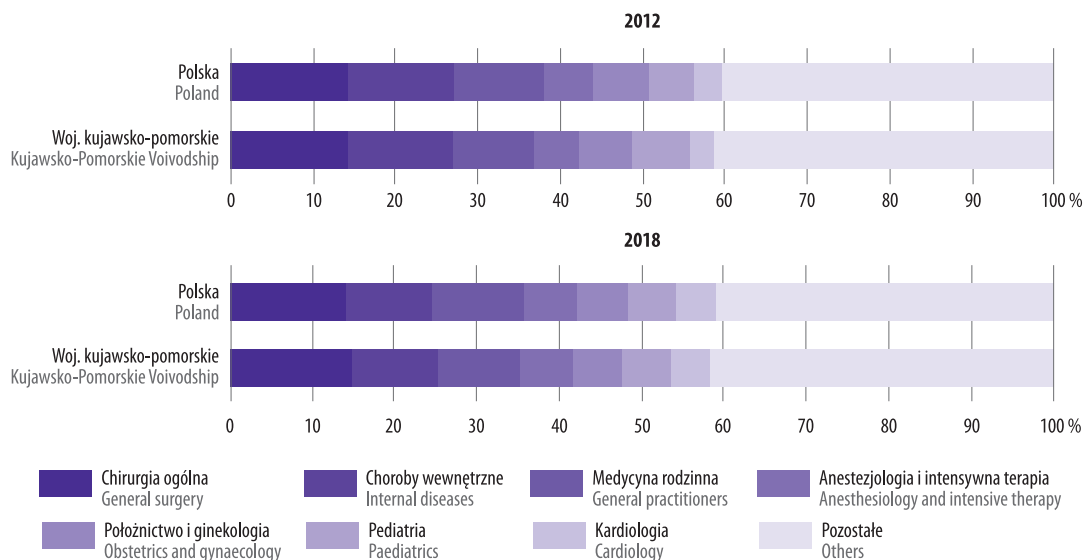
Ważnym aspektem wpływającym na dostępność lekarzy pracujących z pacjentami jest ich rozmieszczenie. W województwie kujawsko-pomorskim występuje zróżnicowanie pod względem liczby lekarzy przypadających przeciętnie na 10 tys. mieszkańców. Najkorzystniejszą sytuację w 2018 r., podobnie jak w latach poprzednich, zaobserwowano w miastach na prawach powiatu. Spośród nich największa liczba lekarzy w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w analizowanym roku przypadała w Bydgoszczy (66 lekarzy).

W latach 2012–2018 w województwie poprawił się też dostęp mieszkańców do **lekarzy specjalistów**. W końcu 2018 r. średnio przypadało ich 18 na 10 tys. ludności (w kraju 16). Wartość wskaźnika wyniosła tyle samo ile w roku poprzednim i była wyższa o 3 lekarzy specjalistów na 10 tys. ludności w porównaniu z notowaną w 2012 r. Względem 2012 r. zwiększyła się ona, bądź utrzymała się na niezmiennym poziomie we wszystkich, najliczniej reprezentowanych grupach lekarzy specjalistów w województwie. W analizowanych latach najbardziej polepszył się dostęp do chirurgów, kardiologów oraz do lekarzy specjalistów z zakresu anestezjologii i intensywnej terapii.

Dane statystyczne wskazują również na nieznaczną poprawę dostępu mieszkańców do **lekarzy dentyistów**. W końcu 2018 r. średnio w województwie przypadało ich 4 na 10 tys. ludności (w kraju 3 lekarzy dentyistów na 10 tys. ludności), tj. tyle samo ile rok wcześniej i średnio o 1 lekarza więcej na 10 tys. mieszkańców niż w 2012 r.

Wykres 36. Struktura lekarzy specjalistów^a według specjalizacji Stan w dniu 31 grudnia

Chart 36. Structure of specialist doctors^a by specialization
As of 31st December

a Ze specjalizacją II stopnia i z tytułem specjalisty.
a With grade II specialization or with title of specialist.

Źródło: dane Ministerstwa Zdrowia oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.
Source: data of the Ministry of Health and the Ministry of Interior and Administration.

W końcu grudnia 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim przypadały przeciętnie 52 **pielęgniarki** na 10 tys. ludności (w kraju 50). Było to o 1 pielęgniarkę na 10 tys. mieszkańców więcej niż w roku poprzednim, natomiast tyle samo ile w 2012 r. Wyraźna poprawa wartości omawianego wskaźnika wystąpiła wśród pielęgniarek legitymujących się wykształceniem wyższym magisterskim (z 6 w 2012 r. do 10 przypadających na 10 tys. ludności w 2017 r. oraz w 2018 r.). Najlepszą dostępność do usług pielęgniarskich w przekroju terytorialnym obserwuje się w Bydgoszczy. W końcu 2018 r., przypadało tam najwięcej pielęgniarek, bo 111 w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

Ważnym, szczególnie dla kobiet w wieku rozrodczym, jest dostęp do **położnych**. W 2018 r. w województwie przypadało ich średnio 26 na 10 tys. kobiet w grupie wieku 15–49 lat (w kraju 25), tj. tyle samo w roku poprzednim i o 1 położną więcej na 10 tys. kobiet w wieku rozrodczym niż w 2012 r.

Dane statystyczne wskazują też na nieznaczną poprawę dostępności mieszkańców województwa do usług **farmaceutów** legitymujących się wykształceniem wyższym. W końcu 2018 r. przypadało ich, podobnie jak w roku poprzednim, średnio 7 na 10 tys. ludności (w kraju 8 farmaceutów na 10 tys. ludności). W 2012 r. mieszkańcy mieli do dyspozycji mniej, bo 6 farmaceutów na 10 tys. ludności.

W 2018 r. w porównaniu z 2012 r. poprawił się także w województwie kujawsko-pomorskim dostęp mieszkańców do **fizjoterapeutów**. W 2018 r. średnio przypadało 9 przedstawicieli tego zawodu na 10 tys. mieszkańców (w kraju 7 fizjoterapeutów na 10 tys. ludności), tj. o 1 fizjoterapeutkę na 10 tys. ludności więcej niż w 2017 r. i o 2 fizjoterapeutów na 10 tys. ludności więcej niż w 2012 r.

Ambulatoryjna opieka zdrowotna:

Dzięki działalności placówek **ambulatoryjnej opieki zdrowotnej** pacjenci mają zapewniony szeroki zakres usług, do których zaliczyć należy ambulatoryjne świadczenia zdrowotne podstawowej lub specjalistycznej opieki zdrowotnej, tj. porady lekarskie – w tym specjalistyczne, porady stomatologiczne, podstawowe zabiegi oraz świadczenia z zakresu rehabilitacji leczniczej.

W ostatnich latach wystąpił wzrost liczby **porad lekarskich** udzielanych w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w województwie kujawsko-pomorskim. W 2018 r. odnotowano 17,4 mln takich porad⁹ (5,4% wszystkich w kraju), tj. o 0,5% więcej niż w roku poprzednim i o 6,6% więcej niż w 2012 r. Ze wszystkich porad udzielonych przez lekarzy, 60,7% miało miejsce w ramach podstawowej opieki zdrowotnej, a 36,7% w opiece specjalistycznej. Pozostałe 2,6% zrealizowano w ramach nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej.

W omawianym roku najwięcej ich udzielono w obu miastach wojewódzkich. Było to 38,0% wszystkich porad lekarskich, a ponad połowę (55,8%) specjalistycznych w województwie. Przy czym największy ich odsetek odnotowano w Bydgoszczy, tj. 24,7% wszystkich porad lekarskich, a 37,3% – specjalistycznych.

Porady stomatologiczne stanowiły 9,1% ogólnej liczby porad ambulatoryjnych w województwie (1,6 mln; 4,6% wszystkich w kraju). Na Bydgoszcz i Toruń przypadło łącznie 43,6% tego rodzaju porad. Zdecydowana większość porad ambulatoryjnych w omawianym roku (96,3%) została udzielona pacjentom w przychodniach.

W przychodniach oraz w ramach praktyk lekarskich w 2018 r. udzielono w województwie średnio 7,6 porad lekarskich w przeliczeniu **na 1 mieszkańca** (7,5 na 1 mieszkańca dla kraju), tj. o 0,1 porad na 1 mieszkańca więcej niż w roku poprzednim i o 0,6 porad na 1 mieszkańca więcej niż w 2012 r. W miastach wskaźnik ten wyniósł 10,8, a na terenach wiejskich 3,0. W porównaniu z 2012 r. jego wartość zwiększyła się w miastach o 1,0 pkt., a na terenach wiejskich o 0,1 pkt.

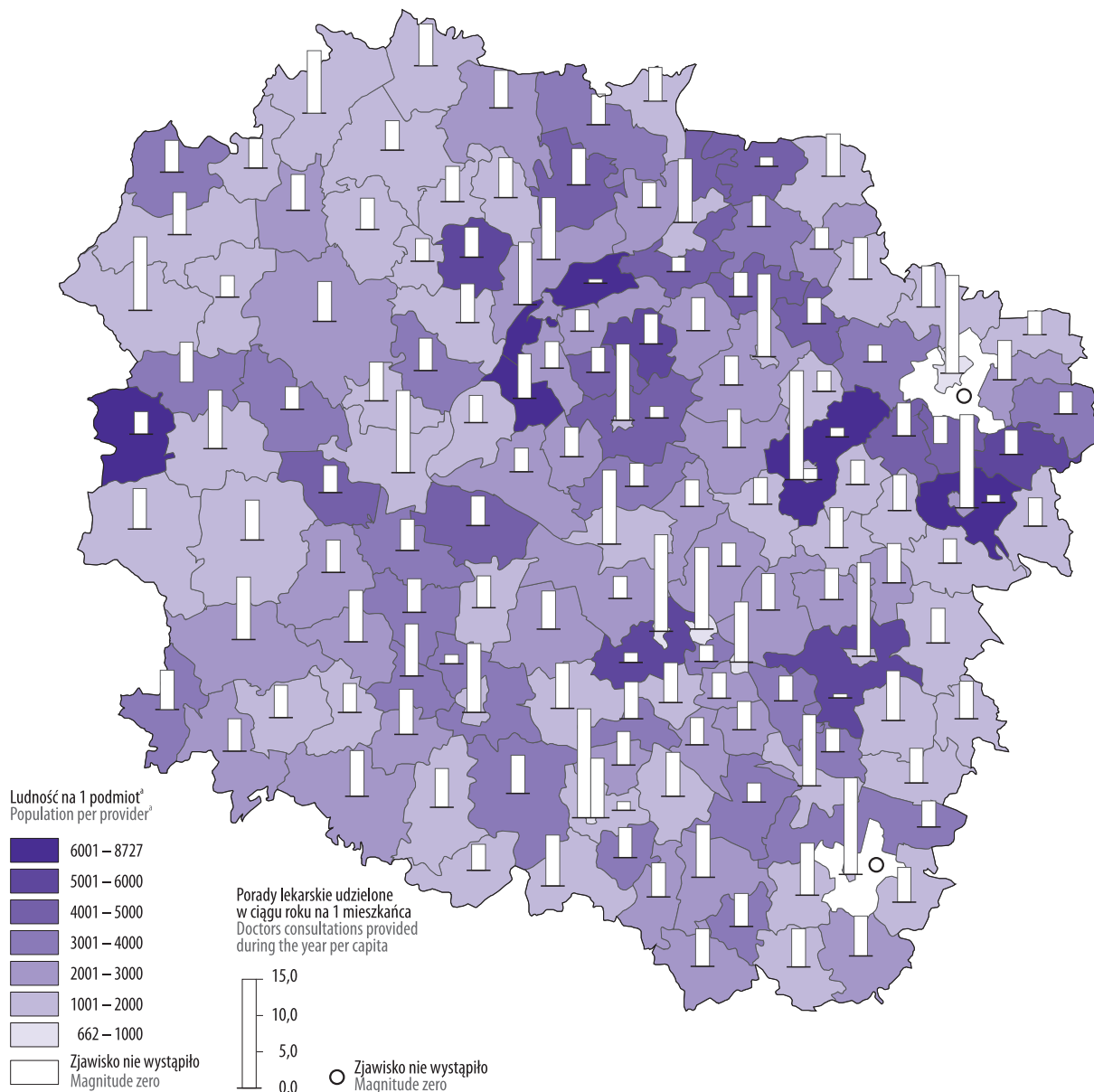
Wartość omawianego wskaźnika w 2018 r. była zróżnicowana w poszczególnych gminach województwa kujawsko-pomorskiego. Ze wszystkich 144 gmin, w 22 liczba porad przypadająca na 1 mieszkańca przewyższała średnią wojewódzką. Przeciętnie z największej liczby porad lekarskich korzystał mieszkaniac gminy miejskiej Radziejów (23,2 porady lekarskie na 1 mieszkańca). Wyższe wartości wskaźnika aniżeli

⁹ Łącznie z poradami finansowanymi przez pacjentów (środki niepubliczne).

średnia dla województwa odnotowano także w obu miastach wojewódzkich, tj. w Bydgoszczy (11,3 porady lekarskie na 1 mieszkańca) i w Toruniu (10,2 porady lekarskie na 1 mieszkańca). W gminach wiejskich Chełmno i Lipno przypadało średnio najmniej, bo poniżej jednej porady na 1 mieszkańca. Z uwagi na fakt, iż w końcu 2018 r. na obszarze gmin wiejskich Brodnica i Kowal nie funkcjonowały przychodnie i praktyki lekarskich, nie odnotowano tam również porad lekarskich.

Mapa 30. Ambulatoryjna opieka zdrowotna w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.

Map 30. Out-patient health care in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

a Przychodnie i praktyki lekarskie.

a Out-patients departments and doctors patients.

Źródło: dane Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Głównego Urzędu Statystycznego.
Source: data of the Ministry of Health, the Ministry of Interior and Administration and the Central Statistical Office.

Ocenie poziomu **dostępności placówek ambulatoryjnej opieki zdrowotnej dla mieszkańców** posłuży analiza zmiennej przedstawiającej liczbę ludności przypadającą na 1 tego rodzaju podmiot. Wskaźnik ten umożliwia także porównanie w przekroju terytorialnym. W końcu 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim średnio przypadało 1726 mieszkańców na 1 placówkę¹⁰ wykonującą działalność leczniczą w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (1439 osób na 1 placówkę w kraju), tj. o 32 osoby na 1 placówkę mniej niż w roku poprzednim i o 121 osób na 1 placówkę mniej niż w 2012 r. Warto dodać, że w omawianym roku w miastach z 1 placówki korzystało średnio 1345 mieszkańców, tj. o 1576 osób mniej niż na terenach wiejskich. W 2018 r. w porównaniu z 2012 r. w miastach ubyto przeciętnie 131 osób korzystających z jednej placówki, a na terenach wiejskich – przeciętnie 59 osób. Wskazuje to na poprawiającą się dostępność mieszkańców do omawianych placówek.

Dostępność mieszkańców do usług placówek ambulatoryjnej opieki zdrowotnej jest zróżnicowana w poszczególnych gminach województwa. Spośród 144 gmin w województwie kujawsko-pomorskim, w 44 z nich w 2018 r. przypadało przeciętnie mniej mieszkańców na 1 placówkę niż średnio w województwie. W grupie tej znajdowały się m.in. oba miasta województwie, tj. Bydgoszcz (1331 osób na 1 placówkę) i Toruń (1486 osób na 1 placówkę). Przeciętnie najmniejsza liczba mieszkańców z 1 placówki ambulatoryjnej opieki zdrowotnej korzystała w Ciechocinku (662 osoby z 1 placówki). W grupie gmin, w których przypadało najwięcej, bo powyżej 5 tys. mieszkańców na 1 omawiany podmiot znalazły się gminy wiejskie. Wśród nich największe obciążenie korzystających odnotowano w Golubiu-Dobrzyniu (8727 osób na 1 placówkę).

Stacjonarna opieka zdrowotna

Stacjonarna opieka zdrowotna jest realizowana m.in. przez **szpitale ogólne**. W końcu 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim placówki te dysponowały 9,6 tys. łóżek¹¹ (5,3% wszystkich w kraju), tj. mniejszą liczbą niż rok wcześniej (o 2,1%), ale większą niż w 2012 r. (o 0,8%). Niemal 1/5 z nich przeznaczona była dla dzieci. Blisko połowa wszystkich łóżek w województwie przypadała na oba miasta wojewódzkie. Najwięcej, bo 35,9% ogółu w województwie, znajdowało się do dyspozycji pacjentów w Bydgoszczy.

W końcu grudnia 2018 r. ze wszystkich łóżek w szpitalach ogólnych najwięcej, bo 23,3%, przypadało na 91 oddziałów chirurgicznych¹². Przy czym ponad połowa z nich (54,2%) na chirurgię ogólną. W strukturze łóżek wyróżnić należy oddziały: chorób wewnętrznych (11,0%), ginekologiczno-położnicze (10,5%), pediatryczne oraz psychiatryczne (każdy z wymienionych po 6,1%), kardiologiczne (5,8%), rehabilitacyjne (5,3%) oraz neonatologiczne (5,1%). W każdym z pozostałych oddziałów udział łóżek nie przekroczył 5,0%.

Szpitale ogólne w województwie w omawianym roku miały do dyspozycji średnio 46,2 **łóżek w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców** (w kraju 47,3 łóżek na 10 tys. ludności). Rok wcześniej było to 47,0 łóżek na 10 tys. ludności, a w 2012 r. średnio w województwie przypadało 45,4 łóżek na 10 tys. mieszkańców.

W ciągu 2018 r. w szpitalach ogólnych w województwie leczono w trybie stacjonarnym¹³ 398,3 tys. pacjentów (4,8% wszystkich leczonych w kraju), tj. o 3,2% osób mniej niż w roku poprzednim i o 2,1% osób mniej niż w 2012 r. Odsetek leczonych dzieci w wieku do 18. roku życia wyniósł 19,1%. Spośród **oddziałów szpitalnych**, najwięcej pacjentów w 2018 r. leczono na oddziałach chirurgicznych (103,8 tys.), z czego ponad połowę (52,1%) na chirurgii ogólnej. Znaczna liczba chorych poddana była leczeniu na oddziałach ginekologiczno-położniczych (50,1 tys.), chorób wewnętrznych (46,4 tys.), kardiologicznych (31,3 tys.), pediatrycznych (21,7 tys.). Na oddziałach neonatologicznych leczono 18,5 tys. pacjentów, a na onkologicznych oraz neurologicznych – po 16,7 tys. pacjentów. Na oddziałach gruźlicy i chorób płuc zapewniono leczenie 16,1 tys. osobom. Na pozostałych oddziałach objęta leczeniem była grupa 77,0 tys. chorych.

¹⁰ Przychodnie łącznie z ośrodkami zdrowia, poradniami, ambulatoriami i izbami chorych oraz zakładami badań diagnostycznych i medycznymi laboratoriami diagnostycznymi. Łącznie z danymi o placówkach podległych resortom MON i MSWiA.

¹¹ Łącznie z łózkami i inkubatorami dla noworodków.

¹² Obejmuje łóżka na oddziałach: chirurgii ogólnej, chirurgii urazowo-ortopedycznej, chirurgii szczękowo-twarzowej, chirurgiczny dla dzieci, kardiochirurgiczny, urologiczny, neurochirurgiczny.

¹³ Łącznie z ruchem międzyoddziałowym.

W 2018 r. jedna osoba chora przebywała średnio na oddziale szpitalnym 5,7 dnia (w kraju 5,3 dni). W roku poprzednim było to 5,6 dnia, a w 2012 r. 5,4 dnia. Przeciętnie najdłużej leczenia trwało na oddziałach psychiatrycznych (31,8 dni). Długotrwałe leczenie dotyczyło także pacjentów oddziałów terapii uzależnień (średni pobyt chorego to 25,9 dni) oraz oddziałów rehabilitacyjnych (22,6 dni).

Poza wspomnianymi wyżej oddziałami psychiatrycznymi oraz oddziałami terapii uzależnień w szpitalach ogólnych, **stacjonarną opiekę psychiatryczną** w 2018 r. w województwie świadczył także szpital psychiatrycznych, ośrodek leczenia odwykowego alkoholowego oraz 3 zakłady opiekuńczo-lecznicze typu psychiatrycznego. Zakłady te dysponowały łącznie 1562 łóżkami (4,5% wszystkich w kraju¹⁴), tj. o 0,8% mniej niż w roku poprzednim, ale o 14,9% więcej niż w 2012 r. Najwięcej, bo 73,6% wszystkich łóżek, zapewniono w ramach leczenia szpitalnego.

Z pomocy w zakresie leczenia psychiatrycznego w 2018 r. skorzystało w województwie 19,1 tys. osób. Było to więcej osób zarówno w porównaniu z rokiem poprzednim (o 31,6%), jak i w odniesieniu do 2012 r. (o 54,9%). Najwięcej pacjentów leczono na oddziałach psychiatrycznych w szpitalach ogólnych (6,3 tys. osób). Znaczną liczbę pacjentów poddano też leczeniu w szpitalu psychiatrycznym (4,7 tys. osób). Leczeniem szpitalnym objętych było łącznie 88,5% wszystkich pacjentów leczonych psychiatrycznie w województwie. Najdłużej trwało leczenie w zakładach opiekuńczo-leczniczych typu psychiatrycznego (średnio 303,5 dni).

Opiekę długoterminową w ramach stacjonarnej opieki zdrowotnej w końcu 2018 r. w województwie świadczyły chorym (poza wspomnianymi już zakładami opiekuńczo-leczniczymi typu psychiatrycznego) także zakłady: opiekuńczo-lecznicze o profilu ogólnym, pielęgnacyjno-opiekuńcze, opieki paliatywnej oraz hospicja. Było to łącznie 46 placówek. Dysponowały one 1,8 tys. łóżek (5,0% wszystkich łóżek w kraju), tj. o 3,6% więcej niż w roku poprzednim i o 20,3% więcej niż w 2012 r.

Wraz ze wzrostem liczby łóżek w województwie, przybywa także pacjentów. W ciągu 2018 r. opieką długoterminową objętych było 5,4 tys. osób (6,3% wszystkich w kraju), tj. więcej zarówno w porównaniu z rokiem poprzednim (o 23,1%), jak i w odniesieniu do 2012 r. (o 35,2%). W ramach tego rodzaju opieki przeciętnie pacjent przebywał w placówce 111 dni, tj. średnio o 20 dni krócej niż w roku poprzednim i o 4 dni krócej niż w 2012 r.

Najczęściej pacjentami objętymi opieką długoterminową w województwie w końcu 2018 r. były osoby w wieku 80 lat i więcej (47,8%). W strukturze wyróżniała się także grupa osób w wieku 65-74 lata (17,8%). Spośród wszystkich pacjentów omawianych placówek osoby nie opuszczające łóżek stanowiły 44,2%.

Stacjonarna opieka zdrowotna realizowana jest także w województwie kujawsko-pomorskim przez **zakłady lecznictwa uzdrowiskowego**, do których w końcu 2018 r. należały 23 sanatoria i 8 szpitale uzdrowiskowych. Do dyspozycji pacjentów i kuracjuszy w placówkach tych było 7,9 tys. łóżek (17,7% wszystkich łóżek w kraju), tj. o 2,3% więcej niż w roku poprzednim i o 23,1% więcej niż w 2012 r. Większość z nich (71,0%) oferowały sanatoria uzdrowiskowe. Łóżka w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych województwa znajdowały się w trzech powiatach, tj. w aleksandrowskim – na terenie uzdrowiska Ciechocinek (63,3% wszystkich łóżek w województwie), w inowrocławskim – na terenie uzdrowiska Inowrocław (25,4%) i we włocławskim – na terenie uzdrowiska Wieniec Zdrój (11,3% łóżek). Pod względem liczby łóżek uzdrowisko Ciechocinek uplasowało się w analizowanym roku na 2. miejscu wśród wszystkich uzdrowisk w kraju (za uzdrowiskiem Kołobrzeg w woj. zachodniopomorskim).

Dane statystyczne wskazują na rosnące zainteresowanie leczeniem uzdrowiskowym w województwie kujawsko-pomorskim. Liczba pacjentów i kuracjuszy przebywających w ciągu 2018 r. na tego typu leczeniu w trybie stacjonarnym to 148,5 tys. osób (19,5% wszystkich w kraju), tj. o 2,4% więcej niż rok wcześniej i o 24,9% więcej niż w 2012 r. Z leczenia uzdrowiskowego w 2018 r. skorzystało 1,5 tys. cudzoziemców.

¹⁴ W kraju działają także: Krajowe i Regionalne Ośrodki Psychiatrii Sądowej, Ośrodki rehabilitacyjne dla uzależnionych od substancji psychoaktywnych, Ośrodki MONAR oraz Zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze typu psychiatrycznego.

W ofercie szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych znajduje się szereg zabiegów leczniczych. W 2018 r. w ramach opieki stacjonarnej dla pacjentów i kuracjuszy wykonano 6,4 mln takich zabiegów (20,1% wszystkich w kraju), tj. o 3,9% więcej niż w roku poprzednim i o 13,2% więcej niż w 2012 r. Spośród nich największy udział stanowiły zabiegi przyrodolecznicze (28,3%). Licznie wykonywano też kinezyterapię (18,2%), elektrolecznictwo (11,6%), czy masaże (10,8%). Ofertę uzupełniały: światłolecznictwo, wodolecznictwo, krioterapia i innego rodzaju zabiegi. Warto dodać, że nie są to wszystkie zabiegi, jakich udzielono pacjentom i kuracjom przebywającym na leczeniu w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych, gdyż niejednokrotnie korzystają oni z zabiegów wykonywanych w sąsiadujących placówkach, tj. przychodniach uzdrowiskowych, zakładach przyrodoleczniczych lub sanatoriach.

Poza szpitalami i sanatoriami uzdrowiskowymi, stacjonarną opiekę zdrowotną w zakresie lecznictwa uzdrowiskowego realizowano także w działającym w województwie stacjonarnym **zakładzie rehabilitacji leczniczej**. W końcu 2018 r. dysponował on 250 łózkami (7,4% wszystkich w kraju), tj. tyle samo przed rokiem i o 25,0% więcej niż w 2012 r. Z leczenia w tym zakładzie skorzystało 2,8 tys. osób.

Ratownictwo medyczne

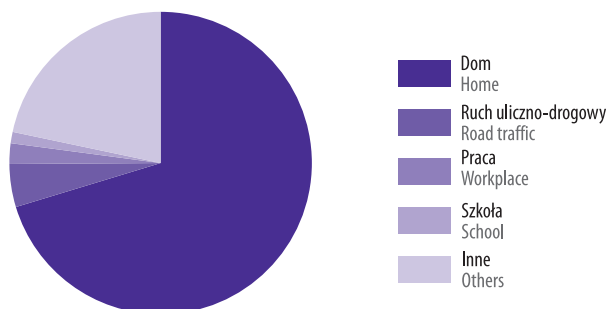
W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim zespoły ratownictwa medycznego zrealizowały 186,5 tys. wyjazdów na miejsce zdarzenia (5,9% wszystkich w kraju), tj. o 1,3% więcej niż rok wcześniej i o 9,7% więcej niż w 2010 r. Najczęściej pomocy udzielano w domu pacjenta (70,3% zrealizowanych wyjazdów).

W ciągu omawianego roku w województwie ze świadczeń zdrowotnych skorzystało 187,5 tys. osób (5,9% wszystkich w kraju), tj. o 1,1% więcej niż w roku poprzednim i o 8,7% więcej niż w 2010 r. Ponad połowa z nich (51,8%) udzielona została mężczyznom. Z pomocy medycznej korzystały m.in. dzieci i młodzież do 18. roku życia (6,3% wszystkich świadczeń) oraz osoby w wieku 65 lat i więcej (45,2% udzielonych świadczeń).

Kadra medyczna w zespołach ratownictwa medycznego w końcu 2018 r. liczyła 1052 osoby (5,1% wszystkich w kraju), tj. o 0,8% mniej niż rok wcześniej, ale o 5,6% więcej niż w 2010 r. Dla ponad 70% pracujących było to główne miejsce pracy. Wśród pracowników zespołów ratownictwa medycznego niezmiennie w analizowanych latach najczęściej było ratowników medycznych. W 2018 r. stanowili oni 84,3% personelu medycznego, tj. o 4,0 p. proc. więcej niż w roku poprzednim i o 27,3 p. proc. więcej niż w 2010 r. Skład zespołów uzupełniały pielęgniarki systemu (7,7% pracujących w zespołach), lekarze systemu (6,9%) oraz pozostali pracownicy (1,1%).

Wykres 37. Wyjazdy jednostek systemu ratownictwa medycznego na miejsce zdarzenia w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.

Chart 37. Calls of emergency medical system units to the occurrence places in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

Szpitalne oddziały ratunkowe zapewniają świadczenia zdrowotne w trybie ambulatoryjnym (niezakończonym hospitalizacją), jak również w formie leczenia jednego dnia (z zamiarem zakończenia udzielania świadczeń w okresie nieprzekraczającym 24 godzin) oraz leczenia stacjonarnego (powyżej 24 godzin). Najczęściej świadczeń zdrowotnych udziela się w trybie ambulatoryjnym.

W 2018 r. w izbach przyjęć lub szpitalnych oddziałach ratunkowych (SOR) w województwie kujawsko-pomorskim doraźnej pomocy medycznej w trybie ambulatoryjnym udzielono 310,6 tys. osób (6,7% wszystkim w kraju), tj. o 7,0% mniej niż rok wcześniej i o 11,2% mniej niż w 2010 r. Liczba leczonych w trybie jednego dnia w szpitalnych oddziałach ratunkowych wyniosła 47,7 tys. osób (3,7% w kraju), tj. o 2,9% mniej niż w roku poprzednim, ale o 110,3% więcej niż w 2010 r. Natomiast w trybie stacjonarnym pomoc uzyskało 1,0 tys. osób (1,5% w kraju), tj. o 51,1% więcej niż w 2017 r. i o 93,5% więcej niż w 2010 r.

W 2018 r. pacjenci leczeni ambulatoryjnie najczęściej korzystali ze świadczeń w zakresie poradni chirurgii urazowo-ortopedycznej (23,1% leczonych). Licznie udzielano też pomocy z zakresu poradni chirurgii (14,4% leczonych) oraz poradni chorób wewnętrznych (13,5% leczonych).

Ze wszystkich osób w 2018 r., którym udzielona została ambulatoryjna pomoc medyczna w izbach przyjęć lub SOR, kobiety stanowiły 48,4% leczonych. Wśród przyjętych pacjentów udział dzieci i młodzież w wieku do 18. roku życia to 20,1%, a osób w wieku 65 lat i więcej – 24,3%.

Wydatki na ochronę zdrowia

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim łączne wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego w dziale Ochrona zdrowia wyniosły 195,6 mln zł (5,1% wszystkich wydatków w tym dziale w kraju). Zwiększyły się one w porównaniu z rokiem poprzednim (o 9,7%), ale były mniejsze w odniesieniu do 2010 r. (o 19,6%). Warto zaznaczyć, że w latach 2010-2018, rokiem, w którym samorzady dokonały najwyższych wydatków na ochronę zdrowia był rok 2015. Było to o 34,4% więcej niż w 2018 r.

Wydatki na ochronę zdrowia w 2018 r. stanowiły 1,5% ogólnej kwoty wydatków samorządów (tyle samo w kraju), tj. tyle samo ile w roku poprzednim, ale o 1,2 p. proc. mniej niż w 2010 r.

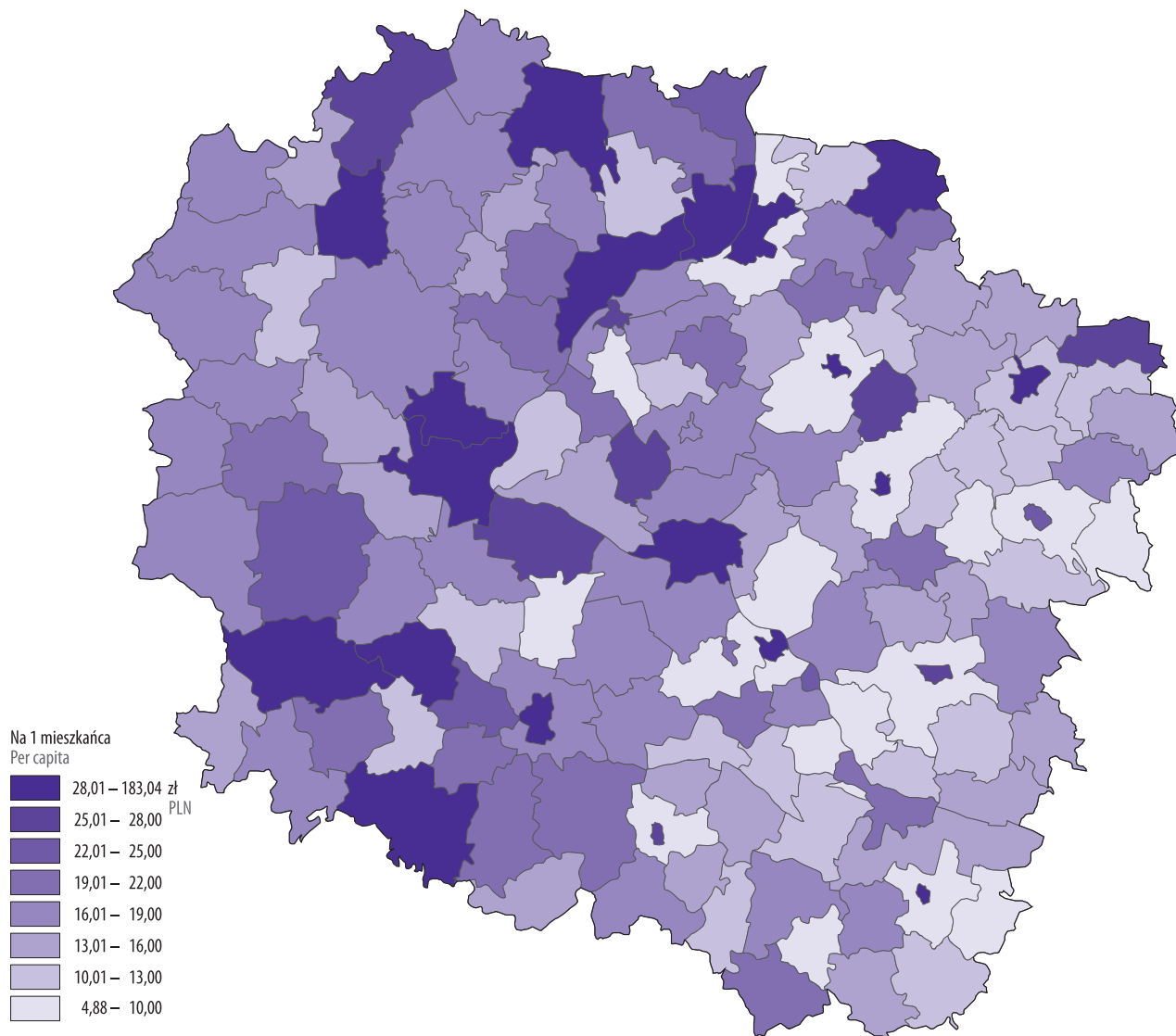
Na kwotę zagregowanych wydatków zdrowotnych w 2018 r. w największym stopniu złożyły się łączne wydatki gmin i miast na prawach powiatu (z udziałem 43,9%), przy czym większość (65,2%) przypadła na miasta na prawach powiatu. Udział wydatków budżetu powiatowego wyniósł 28,8%, a województwa 27,3%. W skali roku najbardziej wzrosły wydatki województwa (o 21,4%), natomiast w porównaniu z 2010 r. gmin (o 41,4%).

Samorzady łącznie przeznaczyły w 2018 r. na ochronę zdrowia średnio 94,05 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca w województwie (o 5,94 zł na 1 mieszkańca mniej niż średnio w kraju), tj. o 8,45 zł na 1 mieszkańca więcej niż w roku poprzednim, ale o 21,88 zł na 1 mieszkańca mniej niż w 2010 r. Względem wydatków z 2015 r. kwota była niższa średnio o 31,88 zł na 1 mieszkańca.

Biorąc pod uwagę łącznie budżety gmin i miast na prawach powiatu, przeciętnie ich na ochronę zdrowia w 2018 r. wydano 41,27 zł na 1 mieszkańca, przy czym miasta na prawach powiatu przeznaczyły większe kwoty (średnio 73,61 zł na 1 mieszkańca). Spośród 144 gmin w województwie, w ośmiu na ochronę zdrowia przeznaczono kwotę większą niż średnio w województwie. Najwięcej na wspomniany cel przeznaczono w gminie wiejskiej Dragacz (183,04 zł na 1 mieszkańca). Z budżetów powiatów przeznaczono 27,13 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca, natomiast z budżetu województwa 25,65 zł na 1 mieszkańca.

Mapa 31. Wydatki gmin i miast na prawach powiatu w dziale „Ochrona zdrowia” w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.

Map 31. Expenditures of gminas and cities with powiat status in division “Health care” in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

a Opracowano na podstawie sprawozdawczości budżetowej Ministerstwa Finansów.
a Compiled on the basis of the budgetary reporting by the Ministry of Finance.

Kultura Culture

Sieć instytucji kultury kieruje różnorodną ofertę do mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. W latach 2010–2018 najliczniej reprezentowaną grupą placówek były biblioteki publiczne. W 2018 r. aktywnie skorzystało z ich zasobów 244,7 tys. zarejestrowanych czytelników. Liczną grupę podmiotów prowadzących wielokierunkową działalność w obszarze kultury stanowią też centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice. Większość tych placówek w 2018 r. (65,7%) funkcjonowała na terenach wiejskich. Ofertę kulturalną kierują do mieszkańców także m.in. muzea wraz z oddziałami, kina stałe, galerie i salony sztuki oraz teatry i instytucje muzyczne, z których połowa zlokalizowana była w 2018 r. w obu miastach wojewódzkich, tj. w Bydgoszczy i w Toruniu.

W latach 2010–2018 odnotowano wzrost wydatków samorządowych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w województwie.

Upowszechnianie kultury jest podstawowym zadaniem **instytucji kultury**. W tym obszarze mieszkańcy mają możliwość korzystania ze zróżnicowanej oferty funkcjonujących w województwie kujawsko-pomorskim m.in. teatrów i instytucji muzycznych, ale też bibliotek, muzeów, kin, galerii sztuki, centrów kultury, domów i ośrodków kultury, klubów, świetlic.

Spośród wymienionych instytucji kultury, do najliczniejszej grupy placówek w województwie kujawsko-pomorskim należą **biblioteki publiczne**. Jednak ich liczba w ostatnich latach maleje. W końcu grudnia 2018 r. łącznie z punktami bibliotecznymi działalność prowadziło 517 bibliotek publicznych i ich filii (5,7% wszystkich w kraju), tj. o 3,5% mniej niż w roku poprzednim i o 11,6% mniej niż w 2010 r. Ponad połowa z nich (54,9%) prowadziła działalność na terenach wiejskich. W obu miastach wojewódzkich funkcjonowało łącznie 71 tego rodzaju placówek.

W 2018 r. aktywnie korzystało z zasobów bibliotek publicznych 244,7 tys. zarejestrowanych czytelników (4,1% wszystkich w Polsce), tj. o 3,2% mniej niż w roku poprzednim i o 19,4% mniej niż w 2010 r. Podobnie jak w porównywanych latach, najliczniejszą grupą wypożyczających w 2018 r. były osoby w wieku 25–44 lata (24,6%, tj. o 2,3 p. proc. więcej niż w 2010 r.).

W ostatnich latach maleje liczba osób przypadająca na 1 placówkę biblioteczną. W 2018 r. było to średnio 4019 osób na 1 placówkę biblioteczną (w kraju 4264 osoby), tj. o 3,4% więcej niż w roku poprzednim i o 12,0% więcej niż w 2010 r.

**Tablica 26. Instytucje kultury
Stan w dniu 31 grudnia**

Table 26. Culture institutions
As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Biblioteki publiczne i punkty biblioteczne Public libraries and library service points	585	547	536	517
Centra, domy i ośrodki kultury Centre of culture and cultural centres establishments	115 ^a	124	125	126
Kluby i świetlice Clubs and community centres	90 ^a	97	103	84
Ludność na 1 placówkę biblioteczną Population per 1 library establishment	3588	3814	3886	4019

a Dla instytucji kultury dane dotyczą 2011 r.

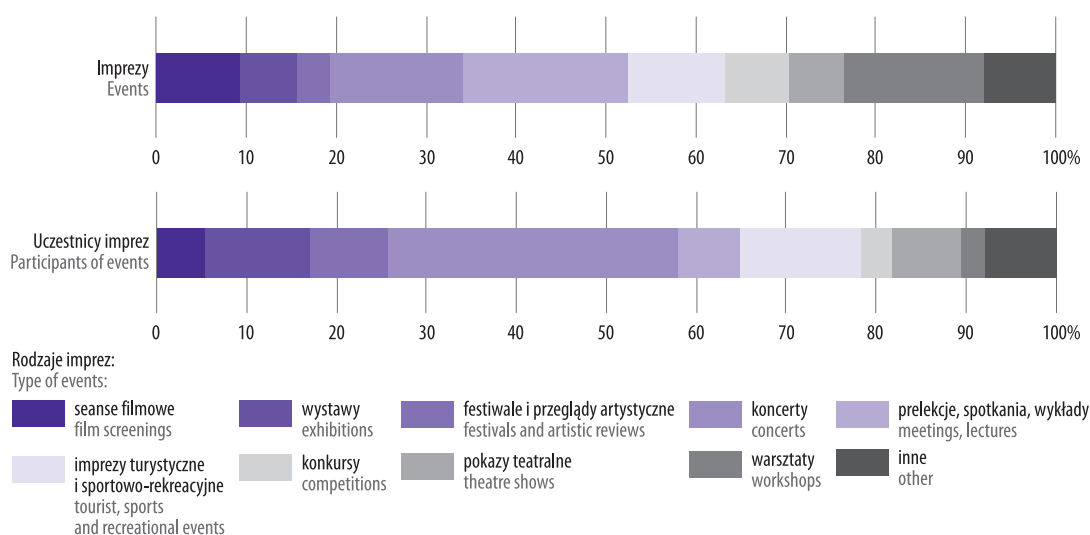
a For cultural institution data concern 2011.

Wskaźnik wypożyczenia księgozbioru w 2018 r. w województwie wyniósł 19,0 woluminów na 1 czytelnika (w kraju 17,1 woluminów na 1 czytelnika). Na 1 bibliotekę publiczną przypadało średnio 604 czytelników. W miastach było to 1135 czytelników na 1 bibliotekę publiczną, tj. niemal 4-krotnie więcej niż na terenach wiejskich.

Kolejną, liczną grupą podmiotów prowadzących wielokierunkową działalność w obszarze kultury w województwie są centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice. Sieć tych instytucji w końcu 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim liczyła 210 placówek (5,0% wszystkich w kraju), tj. o 7,9% mniej niż w roku poprzednim i o 2,4% więcej niż w 2011 r. Większość z nich prowadziła działalność na terenach wiejskich (65,7%). Wynika to głównie z charakteru realizowanych zadań polegających m.in. na inicjowaniu, pobudzaniu i wspieraniu aktywności kulturalnej grup społecznych i środowisk lokalnych.

Wykres 38. Struktura imprez oraz uczestników imprez organizowanych przez placówki kultury w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r.

Chart 38. Structure of events and participants of events organized by culture institutions in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

W 2018 r. centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice zorganizowały 11,5 tys. imprez (4,7% wszystkich w kraju), tj. o 4,2% więcej niż w roku poprzednim i o 32,1% więcej niż w 2011 r. Najwięcej odbyło się prelekcji, spotkań i wykładów (2,1 tys.).

W imprezach tych uczestniczyło w omawianym roku 739 osób przeliczeniu na 1000 mieszkańców (w kraju 1028 osób na 1000 mieszkańców), tj. więcej zarówno w odniesieniu do roku poprzedniego (o 13 osób na 1000 mieszkańców), jak i w porównaniu z 2011 r. (o 96 na 1000 mieszkańców). Z szerokiej gamy propozycji, największą popularnością wśród uczestników cieszyły się koncerty (32,1% wszystkich uczestników tego rodzaju imprez w województwie).

Oprócz wymienionych wyżej instytucji, ofertę kulturalną w 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim kierowało do mieszkańców także m.in. 39 muzeów (łącznie z oddziałami), 18 kin stałych, 16 galerii i salonów sztuki oraz 9 teatrów i instytucji muzycznych. Połowa z tych instytucji kultury zlokalizowana była w obu miastach wojewódzkich, tj. w Bydgoszczy i w Toruniu.

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim łączne **wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego w dziale „Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego”** wyniosły 501,0 mln zł (5,4% wszystkich wydatków w tym dziale w kraju). Było to najwięcej od 2010 r. W porównaniu z rokiem poprzednim wydatki zwiększyły się o 31,6%, a w odniesieniu do 2010 r. wzrosły o 44,1%.

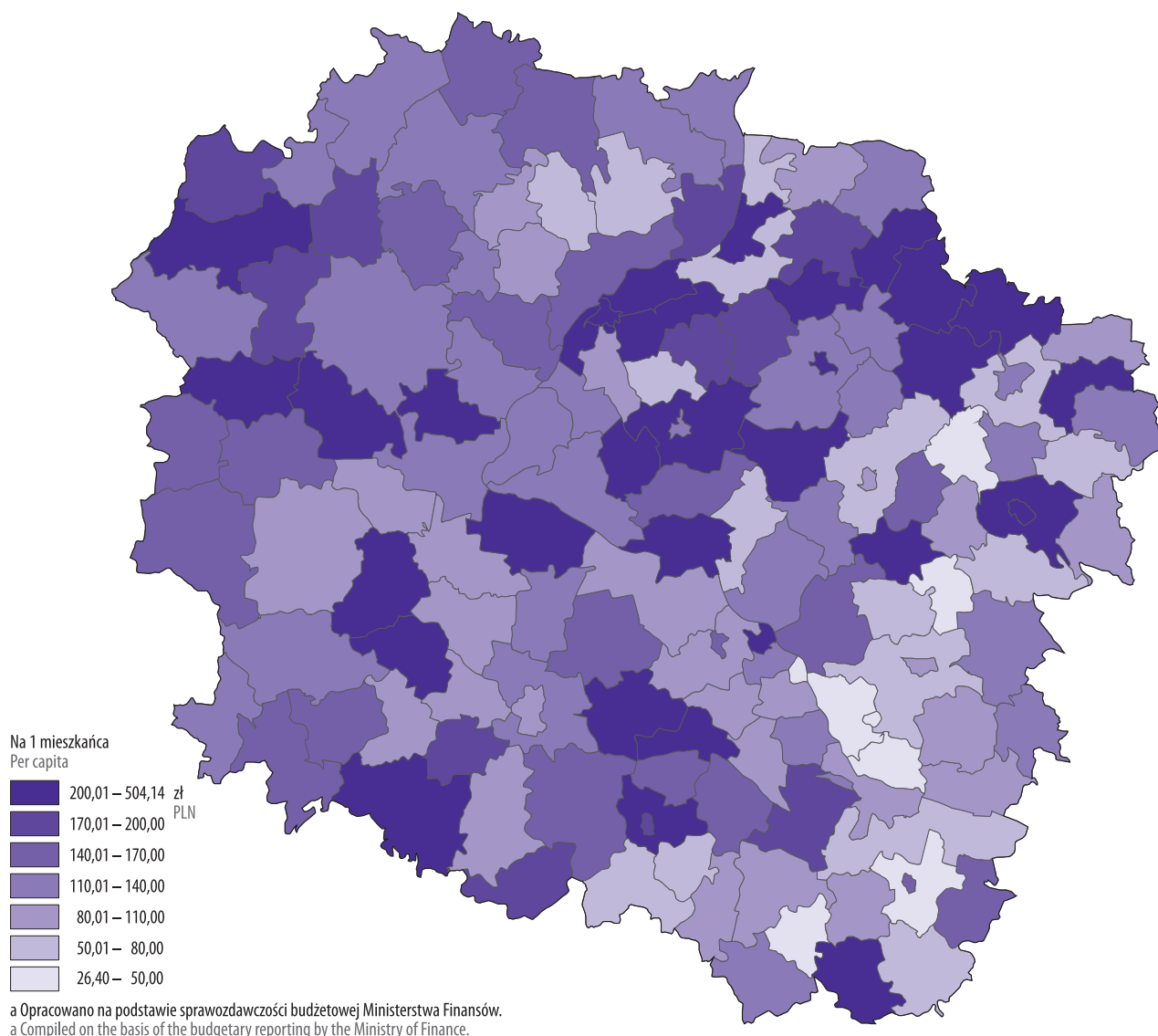
Wydatki na kulturę w 2018 r. stanowiły 3,7% ogólnej kwoty wydatków samorządów (w kraju 3,6%). Udział zwiększył się w porównaniu z rokiem poprzednim (o 0,5 p. proc), ale zmalał (0,1 p. proc.) w odniesieniu do 2010 r.

Na kwotę zagregowanych wydatków na kulturę w 2018 r. w największym stopniu (75,7%) złożyły się łączne wydatki gmin i miast na prawach powiatu. Udział wydatków budżetu województwa wyniósł 23,5%, a powiatowego 0,8%.

Samorzady łącznie przeznaczyły w 2018 r. na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego średnio 56,51 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa (o 14,45 zł na 1 mieszkańca więcej niż średnio w kraju), tj. o 6,79 zł na 1 mieszkańca więcej niż w roku poprzednim i o 15,63 zł na 1 mieszkańca więcej niż w 2010 r.

Mapa 32. Wydatki gmin i miast na prawach powiatu w dziale „Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego” w województwie kujawsko-pomorskim 2018 r.

Map 32. Expenditure of gminas and cities with powiat status in division “Culture and national heritage” in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018

W 2018 r. z budżetów gmin i miast na prawach powiatu województwa kujawsko-pomorskiego, przeciętnie na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wydawano 182,34 zł na 1 mieszkańca. Spośród 144 gmin i miast na prawach powiatu w województwie średnio największą kwotę na omawiane cele przeznaczono w gminie miejskiej Wąbrzeźno (504,14 zł na 1 mieszkańca). W 38 gminach i 2 miastach na prawach powiatu (w Grudziądzu i w Toruniu) przeznaczono kwotę większą niż średnio w województwie.

Bezpieczeństwo publiczne¹⁵

Public safety

W 2019 r. zarówno w porównaniu z rokiem poprzednim, jak i 2014 r. zaobserwowano poprawę bezpieczeństwa publicznego w województwie kujawsko-pomorskim. Świadczy o tym spadek liczby przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych względem obu porównywanych lat. W większości przestępstwa te miały charakter kryminalny.

W latach 2014–2019 największą wykrywalność sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję odnotowano w 2018 r. Wartość wskaźnika wykrywalności w 2019 r. (74,1%) była mniej korzystna niż rok wcześniej, ale wyraźnie poprawiła się w porównaniu z 2014 r.

Poprawiło się też bezpieczeństwo na drogach w województwie. W 2019 r. miało miejsce 45 wypadków drogowych w przeliczeniu na 100 tys. ludności. Było to o 2 wypadki na 100 tys. ludności mniej niż w roku poprzednim i o 5 wypadków na 100 tys. ludności mniej niż w 2014 r.

Liczba **przestępstw stwierdzonych** przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wyniosła 38,3 tys. (4,8% wszystkich w kraju). Było to mniej zarówno niż w 2018 r. (o 12,2%), jak i w 2014 r. (o 9,0%). Przeciętnie dziennie w województwie w 2019 r. Policja stwierdzała 105 takich przestępstw. Było to o 14 mniej niż rok wcześniej i o 10 mniej niż w 2014 r.

Oslabienie rozmiaru zjawiska przestępczości w województwie potwierdza także odniesienie liczby przestępstw stwierdzonych do liczby mieszkańców. W 2019 r. w Kujawsko-Pomorskim stwierdzono 18 **przestępstw w przeliczeniu na 1000 ludności** (w kraju 21 przestępstw na 1000 ludności). Było to o 3 przestępstwa na 1000 ludności mniej niż w 2018 r. i o 2 przestępstwa mniej niż w 2014 r. Spośród powiatów i miast na prawach powiatu, najwyższa wartość omawianego wskaźnika w 2019 r. wystąpiła we Włocławku (26 przestępstw na 1000 ludności). Niewiele niższy poziom przestępczości miał miejsce w obu miastach wojewódzkich, tj. w Bydgoszczy i w Toruniu, gdzie odnotowano po 25 przestępstw na 1000 ludności. Najmniej przestępstw stwierdzono w powiecie grudziądzkim (9 przestępstw na 1000 ludności).

Przestępstwo stwierdzone jest zdarzeniem, co do którego w zakończonym postępowaniu przygotowawczym potwierdzono, że jest przestępstwem. Zgodnie z Kodeksem Karnym – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., tekst jednolity DZ.U. z 2020 r., poz. 30.) jest to zbrodnia lub występki ścigany z oskarżenia publicznego lub prywatnego, a zgodnie z Kodeksem Karnym Skarbowym jest to przestępstwo skarbowe.

W latach 2014–2019 najczęstszym rodzajem przestępstw stwierdzanych przez Policję w Kujawsko-Pomorskim były te o **charakterze kryminalnym**. W 2019 r. było ich 24,3 tys., tj. 63,4% wszystkich w województwie. W porównaniu z rokiem poprzednim ich liczba zwiększyła się o 1,5%, ale w odniesieniu do 2014 r. było ich mniej o 15,4%.

¹⁵ Dane Komendy Głównej Policji. Przestępstwa stwierdzone nie obejmują czynów karalnych popełnionych przez nieletnich. Ich stwierdzenie dokonywane jest w postępowaniu sądowym po uprzednim przekazaniu akt przez Policję.

Drugim rodzajem przestępstw pod względem częstości występowania w analizowanych latach były te **o charakterze gospodarczym**. W 2019 r. stwierdzono ich 8,3 tys. (21,6% wszystkich w województwie). Było to o 42,6% mniej niż w 2018 r., ale o 18,2% więcej niż w 2014 r.

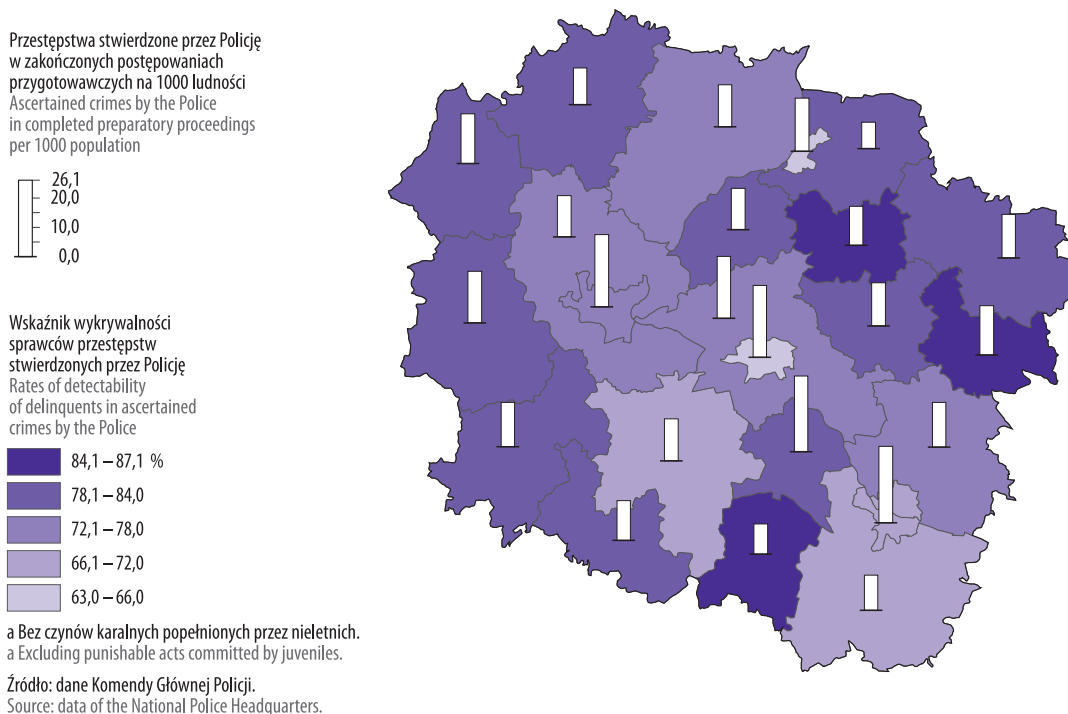
W latach 2014–2019 najmniej stwierdzano **przestępstw drogowych**. W 2019 r. odnotowano ich 3,8 tys., co stanowiło 10,1% wszystkich w województwie. Było to o 13,0% więcej niż w roku poprzednim, ale o 14,9% mniej niż w 2014 r.

W omawianych latach najczęściej stwierdzanymi były przestępstwa **przeciwko mieniu**. W 2019 r. z ogólnej liczby Policja stwierdziła ich niemal połowę, bo 48,1% w województwie (18,4 tys.). Ich liczba zwiększyła się w porównaniu z rokiem poprzednim (o 9,7%), ale w odniesieniu do 2014 r. odnotowano wyraźny spadek (o 20,5%). Do tego rodzaju przestępstw zaliczano m. in. oszustwa, kradzieże rzeczy, w tym samochodów, rozboje, czy też kradzieże z włamaniem.

W 2019 r. **wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw** w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł 74,1% (w kraju 73,1%). Jego wartość poprawiła się w porównaniu z notowaną w 2014 r. (o 6,3 p. proc), ale pogorszyła się (o 4,4 p. proc) w porównaniu z 2018 r., w którym była najwyższa od 2014 r. Najwyższy wskaźnik wykrywalności wystąpił w odniesieniu do przestępstw drogowych (98,9%). Wykrywalność przestępstw gospodarczych wyniosła 77,7%. W przypadku najliczniej stwierdzanych przez Policję przestępstw kryminalnych omawiany wskaźnik wyniósł 67,2%.

Mapa 33. Zagrożenie przestępczością^a w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r.

Map 33. Crime risk^a in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019

Pośród 19 powiatów i 4 miast na prawach powiatu w województwie najwyższą wartość wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw w 2019 r. odnotowano w powiecie radziejowskim (87,1%). W 16 powiatach oraz 1 mieście na prawach powiatu (w Bydgoszczy) wartość tego wskaźnika była wyższa niż średnia notowana w województwie. Najniższą wykrywalność notowano w Toruniu (63,0%).

Tablica 27. Wypadki drogowe oraz ich skutki

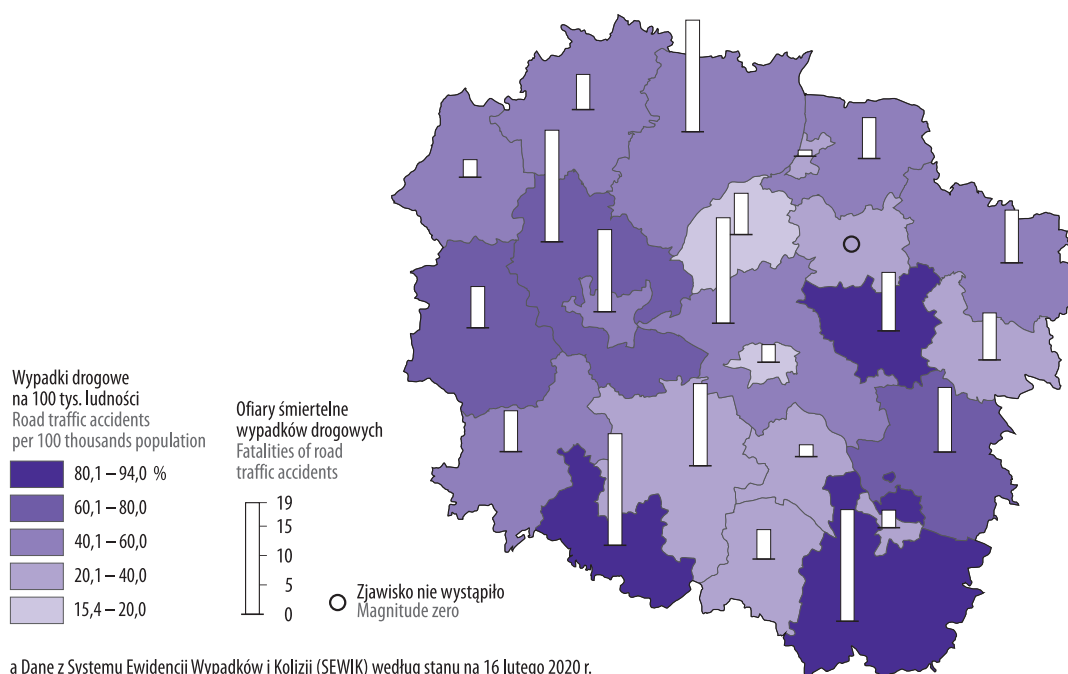
Table 27. Road accidents and their results

Wyszczególnienie ^a Specification ^a	2010	2015	2018	2019
Wypadki Accidents	1490	1008	970	940
Ofiary śmiertelne Fatalities	228	153	171	211
Ranni Injured	1799	1135	1031	974

^a Dane pochodzą z Systemu Ewidencji Wypadków i Kolizji (SEWiK) i dotyczą stanu na 16 lutego 2020 r.
^a Data from Accident and Collision Register System as of 16th February 2020.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim doszło do 940 **wypadków drogowych** (3,1% wszystkich w kraju), tj. o 3,1% mniej niż w roku poprzednim i o 10,0% mniej niż w 2014 r. W omawianym roku dziennie średnia liczba wypadków w województwie nie przekraczała 3. Ofiarami tych wypadków było 1185 osób, tj. mniej zarówno w porównaniu z rokiem poprzednim (o 1,4%), jak i w odniesieniu do 2014 r. (o 8,2%). Ze wszystkich ofiar w 2019 r. 211 (7,3% wszystkich w kraju) to **ofiary śmiertelne**. Było to najwięcej w latach 2014–2019.

Pośród powiatów i miast na prawach powiatu w województwie najwięcej ofiar śmiertelnych w 2019 r. odnotowano w wypadkach drogowych, do których doszło w powiatach: bydgoskim, mogileńskim, świeckim i włocławskim (po 19 ofiar w każdym z powiatów). Jedynie w wypadkach drogowych w powiecie wąbrzeskim nie odnotowano ofiar śmiertelnych.

Mapa 34. Bezpieczeństwo na drogach^a w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r.Map 34. Road safety^a in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019

^a Dane z Systemu Ewidencji Wypadków i Kolizji (SEWiK) według stanu na 16 lutego 2020 r.
^a Data from Accident and Collision Register System as of 16th February 2020.

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.
 Source: data of the National Police Headquarters.

Skalę bezpieczeństwa na drogach w przekroju terytorialnym obrazuje **liczba wypadków drogowych przypadająca na 100 tys. ludności**. W 2019 r. w województwie miało miejsce 45 wypadków drogowych w przeliczeniu na 100 tys. ludności (o 34 wypadki na 100 tys. ludności mniej niż w kraju). Było to o 2 wypadki na 100 tys. ludności mniej niż w roku poprzednim i o 5 wypadków na 100 tys. ludności mniej niż w 2014 r.

W omawianym roku spośród powiatów i miast na prawach powiatu najwięcej wypadków drogowych wydarzyło się w powiecie mogileńskim (94 wypadki na 100 tys. ludności). Najmniej wypadków odnotowano w powiecie chełmińskim (15 wypadków na 100 tys. ludności). Zróżnicowane wartości analizowanego wskaźnika wystąpiły w obu miastach wojewódzkich. W Bydgoszczy miało miejsce 46 wypadków drogowych na 100 tys. ludności, podczas gdy w Toruniu zaledwie 18 wypadków drogowych na 1000 tys. ludności.

Spółeczeństwo informacyjne

Information society

W 2019 r. w województwie odsetki zarówno gospodarstw domowych posiadających komputery i dostęp do Internetu, jak i osób korzystających z komputera i Internetu (również regularnie) były wyższe niż w 2018 r.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim przynajmniej jeden komputer w domu posiadało 83,9% gospodarstw domowych z co najmniej jedną osobą w wieku 16–74 lata. Wskaźnik ten z roku na rok systematycznie wzrasta, jednak w coraz wolniejszym tempie, tj. więcej o 1,7 p. proc. niż w 2018 r. i o 17,7 p. proc. niż w 2015 r.

W Polsce dynamika wzrostu tego wskaźnika jest jeszcze wolniejsza: w 2019 r. wskaźnik ten wyniósł 83,1%, więcej: o 0,4 p. proc. niż w 2018 r. i o 5,2 p. proc. niż w 2015 r.

Korzystający z komputera stanowili 83,4% członków gospodarstw domowych, tj. więcej: o 2,2 p. proc. niż w 2018 r. i o 18,0 p. proc. niż w 2015 r.; a osoby regularnie korzystające z komputera (czyli co najmniej raz w tygodniu na przestrzeni ostatnich 3 miesięcy) – 75,7% członków gospodarstw domowych (więcej o 6,4 p. proc. niż w 2018 r. i o 19,8 p. proc. niż w 2015 r.).

Dostęp do Internetu w domu w 2019 r. posiadało 87,3% (85,7% w 2018 r., 66,0% w 2015 r. i 58,6% w 2010 r.) gospodarstw domowych. Wskaźnik ten w Polsce w 2019 r. i w 2018 r. był niższy od notowanego w województwie kujawsko-pomorskim odpowiednio o 0,6 p. proc. i 1,5 p. proc.; natomiast w 2015 r. był większy o 9,8 p. proc.

W 2019 r. 84,2% (81,5% w 2018 r. i 63,9% w 2015 r.) osób w gospodarstwach domowych korzystało z Internetu. Regularnie (czyli co najmniej raz w tygodniu w ciągu ostatnich 3 miesięcy) – czyniło to 79,3% (74,7% w 2018 r. i 55,9% w 2015 r.) członków gospodarstw domowych.

Odsetek osób w wieku 16-74 lata korzystających z Internetu w kontaktach prywatnych z administracją publiczną (w celach prywatnych w ciągu ostatnich 12 miesięcy od badania) stale wzrasta. W 2015 r. wyniósł 17,8%, w 2018 r. 32,5%, a w 2019 r. 39,6%. W Polsce występował podobny trend. Ponadto, w każdym rozpatrywanym roku wskaźnik ten był wyższy od notowanego. w województwie.

Aktywność społeczna

Social activity

W województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010-2019 zwiększała się liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON. Wskaźnik zaufania do ludzi w 2018 r. wyniósł nieco ponad 79%.

Według stanu na 31 grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim było 7,1 tys. fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON (4,8% wszystkich w kraju), tj. o 4,5% więcej niż w roku poprzednim i o 37,1% więcej niż w 2010 r. Większość tych organizacji (64,3%) funkcjonowała w miastach. Przy czym 33,9% działała w obu miastach wojewódzkich tj. w Bydgoszczy i w Toruniu.

Średnio w województwie przypadały 34 fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. ludności. Spośród powiatów i miast na prawach powiatu najwięcej organizacji działało w Toruniu (57 fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. ludności).

Według danych na koniec 2016 r. w województwie kujawsko-pomorskim wszystkie fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne zrzeszały 0,3 mln członków (3,3% wszystkich w kraju), tj. o 0,2 mln osób mniej niż w 2010 r. Spośród wszystkich członków 97,6% z nich to osoby fizyczne.

Wskaźnik zaufania do ludzi (obliczany na podstawie Badania spójności społecznej) to odsetek osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że zdecydowanie mają zaufanie lub raczej mają zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc.

Zaufanie jest często stosowaną miarą kapitału społecznego, a za jeden z podstawowych wskaźników w tym zakresie można uznać wskaźnik zaufania do ludzi ogólnie rzecz biorąc, nazywany także wskaźnikiem ogólnego zaufania. W pierwszej połowie 2018 r. takie ogólne zaufanie do ludzi miało 79,2% mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w wieku co najmniej 16 lat (w kraju było to 79,4%). Poziom zaufania ogólnego zależy zarówno od poziomu zaufania do różnych grup ludności, jak również od poziomu zaufania do różnego typu instytucji. Poziom zaufania do sąsiadów w pierwszej połowie 2018 r. wyniósł 70,0%, do nieznanym – 35,2%, do władz lokalnych miasta/gminy – 52,5%, natomiast do Policji 75,7%.

Tablica 28. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne wpisane do rejestru REGON Stan w dniu 31 grudnia

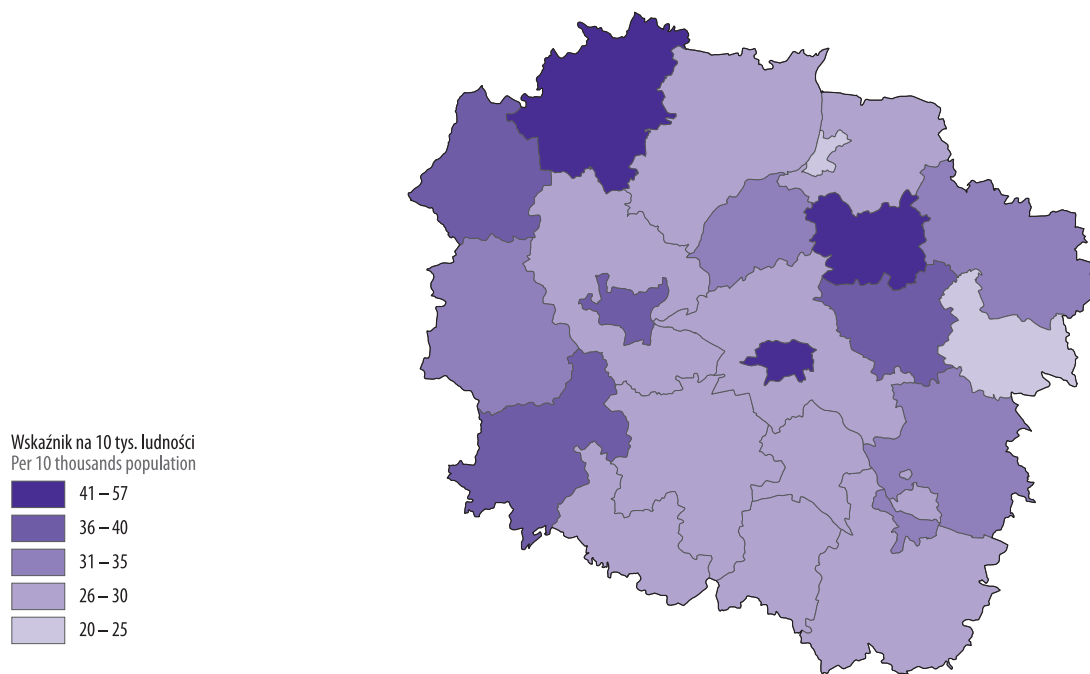
Table 28. Foundations, associations and social organizations entered in the REGON register As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019
Ogółem Total	5187	6448	6809	7113
na 10 tysięcy ludności per 10 thousand population	25	31	33	34

Spośród powiatów i miast na prawach powiatów najwięcej fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. ludności działało w Toruniu (57 organizacji na 10 tys. ludności), w powiecie tucholskim i wąbrzeskim (w każdym z powiatów po 41 fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych). Najmniejsze wartości wskaźnik osiągnął w Grudziądzu (21 organizacji na 10 tys. ludności) oraz w powiatach rypińskim i świeckim (odpowiednio 24 i 26 fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych).

**Mapa 35. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne wpisane do rejestru REGON w 2019 r.
Stan w dniu 31 grudnia**

Map 35. Foundations, associations and social organizations entered in the REGON register in 2019
As of 31st December

Rozdział 6

Chapter 6

Gospodarka

Economy

Tematyka niniejszego rozdziału obejmuje szeroki zakres zagadnień charakteryzujących gospodarkę województwa kujawsko-pomorskiego.

Zachodzące procesy w gospodarce narodowej na terenie województwa opisano za pomocą powszechnie stosowanych wskaźników makroekonomicznych.

W rozdziale scharakteryzowano aspekty życia gospodarczego w zakresie: produktu krajowego brutto i koniunktury gospodarczej, przedsiębiorczości (w tym demografii przedsiębiorstw, działalności badawczej i rozwojowej oraz innowacji, nakładów inwestycyjnych oraz sytuacji finansowej przedsiębiorstw niefinansowych), produkcji i usług (w tym rolnictwa, przemysłu, budownictwa, rynku wewnętrznego, transportu i zużycia energii w gospodarce).

Informacje dla województwa zestawiano z przeciętnymi wielkościami dla kraju.

Tam gdzie pozwalała na to dostępność danych, analiza objęła zjawiska gospodarcze zachodzące na niższych przekrojach terytorialnych, tj. na poziomie powiatów czy gmin województwa kujawsko-pomorskiego.

Analizie poddano na ogół dane dla lat 2010–2019, przy czym w tablicach w większości zestawiono dane dla lat 2010, 2015, 2018 i 2019, a na wykresach pełną retrospekcję lub wybrane lata.

6.1. Produkt krajowy brutto

6.1. Gross domestic product

Według wstępnych szacunków w województwie kujawsko-pomorskim produkt krajowy brutto w 2018 r. wzrósł w stosunku do 2017 r. w nieco większym stopniu niż w kraju. Wartość PKB przypadająca na 1 mieszkańca województwa stanowiła 81,2% PKB przypadającego średnio na mieszkańca Polski. W 2017 r. zróżnicowanie PKB na 1 mieszkańca pomiędzy podregionami zmniejszyło się w porównaniu z 2014 r. Największy wkład (47,1%) w tworzeniu PKB województwa miał podregion bydgosko-toruński. W podregionie tym odnotowano najwyższą wartość PKB na 1 mieszkańca (52917 zł).

W województwie kujawsko-pomorskim w 2017 r. największą część wartości dodanej brutto (28,6%) wygenerowały jednostki z sekcji Handel; naprawa pojazdów samochodowych^A; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia^A; informacja i komunikacja. Wydajność pracy wyniosła 106394 zł; było to mniej o 9,9% niż w kraju i więcej o 8,0% niż w 2014 r.

Produkt krajowy brutto (PKB) przedstawia końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej. Produkt krajowy brutto równa się sumie wartości dodanej brutto wytworzonej przez wszystkie krajowe jednostki instytucjonalne powiększonej o podatki od produktów i pomniejszonej o dotacje do produktów. Produkt krajowy brutto jest liczony w cenach rynkowych.

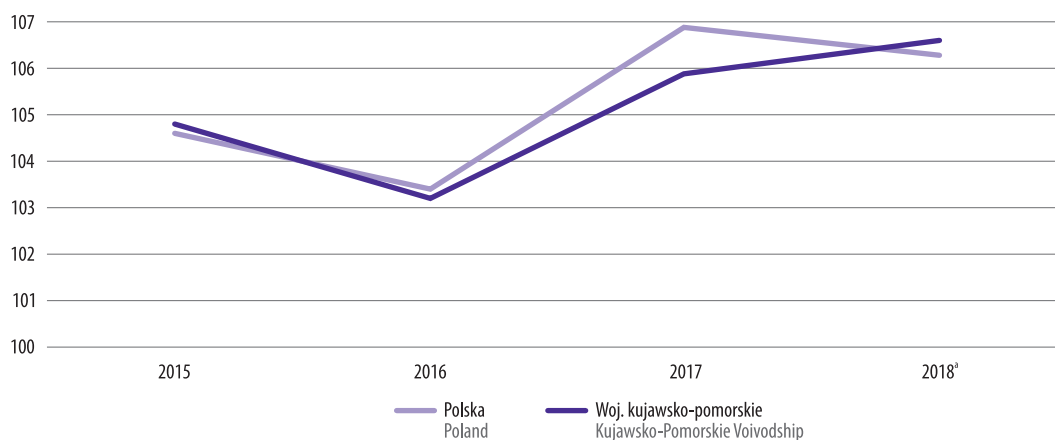
Na podstawie wstępnego szacunku w 2018 r. wartość produktu krajowego brutto (PKB) wyniosła w województwie kujawsko-pomorskim 92960 mln zł. Oznacza to w stosunku do 2017 r. wzrost w cenach bieżących o 6,6% a w stosunku do 2014 r. – wzrost o 22,2% (w Polsce wzrost odpowiednio o 6,3% i o 22,9%). Produkt krajowy brutto wytworzony w województwie kujawsko-pomorskim, podobnie jak w 2017 r. i w 2014 r., stanowił 4,4% wartości PKB wytworzonego w Polsce.

Jednym z podstawowych mierników wykorzystywanych do określania rozwoju społeczno-ekonomicznego danego obszaru jest PKB przeliczony na 1 mieszkańca. W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim PKB na 1 mieszkańca (44694 zł) według wstępnych szacunków wzrósł w cenach bieżących o 6,7% w stosunku do roku poprzedniego. Wartość PKB na 1 mieszkańca województwa stanowiła 81,2% PKB przypadającego na 1 mieszkańca Polski (w poprzednim roku było to 80,9%, a w 2014 r. 81,4%). W województwie kujawsko-pomorskim był niższy o 49,6% od wartości najwyższego PKB odnotowanego w województwie mazowieckim.

PKB według parytetu siły nabywczej na 1 mieszkańca w PPS – porównanie do średniej UE (UE28=100 30000 w 2017; 2014 15200 pps i 2018 16900(p) w 2017);

Wykres 39. Dynamika produktu krajowego brutto (ceny bieżące) rok poprzedni=100

Chart 39. Indices of gross domestic product (current prices) previous year=100

a Wstępny szacunek.
a Preliminary estimate.

W 2017 r. widoczne było zróżnicowanie w tworzeniu produktu krajowego wewnątrz województwa kujawsko-pomorskiego. Największy wkład (47,1%) w tworzeniu PKB województwa miał podregion bydgosko-toruński (w 2014 r. 47,2%). W 2017 r., podobnie jak w 2014 r., udział podregionu bydgosko-toruńskiego w tworzeniu krajowej wartości PKB wyniósł 2,1%.

W tworzeniu PKB województwa zwiększył się w porównaniu z 2014 r. udział podregionów świeckiego (w 2017 r. wzrost o 0,3 p. proc, tj. do 8,7%) i grudziądzkiego (wzrost o 0,2 p. proc., tj. do 15,6%). W analizowanym okresie odnotowano zaś spadek w podregionach włocławskim (spadek o 0,3 p. proc., tj. do 14,3%) i inowrocławskim (o 0,2 p. proc, tj. do 14,3%).

W 2017 r. najwyższą wartość PKB na 1 mieszkańca odnotowano w podregionie bydgosko-toruńskim (52917 zł). Produkt krajowy brutto wytworzony w tym podregionie był wyższy od wytworzonego w województwie o 26,4% (w 2014 r. o 27,3%). Poniżej średniej wartości PKB na 1 mieszkańca w województwie znalazły się podregiony:

- świecki, z wartością 39956 zł, tj. PKB niższy o 4,6% od średniej wartości w województwie (w 2014 r. niższy o 7,1%),
- grudziądzki, z wartością 34817 zł – niższy o 16,9% (w 2014 r. niższy o 18,3%),
- włocławski, z wartością 34633 zł – niższy o 17,3% (w 2014 r. niższy o 16,6%),
- inowrocławski, z wartością 34131 zł – niższy o 18,5% (w 2014 r. niższy o 17,7%).

Jedynym podregionem w województwie kujawsko-pomorskim, którego PKB na 1 mieszkańca w porównaniu do średniej krajowej był wyższy był podregion bydgosko-toruński (wyższy o 2,2%, w 2014 r. wyższy o 3,6%). Odchylenie od średniej krajowej w pozostałych podregionach wahało się od 34,1% poniżej średniej krajowej w podregionie inowrocławskim, do 22,8% w podregionie świeckim (w 2014 r. wahało się od 33,5 do 24,3% poniżej krajowego PKB).

W 2017 r. zróżnicowanie produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca województwa pomiędzy podregionami zmniejszyło się. Świadczy o tym wskaźnik dyspersji PKB na 1 mieszkańca na poziomie podregionów dla województwa kujawsko-pomorskiego, który zmniejszył się z 20,2% w 2014 r. do 19,6% w 2017 r.

Wykres 40. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca (ceny bieżące) odchylenia względne od przeciętnej wartości w kraju

Chart 40. Gross domestic product per capita (current prices) relative deviations from the national average value

Wskaźnik dyspersji (miara zróżnicowania) regionalnego PKB na 1 mieszkańca na poziomie podregionów (NUTS 3) został obliczony jako suma wartości bezwzględnych różnic między wartościami dla podregionów danego województwa a wartością PKB na 1 mieszkańca dla tego województwa, ważonych udziałem liczby ludności poszczególnych podregionów w województwie, wyrażona w procentach PKB na 1 mieszkańca dla danego województwa.

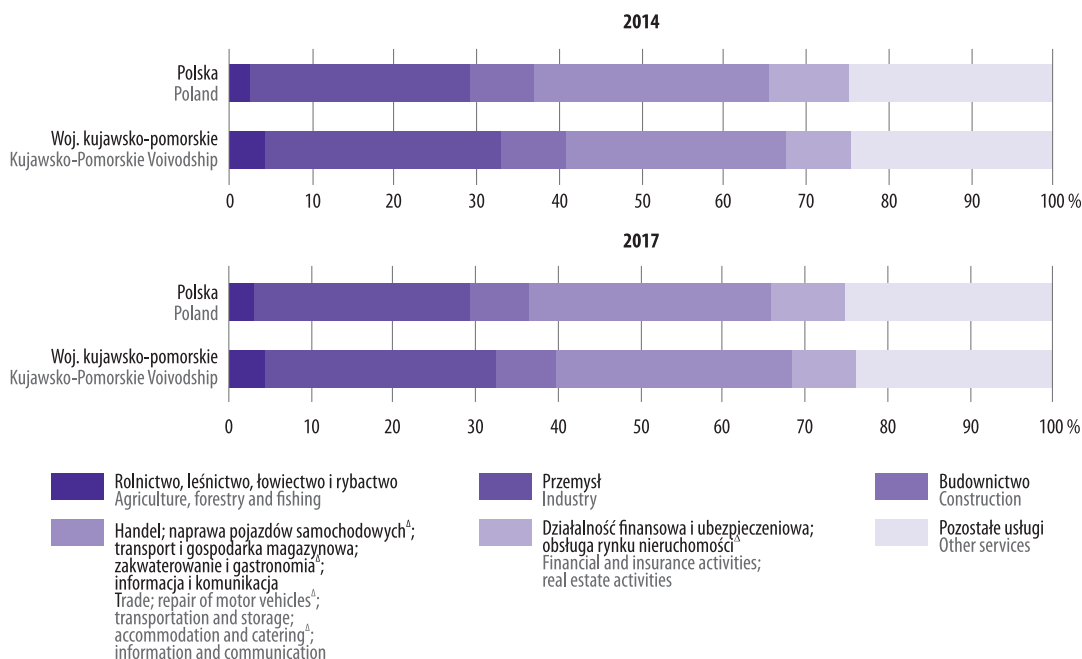
W 2017 r. wartość dodana brutto wygenerowana w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 76600 mln zł. Największą część WDB województwa, tj. 28,6% wygenerowały jednostki z sekcji Handel; naprawa pojazdów samochodowych^A; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia^A; informacja i komunikacja. W skali roku udział grupy tych sekcji zwiększył się o 0,7 p. proc., a w porównaniu z 2014 r. zwiększył się o 1,9 p. proc.

W tworzeniu WDB województwa duże znaczenie miały jednostki przemysłowe (ich udział wyniósł 28,0%, przy spadkach udziału w skali roku o 1,3 p. proc. i w porównaniu z 2014 r. o 0,6 p. proc.) oraz jednostki zajmujące się pozostałymi usługami (23,9% udziału, przy spadkach odpowiednio o 0,1 p. proc. i o 0,4 p. proc.).

Na podobnym poziomie jak w 2016 r. pozostały sekcje Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości (7,6% udziału, w stosunku do 2014 r. spadek o 0,4 p. proc.) i Budownictwo (7,4% udziału, wobec spadku o 0,5 p. proc.). W 2017 r. w stosunku do 2016 r. zwiększył się do 4,5% udział sekcji Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (wzrost o 0,7 p. proc. i wzrost o 0,1 p. proc. w 2014 r.).

Poziom wydajności pracy można określić przeliczając wartość dodaną brutto na 1 pracującego w gospodarce narodowej. W 2017 r. w województwie kujawsko-pomorskim wydajność pracy wyniosła 106394 zł na 1 pracującego i było to więcej o 8,0% niż w 2014 r. WDB przypadająca na 1 osobę pracującą w województwie była niższa o 9,9% niż w kraju (w 2014 r. niższa o 10,4%).

Wykres 41. Struktura wartości dodanej brutto według rodzajów działalności (ceny bieżące)
Chart 41. Structure of gross value added by kind of activity (current prices)

W 2017 r. w podregionach bydgosko-toruńskim oraz inowrocławskim, których WDB łącznie stanowiła 61,4% ogólnej wartości osiągniętej w województwie kujawsko-pomorskim, przeważającym rodzajem działalności były Handel; naprawa pojazdów samochodowych^Δ; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia^Δ; informacja i komunikacja. W podregionie bydgosko-toruńskim działalność ta skupiała 33,4% WDB podregionu (udział wyższy o 2,4 p. proc. niż w 2014 r.), a w podregionie inowrocławskim 27,8% (wyższy o 2,4 p. proc.). W podregionach tych znaczące udziały w tworzeniu WDB miały również sekcje Przemysł i Pozostałe usługi, i w 2017 r. wyniosły odpowiednio:

- w podregionie bydgosko-toruńskim 24,0% (mniej o 1,5 p. proc. niż w 2014 r.) i 26,0% (mniej o 0,2 p. proc.),
- w podregionie inowrocławskim 26,8% (mniej o 1,7 p. proc.) i 22,2% (mniej o 0,6 p. proc.).

W pozostałych podregionach dominującą rolę w tworzeniu WDB w 2017 r. odegrały jednostki przemysłowe, a największy ich udział odnotowano w podregionie świeckim (43,3%, w 2014 r. 43,2%). W podregionie grudziądzkim sekcja Przemysł stanowiła 31,0% WDB podregionu (więcej o 0,8 p. proc. niż w 2014 r.), a we wrocławskim 29,3% (więcej o 1,2 p. proc.). Ponadto w podregionach tych znaczący udział w tworzeniu

WDB miała grupa sekcji: Handel; naprawa pojazdów samochodowych^Δ; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia^Δ; informacja i komunikacja i pozostałe usługi, gdzie wyniósł odpowiednio:

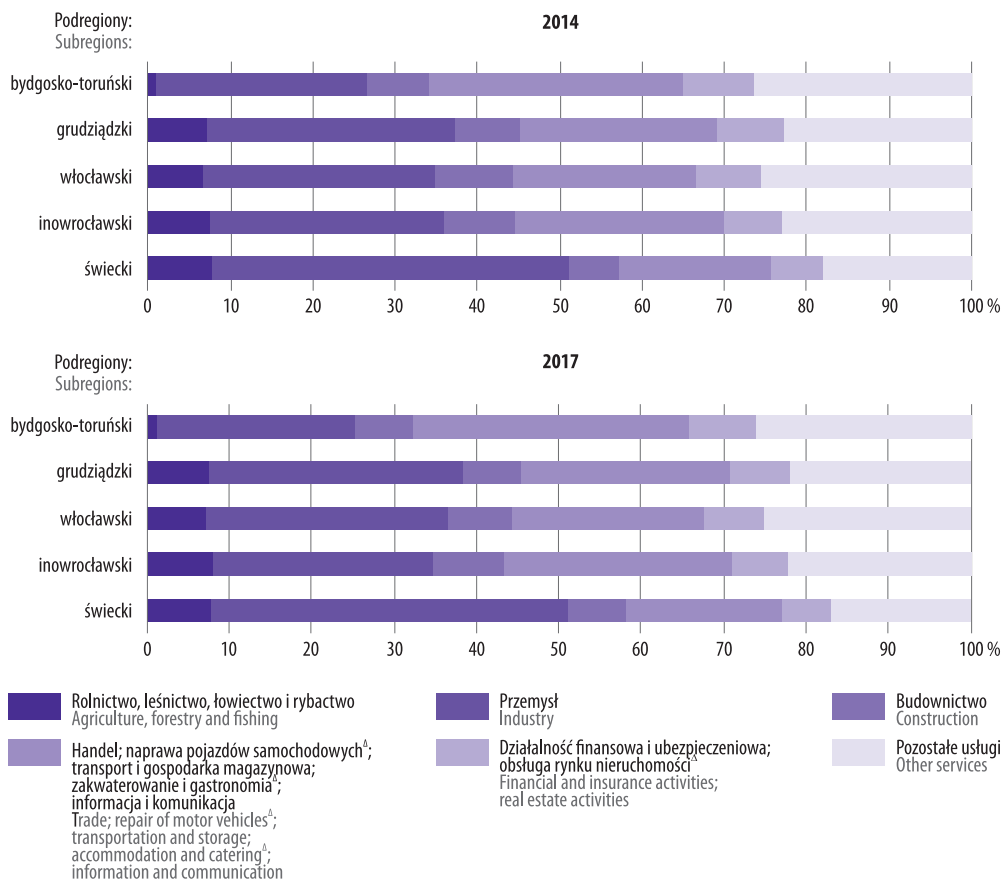
- w podregionie grudziądzkim 25,3% (więcej o 1,2 p. proc. niż w 2014 r.) i 21,8% (mniej o 0,7 p. proc.),
- w podregionie włocławskim 23,3% (więcej o 1,2 p. proc.) i 25,0% (mniej o 0,6 p. proc.),
- w podregionie świeckim 18,9% (więcej o 0,3 p. proc.) i 17,1% (mniej o 0,7 p. proc.).

W układzie podregionów najwyższą wydajność pracy odnotowano w podregionie bydgosko-toruńskim, gdzie na 1 pracującego przypadało 116444 zł wartości dodanej brutto (wydajność wyższa niż w 2014 r. o 8,0%). Wydajność pracy w podregionie bydgosko-toruńskim w porównaniu do obserwowanej w skali kraju poprawiła się, ale nadal była niższa o 1,3% (w 2014 r. niższa o 1,9%). Zbliżoną wydajność pracy odnotowano w podregionie świeckim (114412 zł na 1 pracującego), w którym najbardziej spośród wszystkich podregionów województwa zwiększyła się w porównaniu z 2014 r. wydajność (o 9,5 %). WDB na 1 pracującego w podregionie świeckim stanowiła 96,9% analogicznej wartości dla kraju.

W pozostałych podregionach wartość dodana brutto na 1 pracownika wyniosła:

- w inowrocławskim – 99318 zł (więcej o 6,6% niż w 2014 r.) i stanowiła 84,1% krajowej WDB (84,8% w 2014 r.),
- we włocławskim – 96067 zł (więcej o 8,3%) i stanowiła 81,4% krajowej WDB (80,7% w 2014 r.),
- w grudziądzkim – 93726 zł (więcej o 8,3%) i stanowiła 79,4% krajowej WDB (78,7% w 2014 r.).

Wykres 42. Struktura wartości dodanej brutto według rodzajów działalności i podregionów (ceny bieżące)
Chart 42. Structure of gross value added by kind of activity and subregions (current prices)

6.2. Koniunktura gospodarcza

6.2. Business tendency

W kwietniu 2020 r. przedsiębiorcy z województwa kujawsko-pomorskiego ocenili koniunkturę najgorzej od początku 2011 r. prawie we wszystkich badanych obszarach gospodarki, z wyjątkiem zakwaterowania i gastronomii (wówczas najgorsza ocena klimatu koniunktury wystąpiła w styczniu 2016 r.). Najbardziej pesymistyczne oceny formułowane były przez podmioty prowadzące działalność w zakresie informacji i komunikacji, a także transportu i gospodarki magazynowej.

Koniunktura gospodarcza to całokształt wskaźników życia gospodarczego charakteryzujących stan gospodarki danego kraju lub rynku, pozwalających ocenić tendencje rozwojowe; koniunktura podlega wskaźnikom zależnym głównie od cyklu koniunkturalnego, a także innych czynników: regularnych (np. sezonowe wahania popytu i podaży) i nieregularnych (np. urodzaj lub nieurodzaj w rolnictwie, wzrost lub spadek popytu na dany towar na rynku krajowym lub zagranicznym, kłęski żywiołowe). Zakres przedmiotowy badania stanowią pytania o bieżącą i przewidywaną działalność przedsiębiorstwa, w odniesieniu do podstawowych wymiarów działania podmiotu i nawiązujących do podstawowych zjawisk ekonomicznych takich jak m.in. ogólna sytuacja gospodarcza przedsiębiorstwa, portfel zamówień, produkcja, zapasy, sytuacja finansowa, zatrudnienie, ceny, moce produkcyjne, zagwarantowany okres produkcji, bariery działalności, pozycja wobec konkurencji.

Tablica 29. Wskaźnik ogólnego klimatu koniunktury według rodzajów działalności
Table 29. General business climate indicator by kind of activity

Wskaźnik ogólnego klimatu koniunktury General business climate indicator	XII 2010	XII 2015	XII 2018	XII 2019	IV 2020	IV 2020 Polska Poland
Przetwórstwo przemysłowe Manufacturing	-0,7	8,4	6,6	5,7	-38,0	-44,2
Budownictwo Construction	-13,4	-10,3	2,5	3,4	-42,5	-47,1
Handel hurtowy Wholesale trade	15,1	10,5	13,0	6,3	-31,8	-39,8
Handel detaliczny Retail trade	-15,0	-5,4	-5,2	-4,4	-44,6	-49,5
Transport i gospodarka magazynowa Transportation and storage	-28,1	-6,7	-13,6	-4,4	-57,6	-48,3
Zakwaterowanie i gastronomia Accommodation and food service activities	-21,0	-44,6	-0,8	-17,3	-14,6	-70,0
Informacja i komunikacja Information and communication	2,2	5,8	31,9	28,5	-65,6	-19,4

Podmioty z województwa kujawsko-pomorskiego prowadzący działalność z zakresu przetwórstwa przemysłowego oraz handlu hurtowego, po okresie dobrej koniunktury gospodarczej (przypadającej na okres od stycznia 2013 r. do marca 2020 r.), w kwietniu 2020 r. ocenili koniunkturę negatywnie (koniunktura była najgorsza od początku prowadzenia badań, tj. od stycznia 2011 r.). Ogólny wskaźnik koniunktury dla wymienionych działalności wyniósł odpowiednio minus 38,0 oraz minus 31,8.

Najbardziej pesymistyczne oceny klimatu koniunktury poczynwszy od stycznia 2011 r. wykazali także przedsiębiorcy prowadzący działalność w zakresie informacji i komunikacji (w kwietniu br. wskaźnik wyniósł minus 65,6, tj. najgorszy wynik także spośród innych rodzajów działalności), transportu i gospodarki magazynowej (minus 57,6), handlu detalicznego (minus 44,6) oraz budownictwa (minus 42,5).

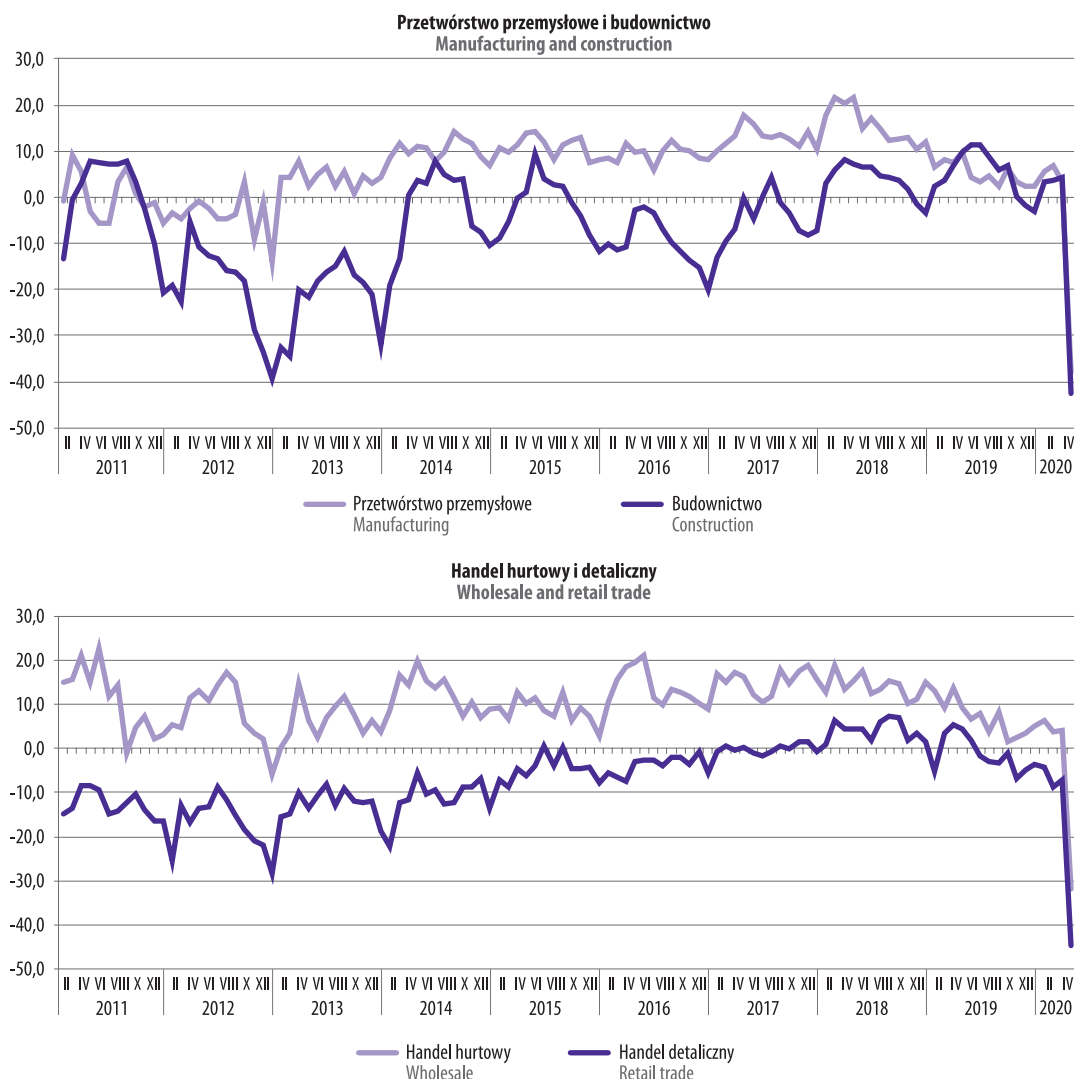
Spośród wymienionych wyżej działalności podmioty z sekcji handel detaliczny oceniali koniunkturę negatywnie już od czerwca 2019 r. (wówczas na poziomie minus 1,7). Najmniejsze pogorszenie klimatu koniunktury w kwietniu br. sformułowały firmy z obszaru zakwaterowanie i gastronomia (wskaźnik na poziomie minus 14,6), który nie był najniższy od początku prowadzenia badania.

W kwietniu 2019 r. przedsiębiorcy, z wyjątkiem firm z sekcji transport i gospodarka magazynowa (wskaźnik ukształtowany na poziomie minus 43,0), ocenili dobrze koniunkturę, a wskaźnik oscylował od plus 0,8 do plus 19,4, tj. najwyższy w sekcji informacja i komunikacja

Zdecydowanie na pogorszenie ocen koniunktury w kwietniu br. we wszystkich badanych obszarach gospodarki wpłynęła pandemia koronawirusa SARS-CoV-2, których wyniki uzyskane z dodatkowego modułu pytań – wpływu pandemii na sytuację przedsiębiorstwa zostały opublikowane w opracowaniu sygnałowym na stronie urzędu¹.

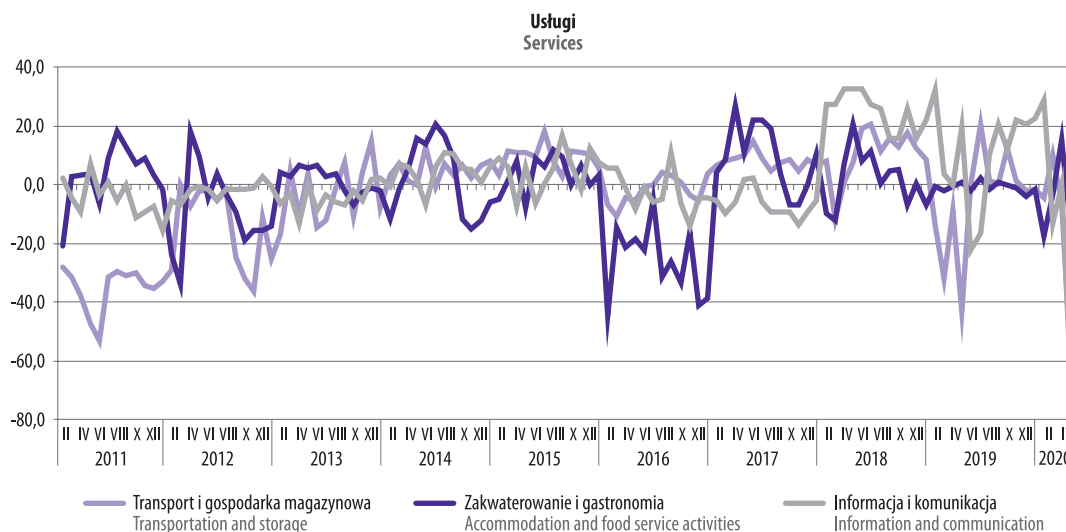
W kwietniu 2020 r. wysokie spadki wskaźników notowano dla ocen bieżących („diagnozy”), ale znacznie głębsze dla oczekiwań („prognozy”). Oznacza to, że odsetek przedsiębiorców spodziewających się pogorszenia sytuacji gospodarczej ich podmiotów w najbliższych trzech miesiącach znacznie przeważa nad odsetkiem przedsiębiorców oczekujących jej polepszenia czy stabilizacji.

Wykres 43. Wskaźnik ogólnego klimatu koniunktury według rodzajów działalności
Chart 43. General business climate indicator by kind of activity

¹ <https://bydgoszcz.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/inne-opracowania/koniunktura-gospodarcza-opinie-formulowane-przez-jednostki-z-siedziba-w-województwie-kujawsko-pomorskim-kwiecien-2020-r-4,88.html>

Wykres 43. Wskaźnik ogólnego klimatu koniunktury według rodzajów działalności (dok.)
 Chart 43. General business climate indicator by kind of activity (cont.)

Za największe trudności w prowadzeniu bieżącej działalności gospodarczej w kwietniu 2020 r., prawie we wszystkich obszarach gospodarki (z wyjątkiem zakwaterowania i gastronomii oraz handlu detalicznego), firmy z województwa kujawsko-pomorskiego wskazały na bariery związane z niepewnością ogólnej sytuacji gospodarczej. Odsetek firm, które wskazały na istotność tej bariery również wzrósł (we wszystkich rodzajach prowadzonej działalności) w odniesieniu do kwietnia poprzedniego roku. Najbardziej w sekcji informacja i komunikacja (o 53,3 p. proc. do poziomu aż 89,3%). W dalszej kolejności odsetki wzrosły w sekcjach: budownictwo (o 36,8 p. proc. do 66,6%), przetwórstwo przemysłowe (o 35,5 p. proc. do 62,2%), handel detaliczny (o 26,5 p. proc. do 56,1%), handel hurtowy (o 23,1 p. proc. do 66,2%), transport i gospodarka magazynowa (o 15,6 p. proc. do 64,9%) oraz zakwaterowanie i gastronomia (o 6,1 p. proc. do 10,7% w kwietniu br.).

Odsetek przedsiębiorców nie odczuwających żadnych barier sięgał najwyżej 12,5%.

Pozostałe bariery najczęściej wymieniane przez przedsiębiorców w kwietniu 2020 r. dotyczyły m. in. kosztów zatrudnienia. Taką odpowiedź zaznaczyło 66,2% firm prowadzących działalność w sekcji informacja i komunikacja. W dalszej kolejności: 58,0% firm z handlu detalicznego, 50,5% – z budownictwa, 46,1% – z przetwórstwa przemysłowego, 38,6% – z handlu hurtowego, 23,0% – z transportu i gospodarki magazynowej oraz 11,0% – z zakwaterowania i gastronomii.

Podmioty wskazywały również na wysokie obciążenia na rzecz budżetu. Taką trudność wskazało 44,8% firm z przetwórstwa przemysłowego, 40,9% – z budownictwa, 38,7% – z handlu hurtowego, 26,1% – z handlu detalicznego, 19,6% – z transportu i gospodarki magazynowej, 10,7% – z zakwaterowania i gastronomii oraz 9,2% podmiotów z informacji i komunikacji.

Wysoki odsetek odpowiedzi dotyczył również niejasnych, niespójnych i niestabilnych przepisów prawnych, na który udzieliło 57,0% firm z sekcji informacja i komunikacja, 47,6% – z handlu hurtowego, 35,7% – z przetwórstwa przemysłowego, 31,1% – z budownictwa, 29,7% – z handlu detalicznego, 14,5% – z transportu i gospodarki magazynowej oraz 8,9% – z zakwaterowania i gastronomii.

Dodatkowo przedsiębiorstwa z przetwórstwa przemysłowego jako barierę w prowadzeniu działalności zgłaszały niedostateczny popyt na rynku krajowym i zagranicznym (odpowiednio 41,6% firm oraz 34,9%), a firmy z sekcji informacja i komunikacja w dużym odsetku wskazywały na niedobór wykwalifikowanych pracowników (53,5% podmiotów), czy niedostateczny popyt (40,6%).

6.3. Przedsiębiorczość

6.3. Entrepreneurship

Podmioty gospodarki narodowej

Entities of the national economy

Od końca 2010 r. odnotowano wzrost liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON w województwie kujawsko-pomorskim o 9,4%. W omawianym okresie o 5,1% zwiększyła się liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Na koniec 2019 r., podobnie jak w poprzednich 9 latach, dominowały podmioty należące do sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych. Jednak ich udział w ogólnej liczbie podmiotów stopniowo malał i w grudniu 2019 r. był o 6,7 p. proc. niższy niż w końcu 2010 r.

Podmiot gospodarki narodowej to osoba prawna, jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej oraz osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą. W systemie REGON pojęcie podmiotu gospodarki narodowej jest tożsame z pojęciem jednostki prawnej. Posiadanie osobowości prawnej nie jest kryterium określenia podmiotu jako jednostki prawnej. Dane nie obejmują osób fizycznych prowadzących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne.

W województwie kujawsko-pomorskim w końcu grudnia 2019 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było 203,5 tys. podmiotów. Stanowiło to 4,5% podmiotów wpisanych do rejestru w Polsce.

W końcu 2019 r. w województwie przypadały 982 podmioty na 10 tys. mieszkańców. Było to o 31 podmioty na 10 tys. mieszkańców więcej niż w 2018 r. Wskaźnik ten był znacznie niższy niż w kraju (1175), i podobnie jak w roku ubiegłym, sytuował województwo kujawsko-pomorskie na 11. miejscu w Polsce.

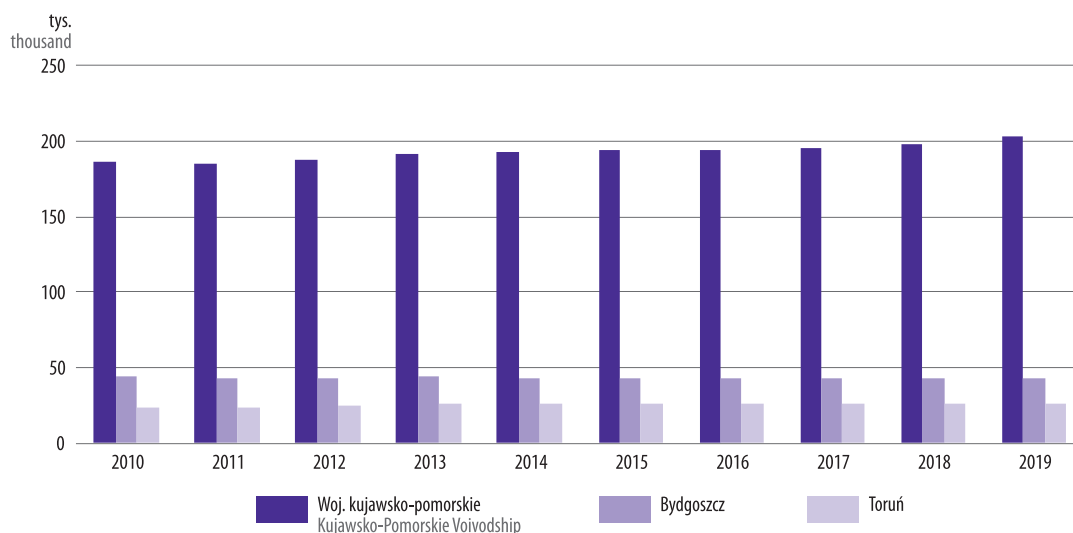
W porównaniu do końca 2010 r. odnotowano wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON o 9,4%. Był on o 5,9 p. proc. niższy niż w skali kraju i należał do najniższych wśród województw, sytuując kujawsko-pomorskie na 12. miejscu w Polsce. W porównaniu z końcem 2018 r. liczba podmiotów w województwie zwiększyła się o 3,0%.

Tablica 30. Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON
Table 30. Entities of national economy in the REGON register

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019	2019 W odsetkach (Polska=100) In percent (Poland=100)
Ogółem Total	186007	193470	197657	203548	4,5
sektor publiczny public sector	5767	5815	5342	5262	4,7
sektor prywatny private sector	180240	186702	190909	196601	4,5
Z liczby ogółem: of total number:					
Spółki Companies	24404	29103	29121	30358	3,7
Fundacje Foundations	455	755	930	1013	3,6
Stowarzyszenia i organizacje społeczne Associations and social organizations	4732	5673	5879	6100	5,2
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą Natural persons conducting economic activity	142934	141983	146237	150202	4,7

**Wykres 44. Podmioty gospodarki narodowej
Stan w dniu 31 grudnia**

Chart 44. Entities of the national economy
As of 31st December

W końcu 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim 66,4% podmiotów zarejestrowanych było w miastach. Występowała ich wyraźna koncentracja w centralnej części województwa, czyli w Bydgoszczy i Toruniu oraz w powiatach bydgoskim i toruńskim (46,6% podmiotów z województwa).

Oba miasta skupiały 54,7% wszystkich spółek handlowych z województwa i 57,2% tych z udziałem kapitału zagranicznego. W Bydgoszczy na 1 tys. mieszkańców przypadało 15 spółek handlowych, w Toruniu 18. W pozostałej części województwa wskaźnik ten wynosił zaledwie 0,4.

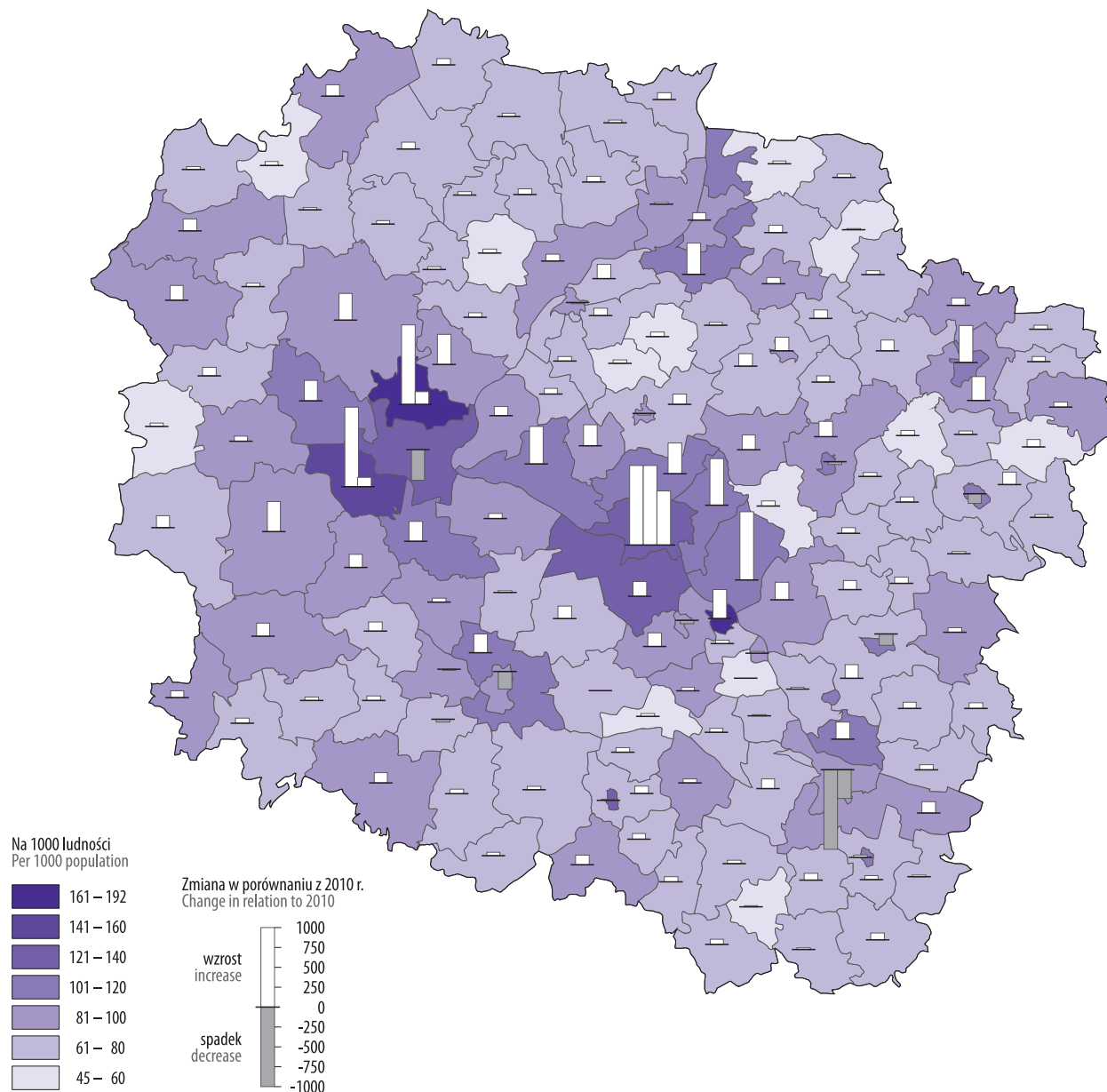
Według stanu na 31 grudnia 2019 r. gminą o największej liczbie podmiotów gospodarki narodowej w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców była gmina Osielsko (192 podmioty). Wysoki wskaźnik odnotowano także w gminach Ciechocinek i Białe Błota, w których przypadało odpowiednio 178 i 159 podmiotów na 1 tys. mieszkańców. W Bydgoszczy w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców przypadało 125 podmiotów, a w Toruniu 131. Najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano natomiast w gminie Świecie nad Osą (45 podmiotów).

Najbardziej, względem końca 2018 r., wzrosła liczba podmiotów w gminie Wąpielsk (13,4%). Największy spadek tej liczby odnotowano natomiast w gminie Warlubie (o 2,0%). Poza Warlubiem liczba podmiotów zmniejszyła się w porównaniu do 31 grudnia 2018 r. tylko w 4 gminach: w miastach Lipno, Kowal i Włocławek oraz w gminie miejsko-wiejskiej Solec Kujawski. W Bydgoszczy i w Toruniu względem końca grudnia 2018 r. liczba podmiotów wzrosła (odpowiednio o 2,5% i 1,2%).

W porównaniu do końca 2010 r. tylko w 11 gminach odnotowano spadek liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON. Najbardziej, o 11,1% w mieście Włocławek. Aż o 83,9% wzrosła ich liczba w gminie Obrowo. Duży wzrost, powyżej 50%, wystąpił również w gminach: Brodnica (wiejska), Chełmno (wiejska), Chrostkowo, Książki, Łubianka, Obrowo, Osielsko.

**Mapa 36. Podmioty gospodarki narodowej w 2019 r.
Stan w dniu 31 grudnia**

Map 36. Entities of the national economy in 2019
As of 31st December

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowano 17,9 tys. nowych podmiotów. Było to o 4,3% mniej niż w 2018 r. i o 7,9% mniej niż 9 lat wcześniej. Spadła jednocześnie liczba podmiotów wyrejestrowanych: o 30,2% w porównaniu z 2018 r. i o 25,5% względem 2010 r. Przez cały 2019 r. zlikwidowanych zostało 11,5 tys. podmiotów. Utrzymała się przewaga podmiotów nowo zarejestrowanych nad zlikwidowanymi. W 2019 r. wyniosła ona 156 podmiotów nowo zarejestrowanych do 100 wykreślonych. W 2010 r. wskaźnik ten miał wartość 126.

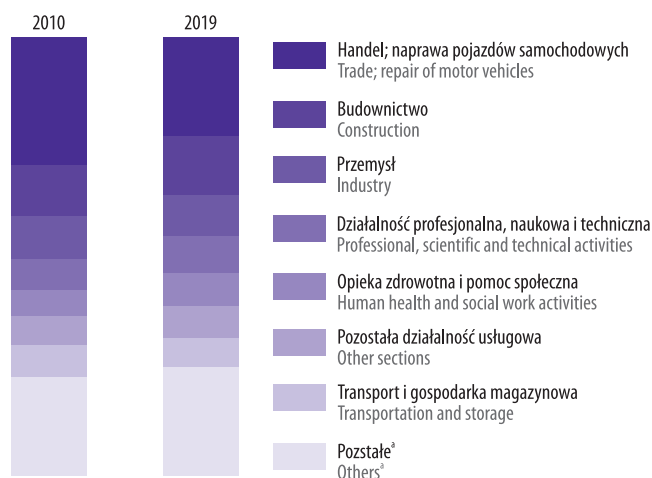
Zdecydowaną większość podmiotów nowo zarejestrowanych (84,0%) i zlikwidowanych (91,5%) w 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Znacznie więcej osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowało się w 2019 r. w rejestrze REGON niż wykreśliło swoją działalność (15,1 tys. wobec 10,5 tys.). Nowo zarejestrowanych osób fizycznych było o 5,7% mniej niż w 2018 r. a zlikwidowanych – o 1,5%.

Spółki handlowe stanowiły 8,5% podmiotów nowo zarejestrowanych i 2,9% wykreślonych. W 2019 r. zarejestrowano ich 1,5 tys., czyli o 14,1% więcej niż w poprzednim roku i ponad 2-krotnie więcej niż w 2010 r. Wykreślono natomiast 0,3 tys. spółek handlowych. Spółki z wyłącznym kapitałem zagranicznym i z udziałem tego kapitału stanowiły zaledwie 0,2% nowo zarejestrowanych i aż 18,9% zlikwidowanych spółek handlowych w województwie kujawsko-pomorskim.

W 2019 r. powstało ponadto m.in.: 0,2 tys. spółek cywilnych, 0,3 tys. stowarzyszeń i organizacji społecznych i 0,1 tys. fundacji.

Wykres 45. Struktura podmiotów gospodarki narodowej według sekcji PKD w 2019 r. Stan w dniu 31 grudnia

Chart 45. Structure of entities of the national economy by PKD sections in 2019 As of 31st December

a W 2019 r. łącznie z podmiotami, dla których informacja o rodzaju wykonywanej działalności nie występuje w rejestrze REGON.
a In 2019, including entities for which the information on the kind of predominant activity or form of ownership is not present in the REGON register.

W województwie kujawsko-pomorskim w końcu 2019 r. najwięcej podmiotów należało do sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych – 22,4%. Jednak od grudnia 2010 r. ich udział w ogólnej liczbie podmiotów w województwie spadł o 6,7 p. proc., a od końca 2018 r. o 1 p. proc. Kolejną sekcją, w której działalność prowadziła duża liczba podmiotów, zarówno w 2010 r., jak i w 2018 i 2019 r., było budownictwo. W końcu 2019 r. należało do niej 13,5% podmiotów, czyli więcej o 1,8 p. proc. więcej niż w grudniu 2010 r. i o 0,8 p. proc. niż 2 końca 2018 r. Blisko co 10. podmiot w województwie zajmował się przetwórstwem przemysłowym a 8,4% – działalnością profesjonalną, naukową i techniczną.

W końcu 2019 r., podobnie jak w latach poprzednich, najliczniejszą grupę podmiotów wpisanych do rejestru REGON w województwie stanowiły osoby fizyczne. Ich udział w ogólnej liczbie podmiotów wyniósł 73,8%. Od końca 2010 r. liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą wzrosła o 5,1%, a od końca 2018 r. o 2,7%. Od 2010 r. o 3,0 p. proc. i od 2018 r. o 0,2 p. proc. spadł jednak ich udział w ogólnej liczbie podmiotów zarejestrowanych w województwie kujawsko-pomorskim.

Wśród spółek 54,4% stanowiły spółki handlowe a 44,9% spółki cywilne. Udział spółek handlowych w ogólnej liczbie podmiotów zarejestrowanych w województwie kujawsko-pomorskim spadł od końca 2010 r.

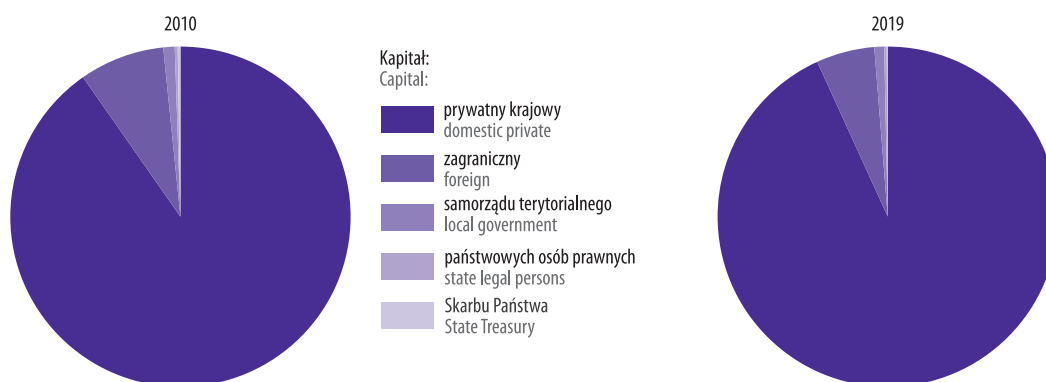
o 2,0 p. proc. i wyniósł 8,1%. W grudniu 2018 r. spółki handlowe stanowiły 7,7% podmiotów wpisanych do rejestru REGON w województwie,

W końcu 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowanych było 6,1 tys. stowarzyszeń i organizacji społecznych, czyli o 28,9% więcej niż w grudniu 2010 r. i o 3,8 % więcej niż w grudniu 2018 r. W końcu 2019 r. ich udział w ogólnej liczbie podmiotów wyniósł 3,0% Aż 2-krotnie, do 1,0 tys., w porównaniu do końca 2010 r. wzrosła liczba fundacji.

Zarejestrowanych było ponadto m.in.: 597 spółdzielni (spadek o 38,1% od końca 2010 r.)², 4 przedsiębiorstwa państwowe (spadek o 55,6%).

Wykres 46. Spółki handlowe o kapitale jednorodnym według rodzaju kapitału Stan w dniu 31 grudnia

Chart 46. Commercial companies by type of capital
As of 31st December

Według stanu na 31 grudnia 2019 r. wśród spółek handlowych zdecydowanie dominowały podmioty z wyłącznym kapitałem prywatnym krajowym (76,4%). Jednoosobowe spółki Skarbu Państwa stanowiły 0,1%, spółek o kapitale państwowych osób prawnych było 0,2%, a o kapitale samorządu terytorialnego – 0,8%. Spółek handlowych z wyłącznym kapitałem zagranicznym było 748 (4,5% ogólnej liczby spółek handlowych).

W porównaniu ze stanem na koniec poprzedniego roku struktura spółek handlowych według rodzaju kapitału nie uległa znaczącym zmianom. Odnotowano bardzo niewielki wzrost (o 0,3 p. proc.) udziału spółek z wyłącznym kapitałem prywatnym krajowym i spółek z wyłącznym kapitałem zagranicznym. O 0,6 p. proc. wzrósł udział spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego.

Działalność spółek handlowych koncentrowała się w trzech sekcjach (51,0%): przetwórstwo przemysłowe (16,8%), budownictwo (12,0%) oraz w handel; naprawa pojazdów samochodowych (22,2%).

Względem 2010 r. największy wzrost liczby spółek handlowych odnotowano w sekcjach: edukacja (o 283,3%), administrowanie i działalność wspierająca (o 280,0%) i obsługa rynku nieruchomości (o 277,3%). W żadnej sekcji nie spadła liczba spółek handlowych. Najmniej natomiast liczba tych podmiotów zwiększyła się w handlu; naprawie pojazdów samochodowych (o 0,7%). Również w porównaniu do końca 2018 r. najbardziej wzrosła liczba spółek handlowych w sekcji edukacja (o 20,8%), a najmniej w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (o 0,8%). Spadek odnotowano tylko w mało licznej sekcji górnictwo i wydobywanie (o 4,8%).

² W lipcu 2018 r. wykreślono z rejestru REGON podmioty (osoby prawne i jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej), które utraciły zdolność prawną na mocy art. 3 ustawy z dnia 28.11.2014 r. o zmianie ustawy o KRS i niektórych innych ustaw (Dz.U.poz.1924).

Działalność badawcza i rozwojowa oraz innowacyjna

Research and development and innovation activity

W 2018 r. nakłady wewnętrzne na działalność badawczą i rozwojową (B+R) w województwie kujawsko-pomorskim stanowiły 2,4% tej wielkości w Polsce.

W 2018 r. sektor przedsiębiorstw był w województwie kujawsko-pomorskim głównym źródłem finansowania nakładów wewnętrznych na działalność B+R.

W 2018 r. poziom innowacyjności był w województwie kujawsko-pomorskim niższy niż w Polsce zarówno wśród przedsiębiorstw przemysłowych, jak i z sektora usług – o 0,8 p. proc w obu sektorach.

Działalność badawcza i rozwojowa (B+R) jest to ogół działań polegających na prowadzeniu i wspieraniu badań naukowych i prac rozwojowych. Jest to praca twórcza, prowadzona w sposób metodyczny, podejmowana w celu zwiększenia zasobów wiedzy, w tym wiedzy o człowieku, kulturze i społeczeństwie oraz w celu tworzenia nowych zastosowań dla wiedzy już istniejącej.

Nakłady wewnętrzne na działalność B+R to wartość prac badawczych i rozwojowych danej jednostki wykonanych przez jej własne zaplecze badawcze, niezależnie od źródeł ich finansowania.

W 2018 r. nakłady wewnętrzne na działalność badawczą i rozwojową (B+R) w województwie kujawsko-pomorskim wyniosły 606,3 mln zł co w porównaniu z 2017 r. oznacza wzrost o 38,7% i stanowiło 2,4% nakładów wewnętrznych na działalność B+R w Polsce. W porównaniu z 2017 r. nakłady te zwiększyły się o 38,7%.

Tablica 31. Nakłady wewnętrzne na działalność badawczą i rozwojową według źródeł finansowania (ceny bieżące)

Table 31. Intramural expenditures on research and development by source of funds (current prices)

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
	w mln zł in million PLN			
Ogółem Total	204,2	364,4	437,1	606,3
sektor finansujący: funding sector:				
Rządowy Government	121,6	126,4	144,0	190,1
Przedsiębiorstw Business enterprise	38,8	196,3	231,9	302,5
Szkolnictwa wyższego Higher education	.	12,3	39,9	.
Prywatnych instytucji niekomercyjnych Private non-profit	.	0,6	0,4	.
Zagranica Abroad	38,6	28,8	21,0	43,5

W 2018 r. nakłady na działalność B+R w województwie wyniosły 292 zł na 1 mieszkańca, tj. o 38,9% więcej niż w 2017 r. W Polsce wyniosły one 668 zł i były wyższe od wartości w województwie blisko 2,3-krotnie.

Głównym źródłem finansowania nakładów wewnętrznych na działalność B+R w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. był sektor przedsiębiorstw – 49,9% udziału (w Polsce wyniósł on 53,2%) i w porównaniu z 2017 r. był niższy o 3,2 p. proc., a z 2010 r. – wyższy o 30,9 p. proc.

Wykres 47. Nakłady wewnętrzne na działalność badawczą i rozwojową na 1 mieszkańca

Chart 47. Intramural expenditures on research and development per 1 capita

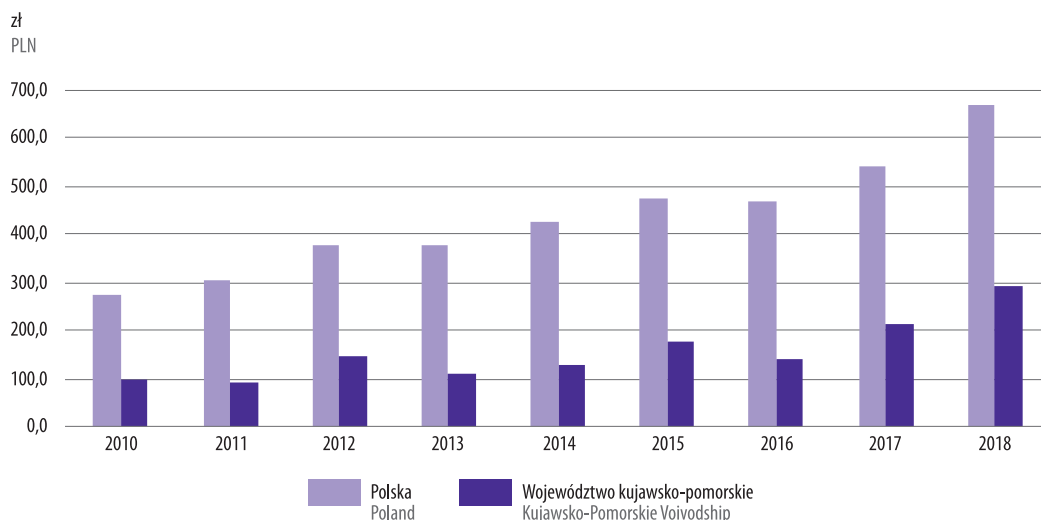
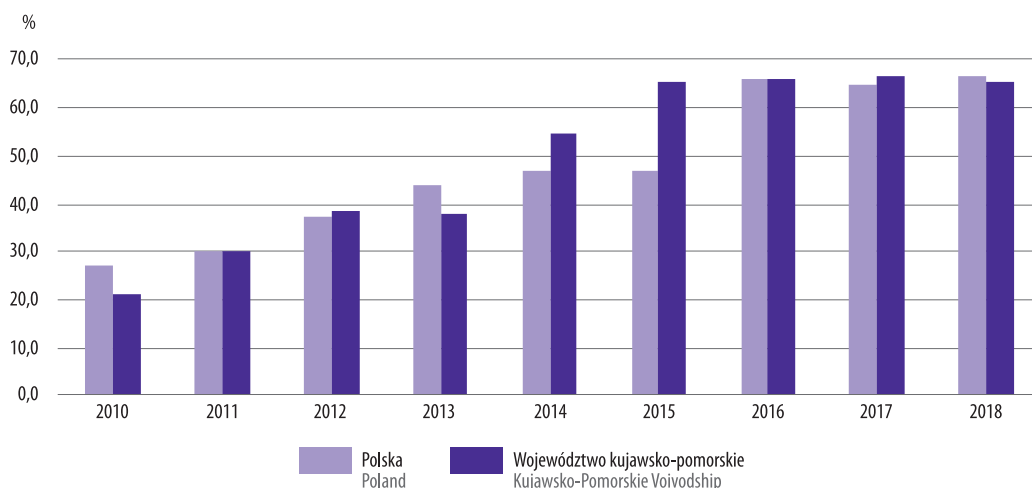
Wykres 48. Środki pochodzące z sektora przedsiębiorstw finansujących działalność B+R

Chart 48. Funds from the business enterprise sector financing R&D

Personel B+R stanowią wszystkie osoby bezpośrednio zaangażowane w działalność badawczą i rozwojową bez względu na to, czy są pracującymi w danej jednostce, czy też są współpracownikami zewnętrznymi w pełni wdrożonymi w działalność badawczą i rozwojową jednostki, a także osoby świadczące bezpośrednie usługi na potrzeby działalności B+R (jak np. kierownicy prac B+R, pracownicy administracyjni, technicy i pracownicy biurowi).

Ekwiwalenty pełnego czasu pracy (ECP) są to jednostki przeliczeniowe służące do ustalenia liczby osób faktycznie zaangażowanych w działalność B+R. Jeden ECP oznacza jeden osoborok poświęcony wyłącznie na działalność badawczą i rozwojową.

W 2018 r. udział pracujących w działalności B+R wyrażony w EPC na 1000 osób aktywnych zawodowo w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł 4,6 i był niższy o 3,1 niż w Polsce i o 0,7 wyższy niż w roku poprzednim.

Działalność innowacyjna obejmuje wszystkie działania o charakterze rozwojowym, finansowym i komercyjnym podejmowane przez przedsiębiorstwo, których zamierzonym celem jest innowacja. Działalność innowacyjna obejmuje także działalność badawczą i rozwojową (B+R), która nie jest bezpośrednio związana z tworzeniem konkretnej innowacji.

Badania dotyczące innowacji prowadzone są w dwóch grupach: wśród przedsiębiorstw przemysłowych oraz wśród przedsiębiorstw wybranych działów PKD w sektorze usług. Badaniami tymi objęte są przedsiębiorstwa, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych przemysłowych i usługowych wyniósł odpowiednio 23,2% i 18,8%. W porównaniu z poprzednim rokiem odsetek innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych był wyższy o 5,8 p. proc., a usługowych – wyższy o 12,0 p. proc.

W 2018 r. poziom innowacyjności w województwie kujawsko-pomorskim był niższy niż w Polsce zarówno wśród przedsiębiorstw przemysłowych, jak i z sektora usług – o 0,8 p. proc. w obu sektorach.

Wśród innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych przeważają produkujące artykuły spożywcze (15,5%), a wśród przedsiębiorstw z sektora usług – zajmujące się handlem hurtowym, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi (42,9%).

W 2018 r. poziom nakładów na innowacje w przedsiębiorstwach przemysłowych wyniósł 618,8 mln zł w 2017 r. 894,8 mln zł). W sektorze usług poziom nakładów na innowacje wyniósł w 2018 r. 239,2 mln zł (w 2017 r. – 115,0 mln zł).

Tablica 32. Przedsiębiorstwa innowacyjne według rodzajów wprowadzonych innowacji
Table 32. Innovative enterprises by types of introduced innovations

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018	2018 Polska Poland
	w % ogółu przedsiębiorstw in % of total enterprises				
Przedsiębiorstwa przemysłowe, które wprowadziły innowacje produktowe lub procesowe ^a ogółem Industrial enterprises, which introduced total product or process innovations	17,9	16,1	17,4	23,2	24,0
Nowe lub istotnie ulepszone produkty New or significantly improved products	13,0	11,5	10,7	16,4	16,8
Nowe lub istotnie ulepszone procesy ^a New or significantly improved processes	13,1	11,0	14,1	19,3	19,9
Przedsiębiorstwa usługowe, które wprowadziły innowacje produktowe lub procesowe ^a ogółem Service enterprises, which introduced total product or process innovations	9,4	8,9	6,8	18,8	19,6
Nowe lub istotnie ulepszone produkty New or significantly improved products	6,0	4,4	2,4	9,9	9,6
Nowe lub istotnie ulepszone procesy ^a New or significantly improved processes	7,0	6,5	6,5	18,5	17,5

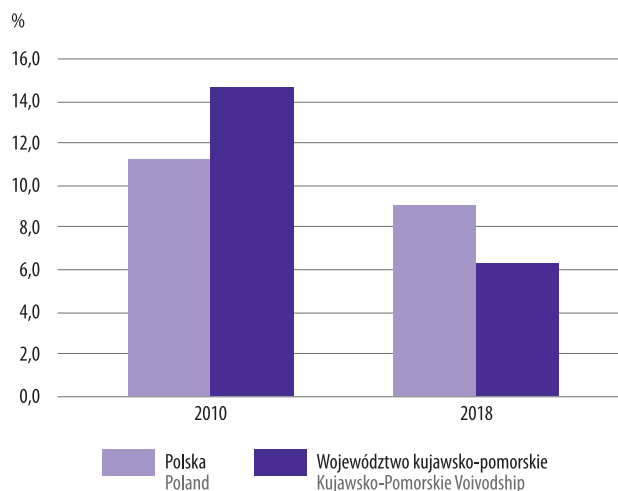
a W latach 2010-2017 dane dotyczą innowacji procesowych, od 2018 r. – procesów biznesowych.

a In the years 2010-2017 the data relate to process innovation, in 2018 the data relate to business processes.

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim udział przychodów ze sprzedaży produktów nowych lub ulepszonych w wartości przychodów ze sprzedaży ogółem przedsiębiorstw przemysłowych wyniósł 6,3%, o 2,8 p. proc. mniej niż w Polsce, a w przypadku sektora usług udział ten wyniósł 2,4%, tj. o 0,8 p. proc. mniej niż w Polsce.

Wykres 49. Udział przychodów przedsiębiorstw przemysłowych ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych w przychodach ze sprzedaży ogółem

Chart 49. Revenues of industrial enterprises from sales of new or significantly improved products as the share of total revenues from sales

Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w przedsiębiorstwach

Using of information and communication technologies in enterprises

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim 97,3% przedsiębiorstw wykorzystywało w działalności komputery, a 96,9% posiadało dostęp do Internetu (w całości szerokopasmowy); obie te wartości były wyższe od notowanych średnio dla Polski. Niższe wartości osiągnięto w kategorii przedsiębiorstw zatrudniających specjalistów ICT (19,5% ogółu przedsiębiorstw w województwie).

W 2018 r. 96,1% przedsiębiorstw wykorzystywało Internet w kontaktach z administracją publiczną, 12,8% otrzymywało zamówienia przez sieci komputerowe.

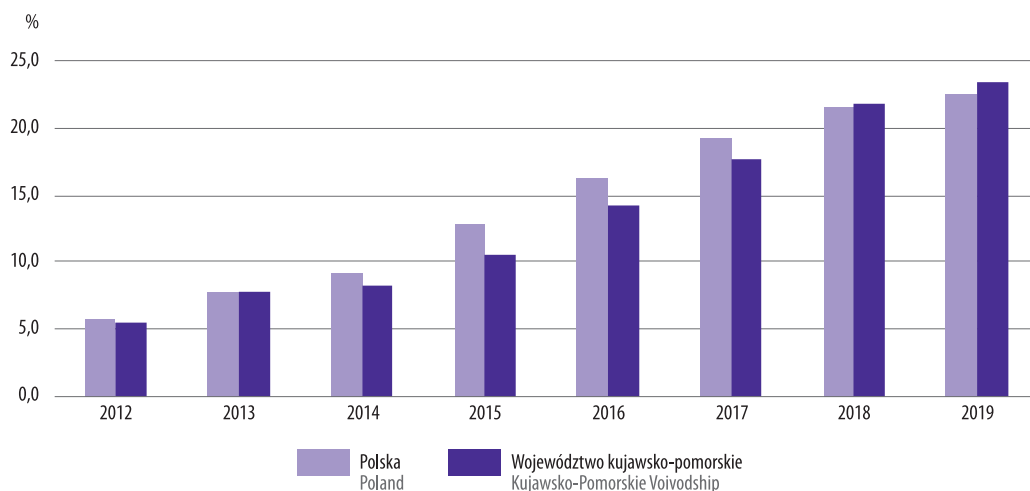
Pod pojęciem **technologii informacyjnych i komunikacyjnych** zwanych zamiennie technologiami informacyjno-telekomunikacyjnymi, teleinformatycznymi lub technikami informacyjnymi kryje się rodzina technologii przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej.

W 2019 r. 97,3% przedsiębiorstw województwa kujawsko-pomorskiego wykorzystywało komputery (o 0,7 p. proc. więcej niż w 2018 r. i o 0,5 p. proc. więcej niż w Polsce).

W 2019 r. 96,9% firm województwa kujawsko-pomorskiego (o 0,5 p. proc. więcej niż w 2018 r. i o 0,6 p. proc. więcej niż w Polsce) posiadało dostęp do Internetu (szerokopasmowy stanowił 100,0% zbiorowości), w tym 75,8% (o 7,6 p. proc. więcej niż w 2018 r. i o 0,1 p. proc. więcej niż w Polsce) mobilny poprzez urządzenia przenośne wykorzystujące komórkowe sieci telefoniczne, 36,6% przedsiębiorstw wykorzystywało media społecznościowe (o 7,9 p. proc. więcej niż w 2018 r. i tyle samo co w Polsce).

Wykres 50. Przedsiębiorstwa posiadające dostęp do Internetu^a

Chart 50. Enterprises with Internet access

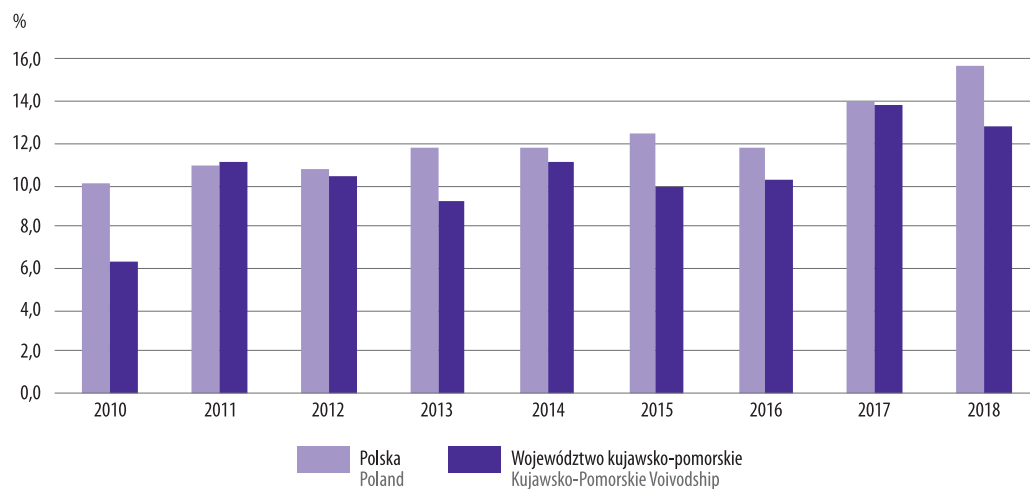
^a Dostęp do Internetu o prędkości 30–100 Mbit/s.
^a Internet access at a speed of 30–100 Mbit/s.

W 2018 r. 12,8% (w Polsce 15,7%) przedsiębiorstw województwa kujawsko-pomorskiego otrzymywało zamówienia poprzez sieci komputerowe, co oznacza spadek w porównaniu z 2017 r. o 1,0 p. proc.

Do sprzedaży elektronicznej zaliczyć należy zamówienia i rezerwacje składane na stronie internetowej przedsiębiorstwa (w sklepie internetowym, aplikacji, poprzez extranet), na internetowych platformach handlowych, w serwisach aukcyjnych oraz za pośrednictwem systemu EDI. Z transakcji elektronicznych wykluczone są zamówienia składane pocztą elektroniczną (e-mail), faxem lub przez telefon. Do podstawowych cech odróżniających sprzedaż elektroniczną od sprzedaży tradycyjnej zaliczyć można dostępność ofert handlowych z wielu źródeł w krótkim czasie i o każdej porze. Z transakcji e-handlu wykluczone są zamówienia składane pocztą elektroniczną (e-mail), faxem lub przez telefon. Do podstawowych cech odróżniających handel elektroniczny od handlu tradycyjnego zaliczyć można dostępność ofert handlowych z wielu źródeł w krótkim czasie i o każdej porze.

Wykres 51. Przedsiębiorstwa otrzymujące zamówienia przez sieci komputerowe

Chart 51. Enterprises receiving orders via computer networks

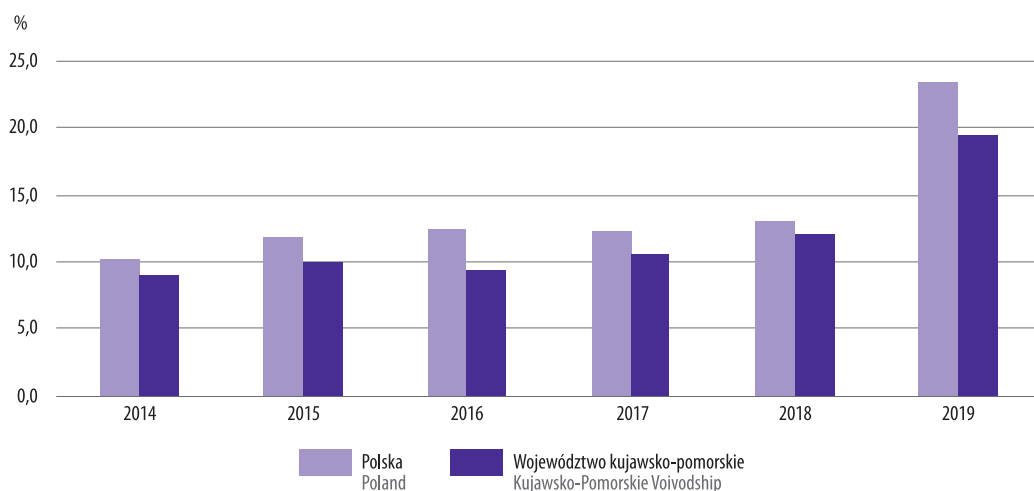
E-administracja to zastosowanie technologii informatycznych w administracji publicznej.

W 2018 r. 96,1% (więcej o 0,4 p. proc. niż w Polsce i o 1,6 p. proc. niż w 2017 r.) przedsiębiorstw wykorzystuje Internet w kontaktach z administracją publiczną.

W 2018 r. 96,1% przedsiębiorstw (czyli cała zbiorowość firm wykorzystujących Internet w kontaktach z administracją publiczną) składało wypełnione formularze w formie elektronicznej (np. do ZUS, urzędów statystycznych), a 68,4% (o 0,7 p. proc. mniej niż w Polsce) do obsługi procedur administracyjnych całkowicie drogą elektroniczną, bez dodatkowych dokumentów papierowych (łącznie z płatnością, jeżeli była wymagana), np. deklaracje podatku VAT, deklaracje ZUS.

W 2018 r. 17,2% (więcej o 0,3 p. proc. w porównaniu z Polską, jak i z 2017 r.) przedsiębiorstw wykorzystywało otwarte dane publiczne w celach biznesowych (tzn. wykorzystując je, przetwarzając i udostępniając).

Wykres 52. Przedsiębiorstwa zatrudniające specjalistów ICT
Chart 52. Enterprises employing ICT specialists

W 2019 r. 19,5% przedsiębiorstw zatrudniało specjalistów ICT, co oznacza więcej o 7,3 p. proc. niż w 2017 r. i mniej o 4,0 p. proc. niż w Polsce.

Wyniki finansowe przedsiębiorstw niefinansowych

Financial results of non-financial enterprises

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim podstawowe wyniki finansowe uzyskane przez badane przedsiębiorstwa niefinansowe były gorsze niż przed rokiem (w kraju polepszyły się). Pogorszyły się także w większości podstawowe wskaźniki ekonomiczno-finansowe (w kraju poprawiły się nieznacznie).

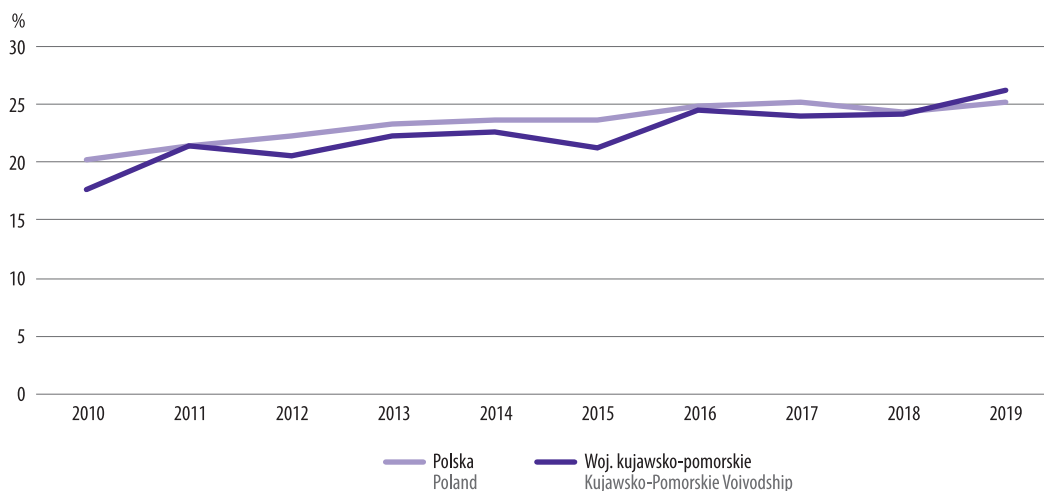
Przychody z całokształtu działalności badanych przedsiębiorstw niefinansowych (w których liczba pracujących przekracza 49 osób, prowadzących księgi rachunkowe) z województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. wyniosły 109780,9 mln zł i były wyższe niż przed rokiem o 4,3% (w kraju wyższe o 5,8%). Przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów wyniosły 107581,9 mln zł, tj. zwiększyły się o 4,0% (w kraju wzrosły o 6,0%). W ujęciu wartościowym największy wzrost w odniesieniu do roku poprzedniego odnotowano w przetwórstwie przemysłowym. Ponadto wysoki wzrost wystąpił w handlu; naprawie pojazdów samochodowych. Największy spadek zaobserwowano w budownictwie.

Przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów na eksport obejmują wewnątrzwspólnotową dostawę do krajów członkowskich UE oraz eksport do krajów pozaunijnych.

Wartość przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów przeznaczonych na eksport, wyniosła 28205,8 mln zł. Od 2016 r. notuje się systematyczny wzrost sprzedaży eksportowej. W 2019 r. była o 13,0% wyższa niż w 2018 r. (w kraju o 9,6% wyższa). Udział sprzedaży na eksport w przychodach ze sprzedaży produktów towarów i materiałów ogółem zwiększył się z 24,1% do 26,2% w 2019 r. (w kraju wzrósł z 24,4% do 25,2%). Większą część sprzedaży na eksport stanowiły przychody ze sprzedaży produktów. Ich udział stanowił aż 83,2%. Na towary i materiały przypadło 16,8%.

Wykres 53. Udział przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów na eksport w przychodach ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów ogółem

Chart 53. Share of revenues from sale of products, goods and materials for export in total revenues from sale of products, goods and materials

Koszty uzyskania przychodów z całokształtu działalności wyniosły 104443,0 mln zł i były o 5,0% wyższe od osiągniętych rok wcześniej (w kraju o 5,8% wyższe). W strukturze rodzajowej kosztów ogółem zwiększył się w skali roku udział wynagrodzeń (o 0,9 p. proc.), usług obcych (o 0,7 p. proc.), amortyzacji (o 0,2 p. proc.) oraz ubezpieczeń społecznych i innych świadczeń (o 0,2 p. proc.). Zmniejszył się natomiast udział zużycia materiałów i energii (o 2,1 p. proc.). Udział podatków i opłat oraz pozostałe koszty rodzajowe pozostały na niezmiennym poziomie. Na koszty uzyskania przychodów ogółem wpłynęły przede wszystkim koszty własne sprzedanych produktów oraz wartość sprzedanych towarów i materiałów, które wyniosły łącznie 102290,0 mln zł. Koszty tej działalności były o 4,8% wyższe niż w 2018 r. (w kraju o 6,1% wyższe). W ujęciu wartościowym w skali roku wzrost kosztów odnotowano w większości sekcji PKD, przy czym najwyższe w przetwórstwie przemysłowym, a także w handlu; naprawie pojazdów samochodowych. Niższe koszty tej działalności odnotowano m.in. w zakwaterowaniu i gastronomii.

Wyniki finansowe:

- wynik finansowy brutto oblicza się jako różnicę przychodów ogółem i kosztów ogółem – w przypadku nadwyżki kosztów ogółem nad przychodami ogółem wynik finansowy zapisuje się ze znakiem (-);
- wynik finansowy netto (zysk lub strata) to wynik finansowy brutto pomniejszony o obowiązkowe obciążenia.

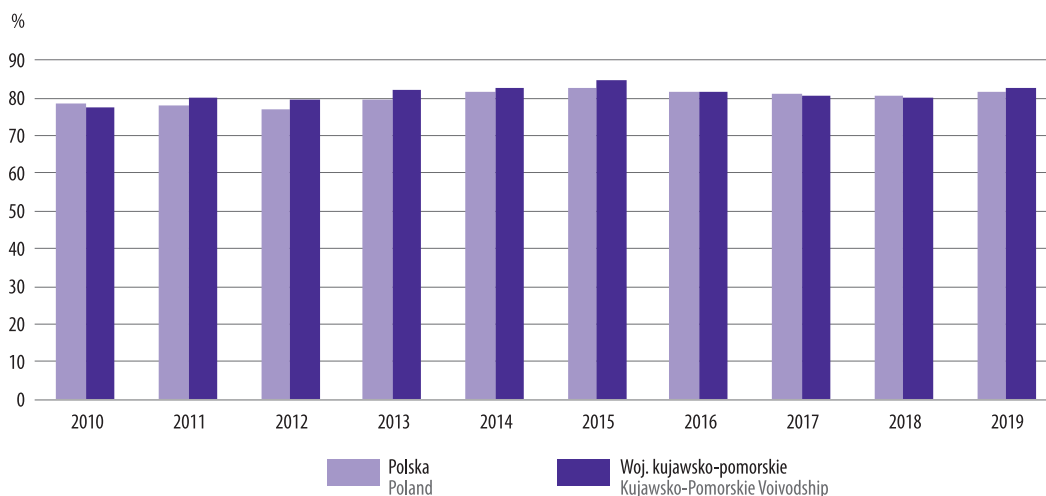
Wynik finansowy ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów wyniósł 5291,9 mln zł i był niższy o 9,3% niż w 2018 r. (w kraju wyższy o 4,6%). Pogorszył się wynik na pozostałej działalności operacyjnej (o 260,5 mln zł do 127,5 mln zł w 2019 r.). Znacząco zmniejszyła się strata na operacjach finansowych

(z minus 349,5 mln zł przed rokiem do minus 81,5 mln zł.). Wynik finansowy brutto był o 9,2% niższy niż przed rokiem (w kraju o 7,0% wyższy) i wyniósł 5337,9 mln zł. W wyniku obciążenia podatkiem dochodowym na poziomie 974,8 mln zł (wobec 950,5 mln zł przed rokiem) wynik finansowy netto wyniósł 4363,1 mln zł, tj. o 11,4% niższy niż w 2018 r. (w kraju o 7,5% wyższy). Pogorszenie wyniku odnotowano m.in. w przetwórstwie przemysłowym (o 791,7 mln zł do 2702,2 mln zł), w budownictwie (o 228,6 mln zł do 192,6 mln zł), w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (o 41,0 mln zł do minus 18,4 mln zł) oraz w transporcie i gospodarce magazynowej (o 15,1 mln zł do 17,0 mln zł). Polepszenie wyniku finansowego odnotowano m.in. w handlu; naprawie pojazdów samochodowych (o 270,3 mln zł do 1065,4 mln zł), w opiece zdrowotnej i pomocy społecznej (o 31,4 mln zł do 34,8 mln zł) oraz w dostawie wody; gospodarowaniu ściekami i odpadami; rekultywacji (o 28,5 mln zł do 98,0 mln zł).

Zysk netto badanych przedsiębiorstw niefinansowych w 2019 r. wyniósł 5399,4 mln zł i był o 2,4% niższy od uzyskanego w roku poprzednim, a strata netto wyniosła 1036,3 mln zł i zwiększyła się o 71,3%. W omawianym okresie zysk netto wykazało 82,4% badanych przedsiębiorstw (wobec 80,1% w 2018 r.). Udział przychodów przedsiębiorstw wykazujących zysk netto w ogólnej kwocie przychodów z całokształtu działalności zwiększył się z 78,6% do 89,2% w 2019 r. W największej sekcji, w przetwórstwie przemysłowym, zysk netto odnotowało 80,7% przedsiębiorstw (analogicznie jak w roku poprzednim), a udział uzyskanych przez nie przychodów w przychodach wszystkich podmiotów tej sekcji stanowił 86,6% (rok wcześniej 84,0%).

Wykres 54. Udział liczby przedsiębiorstw wykazujących zysk netto w ogólnej liczbie przedsiębiorstw niefinansowych

Chart 54. Share of the number of enterprises showing net profit in the total number of non-financial enterprises

Wskaźniki:

- wskaźnik poziomu kosztów jest to relacja kosztów ogółem do przychodów ogółem;
- wskaźnik rentowności obrotu brutto to relacja wyniku finansowego brutto do przychodów ogółem;
- wskaźnik rentowności obrotu netto to relacja wyniku finansowego netto do przychodów ogółem;
- wskaźnik płynności finansowej I stopnia to relacja inwestycji krótkoterminowych do zobowiązań krótkoterminowych (bez funduszy specjalnych);
- wskaźnik płynności finansowej II stopnia to relacja inwestycji krótkoterminowych i należności krótkoterminowych do zobowiązań krótkoterminowych (bez funduszy specjalnych).

W 2019 r. odnotowano pogorszenie większości podstawowych wskaźników ekonomiczno-finansowych badanych przedsiębiorstw. W skali roku wskaźnik poziomu kosztów z całokształtu działalności pogorszył się o 0,7 p. proc. do poziomu 95,1% (w kraju polepszył się nieznacznie o 0,1 p.proc. do 95,4% w 2019 r.). Na przestrzeni lat 2010–2019, najwyższy wskaźnik, zarówno w województwie jak i w kraju, odnotowano w 2012 r., wówczas wyniósł 96,5% (kraju 95,8%). Najniższy zaś wskaźnik w województwie odnotowano w 2018 r. na poziomie 94,4%, a w kraju w 2011 r. na poziomie 94,6%. W 2019 r. każdy ze wskaźników rentowności: sprzedaży brutto, obrotu brutto i obrotu netto zmniejszył się o 0,7 p. proc. Dwa pierwsze wskaźniki wyniosły 4,9%, a wskaźnik obrotu netto 4,0%. W kraju wskaźniki te były niższe niż w województwie i wyniosły odpowiednio po 4,6% oraz 3,7%. Wskaźnik rentowności obrotu netto był najwyższy w tych latach, w których wskaźnik poziomu kosztów był najniższy, zarówno w województwie (na poziomie 4,7%) jak i w kraju (4,5%). Najbardziej opłacalnymi rodzajami działalności w 2019 r. były sekcje: zakwaterowanie i gastronomia (wskaźnik rentowności obrotu netto wyniósł 7,5%), dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja (7,3%), budownictwo (5,1%) i przetwórstwo przemysłowe (5,0%). Poprawę wskaźnika w odniesieniu do roku poprzedniego zanotowano, m.in. w sekcjach: opieka zdrowotna i pomoc społeczna (o 3,4 p. proc.), dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja (o 1,7 p. proc.) oraz zakwaterowanie i gastronomia (o 1,3 p. proc.). Osłabienie wskaźnika rentowności obrotu netto odnotowano m.in. w budownictwie (niższy o 5,7 p.proc.) oraz w wytworzeniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (o 4,1 p. proc. do minus 1,8%). W 2019 r. wskaźniki płynności finansowej były zdecydowanie niższe niż w kraju. W województwie wskaźnik płynności finansowej I stopnia wyniósł 26,7% i był wyższy o 1,4 p.proc. w stosunku do 2018 r. (w kraju zwiększył się o 1,9 p. proc. do poziomu 38,1% w 2019 r.). Wskaźnik płynności II stopnia wyniósł 86,8% i był wyższy o 6,1 p. proc. (w kraju wyższy o 0,5 p. proc. do poziomu 98,9%).

Tablica 33. Wybrane wskaźniki ekonomiczno-finansowe w badanych przedsiębiorstwach niefinansowych
Table 33. Selected economic and financial indicators in the surveyed non-financial enterprises

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019	2019
					Polonia Poland
w % in %					
Wskaźnik poziomu kosztów Cost level indicator	96,1	95,3	94,4	95,1	95,4
Wskaźnik rentowności sprzedaży brutto Gross sales profitability indicator	3,9	5,1	5,6	4,9	4,6
Wskaźnik rentowności obrotu brutto Gross turnover profitability indicator	3,9	4,7	5,6	4,9	4,6
Wskaźnik rentowności obrotu netto Net turnover profitability indicator	3,1	3,8	4,7	4,0	3,7
Wskaźnik płynności finansowej I stopnia First degree financial liquidity indicator	28,0	33,4	25,3	26,7	38,1
Wskaźnik płynności finansowej II stopnia Second degree financial liquidity indicator	112,5	91,3	80,7	86,8	98,9

Aktywa obrotowe są częścią kontrolowanych przez jednostkę zasobów majątkowych wykorzystywanych w działalności operacyjnej o wiarygodnie określonej wartości, powstałych w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych. Obejmują zapasy (rzeczowe aktywa obrotowe) oraz krótkoterminowe: należności, inwestycje oraz rozliczenia międzyokresowe.

Wartość aktywów obrotowych badanych przedsiębiorstw na koniec grudnia 2019 r. wyniosła 37835,7 mln zł i była o 1,9% wyższa niż w końcu grudnia 2018 r., przy czym wzrosła wartość: krótkoterminowych rozliczeń międzyokresowych – o 10,6%, należności krótkoterminowych – o 3,9%, inwestycji krótkoterminowych – o 1,2%, natomiast wartość zapasów pozostała na tym samym poziomie co przed

rokiem. W rzeczowej strukturze aktywów obrotowych zwiększył się w skali roku udział należności krótkoterminowych (z 39,7% do 40,5%) oraz udział krótkoterminowych rozliczeń międzyokresowych (z 1,4% do 1,5%). Natomiast spadł udział zapasów (z 40,8% do 40,0%) oraz inwestycji krótkoterminowych (z 18,1% do 18,0%). W strukturze zapasów wzrósł w skali roku udział półproduktów i produktów w toku (z 13,4% do 13,9%), materiałów (z 28,5% do 28,9%) oraz produktów gotowych (z 16,3% do 16,5% obecnie). Spadł natomiast udział towarów do ogółu zapasów (z 40,3% do 39,0%). Zobowiązania długo- i krótkoterminowe (bez funduszy specjalnych) w końcu grudnia 2019 r. wyniosły 32859,3 mln zł i były o 2,0% wyższe niż przed rokiem. Zobowiązania długoterminowe stanowiły 22,5% ogółu zobowiązań (wobec 17,5% w grudniu 2018 r.). Wartość zobowiązań długoterminowych wyniosła 7378,6 mln zł i była o 30,5% wyższa niż rok wcześniej. Zobowiązania krótkoterminowe badanych przedsiębiorstw wyniosły 25480,8 mln zł i w skali roku zmalały o 4,1%, w tym zobowiązania z tytułu: kredytów bankowych i pożyczek – o 10,2%, podatków, ceł, ubezpieczeń i innych świadczeń – o 5,5%, dostaw i usług – o 0,8%. Relacja zobowiązań z tytułu dostaw i usług do należności z tego tytułu ukształtowała się na poziomie niższym niż w tym samym czasie 2018 r., tj. 100,0% wobec 103,0% (w kraju wzrosła z 98,9% do 101,3% w 2019 r.). Wartość zobowiązań z tytułu dostaw i usług wyższą od wartości należności z tego tytułu odnotowano m.in. w handlu; naprawie pojazdów samochodowych, w działalności związanej z obsługą rynku nieruchomości oraz w zakwaterowaniu i gastronomii.

Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw

Investment outlays of enterprises

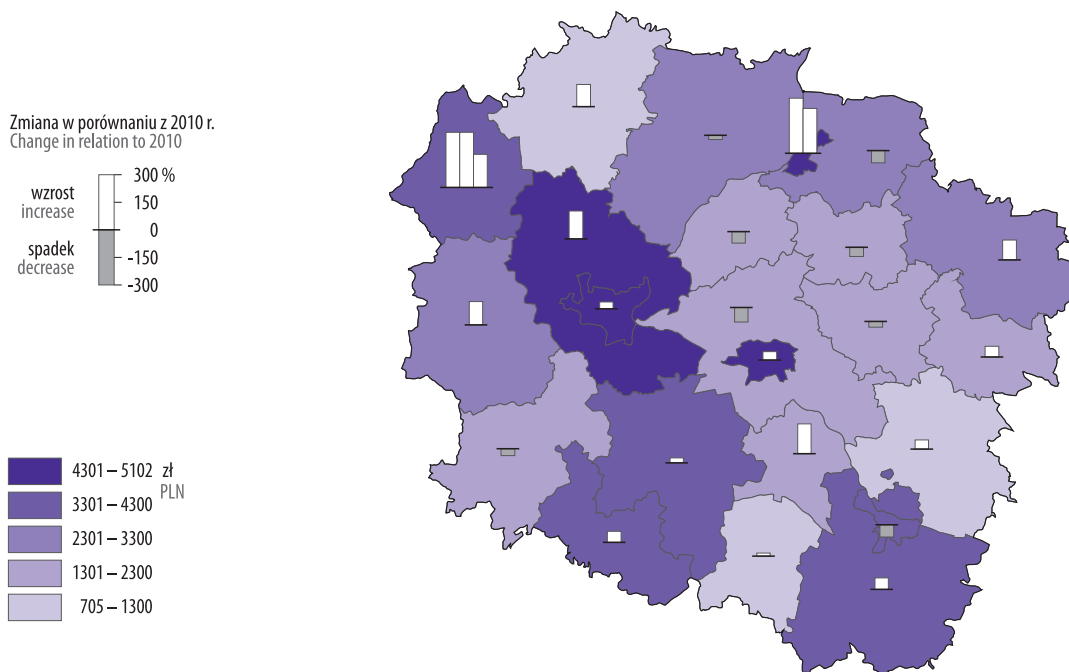
W 2019 r. odnotowano wzrost nakładów inwestycyjnych badanych przedsiębiorstw niefinansowych mających siedzibę na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w odniesieniu do roku poprzedniego. Zmniejszyła się natomiast liczba inwestycji nowo rozpoczętych oraz ich wartość kosztorysowa.

W 2018 r. wartość nakładów inwestycyjnych poniesionych przez przedsiębiorstwa (podmioty, w których liczba pracujących przekracza 9 osób) według lokalizacji inwestycji wyniosła 6886,1 mln zł, tj. o 11,7% więcej niż w roku poprzednim i o 0,2% więcej niż w 2010 r. Rozpatrując lata 2010–2018, wartość nakładów była najwyższa w 2018 r., natomiast tempo wzrostu nakładów w skali roku było najwyższe w 2014 r. (wzrost o 28,5%). Udział poniesionych nakładów w województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju w latach 2010–2018 oscylował między 3,6% a 6,0%, przy czym najwyższy wystąpił w 2010 r. (6,0%), najniższy w 2016 r., natomiast w ostatnim analizowanym roku wyniósł 3,8%. We wszystkich analizowanych latach najwięcej nakładów inwestycyjnych poniosły przedsiębiorstwa z sekcji przetwórstwo przemysłowe. Ich udział w inwestycjach ogółem w 2018 r. w województwie wyniósł 45,9% (w roku poprzednim 48,3%, a w 2010 r. 45,5%). Znaczny udział miały przedsiębiorstwa należące do sekcji: handel; naprawa pojazdów samochodowych – 13,6% (analogicznie 14,0%; 8,6%), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę – 13,0% (analogicznie 13,5%; 5,7%) a także transport i gospodarka magazynowa – 6,0% (5,8% w 2017 r. oraz 19,3% w 2010 r.).

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. najwięcej nakładów inwestycyjnych poniesiono w Bydgoszczy (23,4% udziału). W dalszej kolejności w Toruniu (13,2%), w powiatach bydgoskim (8,1%) i inowrocławskim (7,9%) oraz w Grudziądzu (7,1%). Najmniejsze nakłady inwestycyjne odnotowano w powiatach radziejowskim i lipnowskim (w każdym z powiatów 0,7%).

Mapa 37. Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca w 2018 r.

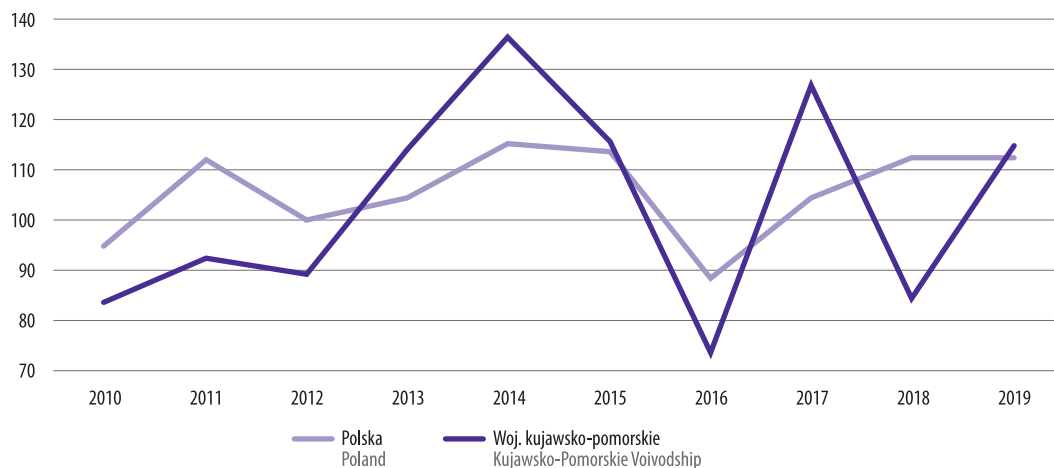
Map 37. Investment outlays per capita in 2018

Wartość nakładów inwestycyjnych poniesionych w 2019 r. przez przedsiębiorstwa niefinansowe powyżej 49 pracujących, mające siedzibę na terenie województwa, wyniosła 3670,2 mln zł (w cenach bieżących). Oznacza to wzrost o 14,6% w stosunku do roku poprzedniego. W kraju wartość nakładów inwestycyjnych zwiększyła się o 12,4%.

Wykres 55. Dynamika nakładów inwestycyjnych (ceny bieżące) rok poprzedni=100

Chart 55. Indices of investment outlays (current prices) previous year=100

Nakłady inwestycyjne to nakłady finansowe lub rzeczowe, których celem jest stworzenie nowych środków trwałych lub ulepszenie (przebudowa, rozbudowa, rekonstrukcja lub modernizacja) istniejących obiektów majątku trwałego, a także nakłady na tzw. pierwsze wyposażenie inwestycji. Nakłady inwestycyjne dzielą się na nakłady na środki trwałe oraz pozostałe nakłady.

Nakłady na środki trwałe to nakłady na: budynki i budowle (obejmują budynki i lokale oraz obiekty inżynierii lądowej i wodnej), w tym m.in. roboty budowlano-montażowe, dokumentacje projektowo-kosztorysowe; maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia (łącznie z przyrządami, ruchomościami i wyposażeniem); środki transportu; inne, tj. melioracje wodne, poprawę walorów (ulepszenie) gruntów, zaszczepienia wieloletnie, inwentarz żywy (stado podstawowe) oraz odsetki od kredytów i pożyczek inwestycyjnych za okres realizacji inwestycji.

Pozostałe nakłady to nakłady na tzw. pierwsze wyposażenie inwestycji oraz inne koszty związane z realizacją inwestycji. Nakłady te nie zwiększają wartości środków trwałych.

Tablica 34. Nakłady inwestycyjne (ceny bieżące)

Table 34. Investment outlays (current prices)

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019
Ogółem Total				
w mln zł in million PLN	2767,1	4089,4	3203,1	3670,2
w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)	3,1	3,0	2,3	2,3
W tym – w % – nakłady na: Of which – in % – outlays on:				
Budynki i budowle Buildings and structures	37,5	30,2	26,9	34,3
Zakupy Purchases	61,1	68,7	73,0	65,5
maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi machinery, technical equipment and tools	52,6	59,1	58,9	52,7
środków transportu transport equipment	8,4	9,5	14,1	12,8

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim z ogólnej kwoty nakładów inwestycyjnych na maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia wydatkowano 1935,2 mln zł (o 2,6% więcej niż rok wcześniej), na budynki i budowle – 1260,5 mln zł (o 46,1% więcej), a na środki transportu – 469,9 mln zł (o 4,4% więcej). Zakupy inwestycyjne osiągnęły wartość 2405,1 mln zł i w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększyły się o 2,9%, a ich udział (65,5%) w nakładach ogółem zmniejszył się w skali roku o 4,5 p. proc.

Wzrost nakładów inwestycyjnych w stosunku do analogicznego okresu 2018 r. wystąpił m.in. w sekcjach: dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja (o 70,4%), budownictwo (o 32,3%), przetwórstwo przemysłowe (o 11,7%), transport i gospodarka magazynowa (o 9,7%) oraz handel; naprawa pojazdów samochodowych (o 8,7%). Największy spadek nakładów inwestycyjnych w skali roku odnotowano w sekcji obsługa rynku nieruchomości (o 36,1%).

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim inwestorzy rozpoczęli realizację 1,8 tys. nowych inwestycji (o 4,6% mniej niż w roku poprzednim) o łącznej wartości kosztorysowej 1237,7 mln zł (spadek o 13,5%). W kraju w omawianym okresie liczba inwestycji rozpoczętych zwiększyła się o 9,7%, a ich wartość kosztorysowa była wyższa o 15,7%. Na ulepszenie (tj. przebudowę, rozbudowę, rekonstrukcję lub modernizację) istniejących środków trwałych przypadało 28,7% wartości kosztorysowej wszystkich inwestycji rozpoczętych w województwie (przed rokiem 30,9%). W kraju odpowiednio 28,7% (40,2% przed rokiem).

Wartość inwestycji rozpoczętych najbardziej zmalała w skali roku w sekcji budownictwo (o 69,6%). Ponadto spadek wartości kosztorysowej odnotowano m.in. w sekcjach: dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja (o 64,4%), działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (o 53,9%) oraz przetwórstwo przemysłowe (o 5,4%). Wzrost wystąpił m.in. w handlu; naprawie pojazdów samochodowych (o 20,0%)

6.4. Produkcja i usługi

6.4. Production and services

Rolnictwo Agriculture

W województwie kujawsko-pomorskim w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększyła się produkcja zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi, rzepaku i rzepiku oraz buraków cukrowych. Zbiory ziemniaków były niższe niż przed rokiem, co spowodowane było zmniejszeniem zarówno plonowania, jak i powierzchni uprawy. Według danych z czerwca 2019 r. w odniesieniu do analogicznego okresu poprzedniego zwiększyło się pogłowie bydła i owiec, zmniejszyło się natomiast pogłowie trzody chlewnej i drobiu. W 2019 r. w odniesieniu do roku poprzedniego odnotowano w skupie wzrost cen pszenicy, ziemniaków jadalnych, żywca wieprzowego i drobiowego oraz mleka, spadek cen dotyczył żyta i żywca wołowego. Na targowiskach wzrosły ceny pszenicy, żyta i ziemniaków.

Powierzchnia uprawy zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi w 2019 r. wyniosła 545,2 tys. ha i była o 6,9% mniejsza niż w roku poprzednim, natomiast o 3,0% mniejsza w porównaniu z notowaną w 2010 r. Plony zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi w 2019 r. osiągnęły poziom 38,3 dt z ha i zwiększyły się w stosunku do uzyskanych w roku poprzednim o 16,1%, a w porównaniu z 2010 r. wzrosły o 4,4%. W odniesieniu do średnich plonów w kraju uzyskanych w 2019 r. były o 8,8% wyższe. W omawianym roku zbiory zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi w regionie oszacowano na 2086,4 tys. ton czyli więcej niż przed rokiem i więcej niż w 2010 r. odpowiednio o 8,0% i o 1,1%.

Powierzchnia uprawy rzepaku i rzepiku w 2019 r. wyniosła 83,5 tys. ha i w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększyła się o 31,2%, a w stosunku do 2010 r. zmniejszyła się o 33,6%. W omawianym roku plony wyniosły 26,6 dt z ha i osiągnęły poziom o 1,8% niższy niż średnie plony tej uprawy w kraju. W porównaniu z plonami uzyskanymi rok wcześniej zwiększyły się o 19,8%, a w porównaniu z 2010 r. obniżyły się o 7,0%. Zbiory rzepaku i rzepiku w województwie w omawianym roku oszacowano na 221,9 tys. ton i były o 56,9% wyższe od uzyskanych w 2018 r. i o 38,3% niższe od notowanych w 2010 r.

Uprawa ziemniaków w 2019 r. była prowadzona na obszarze 24,6 tys. ha, czyli o 11,7% mniejszym niż rok wcześniej. W omawianym roku z 1 ha zebrano 199 dt ziemniaków, czyli mniej o 7,0% niż w poprzednim roku. Uzyskane w województwie kujawsko-pomorskim plony były o 7,0% niższe niż średnie plony tej uprawy w Polsce. Produkcja ziemniaków w regionie w 2019 r. wyniosła 489,6 tys. ton i była o 17,8% niższa niż w 2018 r.

Powierzchnia uprawy buraków cukrowych w 2019 r. wyniosła 49,1 tys. ha. Była większa o 6,1% niż w roku poprzednim i równocześnie większa o 28,1% niż w 2010 r. Plony tej uprawy osiągnęły poziom 566 dt z ha i zmniejszyły się w stosunku do uzyskanych w 2018 r. o 5,0%, a w porównaniu z 2010 r. zwiększyły o 18,2%. Uzyskane plony w porównaniu ze średnimi w kraju były o 1,6% niższe. Zbiory buraków cukrowych w województwie w 2019 r. oszacowano na 2782,3 tys. ton. Były one wyższe o 0,8% od uzyskanych w 2019 r. i o 51,4% wyższe od uzyskanych dziewięć lat temu.

Tablica 35. Plony wybranych ziemiopłodów rolnych

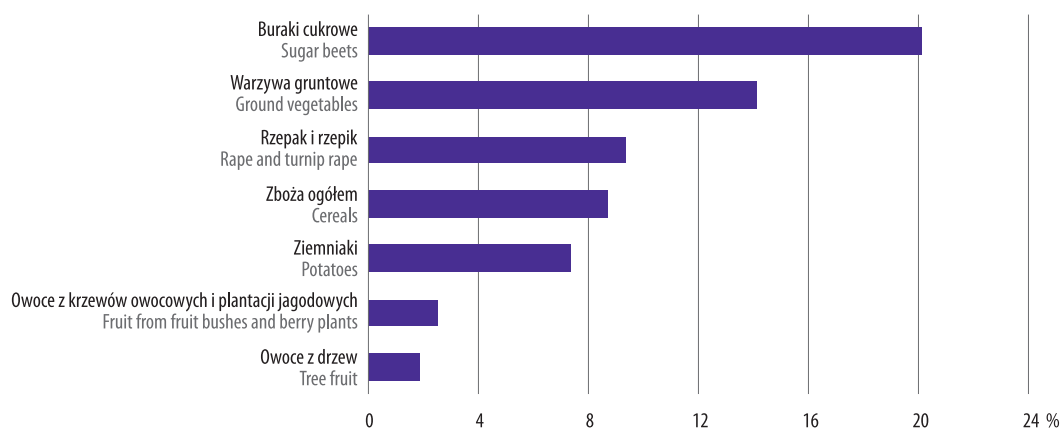
Table 35. Yields of selected agricultural crops

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019	2019 Polska Poland
	z 1 ha w dt per 1 ha in dt				
Zboża ogółem Cereals in total	37,8	39,6	36,1	40,4	36,7
w tym zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi of which basic cereals including cereal mixed	36,7	38,4	33,0	38,3	35,2
w tym: of which:					
pszenica wheat	44,8	45,4	38,3	44,8	43,9
żyto rye	24,9	27,0	24,6	29,4	27,2
Rzepak i rzepik Rape and turnip rape	28,6	28,6	22,2	26,6	27,1
Ziemniaki ^a Potatoes ^a	232	250	214	199	214
Buraki cukrowe Sugar beets	479	472	596	566	575

a Łącznie z uprawą w ogrodach przydomowych, w 2010 r. bez ogrodów przydomowych.
a Including kitchen gardens, in 2010 excluding kitchen gardens.

Wykres 56. Udział województwa w krajowej produkcji wybranych ziemiopłodów rolnych i ogrodnicych w 2019 r.

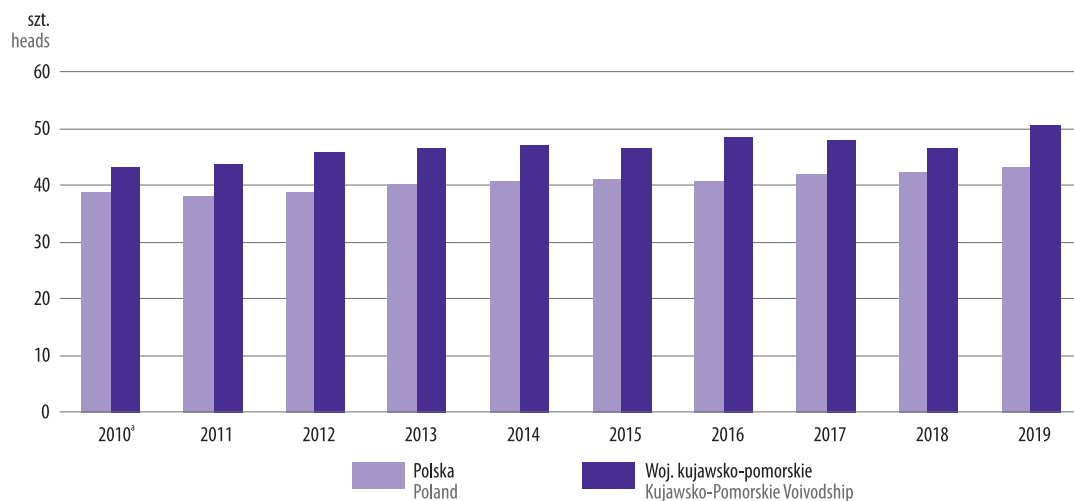
Chart 56. Share of voivodship in the country production of selected agricultural and horticultural crops in 2019

Pogłowie bydła w województwie kujawsko-pomorskim według stanu w dniu 1 czerwca 2019 r. liczyło 524,4 tys. sztuk, co stanowiło 8,2% ogólnego pogłowia w kraju. W porównaniu z rokiem poprzednim liczebność stada wzrosła o 2,8% (w Polsce wzrost o 2,5%). W skali roku odnotowano wzrost obsady bydła na 100 ha użytków rolnych w województwie kujawsko-pomorskim o 9,2%, tj. do poziomu 50,7 szt., natomiast w kraju wzrost o 2,4%. W czerwcu 2019 r. w ogólnym pogłowie bydła krowy stanowiły 32,2%, w tym 93,6% to krowy mleczne (dla Polski udziały te wyniosły odpowiednio 38,7% i 90,3%). Udział krów mlecznych w stadzie bydła w 2019 r. osiągnął poziom wyższy niż w poprzednim roku – 30,1%. W produkcji bydła nadal dominuje kierunek mleczny.

**Wykres 57. Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych
Stan w dniu 1 czerwca**

Chart 57. Cattle density per 100 ha of agricultural land
As of 1st June

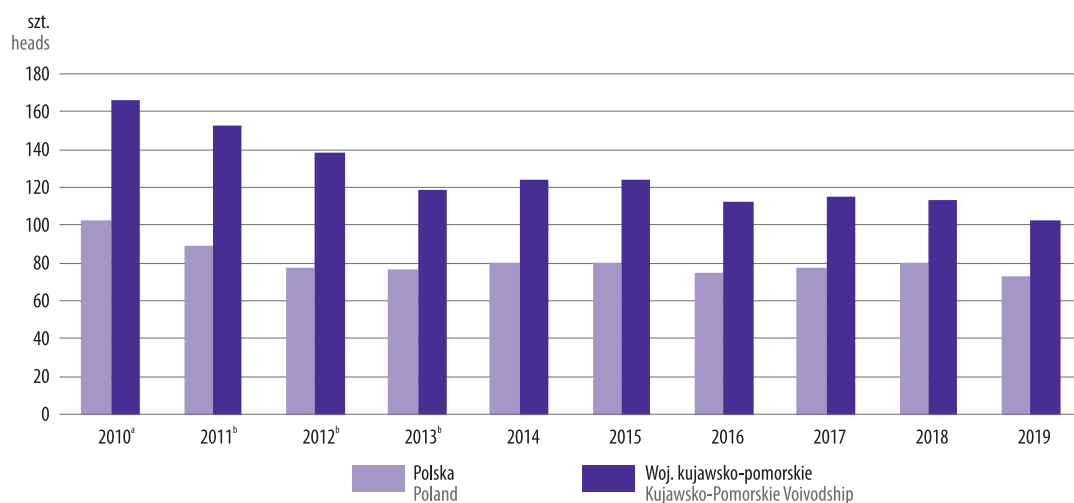

a Dane Powszechnego Spisu Rolnego według stanu w dniu 30 czerwca.
a Data of the Agricultural Census as of 30th June.

Według danych z czerwca 2019 r., pogłowie trzody chlewnej w województwie ukształtowało się na poziomie 1064,2 tys. sztuk (w tym 105,6 tys. szt., tj. 9,9% stanowiły lochy). Udział regionu w ogólnokrajowym pogłowie świń wyniósł 9,9%. W odniesieniu do stanu w czerwcu 2018 r. wielkość stada trzody chlewnej spadła o 14,3% (w Polsce nastąpił spadek o 8,8%). W skali roku odnotowano spadek obsady trzody na 100 ha użytków rolnych w województwie kujawsko-pomorskim i kraju o 9,0%, w regionie tj. do poziomu 103,0 szt., natomiast w kraju do poziomu 73,4 szt. W porównaniu z 2010 r. zanotowano spadek pogłowia o 40,5% dla województwa i o 29,3% w kraju.

**Wykres 58. Obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych
Stan w dniu 1 czerwca**

Chart 58. Pigs density per 100 ha of agricultural land
As of 1st June

a Dane Powszechnego Spisu Rolnego według stanu w dniu 30 czerwca. b Stan w końcu lipca.
a Data of the Agricultural Census as of 30th June. b As of the end of July.

Pogłowie owiec w analizowanym roku liczyło 8,2 tys. sztuk, co stanowiło 3,0% pogłowia krajowego. W porównaniu z poprzednim rokiem jego stan zwiększył się o 6,7% (w Polsce odnotowano spadek o 1,3%). W odniesieniu do czerwca 2010 r. pogłowie owiec w regionie zmniejszyło się o 41,7% (w kraju zwiększyło się o 4,6%). W skali roku odnotowano wzrost obsady owiec na 100 ha użytków rolnych w województwie kujawsko-pomorskim o 13,3%, natomiast w Polsce spadek o 1,5%.

W czerwcu 2019 r. stado drobiu w regionie ukształtowało się na poziomie 13,2 mln sztuk i wynosiło 6,3% ogólnego pogłowia w Polsce. W porównaniu z rokiem poprzednim jego liczebność zmniejszyła się o 0,3% (w kraju wzrost o 2,0%). W skali roku odnotowano wzrost obsady drobiu na 100 ha użytków rolnych w województwie kujawsko-pomorskim o 5,9%, natomiast w kraju wzrost o 1,9%. Znaczącą większość zarówno w województwie jak i w kraju stanowił drób kurzy. W regionie było to 92,9% drobiu ogółem (12,2 mln sztuk), natomiast w kraju 87,0%.

W 2019 r. skupiono 790,0 tys. ton ziarna zbóż podstawowych konsumpcyjnych i paszowych (łącznie z mieszankami zbożowymi, bez ziarna siewnego), co stanowi 9,9% skupu ogólnokrajowego. W odniesieniu do roku poprzedniego skup był niższy o 13,2%, a w porównaniu z 2010 r. utrzymał się na tym samym poziomie (w kraju zanotowano odpowiednio spadek o 6,9% i o 2,9%). W omawianym roku w regionie skupiono 621,8 tys. ton pszenicy (11,5% skupu krajowego), tj. o 14,5% mniej niż w poprzednim roku (w kraju o 10,2% mniej) i o 2,9% więcej niż w 2010 r. (w Polsce o 3,1% mniej). Skup żyta wyniósł 75,2 tys. ton co stanowiło 8,7% skupu krajowego. W województwie skupiono o 0,5% więcej żyta niż w 2018 r. i o 40,3% więcej niż w 2010 r. (w kraju więcej niż w 2018 r. o 6,6%, natomiast mniej niż w 2010 r. o 8,2%).

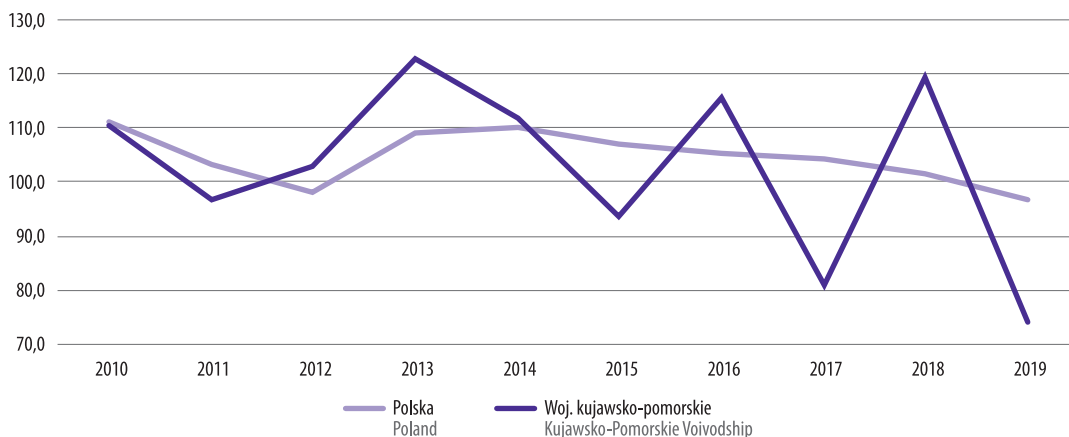
Skup ziemniaków w 2019 r. ukształtował się na poziomie 211,9 tys. ton, co stanowiło 13,6% ogólnego skupu w kraju. W porównaniu z rokiem poprzednim w województwie skupiono o 13,0% mniej ziemniaków, natomiast w stosunku do 2010 r. odnotowano wzrost wielkości skupu o 74,8%. W kraju skupiono odpowiednio o 9,7% ziemniaków mniej niż w 2018 r. i o 36,3% więcej w stosunku do 2010 r.

W 2019 r. skupiono 2972,0 tys. ton buraków cukrowych (20,6% skupu krajowego), tj. o 5,9% więcej niż w poprzednim roku i o 72,2% więcej niż dziewięć lat temu. Dla Polski było to odpowiednio o 2,7% mniej niż w 2018 r. i o 49,7% więcej niż w 2010 r.

W omawianym roku skupiono 280,5 tys. ton żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso, łącznie z tłuszczami, co stanowi 6,2% skupu ogólnokrajowego. Było to o 26,9% mniej niż w 2018 r. (w kraju zanotowano spadek o 3,1%).

Wykres 59. Dynamika skupu żywca rzeźnego ogółem (w wadze żywej) rok poprzedni=100

Chart 59. Indices of procurement of total animals for slaughter (in live weight) previous year=100

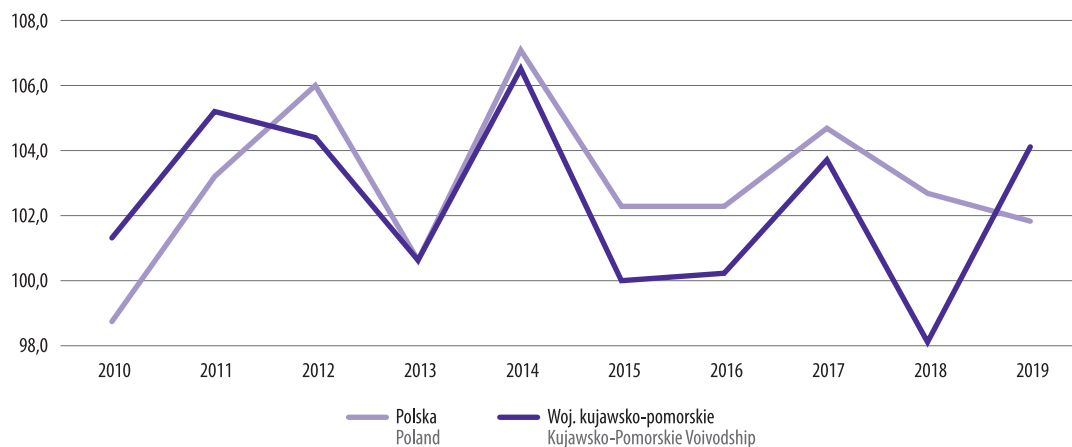
a Dane Powszechnego Spisu Rolnego.
a Data of the Agricultural Census.

Skup żywca wieprzowego (w wadze żywej) wyniósł w minionym roku 158,0 tys. ton (7,3% skupu krajowego), tj. o 44,7% mniej niż w roku poprzednim i o 27,9% mniej niż dziewięć lat wcześniej. W kraju skupiono mniej o 9,3% niż w roku poprzednim i o 8,3% więcej w odniesieniu do 2010 r. Skup żywca wołowego ukształtował się na poziomie 64,3 tys. ton (8,0% skupu krajowego) i był o 13,4% mniejszy niż przed rokiem i aż o 81,2% większy niż w 2010 r. W Polsce spadł o 11,5% w stosunku do 2018 r., ale wzrósł o 30,4% do 2010 r. Żywca drobiowego skupiono 164,5 tys. ton, czyli o 1,4% więcej niż w roku poprzednim i o 50,9% więcej w porównaniu z 2010 r. Stanowiło to 5,0% skupu krajowego, który w odniesieniu do 2018 r. wzrósł o 3,5%, a do 2010 r. wzrósł o 79,8%.

W 2019 r. skup mleka krowiego wyniósł 830,0 mln litrów (co stanowiło 7,0% ogółu mleka skupionego w kraju), był na wyższym (o 4,1%) poziomie w porównaniu z 2018 r. i wyższym o 24,8% niż dziewięć lat wcześniej (w skali kraju zanotowano wzrost odpowiednio o 1,8% i o 35,0%).

Wykres 60. Dynamika skupu mleka rok poprzedni=100

Chart 60. Indices of procurement of cows' milk previous year=100

Średnia cena skupu pszenicy w województwie w 2019 r. wyniosła 73,09 zł za 1 dt (w kraju – 72,26 zł) i była o 0,7% wyższa niż przed rokiem i o 21,1% wyższa niż w 2010 r. Na targowiskach za 1 dt pszenicy płacono 90,90 zł (w kraju – 91,63 zł), tj. o 13,5% więcej niż w roku poprzednim i o 56,1% więcej niż dziewięć lat wcześniej.

W analizowanym roku cena żyta w skupie ukształtowała się na poziomie 59,69 zł za dt (w kraju – 60,38 zł), tj. o 3,9% niższym w porównaniu z zanotowanym w 2018 r., a o 44,0% wyższym niż w 2010 r. W obrocie targowiskowym cena żyta wzrosła w stosunku do poprzedniego roku o 12,3%, a w odniesieniu do uzyskanej przed dziewięcioma laty wzrosła o 26,6% osiągając poziom 68,38 zł (w Polsce – 73,49 zł).

W 2019 r. cena ziemniaków jadalnych w skupie wyniosła 114,01 zł za dt (w kraju – 84,54 zł), tj. o 106,6% więcej niż przed rokiem i o 78,8% więcej niż w 2010 r. W obrocie targowiskowym za ziemniaki płacono 195,14 zł za dt (w Polsce – 189,17 zł), tj. więcej niż w 2018 r. i w 2010 r. odpowiednio o 101,5% i o 98,0%.

W województwie kujawsko-pomorskim w omawianym roku cena skupu 1 kg żywca wołowego wyniosła 6,34 zł (w kraju – 6,33 zł), tj. spadek o 9,9% w stosunku do uzyskanej w poprzednim roku, a w odniesieniu do 2010 r. – wzrost o 36,6%.

Cena żywca wieprzowego w skupie osiągnęła wartość 5,25 zł za kg (w kraju – 5,39 zł), tj. o 17,7% wyższą niż w 2018 r. i o 32,0% wyższą niż dziewięć lat wcześniej.

W 2019 r. w odniesieniu do roku poprzedniego poprawiła się relacja cen skupu żywca wieprzowego do targowiskowych cen żyta, podobnie jak w odniesieniu do 2010 r. Ukształtowała się ona na poziomie 7,7 (wobec 7,3 w 2018 r. oraz 7,4 w 2010 r.). W kraju relacja wyniosła 7,3 (wobec odpowiednio 6,7 w 2018 r. i 8,0 w 2010 r.).

W 2019 r. cena skupu drobiu rzeźnego osiągnęła poziom 3,68 zł za kg (w kraju – 3,90 zł) i była o 1,6% wyższa w porównaniu z zanotowaną w poprzednim roku i o 9,9% wyższa niż w 2010 r.

W analizowanym roku cena prosiąt na chów w województwie kujawsko-pomorskim osiągnęła poziom 150,48 zł (w kraju – 200,33 zł) i w regionie była niższa o 5,0% w porównaniu z 2018 r., natomiast w Polsce cena była wyższa o 10,1%.

Za 1 litr mleka w omawianym roku płacono 1,30 zł (w kraju – średnio 1,35 zł/l), tj. o 1,3% więcej niż przed rokiem i o 23,8% więcej niż dziewięć lat wcześniej.

Przeciętne roczne ceny skupu obliczono jako iloraz wartości (w cenach bieżących bez VAT) i ilości poszczególnych produktów rolnych.

Przeciętne roczne ceny uzyskiwane przez rolników na targowiskach obliczono jako średnie arytmetyczne z przeciętnych cen w poszczególnych miesiącach.

W 2018 r. w porównaniu z rokiem poprzednim zanotowano spadek produkcji globalnej o 3,5%, o czym zadecydowała o 16,1% niższa produkcja roślinna. Produkcja zwierzęca była o 10,7% wyższa niż rok wcześniej. W analizowanym roku udział województwa kujawsko-pomorskiego w ogólnokrajowej globalnej produkcji rolniczej wyniósł 7,3%, również w produkcji roślinnej i zwierzęcej ukształtował się na poziomie – po 7,3%.

W 2018 r. w wartości końcowej produkcji rolniczej w województwie kujawsko-pomorskim 37,3% stanowiła produkcja roślinna, a na produkcję zwierzęcą przypadało 62,7%. W analizowanym roku w towarowej produkcji rolniczej wartość produkcji roślinnej wyniosła 37,6%, a zwierzęca 62,4%.

W 2018 r. udział naszego województwa w ogólnokrajowej produkcji końcowej wyniósł 7,3%, a towarowej 7,7%. W pierwszym przypadku odnotowano spadek udziałów w skali roku na poziomie o 0,2 p. proc, natomiast w drugim przypadku udział pozostał bez zmian.

Przemysł Industry

Od 2017 r. notuje się wzrost produkcji sprzedanej przemysłu w skali roku, jednak jej dynamika w 2019 r. była zdecydowanie wolniejsza od notowanej w latach 2017–2018 r. Ponadto w porównaniu z 2018 r. dynamika zwalniała z każdym kolejnym kwartalnym okresem narastającym 2019 r. Podobnie jak w trzech ostatnich latach, również w 2019 r. odnotowano wzrost wydajności pracy w odniesieniu do roku poprzedniego przy jednoczesnym zwiększeniu przeciętnego zatrudnienia oraz przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w przemyśle.

Wartość produkcji sprzedanej przemysłu (w cenach bieżących) wzrasta od 2017 r. Wówczas odnotowano najwyższy wzrost w skali roku o 9,7% (w cenach stałych). W 2019 r. wartość produkcji wyniosła 64975,7 mln zł (w cenach bieżących), tj. wzrosła o 3,4% w porównaniu z rokiem poprzednim (w kraju wzrosła o 4,0%). W odniesieniu do 2015 r. produkcja zwiększyła się o 20,2% (w kraju wzrosła o 21,0%). W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. we wszystkich okresach kwartalnych notowano wzrost produkcji sprzedanej przemysłu w skali roku, jednak z każdym kolejnym kwartałem był on słabszy. W I kwartale był o 6,4% wyższy, natomiast w okresie styczeń–grudzień już o 3,4% wyższy. Podobną tendencję odnotowano w kraju. Najsilniejszy wzrost w skali roku (o 6,1%) wystąpił w okresie styczeń–marzec 2019 r., a najsłabszy w ostatnim kwartalnym okresie narastającym (wzrost o 4,0%).

Dane o **produkcji sprzedanej przemysłu** dotyczą działalności przemysłowej i nieprzemysłowej podmiotów gospodarczych zaliczanych do sekcji: „Górnictwo i wydobywanie”, „Przetwórstwo przemysłowe”, „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych”, oraz „Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją”. Dane obejmują podmioty gospodarki narodowej o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

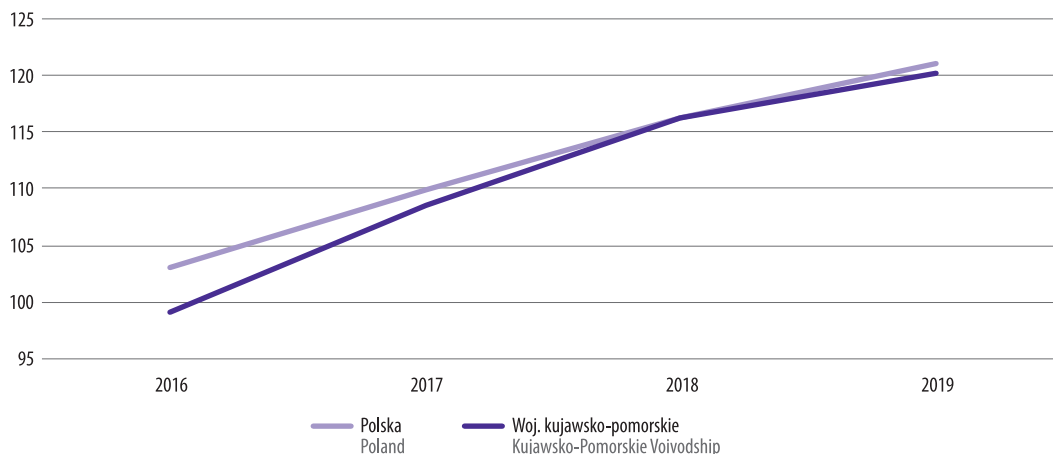
Dane o **wartości produkcji sprzedanej przemysłu** prezentuje się bez VAT i podatku akcyzowego, natomiast łącznie z wartością dotacji przedmiotowych do wyrobów i usług – w tzw. cenach bazowych.

Tablica 36. Przemysł
Table 36. Industry

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019
Produkcja sprzedana przemysłu (ceny bieżące) Sold production of industry (current prices)				
w mln zł in million PLN	43550,6	52450,0	62842,7	64975,7
w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)	4,6	4,4	4,3	4,2
Udział produkcji sprzedanej przetwórstwa przemysłowego w produkcji sprzedanej przemysłu (ceny bieżące) w % Share of sold production of manufacturing in sold production of industry (current prices) in %	95,4	95,8	95,7	95,6
Przeciętne zatrudnienie w przemyśle w tys. Average paid employment in industry in thousands	126,1	126,4	136,9	139,2

Wykres 61. Dynamika produkcji sprzedanej przemysłu (ceny stałe) 2015=100

Chart 61. Indices of sold production of industry (constant prices) 2015=100

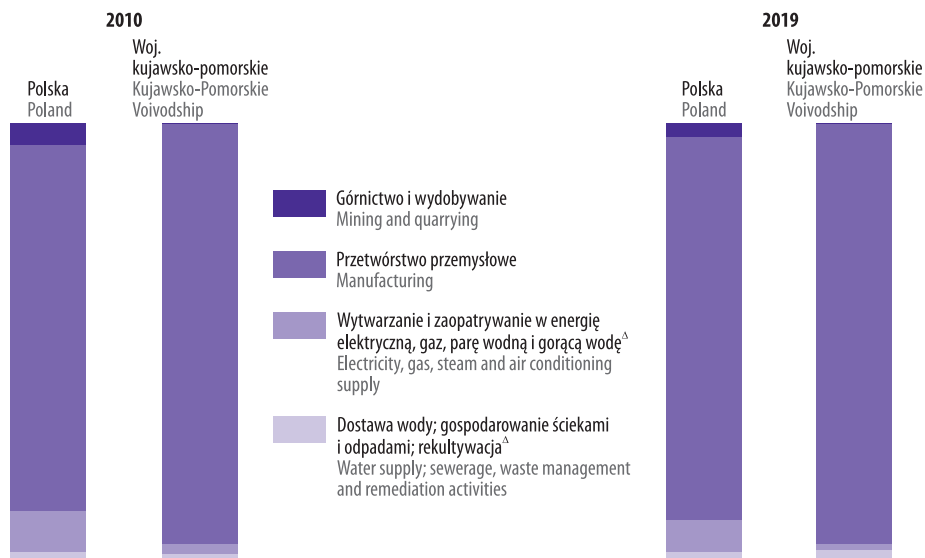
Na ogólną wartość produkcji sprzedanej przemysłu (w cenach bieżących) w 2019 r. wpłynęła przede wszystkim największa z sekcji PKD, tj. przetwórstwo przemysłowe, które ukształtowało się na poziomie 62097,7 mln zł, tj. o 3,4% wyższym (w cenach stałych) niż w 2018 r. Dla pozostałych sekcji produkcja kształtowała się następująco: dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja – 1728,1 mln zł (o 8,0% wyższa niż w 2018 r.), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę – 887,4 mln zł (o 1,4% wyższa) oraz górnictwo i wydobywanie – 262,4 mln zł (o 12,4% niższa).

Struktura produkcji sprzedanej przemysłu nie uległa znaczącym zmianom w porównaniu z 2018 r. Udział dostawy wody; gospodarowania ściekami i odpadami; rekultywacji w przemyśle ogółem zwiększył się o 0,2 p. proc. do 2,7% w 2019 r. Zmniejszył się natomiast udział przetwórstwa przemysłowego oraz górnictwa i wydobywania po 0,1 p. proc. odpowiednio do 95,6% i do 0,4% w 2019 r. Sekcja wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę pozostała na niezmiennym poziomie sprzed roku, której udział wyniósł 1,4%.

Spośród działów przemysłu zwiększenie udziału w strukturze przemysłu odnotowano m. in. w produkcji artykułów spożywczych o 0,7 p. proc. do poziomu 24,6% w 2019 r., produkcji chemikaliów i wyrobów chemicznych o 0,4 p. proc. do 9,9% oraz po 0,2 p. proc. w produkcji mebli oraz w gospodarce odpadami; odzysku surowców odpowiednio w 2019 r. do poziomu 4,2% i 1,5%. Największy spadek udziału w skali roku wystąpił w produkcji papieru i wyrobów z papieru o 1,2 p. proc. do 13,3%. Ponadto o 0,2 p. proc. zmalały udziały w dwóch działach, tj. w produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych oraz w naprawie, konserwacji i instalowaniu maszyn i urządzeń odpowiednio w 2019 r. do 10,1% oraz do 1,5%. W dziewięciu działach przemysłu struktura nie uległa zmianie w stosunku do 2018 r.

Analizując lata 2010–2019, udział produkcji sprzedanej przemysłu w przychodach kraju oscylował między 4,2% (w latach: 2013, 2014, 2016 i w 2019 r.) a 4,6% (w 2010 r.). W 2019 r. województwo pod względem wartości produkcji sprzedanej przemysłu znalazło się na 8 pozycji w kraju (analogicznie jak w roku poprzednim), natomiast pod względem dynamiki na 12 miejscu (w 2018 r. na 7 miejscu).

Wykres 62. Struktura produkcji sprzedanej przemysłu według sekcji PKD (ceny bieżące)
Chart 62. Structure of sold production of industry by PKD sections (current prices)

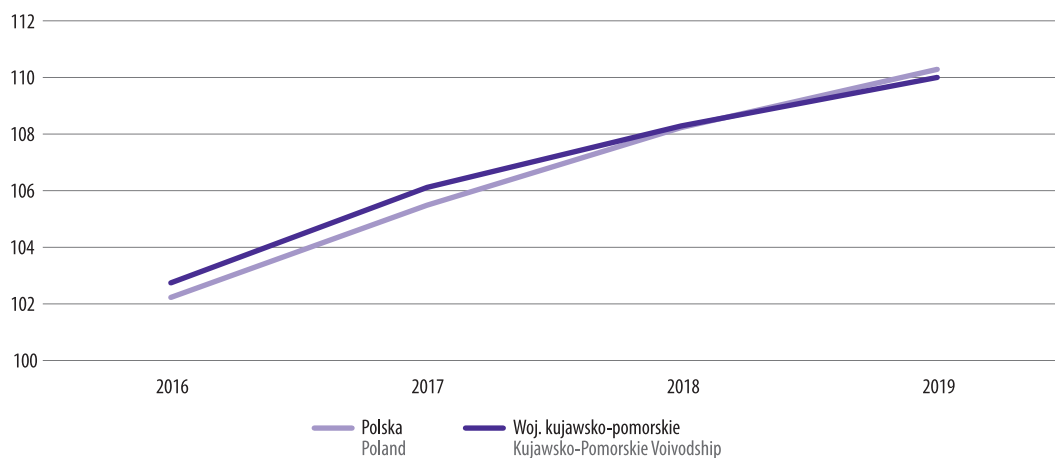

W 2019 r. w większości działów przemysłu zaobserwowano wzrost produkcji sprzedanej przemysłu w odniesieniu do roku poprzedniego, najwyższy – o 13,4% (w 2018 r. – najwyższy o 24,2%). Wyższą produkcję w stosunku do 2018 r. odnotowano m.in. w działach: gospodarka odpadami; odzysk surowców – o 13,4% (w roku poprzednim wzrost o 4,9%), a dalej produkcja: napojów – o 12,2% (analogicznie wzrost o 6,9%), metali – o 6,5% (poprzednio spadek o 0,4%), chemikaliów i wyrobów chemicznych – o 6,0% (poprzednio spadek o 5,4%) oraz produkcja wyrobów farmaceutycznych – o 5,4% (w 2018 r. – wzrost o 22,6%). W działach o znaczącym udziale w produkcji sprzedanej przemysłu (powyżej 10%), odnotowano słabszy wzrost niż w działach wyżej wymienionych. Produkcja: wyrobów z metali była wyższa o 4,4% (w 2018 r. wyższa o 8,7%), artykułów spożywczych – o 3,9% (analogicznie wyższa o 5,6%), wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych – o 3,2% (niższa o 2,1%) oraz produkcja papieru i wyrobów z papieru – o 1,4% (wyższa o 21,7%). Niższą produkcję niż przed rokiem odnotowano m.in. w produkcji skór i wyrobów skórzanych – o 16,9% (w 2018 r. niższa o 6,7%), pozostałym górnictwie i wydobywaniu – o 12,4% (poprzednio wyższa o 4,4%) oraz w odprowadzaniu i oczyszczaniu ścieków – o 7,7% (wyższa o 9,0%).

Przeciętne zatrudnienie w przemyśle w 2019 r. wyniosło 139,2 tys. osób, tj. wzrosło o 1,6% w odniesieniu do 2018 r. (w kraju wzrost o 1,9%). W przetwórstwie przemysłowym, w największej sekcji przemysłu, przeciętne zatrudnienie wyniosło 129,7 tys. osób, a w dostawie wody; gospodarowania ściekami i odpadami; rekultywacji – 6,9 tys. osób. W każdej z obu wymienionych sekcji przeciętne zatrudnienie wzrosło o 1,7%. Struktura przeciętnego zatrudnienia przemysłu nie uległa znaczącym zmianom w stosunku do 2018 r. W przetwórstwie przemysłowym zwiększyła się o 0,1 p. proc. do poziomu 93,2%, a w dostawie wody, gospodarowaniu ściekami i odpadami; rekultywacji pozostała na niezmiennym poziomie, tj. 5,0%.

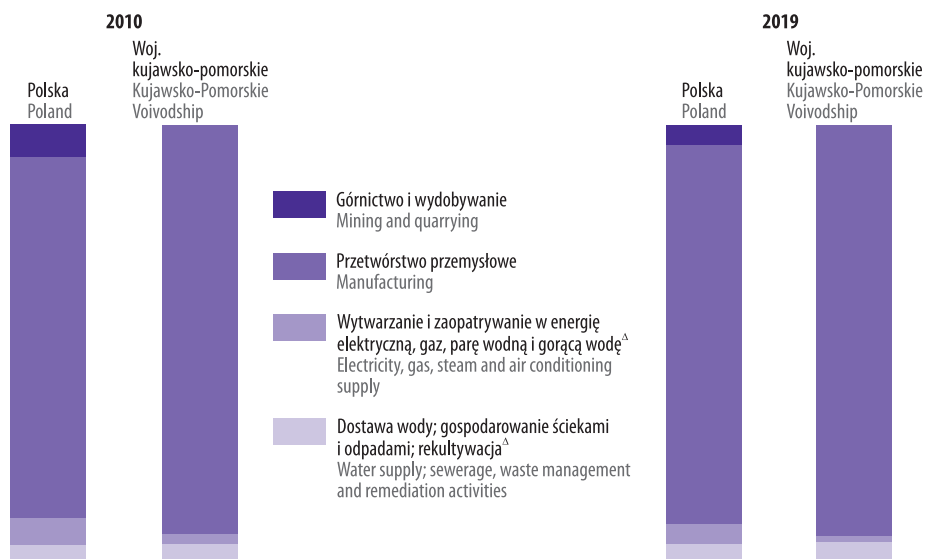
Wykres 63. Dynamika przeciętnego zatrudnienia w przemyśle 2015=100

Chart 63. Indices of average employment in industry 2010=100

Wykres 64. Struktura przeciętnego zatrudnienia w przemyśle według sekcji PKD

Chart 64. Structure of average paid employment in industry by PKD sections

Wydajność pracy w przemyśle w 2019 r., mierzona wartością produkcji sprzedanej na jednego zatrudnionego, w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła (w cenach bieżących) 466,9 tys. zł i była (w cenach stałych) o 1,7% wyższa w porównaniu z 2018 r. (w kraju wyższa o 2,1%). W przetwórstwie przemysłowym wydajność pracy wyniosła – 478,9 tys. zł, tj. więcej o 1,6% niż przed rokiem. Najwyższy wzrost w skali roku odnotowano w sekcji dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacji – o 6,1%.

Budownictwo Construction

Wzrost produkcji budowlano-montażowej w skali roku notuje się od 3 ostatnich lat, jednak w 2019 r. był słabszy niż w roku poprzednim. Mimo to, pod względem dynamiki Kujawsko-Pomorskie uplasowało się na 2 miejscu w kraju. Najwyższy wzrost odnotowano w podmiotach realizujących głównie roboty budowlane specjalistyczne.

W 2019 r., zarówno liczba mieszkań oddanych do użytkowania, jak i mieszkań rozpoczynających budowę czy mieszkań na które wydano pozwolenia na ich budowę lub dokonano zgłoszenia zgodnie z projektem budowlanych, była największa w okresie ostatniego 10-lecia. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w 2019 r. w przeliczeniu na 1 tys. ludności nadal była niższa niż przeciętnie w kraju. W odniesieniu do 2018 r. zmniejszyła się przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań oddanych do użytkowania. W 2019 r. największy wzrost liczby rozpoczętych budów mieszkań w porównaniu z 2018 r. odnotowano w powiecie rypińskim.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim produkcja sprzedana budownictwa (w cenach bieżących) ukształtowała się na poziomie 8767,6 mln zł, czyli wyższym niż w roku poprzednim o 10,9%, ale tempo wzrostu było słabsze niż w 2018 r. Wówczas produkcja wzrosła o 27,0%. Podobna tendencja wystąpiła w kraju – w 2019 r. wzrosła (w cenach bieżących) o 10,6%, a w 2018 r. – o 25,2%. Udział produkcji sprzedanej budownictwa w produkcji krajowej w 2019 r. wyniósł 3,3%, co uplasowało województwo na 9 pozycji w kraju.

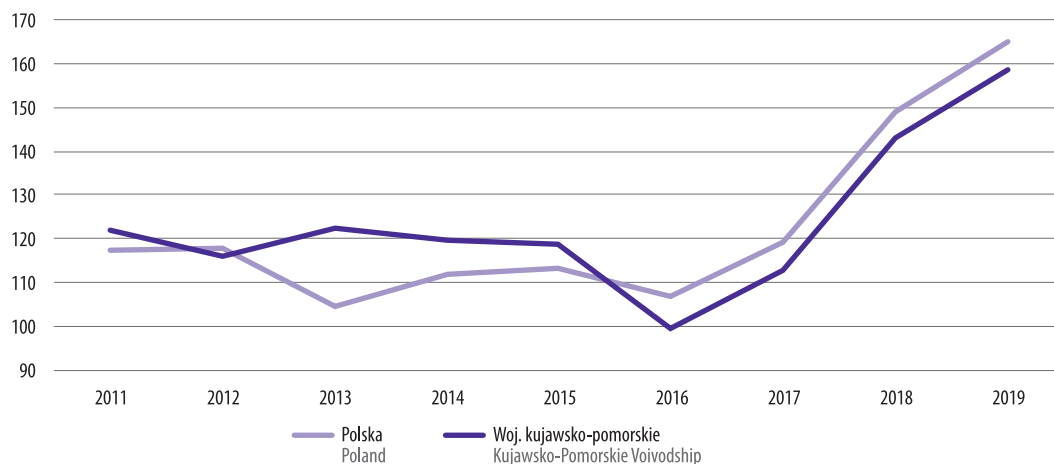
Dane o **produkcji sprzedanej budownictwa** dotyczą działalności budowlanej i niebudowlanej podmiotów gospodarczych zaliczanych do sekcji „Budownictwo”. Dane obejmuje podmioty gospodarki narodowej o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Tablica 37. Budownictwo
Table 37. Construction

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019
Produkcja sprzedana budownictwa (ceny bieżące) Sold production of construction (current prices)				
w mln zł in million PLN	5524,9	6549,7	7906,3	8767,6
w odsetkach (Polska=100) in percent (Poland=100)	3,4	3,6	3,3	3,3
Udział produkcji budowlano-montażowej w produkcji sprzedanej budownictwa (ceny bieżące) w % Share of construction and assembly production in sold production of construction (current prices) in %	56,4	60,2	61,1	65,0
Przeciętne zatrudnienie w budownictwie w tys. Average paid employment in construction in thousands	22,2	18,8	19,4	20,1

**Wykres 65. Dynamika produkcji sprzedanej budownictwa (ceny bieżące)
2010=100**

Chart 65. Indices of sold production of construction (current prices)
2010=100

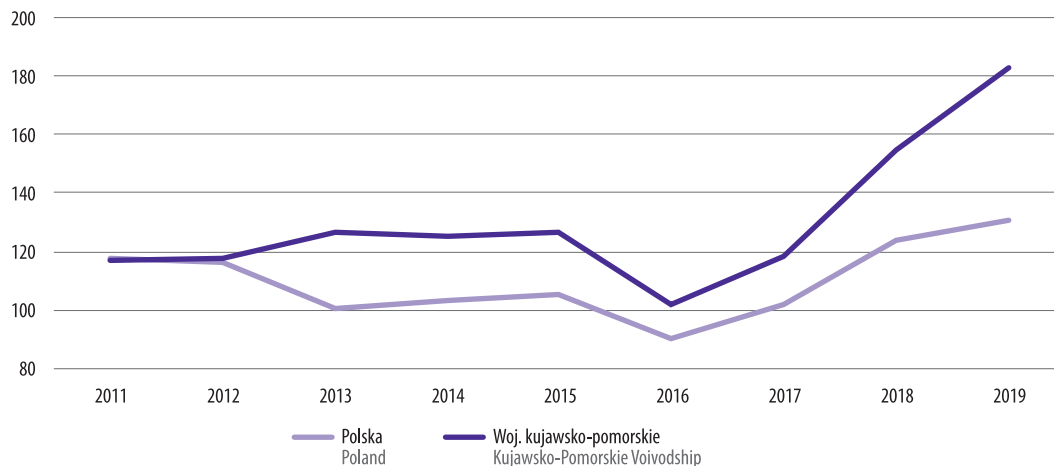

Dane o **sprzedaży produkcji budowlano-montażowej** dotyczą robót zrealizowanych na terenie kraju, wykonanych siłami własnymi (tj. bez podwykonawców) na rzecz zleceńodawców przez podmioty budowlane zaliczane zgodnie z PKD 2007 do sekcji „Budownictwo”. Obejmują roboty budowlane o charakterze inwestycyjnym, remontowym i konserwacyjnym oraz budownictwo tymczasowe na placach budów. Dane obejmuje podmioty gospodarki narodowej o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Wartość sprzedaży produkcji budowlano-montażowej w 2019 r. wyniosła (w cenach bieżących) 5698,0 mln zł (65,0% ogólnej wartości produkcji sprzedanej budownictwa), tj. wzrosła o 18,0% w stosunku do roku poprzedniego. Silniejszy wzrost w skali roku odnotowano w 2018 r., tj. o 30,7%. Podobna sytuacja wystąpiła w kraju – analogiczny wzrost o 6,0% i o 21,3% w 2018 r. Pod względem sprzedaży produkcji województwo uplasowało się na 7 miejscu w kraju, natomiast pod względem dynamiki w skali roku zajęło 2 miejsce.

**Wykres 66. Dynamika produkcji budowlano-montażowej (ceny bieżące)
2010=100**

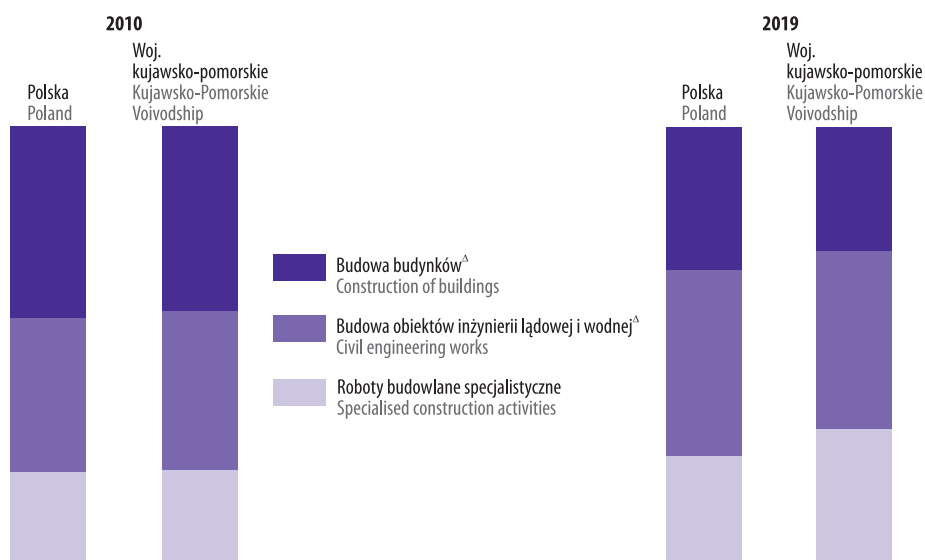
Chart 66. Indices of construction and assembly production (current prices)
2010=100

W 2019 r. wzrost produkcji budowlano-montażowej w odniesieniu do roku poprzedniego odnotowano we wszystkich działach budownictwa. Najwyższy (o 21,9%) wystąpił w przedsiębiorstwach realizujących głównie roboty budowlane specjalistyczne. Ponadto wzrost odnotowano w jednostkach zajmujących się głównie budową budynków (o 18,3%), a także w podmiotach specjalizujących się w budowie obiektów inżynierii lądowej i wodnej (o 15,1%).

W analizowanym okresie wśród przedsiębiorstw budowlanych znaczący udział posiadały podmioty specjalizujące się w budowie obiektów inżynierii lądowej i wodnej – 40,9% sprzedaży produkcji budowlano-montażowej. Udział ten zmalał o 1,0 p. proc. w porównaniu z 2018 r., natomiast wzrósł o 4,8 p. proc. w porównaniu z 2010 r. W przedsiębiorstwach wykonujących głównie roboty budowlane specjalistyczne udział wyniósł 30,9%, tj. wzrósł odpowiednio o 1,0 p. proc. oraz o 9,0 p. proc. W podmiotach zajmujących się budową budynków, udział pozostał na niezmiennym poziomie sprzed roku, tj. 28,2%, natomiast w odniesieniu do 2010 r. obniżył się o 13,8 p. proc.

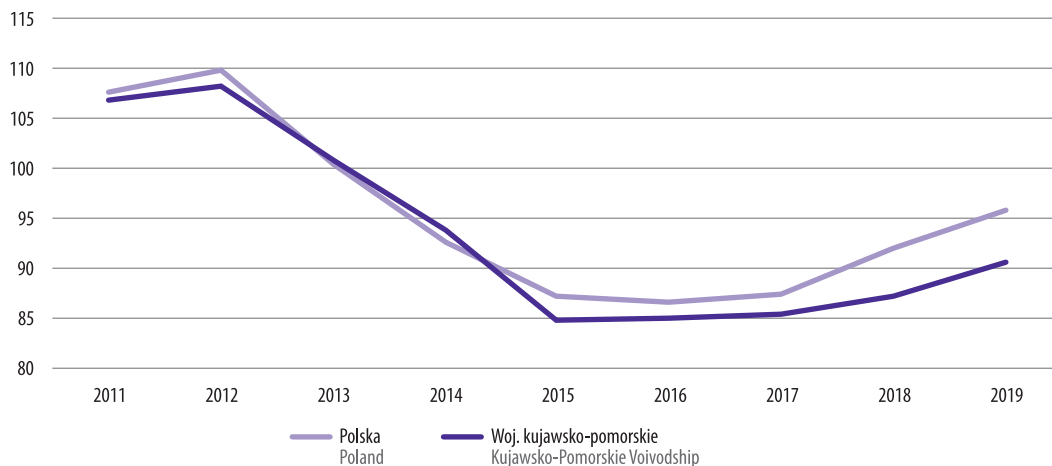
Wykres 67. Struktura produkcji budowlano-montażowej według działów PKD (ceny bieżące)
Chart 67. Structure of construction and assembly production by divisions of PKD (current prices)

W 2019 r. przeciętne zatrudnienie w budownictwie wyniosło 20,1 tys. osób, tj. o 3,9% wyższe niż w roku poprzednim (w kraju o 4,0% wyższe). Od 2016 r. obserwuje się systematyczny wzrost przeciętnego zatrudnienia (w kraju zwiększa się od 2017 r.), ale największą dynamikę zanotowano w 2011 r. Wówczas przeciętne zatrudnienie wzrosło o 6,8%. (w kraju podobnie, w 2011 r. wzrosło o 7,6%).

Wykres 68. Dynamika przeciętnego zatrudnienia w budownictwie 2010=100

Chart 68. Indices of average employment in construction 2010=100

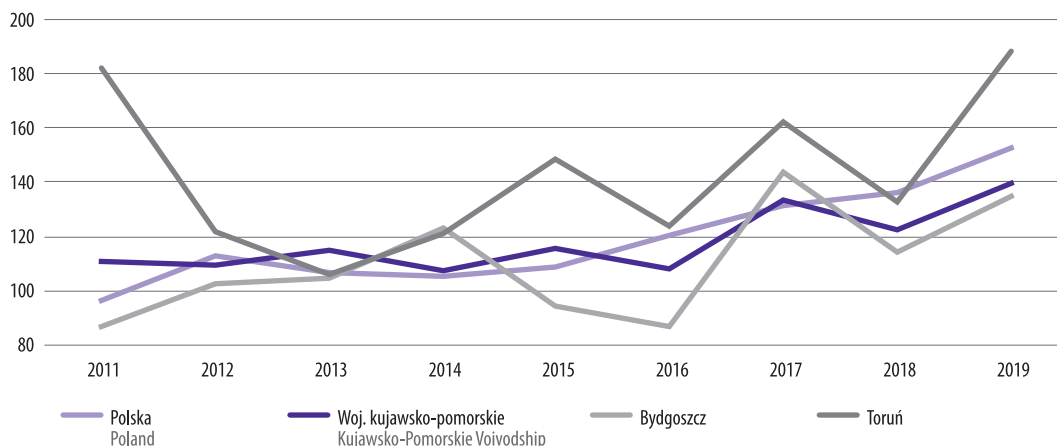

Wydajność pracy w budownictwie mierzona produkcją sprzedaną na jednego zatrudnionego w 2019 r. wyniosła 436,0 tys. zł, tj. wzrosła (w cenach bieżących) o 6,8% (w roku poprzednim wzrosła o 24,3%).

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim oddano do użytkowania 8090 mieszkań (w kraju 207425) o łącznej powierzchni 762,1 tys. m² (w kraju 18376,6 tys. m²). Po spadku liczby mieszkań oddanych do użytkowania w województwie w 2018 r. w porównaniu z rokiem poprzednim, w 2019 r. odnotowano ich wzrost o 14,1% (w kraju wzrost o 12,1%). Pod względem liczby mieszkań oddanych do użytkowania województwo zajęło 10 pozycję w kraju, z 11 w roku poprzednim. Natomiast pod względem dynamiki Kujawsko-Pomorskie uplasowało się na 9 miejscu, z 15 w 2018 r. Analizując lata 2010–2019, można zauważyć, że naprzemiennie odnotowywano w województwie spadek, bądź wzrost liczby mieszkań oddanych do użytkowania w odniesieniu do poprzedniego roku – w latach parzystych spadek, a w latach nieparzystych wzrost. Największy spadek wystąpił w 2010 r. (o 13,5%), natomiast największy wzrost w 2017 r. (o 23,7%).

Wykres 69. Dynamika liczby mieszkań oddanych do użytkowania 2010=100

Chart 69. Indices of the number of dwellings completed 2010=100

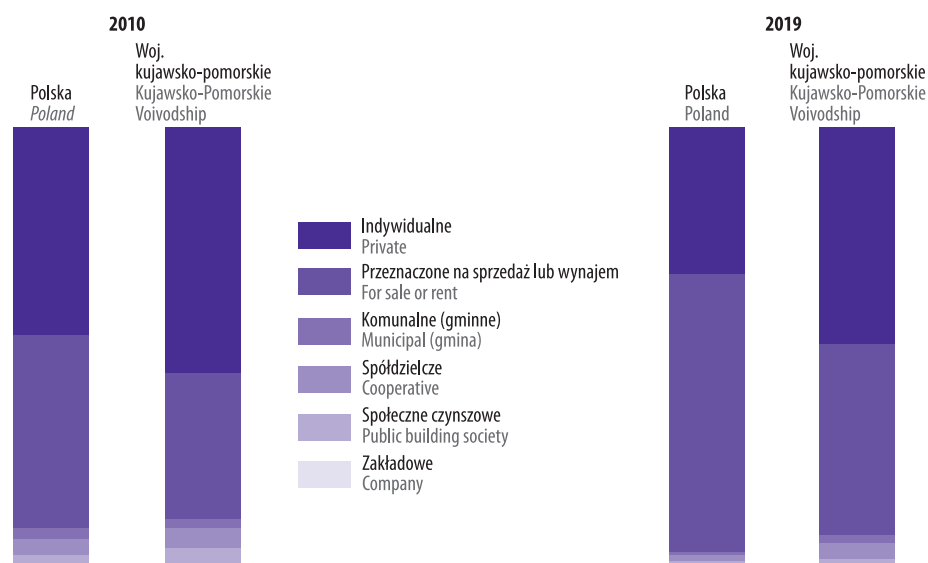
Na przestrzeni ostatnich 10 lat więcej mieszkań oddawano do użytkowania w miastach niż na wsiach (z wyjątkiem 2016 r., kiedy oddano mniej). W 2019 r. odsetek tych mieszkań wyniósł odpowiednio – 54,9% i 45,1% (w kraju 68,2% w miastach i 31,8% na wsiach). Należy dodać, że w odniesieniu do 2010 r. odsetek ten relatywnie zwiększył się w województwie na korzyść wsi, a zmniejszył w miastach – po 2,3 p. proc. (w kraju odwrotnie odsetek mieszkań w miastach zwiększył się, a zmalał na wsiach, odpowiednio po 4,8 p. proc.).

Tablica 38. Budownictwo mieszkaniowe
Table 38. Residential construction

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019	2019 Polska Poland
Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności Dwellings completed per 1000 population	2,8	3,2	3,4	3,9	5,4
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania oddanego do użytkowania w m ² Average usable floor space of a dwelling completed in m ²	103,0	98,2	97,6	94,2	88,6
Mieszkania, na których budowę wydano pozwolenia lub dokonano zgłoszenia z projektem budowlanym na 1000 ludności Dwellings which received construction permits or which were registered with a construction project per 1000 population	3,3	4,1	5,2	5,8	7,0
Mieszkania, których budowę rozpoczęto na 1000 ludności Dwellings whose construction started per 1000 population	3,1	3,2	4,4	5,1	6,2

W 2019 r. największy udział w strukturze mieszkań oddanych do użytkowania w województwie kujawsko-pomorskim miało budownictwo indywidualne – 49,4% (w Polsce mieszkania przeznaczone na sprzedaż lub wynajem – 63,4%). W odniesieniu do roku poprzedniego liczba tych mieszkań (3995) zwiększyła się o 6,5%. Wzrost liczby mieszkań odnotowano prawie we wszystkich formach budownictwa, z wyjątkiem mieszkań społeczno-czynszowych. Liczba mieszkań: zakładowych – zwiększyła się 5-krotnie w odniesieniu do roku poprzedniego, osiągając poziom 10 mieszkań w 2019 r., spółdzielczych – wzrosła o 156,0% do 297, komunalnych – o 29,7% do 118, przeznaczonych na sprzedaż lub wynajem – o 19,3% do 3536 w 2019 r. Zmniejszyła się natomiast w stosunku rocznym liczba mieszkań oddanych do użytkowania w budownictwie społecznym czynszowym o 19,8% osiągając poziom 134 mieszkań w 2019 r.

Wykres 70. Struktura mieszkań oddanych do użytkowania według form budownictwa
Chart 70. Structure of dwellings completed by construction form

Powierzchnia użytkowa mieszkania jest to łączna powierzchnia pokoi, kuchni, przedpokoi, łazienek i wszystkich innych pomieszczeń wchodzących w skład mieszkania.

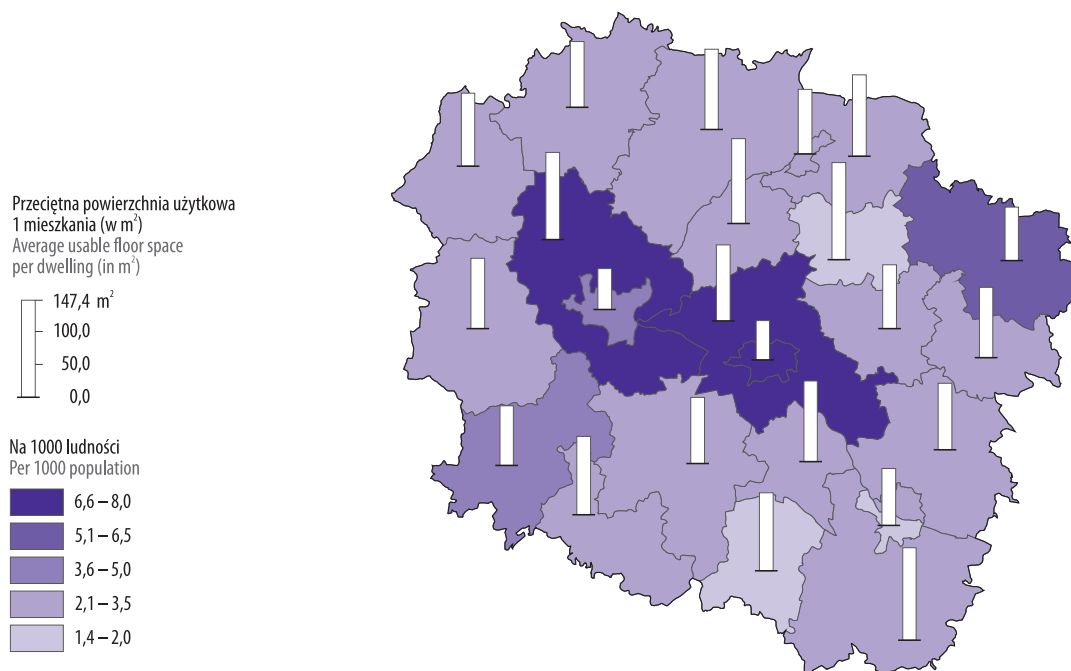
Przeciętna powierzchnia użytkowa jednego mieszkania oddanego do użytkowania w Kujawsko-Pomorskim w 2019 r. wyniosła 94,2 m² (w kraju 88,6 m²), co oznacza 8 pozycję w kraju. Powierzchnia ta zmniejszyła się o 3,4 m² w porównaniu z 2018 r. (w kraju spadła o 1,7 m²), a w odniesieniu do 2010 r. zmniejszyła się o 8,8 m² (w kraju spadła o 17,5 m²). Na przestrzeni ostatnich 10 lat, mieszkania o największej przeciętnej powierzchni użytkowej – 104,1 m² oddano w 2012 r., a o najmniejszej w 2017 r. – 92,7 m².

W 2019 r. największe mieszkania powstały w powiecie wąbrzeskim, gdzie przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania wyniosła 147,4 m². W tym powiecie odnotowano również największy przyrost przeciętnej powierzchni mieszkania w skali roku, bo o 14,0 m². Duże mieszkania powstały także w powiatach: włocławskim – 140,3 m² (o 4,9 m² więcej niż w 2018 r.), bydgoskim – 132,1 m² (na tym samym poziomie co przed rokiem) i chełmińskim – 129,0 m² (o 12,3 m² więcej). Najmniejsze mieszkania oddano do użytkowania w 2 miastach na prawach powiatu, tj. w Toruniu, którego przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania wyniosła 59,5 m² (spadek o 2,1 m²) i w Bydgoszczy – 61,9 m² (wzrost o 2,8 m²), a także w powiecie brodnickim – 81,0 m² (spadek o 5,2 m² w porównaniu z 2018 r.). W odniesieniu do 2010 r. przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania zmniejszyła się w 14 powiatach, najbardziej w powiecie żnińskim i sępoleńskim (odpowiednio o 38,0 m² i o 33,0 m²). W pozostałych odnotowano wzrost, najwyższy w powiecie wąbrzeskim – o 63,5 m².

Wszystkie mieszkania oddane do użytkowania w 2019 r. wyposażone były w podstawowe urządzenia techniczno-sanitarne (wodociąg, kanalizację oraz centralne ogrzewanie). Wodociąg z sieci posiadało 90,5% mieszkań, a kanalizację z odprowadzeniem do sieci 35,1%. W gaz z sieci wyposażonych było 37,8% mieszkań, natomiast w ciepłą wodę dostarczaną z elektrociepłowni, ciepłowni lub kotłowni osiedlowej – 27,1%. Do centralnej sieci grzewczej podłączonych było 27,1% mieszkań, a pozostałe mieszkania miały indywidualne centralne ogrzewanie, tj. 72,9%. W tych mieszkaniach dominowały instalacje wyposażone w piece/kotły na paliwo stałe, które stanowiły 34,8% mieszkań wyposażonych w centralne ogrzewanie oraz w kotły/piece na paliwo gazowe – 30,9%.

Mapa 38. Mieszkania oddane do użytkowania w 2019 r.

Map 38. Dwellings completed in 2019

Wskaźnik nasilenia budownictwa mieszkaniowego, wyrażony liczbą mieszkań oddanych do użytkowania w przeliczeniu na 1 tys. ludności, w 2019 r. wyniósł 3,9 (w kraju 5,4). Na niższym szczeblu terytorialnym województwa kujawsko-pomorskiego, najwyższy wskaźnik odnotowano w powiecie bydgoskim (8,0). W następnej kolejności w powiecie toruńskim i w Toruniu (po 7,0) oraz w powiecie brodnickim (6,1). Najniższy wskaźnik odnotowano w powiecie wąbrzeskim (1,4), a także w powiecie radziejowskim i we Włocławku (po 1,5). Największą zmianę wskaźnika w odniesieniu do 2010 r. odnotowano w Toruniu – przybyły 3,4 mieszkania w przeliczeniu na 1 tys. ludności. Generalnie, wzrost wskaźnika odnotowano w 19 powiatach województwa kujawsko-pomorskiego, a w zaledwie 4 spadek.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wydano pozwolenia na budowę lub dokonano zgłoszenia budowy z projektem budowlanym dla 12078 mieszkań (w kraju dla 268483 mieszkań), tj. o 11,9% więcej niż w roku poprzednim oraz o 74,7% więcej w odniesieniu do 2010 r. (w kraju odpowiednio wzrost o 4,4% i o 53,5%). Wydane pozwolenia lub dokonane zgłoszenia budowy z projektem budowlanym dotyczyły głównie mieszkań budowanych z przeznaczeniem na sprzedaż lub wynajem, tj. 6612 (54,7% ogółu) oraz indywidualnych – 5402 mieszkań (44,7%). Ponadto uzyskano pozwolenia na realizację 64 lokali społecznych czynszowych. W 13 powiatach i w 2 miastach na prawach powiatu zanotowano większą niż przed rokiem liczbę mieszkań, na których budowę wydano pozwolenia lub dokonano zgłoszenia z projektem budowlanym. Największy wzrost nastąpił w powiecie żnińskim (o 45,0%). Wysoki wzrost odnotowano także w Bydgoszczy (o 43,9%) oraz w powiatach: aleksandrowskim (o 43,7%), świeckim (o 43,2%) i włocławskim (o 35,2%). Wyraźny spadek w skali roku zaobserwowano w powiecie wąbrzeskim (o 47,2%), a także brodnickim (o 46,2%) oraz we Włocławku (o 38,8%).

W 2019 r. rozpoczęto budowę 10570 mieszkań (9 lokata w kraju), tj. najwięcej w ciągu ostatnich 10 lat. W odniesieniu do 2018 r. oznacza to wzrost ich liczby o 15,6%, a w stosunku do 2010 r. wzrost o 63,1% (w kraju odpowiednio wzrost o 6,9% i o 50,1%). W województwie największą liczbę mieszkań, których budowę rozpoczęto zanotowano w budownictwie przeznaczonym na sprzedaż lub wynajem – 5152, a następnie w budownictwie indywidualnym – 4935. Poza tym rozpoczęto budowę 336 mieszkań spółdzielczych i 147 – komunalnych. W Kujawsko-Pomorskim w odniesieniu do 2018 r. wzrost liczby mieszkań, których budowę rozpoczęto odnotowano w 13 powiatach i w 2 miastach na prawach powiatu. Najwyższy wzrost wystąpił w powiecie rypińskim (o 123,9%). Ponadto wysoki wzrost odnotowano w powiatach: aleksandrowskim (o 70,5%), inowrocławskim (o 64,4%) i żnińskim (o 63,9%). Największy spadek wystąpił w mieście na prawach powiatu Włocławek (o 29,3%), a dalej w powiatach: wąbrzeskim (o 22,7%), sępoleńskim (o 21,9%), radziejowskim (o 14,0%) i tucholskim (o 13,7%).

Rynek wewnętrzny

Internal market

W 2019 r., po raz pierwszy (po 4 latach wzrostu), odnotowano spadek sprzedaży detalicznej w odniesieniu do roku poprzedniego. Utrzymał się natomiast wzrost sprzedaży hurtowej towarów, chociaż był słabszy niż w roku poprzednim.

Dane o **sprzedaży detalicznej towarów** (łącznie z podatkiem VAT) obejmują sprzedaż towarów własnych i komisowych (nowych i używanych), dokonywaną w punktach sprzedaży detalicznej, placówkach gastronomicznych oraz innych punktach sprzedaży (np. sklepy, magazyny) w ilościach wskazujących na zakup dla potrzeb indywidualnych nabywców.

W 2019 r. wartość sprzedaży detalicznej (w cenach bieżących) zrealizowanej przez jednostki handlowe i niehandlowe zmniejszyła się w porównaniu z poprzednim rokiem o 3,3% (w roku poprzednim wzrosła o 7,1%). W kraju sprzedaż detaliczna była wyższa odpowiednio o 6,7% oraz o 7,5%.

Tablica 39. Dynamika sprzedaży detalicznej towarów^a (ceny bieżące)Table 39. Indices of retail sales of goods^a (current prices)

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2018	2019	2019 Polska Poland
	rok poprzedni=100 previous year=100				
Ogółem Total	112,6	107,1	107,1	96,7	106,7
w tym: of which:					
Pojazdy samochodowe, motocykle, części Motor vehicles, motorcycles, parts	108,8	116,8	104,8	109,7	104,6
Żywność, napoje i wyroby tytoniowe Food, beverages and tobacco products	106,6	109,8	99,6	79,6	105,2
Pozostała sprzedaż detaliczna w niewyspecjalizowanych sklepach Other retail sale in non-specialized stores	107,4	139,3	105,4	102,0	110,3
Tekstylia, odzież, obuwie Textiles, clothing, footwear	93,4	118,1	98,5	87,7	106,5
Meble, RTV, AGD Furniture, radio, TV and household appliances	85,5	129,4	93,2	105,7	115,1
Prasa, książki, pozostała sprzedaż w wyspecjalizowanych sklepach Newspapers, books, other sale in specialized stores	131,4	57,3	96,9	104,6	104,9
Pozostałe Others	118,9	89,2	127,3	101,6	102,3

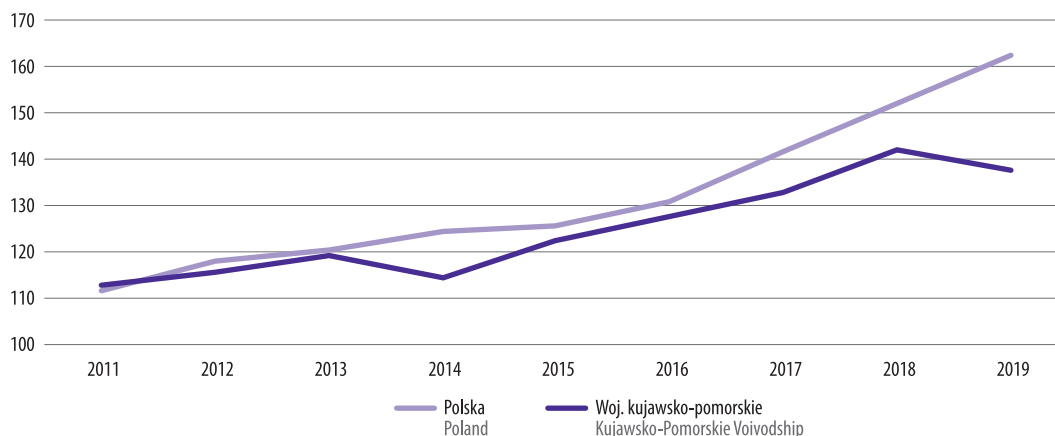
a Grupowania przedsiębiorstw dokonano na podstawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD 2007), zaliczając przedsiębiorstwo do określonej kategorii według przeważającego rodzaju działalności, zgodnie z aktualnym stanem organizacyjnym. Kształtowanie się dynamiki sprzedaży detalicznej wynika m.in. ze zmiany zarówno przeważającego rodzaju działalności przedsiębiorstwa, jak i zmian organizacyjnych.

a Groups of enterprises were created on the basis of the Polish Classification of Activities (PKD 2007), and a given enterprise is included to a specific category by predominating kind of activity and according to its present organizational status. The recorded changes of retail sales index may result, among others, from change both in the predominating kind of activity of the enterprise and in its organisation.

Wykres 71. Dynamika sprzedaży detalicznej towarów (ceny bieżące)**2010=100**

Chart 71. Indices of retail sales of goods (current prices)

2010=100

W województwie na spadek sprzedaży detalicznej w odniesieniu do 2018 r. miała wpływ największa z grup, tj. żywność, napoje i wyroby tytoniowe, która zmniejszyła się o 20,4%. Ponadto spadek wystąpił w grupie tekstylna, odzież, obuwie o 12,3%. Podniesienie poziomu sprzedaży w stosunku do 2018 r. uzyskano m.in. w grupach: pojazdy samochodowe, motocykle, części – wzrost o 9,7%, meble, RTV, AGD – o 5,7% oraz prasa, książki pozostała sprzedaż w wyspecjalizowanych sklepach – wzrost o 4,6%.

W strukturze sprzedaży detalicznej największy udział, podobnie jak w roku poprzednim, miały przedsiębiorstwa prowadzące sprzedaż: żywności, napojów i wyrobów tytoniowych – 30,8% (wobec 37,4% w 2018 r.), pozostała – 17,0% (wobec 16,2%) oraz pojazdów samochodowych, motocykli, części – 15,4% (wobec 13,6%).

Dane o **sprzedaży hurtowej towarów** (łącznie z podatkiem VAT) obejmują sprzedaż z magazynów handlowych własnych lub użytkowanych, w których składowane towary stanowią własność przedsiębiorstw handlowych zaliczanych do sekcji „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle”.

Sprzedaż hurtowa (w cenach bieżących) w 2019 r. była o 3,9% wyższa niż w roku poprzednim, w tym w przedsiębiorstwach hurtowych zwiększyła się o 2,2% (wobec wzrostu odpowiednio o 4,8% i o 5,1%). W kraju sprzedaż hurtowa zwiększyła się w większym stopniu niż w województwie, w przedsiębiorstwach handlowych i w jednostkach hurtowych o 6,6% (w 2018 r. o 10,9%), przy czym w hurtowych o 5,0% (o 8,4%). Spośród grup wysoki wzrost sprzedaży w województwie odnotowano m.in. w grupie sprzedaży produktów rolnych i żywych zwierząt – o 20,5%. Ponadto wysoki wzrost wystąpił w sprzedaży kosmetyków i wyrobów farmaceutycznych – o 6,8%. Obniżyła się min. sprzedaż hurtowa półproduktów i odpadów pochodzenia nierolniczego oraz złomu – o 10,5%.

Transport

Transport

Długość dróg publicznych w województwie kujawsko-pomorskim (od 2010 r. systematycznie wzrasta) i stanowiła w 2018 r. 6,5% takich dróg w Polsce. Drogi o nawierzchni twardej stanowiły 67,5% wszystkich dróg w województwie, co plasuje nasz region poniżej średnich wartości w Polsce. Gęstość dróg publicznych o nawierzchni twardej na 100 km² była w 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyższa od notowanej w Polsce. Autostrady tworzą sieć dróg o długości 165,0 km, co stanowi 10,1% tego rodzaju dróg i plasuje województwo kujawsko-pomorskie na 5. miejscu w Polsce.; natomiast drogi ekspresowe stanowiły 1,7% udziału takich dróg w Polsce i liczyły 35,0 km.

W 2018 r. w strukturze dróg województwa przeważały drogi o znaczeniu lokalnym, tj. drogi gminne, stanowiąc blisko połowę dróg o nawierzchni twardej (48,0%) oraz drogi powiatowe (36,2%). Największa gęstość dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni twardej występuje w miastach na prawach powiatu.

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim wzrosła w porównaniu z 2017 r. i 2010 r. ilość i długość linii komunikacji miejskiej. Pomimo rosnącej ilości taboru maleje od 2010 r. liczba przewożonych pasażerów.

W 2018 r. gęstość linii kolejowych była większa niż w Polsce, ale udział linii zelektryfikowanych w ogólnej długości linii kolejowych eksploatowanych na terenie województwa był niższy o blisko 15 p. proc. Ruch samolotów był w 2018 r. wyższy o 30,8% niż przed rokiem i w 60,7% realizowany był przez samoloty polskie. Ruch pasażerów wzrósł o 24,8% w porównaniu z 2017 r., a polskimi samolotami przemieszczało się 7,4% wszystkich pasażerów. W 2018 r. zagraniczny ruch pasażerów stanowił 99,8% ogółu.

W 2018 r. tabor żeglugi śródlądowej województwa stanowił 9,4% ogółu w Polsce i służył w 89,0% do przewozu ładunków.

W 2018 r. zarówno przewóz ładunków i pasażerów żeglugą śródlądową był mniejszy niż w poprzednim roku.

Długość dróg publicznych wyniosła w województwie kujawsko-pomorskim 2018 r. 27,5 tys. km co stanowi 6,5% takich dróg w Polsce i wzrosła w porównaniu z poprzednim rokiem o 70,9 km, natomiast wzrost w porównaniu z 2015 r. wyniósł 526,6 km, a z 2010 r. – 1035,7 km.

Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. wyniosła 18,6 tys. km. Stanowiły one 6,1% takich dróg w Polsce (8. lokata w Polsce). W porównaniu z poprzednim rokiem w województwie przybyło 241,1 km dróg, z 2015 r. – 1321,4 km i z 2010 r. – 2946,0 km

Udział dróg publicznych o nawierzchni twardej w ogólnej długości tych dróg wyniósł w 2018 r. 67,5% i był wyższy od notowanego w 2017 r. (o 0,7 p. proc.), w 2015 r. (o 3,6 p. proc.) i w 2010 r. (o 8,5 p. proc.). W Polsce powyższy udział w każdym z omawianych lat był wyższy i tak udział dróg publicznych o nawierzchni twardej w 2018 r. wyniósł 71,6%, w 2017 r. – 71,0%, w 2015 r. – 69,3% i w 2010 r. – 67,4%.

W 2018 r. w przeliczeniu na 100 km² powierzchni w województwie przypadało 103,4 km dróg publicznych o nawierzchni twardej (więcej o 1,3 km na 100 km² niż w 2017 r., o 7,3 km w 2015 r. oraz 16,4 km w 2010 r.). W województwie kujawsko-pomorskim wskaźnik ten był w 2018 r. o 6,2 km na 100 km² wyższy niż w Polsce, w 2017 r. – wyższy o 6,3 km, w 2015 r. – wyższy o 3,1 km, a w 2010 r. – niższy o 0,6 km.

Drogi o nawierzchni twardej ulepszonej w województwie kujawsko-pomorskim stanowiły w 2018 r. 89,9% długości dróg publicznych o nawierzchni twardej. Było to więcej – o 1,2 p. proc. niż w 2017 r., o 1,4 p. proc. niż w 2015 r. i o 2,0 p. proc. niż w 2010 r. W porównaniu z Polską w województwie odsetek dróg o nawierzchni twardej ulepszonej był wyższy w każdym z omawianych lat – w 2018 r. o 2,8 p. proc., w 2017 r. o 3,8 p. proc., w 2015 r. o 3,7 p. proc. i w 2010 r. o 3,3 p. proc.

Autostrady w 2018 r. tworzyły w województwie kujawsko-pomorskim sieć dróg o długości 165,0 km, a drogi ekspresowe 35,0 km. Długość autostrad na terenie województwa pozostaje na niezmiennym poziomie od 2014 r., natomiast w 2010 r. długość tego typu dróg wynosiła 23,5 km, a długość dróg ekspresowych pozostawała na tym samym poziomie od 2013 r., w 2010 r. długość dróg tego typu wyniosła 45,0 km.

W 2018 r. autostrady w województwie stanowiły 10,1% tego rodzaju dróg w Polsce (5. lokata wśród województw). Udział dróg ekspresowych natomiast wyniósł 1,7% (13. lokata).

Gęstość dróg ekspresowych i autostrad w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. (podobnie jak w 2017 r. i 2015 r.) wyniosła 11,1 km na 1000 km². W Polsce powyższy wskaźnik był wyższy o 0,8 km na 1000 km² (podobnie jak w 2010 r. – o 1,1 km na 1000 km²), natomiast w 2017 r. i 2015 r. – niższy odpowiednio o 0,2 km i 1,4 km na 1000 km².

Inaczej sytuacja przedstawiała się w przypadku wskaźnika – autostrady na 1000 km². W 2018 r., podobnie jak w 2017 r. i 2015 r., wartość tego wskaźnika była wyższa od notowanego w Polsce (w 2018 r. i 2017 r. – o 3,9 km na 1000 km², a w 2015 r. – o 4,2 km na 1000 km²) i wyniosła 9,2 km na 1000 km². Natomiast w 2010 r. wartość tego wskaźnika w województwie wyniosła 1,3 km na 1000 km² i była niższa o 1,4 km od notowanego w Polsce.

Drogi publiczne to drogi zaliczone na podstawie przepisów ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 1440) do jednej z kategorii dróg, z których może korzystać każdy, zgodnie z ich przeznaczeniem. Ze względu na funkcje w sieci drogowej, dzielą się na następujące kategorie: drogi krajowe; drogi wojewódzkie; drogi powiatowe oraz drogi gminne.

Największą część dróg o nawierzchni twardej w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. stanowiły drogi o charakterze lokalnym, tzn. drogi gminne (48,0%, tj. 8912,0 km) i powiatowe (36,2%, tj. 6720,9 km). Długość dróg gminnych wzrosła zarówno w porównaniu z 2017 r., jak i z 2015 r. i 2010 r. odpowiednio o 226,8 km, o 1268,8 km i o 2744,5 km, natomiast długość dróg powiatowych wzrosła odpowiednio o 51,1 km, o 21,4 km i o 72,8 km.

Drogi wojewódzkie stanowiły 9,4% dróg o nawierzchni twardej w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r., a krajowe 6,5%. Ich długość wyniosła odpowiednio 1744,5 km i 1207,1 km. W porównaniu z 2017 r. i 2010 r. długość dróg wojewódzkich zmalała odpowiednio o 36,9 km i 12,8 km, ale w porównaniu z 2015 r. wzrosła o 28,2 km. Długość dróg krajowych wzrosła w porównaniu z 2017 r. o 0,1 km, z 2015 r. – o 3,0 km i z 2010 r. – o 141,5 km.

Największa gęstość dróg o nawierzchni twardej gminnych, jak i powiatowych w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. wystąpiła w największych miastach na prawach powiatu. W Toruniu w 2018 r. przypadało 229,4 km dróg gminnych na 100 km² powierzchni. Podobna sytuacja miała miejsce we wcześniejszych latach, tj. 2017 r. i 2015 r., poza 2010 r., w którym największa gęstość dróg gminnych wystąpiła w Bydgoszczy (191,3 km). Najrzadsza sieć dróg gminnych cechowała w 2018 r. powiat tucholski – 21,3 km na 100 km² powierzchni (podobnie jak w 2010 r. i 2017 r.), a w 2015 r. – powiat sępoleński.

Z kolei największą gęstością dróg powiatowych o nawierzchni twardej w województwie kujawsko-pomorskim charakteryzowało się miasto Grudziądz – 85,2 km na 100 km² powierzchni w 2018 r., podobnie jak w 2017 r., 2015 r. i 2010 r. Najrzadsza sieć tego typu dróg w województwie w 2018 r. była w powiecie toruńskim 24,4 km na 100 km² powierzchni (podobnie jak w 2017 r. i 2015 r.) i bydgoskim w 2010 r.

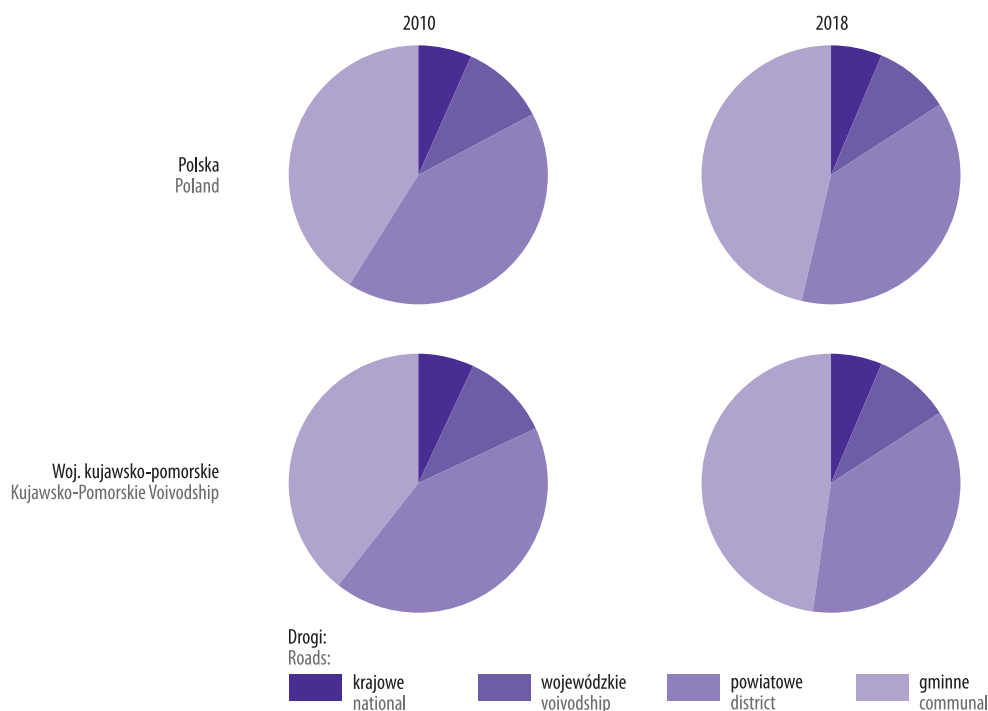
Gęstość dróg wojewódzkich o nawierzchni twardej wyniosła w 2018 r. 9,7 km na 100 km² powierzchni województwa i była rzadsza o 0,2 km niż w 2017 r. i o 0,1 km niż w 2010 r., natomiast była gęstsza o 0,1 km w porównaniu z 2015 r.

Gęstość dróg krajowych o nawierzchni twardej ukształtowała się w 2018 r. na poziomie 6,7 km na 100 km² powierzchni województwa, podobnie jak w 2017 r. i 2015 r., a wzrosła o 0,8 km w porównaniu z 2010 r.

Udział dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni gruntowej w ogólnej długości tych dróg w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł 36,3% w 2018 r., podtrzymując utrwalającą się spadkową tendencję: o 0,9 p. proc. w 2017 r., o 4,1 p. proc. w 2015 r. i o 9,5 p. proc. w 2010 r.

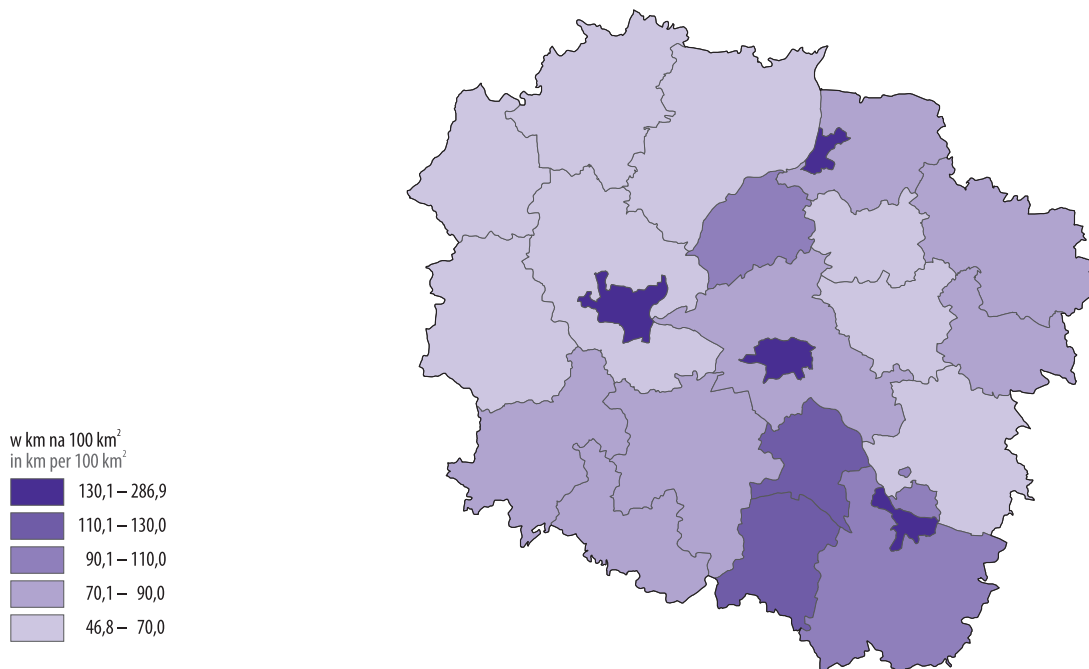
Wykres 72. Struktura dróg publicznych o twardej nawierzchni Stan w dniu 31 grudnia

Chart 72. Structure of hard surface public roads
As of 31st December

Mapa 39. Drogi gminne i powiatowe o nawierzchni twardej ulepszonej w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. Stan w dniu 31 grudnia

Map 39. Improved hard surface communal and district roads in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2018 As of 31st December

Tablica 40. Drogi publiczne według rodzajów nawierzchni Stan w dniu 31 grudnia

Table 40. Public roads by type of surface As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Ogółem w km Total in km	26480,8	26989,9	27445,6	27516,5
o nawierzchni twardej hard surface	15638,5	17263,1	18343,4	18584,5
ulepszonej improved	13748,8	15289,0	16283,2	16715,7
o nawierzchni gruntowej unsurfaced	10842,3	9726,8	9102,2	8932,0

Źródło: dane Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.
Source: data of the General Directorate for National Roads and Motorways.

Tablica 41. Drogi publiczne o twardej nawierzchni
Stan w dniu 31 grudnia

Table 41. Hard surface public roads
As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Ogółem w km Total in km	15638,5	17263,1	18343,4	18584,5
na 100 km ² per 100 km ²	87,0	96,1	102,1	103,4
o nawierzchni ulepszonej with improved surface	13748,8	15289,0	16283,2	16715,7
ekspresowe expressways	45,0	35,0	35,0	35,0
autostrady motorways	23,5	165,0	165,0	165,0

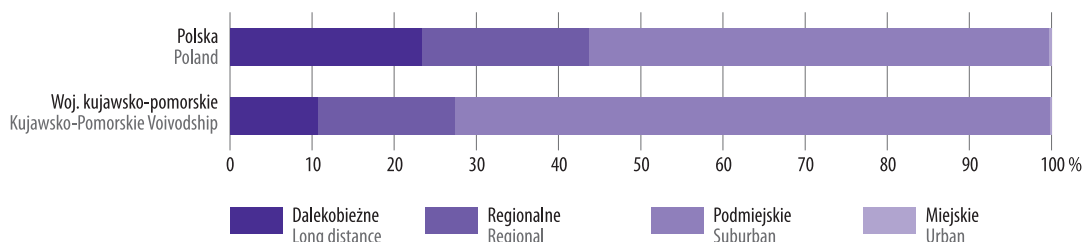
Źródło: dane Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.
Source: data of the General Directorate for National Roads and Motorways.

W 2018 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego zanotowano 1535 linii krajowej regularnej komunikacji autobusowej. Oznacza to spadek o 52 linie w porównaniu z 2017 r., o 144 linie w porównaniu z 2015 r. i o 854 linie względem 2010 r. Podobna sytuacja miała miejsce w kategorii długości linii krajowych regularnej komunikacji autobusowej. I tak, długość linii w 2018 r. wyniosła 77,0 tys. km i była to niższa wartość w porównaniu: z 2017 r. o 7,3 tys. km, z 2015 r. o 4,8 tys.km oraz z 2010 r. o 38,7 tys. km.

W strukturze krajowych linii regularnej komunikacji autobusowej w 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim przeważały linie podmiejskie, których długość stanowiła 72,3% zbiorowości, długość linii regionalnych – 16,7%, dalekobieżnych – 10,8% a miejskich – 0,2%. W porównaniu z 2017 r., jak również z 2015 r. i 2010 r., nastąpił wzrost udziału linii podmiejskich (odpowiednio o 7,5 p. proc., o 23,5 p. proc. i o 19,9 p. proc.), na niezmiennym poziomie pozostał udział linii miejskich (poza porównaniem z 2015 r i 2010 r., kiedy nastąpił wzrost o 0,1 p. proc.), natomiast niższy udział wystąpił w przypadku linii dalekobieżnych (odpowiednio o 5,3 p. proc., 7,7 p. proc. i 12,7 p. proc.) i regionalnych (odpowiednio o 2,3 p. proc., o 15,8 p. proc. i 7,1 p. proc.).

Wykres 73. Struktura krajowych linii regularnej komunikacji autobusowej w 2018 r.
Stan w dniu 31 grudnia

Chart 73. Structure of national lines of scheduled bus transport in 2018
As of 31st December

W 2018 r. długość linii komunikacji miejskiej w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 2010,4 km i była dłuższa o 92,7 km w porównaniu z 2017 r., o 249,9 km w porównaniu z 2015 r. i o 296,4 km w porównaniu z 2010 r.

Tablica 42. Komunikacja miejska^a
Stan w dniu 31 grudnia

Table 42. Urban transport^a
As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Długość linii komunikacji miejskiej ogółem w km Total length of urban transport lines in km	1714	1761	1918	2010
w tym: of which:				
linii autobusowych bus lines	1587	1634	1740	1840
linii tramwajowych tram lines	127	127	178	170
Tabor komunikacji miejskiej: Urban transport stock:				
autobusy buses	472	526	502	547
w tym przystosowane do przewozu osób niepełnosprawnych of which adjusted to carrying the disabled persons	288	411	415	479
tramwaje trams	202	212	203	200
w tym przystosowane do przewozu osób niepełnosprawnych of which adjusted to carrying the disabled persons	2	19	22	31
Liczba miejsc w autobusach Number of seats in buses	56440	67041	55522	61290
w tym przystosowane do przewozu osób niepełnosprawnych of which adjusted to carrying the disabled persons	33417	52916	45439	53278
Liczba miejsc w tramwajach Number of seats in trams	25194	27813	26383	26449
w tym przystosowane do przewozu osób niepełnosprawnych of which adjusted to carrying the disabled persons	420	3510	4102	5668
Przewozy pasażerów w mln (w ciągu roku) Transport of passengers in millions (during the year)	189,7	181,8	172,0	172,4
Przewozy pasażerskie na 1 mieszkańca (w ciągu roku) Passenger transport per capita (during the year)	90,39	87,08	82,58	82,89

^a Dane dotyczą podmiotów, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.
^a Data concern entities, in which the number of employed persons exceeds 9 persons.

Linie autobusowe stanowiły w 2018 r. 91,5% ogółu długości linii komunikacji miejskiej w województwie kujawsko-pomorskim. Wartość ta była zbliżona do osiągniętych w 2017 r. (wzrost o 0,8 p. proc.), natomiast spadek zanotowano w 2015 r. (o 1,3 p. proc.) i w 2010 r. (o 1,1 p. proc.). Na tabor komunikacji miejskiej składają się tramwaje i autobusy, które stanowiły w 2018 r. 73,2% wszystkich pojazdów. Udział ten wzrastał od 70,0% w 2010 r., osiągając 71,3% w 2015 r. i 71,2% w 2017 r. Pomimo rosnącej ilości taboru na terenie województwa kujawsko-pomorskiego maleje od 2010 r. liczba przewożonych pasażerów (172,4 mln w 2018 r., 172,0 mln w 2017 r., 181,9 mln w 2015 r. i 189,7 mln w 2010 r.).

W Polsce w 2018 r. koleje przewiozły 309,7 mln pasażerów. Udział województwa kujawsko-pomorskiego w tej liczbie wyniósł w 2018 r. 2,6%, co oznacza spadek w porównaniu zarówno z 2017 r., jak i 2015 r. o 0,1 p. proc. Długość sieci kolejowej ogółem w województwie kujawsko-pomorskiego w 2018 r. wyniosła 1200 km – tyle samo co w 2017 r., o 4 km więcej niż w 2015 r. i o 59 km mniej niż w 2010 r. Długość linii kolejowych eksploatowanych województwa stanowiła 6,2% udziału sieci kolejowej w Polsce. W ogólnej długości linii kolejowych eksploatowanych normalnotorowych i szerokotorowych linie zelektryfikowane w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. stanowiły 46,9% (podobnie jak w 2017 r., w 2015 r. 47,1% i w 2010 r. 44,7%). Gęstość linii kolejowych ogółem w województwie w 2018 r. ukształtowała się na poziomie 6,7 km na 100 km² powierzchni województwa (podobnie jak w 2017 r. i 2015 r. oraz o 0,3 km mniej niż w 2010 r.); było to o 0,5 km więcej od wskaźnika notowanego dla Polski.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się jeden port lotniczy w Bydgoszczy, obsługujący loty krajowe i międzynarodowe. Ruch samolotów w województwie w 2018 r. był wyższy o 30,8% niż w 2017 r., o 53,1% niż w 2015 r. i o 86,7% niż w 2010 r. Loty krajowe stanowiły w 2018 r. 54,8% wszystkich połączeń w porcie lotniczym w Bydgoszczy. Ich udział wzrósł w porównaniu z: 2017 r. o 16,4 p. proc., 2015 r. o 33,7 p. proc i 2010 r. o 10,2 p. proc. Ruch lotniczy w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. w 60,7% realizowany był przez samoloty polskie, co oznacza wzrost: o 3,2 p. proc. od notowanego w 2017 r., o 7,0 p. proc. w 2015 r. i 13,3 p. proc. w 2010 r.

Dane o **ruchu pasażerów w portach lotniczych** obejmują pasażerów: dla których określony port krajowy jest portem zakończenia lotu rozpoczętego w porcie krajowym lub zagranicznym, dla których określony port krajowy jest portem rozpoczęcia lotu kończącego się w porcie krajowym lub zagranicznym, w transzycie bezpośrednim, tj. pasażerów dla których przy kontynuacji podróży samolotem numer lotu pozostał bez zmian.

Tablica 43. Ruch pasażerów w portach lotniczych
Table 43. Passenger traffic at airports

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Pasażerowie przybyli z portów ^a : Passenger arrivals from airports ^a :	137235	169946	166686	207310
krajowych domestic	2158	3837	565	737
zagranicznych foreign	135077	166109	166121	206573
w tym w ruchu regularnym of which scheduled service	121067	158522	163414	202934
Pasażerowie odprawieni z portów ^a : Passenger departures to airports ^a :	140915	170585	164293	205609
krajowych domestic	2139	3339	322	184
zagranicznych foreign	138776	167246	163971	205425
w tym w ruchu regularnym of which scheduled service	124760	160959	162657	203423

^a W lotach komunikacyjnych.
^a In transport flights.

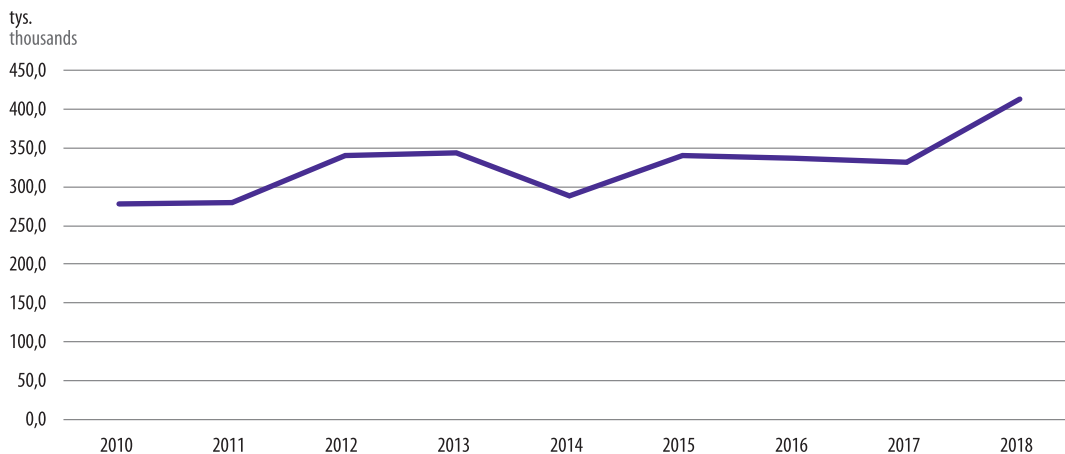
Ruch pasażerów (bez tranzytu, łącznie przyjazdy i wyjazdy) w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. wyniósł 412,9 tys. i zwiększył się o 24,8% w porównaniu z 2017 r. (wzrost w porównaniu z 2015 r. i 2010 r. wyniósł 21,3% i 48,5%).

W 2018 r. zagraniczny ruch pasażerów stanowił 99,8% ogólnej liczby pasażerów w województwie (w 2017 r. 99,7%, w 2015 r. 97,9% i w 2010 r. 98,5%).

Samolotami polskimi przemieszczało się 7,4% wszystkich pasażerów w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. (wzrost o 3,2 p. proc. w porównaniu z 2017 r. i o 5,7 p. proc. w 2010 r. oraz spadek o 1,4 p. proc. w porównaniu z 2015 r.).

Wykres 74. Ruch międzynarodowy pasażerów w porcie lotniczym (przyjazdy i wyjazdy) w województwie kujawsko-pomorskim

Chart 74. International passenger traffic at airport (arrivals and departures) in Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Tabor żeglugi śródlądowej³ na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. wyniósł 82 szt., co stanowiło 9,4% taboru w Polsce. W porównaniu zarówno z 2017 r., jak i z 2010 r. ilość taboru wzrosła o jedną sztuk.

W 2018 r. 89,0% taboru żeglugi w województwie kujawsko-pomorskim wykorzystywano do przewozu ładunków, pozostałą część – do przewozu pasażerów.

Dane o **przewozach ładunków żeglugą śródlądową** dotyczą transportu ładunków na drogach wodnych śródlądowych i na wodach morskich dokonanego taborem żeglugi śródlądowej.

Tablica 44. Przewozy ładunków żeglugą śródlądową według relacji przewozów

Table 44. Inland waterways transport of goods by origin/destination

Lata Years	Województwo lub kraj Voivodship or country		Tony Tonnes	Tonokilometry Tonneskilometres
	skąd from	dokąd to	w tys. in thousands	
Przewozy krajowe ^a Domestic transport ^a				
2010	Kujawsko-pomorskie	Kujawsko-pomorskie	420,0	1045,0
2015	Kujawsko-pomorskie	Kujawsko-pomorskie	458,6	1069,3
2017	Kujawsko-pomorskie	Kujawsko-pomorskie	411,8	969,6
2018	Kujawsko-pomorskie	Kujawsko-pomorskie	70,1	284,5

^a Wymieniono województwa, w których przewozy wyniosły co najmniej 4 tys. ton.

^a There are enumerated only the voivodships, where transport amounted to at least 4 thousand tonnes.

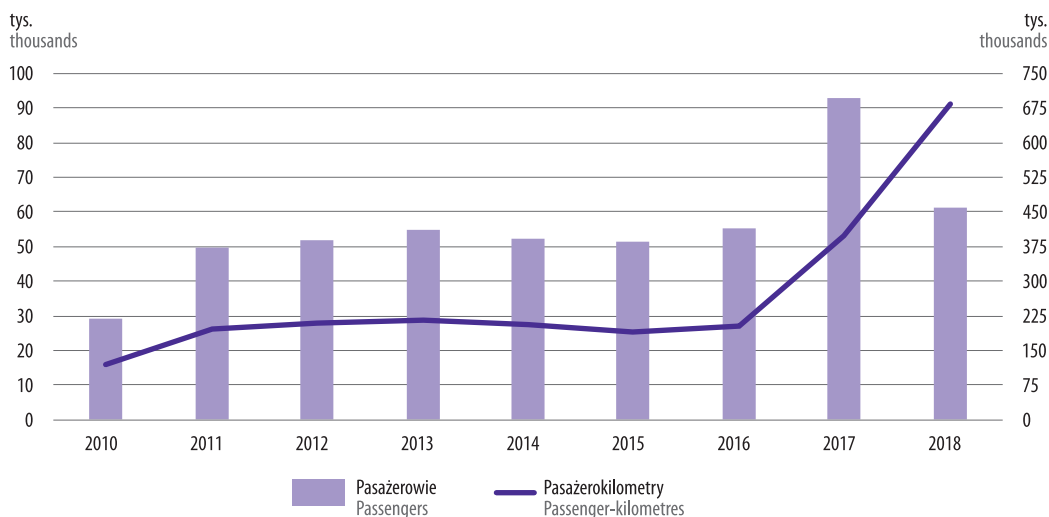
Przewóz ładunków i pasażerów żeglugą śródlądową na terenie województwa kujawsko-pomorskiego to transport wyłącznie krajowy.

Przewozy ładunków żeglugą śródlądową w transporcie krajowym wyniosły w 2018 r. 70,1 tys. t. Oznacza to spadek w porównaniu z poprzednim rokiem i z 2010 r. odpowiednio o 341,7 i 349,9 tys. ton.

W 2018 r. krajowe przewozy ładunków żeglugą śródlądową stanowiły 2,9% udziału tej wartości w Polsce, co oznacza spadek w porównaniu z 2017 r. i 2010 r. odpowiednio o 13,4 p. proc. i o 24,3 p. proc.

³ Dane o taborze żeglugi śródlądowej prezentowane są według siedziby jednostki.

Wykres 75. Przewozy pasażerów żeglugą śródlądową w województwie kujawsko-pomorskim
 Chart 75. Inland waterways transport of passengers Kujawsko-Pomorskie Voivodship

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim przewieziono żeglugą śródlądową 61,0 tys. osób; było to mniej o 31,7 tys. pasażerów niż w 2017 r. i więcej o 31,7 tys. pasażerów niż w 2010 r.

Udział przewożonych pasażerów żeglugą śródlądową w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł w 2018 r. 4,4% takich przewozów w Polsce, co oznacza spadek o 3,0 p. proc. w porównaniu z 2017 r. i wzrost o 1,0 p. proc. w porównaniu z 2010 r.

Energia Energy

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano w porównaniu z 2010 r. wzrost mocy zainstalowanej w elektrowniach (o 88,6%) i mocy osiągalnej (o 112,0%). Wzrosła również w tym okresie produkcja energii elektrycznej (o 91,3%). Znaczna część produkcji energii elektrycznej (w 2018 r. 31,7%) pochodziła z elektrowni wodnych i na paliwa odnawialne.

W 2018 r. w porównaniu z 2010 r. odnotowano wzrost o 57,8% produkcji energii elektrycznej z odnawialnych nośników energii. W województwie kujawsko-pomorskim odnotowano wyższy niż w Polsce udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem (48,7%). Udział wojewódzkiej produkcji energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii w produkcji krajowej wyniósł 15,3%.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. w stosunku do 2010 r. wzrosła o 7,3% liczba odbiorców energii elektrycznej w gospodarstwach domowych, a zużycie energii wzrosło o 1,5% (w przeliczeniu na 1 mieszkańca wzrosło o 2,5%). Zużycie energii na 1 mieszkańca miast w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. było niższe niż na 1 mieszkańca Polski, a na mieszkańca wsi było wyższe.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. moc zainstalowana w elektrowniach wyniosła 2078,7 MW i stanowiła 4,7% mocy krajowej. W porównaniu z 2010 r. zwiększyła się o 88,6%, a w porównaniu z rokiem poprzednim zmniejszyła się o 2,5% (w Polsce odnotowano wzrost w obu porównywanych okresach, odpowiednio o 22,9% i o 1,9%).

W województwie kujawsko-pomorskim moc osiągalna elektrowni (1975,4 MW), tj. maksymalna trwała moc, z jaką elektrownia może pracować przy dobrym stanie urządzeń i w normalnych warunkach w 2018 r. w porównaniu z 2010 r. zwiększyła się o 112,0% (w Polsce o 20,0%). Moc osiągalna stanowiła 95,0% mocy

zainstalowanej (w Polsce 97,6%). W 2010 r. w województwie moc osiągalna elektrowni wyniosła 84,6% mocy zainstalowanej, a w 2017 r. 93,0%, (w Polsce odpowiednio 100,0% i 98,8%).

W 2018 r. w elektrowniach zawodowych była zainstalowana moc 523,8 MW i było to mniej o 8,9% niż w 2017 r. W innych elektrowniach powyżej 0,5 MW była zainstalowana moc 1554,9 MW, tj. spadek o 0,2% w porównaniu z 2017 r. Biorąc pod uwagę moc osiągalną, w elektrowniach zawodowych wyniosła 517,7 MW (w 2017 r. mniej o 0,2%), a w innych elektrowniach powyżej 0,5 MW wyniosła 1457,6 MW (mniej o 0,5%).

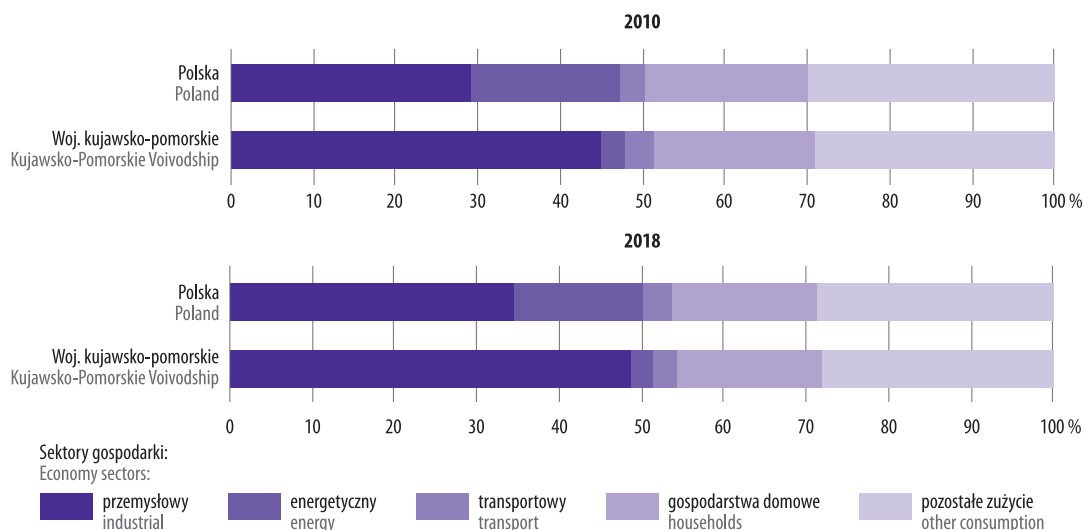
W województwie kujawsko-pomorskim produkcja energii elektrycznej w 2018 r. wyniosła 6798,8 GWh i stanowiła 4,0% produkcji krajowej (w 2010 r. 2,3%, a w 2017 r. 4,2%). W porównaniu z 2010 r. produkcja energii w województwie wzrosła o 91,3%, a w stosunku do 2017 r. zmalała o 5,6% (w Polsce odnotowano odpowiednio wzrost o 7,9% i spadek o 0,2%).

Znaczna część produkcji energii elektrycznej (31,7%, w 2017 r. 35,9%) pochodziła z elektrowni wodnych i na paliwa odnawialne (w Polsce było to odpowiednio 9,5% i 11,0%).

W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyprodukowano 3311,2 GWh energii elektrycznej z odnawialnych nośników energii, co stanowiło 15,3% produkcji krajowej (w 2010 r. 19,3%, a w 2017 r. 15,3%). W porównaniu z 2010 r. produkcja wzrosła o 57,8%, a w stosunku do 2017 r. spadła o 10,5%.

Wykres 76. Struktura zużycia energii elektrycznej według sektorów gospodarki

Chart 76. Structure of electricity consumption by economy sectors

Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem był znacznie wyższy niż w Polsce i wyniósł 48,7% (w 2010 r. 59,0%, a w 2017 r. 51,4%), podczas gdy w Polsce wyniósł 12,7% (odpowiednio 6,9% i 14,2%).

Informacje o **liczbie odbiorców i zużyciu energii elektrycznej** dotyczą gospodarstw domowych oraz gospodarstw zbiorowego zamieszkania, które opłacają rachunki za zużycie energii elektrycznej według stawek grupy taryfowej „gospodarstwa domowe”. Dane o zużyciu energii elektrycznej ustala się na podstawie wpłat zaliczkowych dokonanych przez odbiorców.

Tablica 45. Odbiorcy i zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych

Table 45. Consumers and consumption of electricity in households

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
Odbiorcy (stan w dniu 31 grudnia) w tys. Consumers (as of 31st December) in thousands	711,6	724,1	738,0	763,9
miasta urban areas	483,7	489,0	496,0	514,9
wieś rural areas	227,9	235,2	242,0	249,0
Zużycie (w ciągu roku): Consumption (during the year):				
w GWh in GWh	1547,2	1465,8	1507,3	1571,2
miasta urban areas	878,1	818,2	825,0	861,8
wieś rural areas	669,1	647,6	682,3	709,3
w kWh na odbiorcę ^a in kWh per consumer ^a				
miasta urban areas	1815,4	1673,3	1663,3	1673,9
wieś rural areas	2935,9	2753,8	2819,6	2848,3

a Do przeliczeń przyjęto liczbę odbiorców według stanu w dniu 31 XII.

Źródło: dane Ministerstwa Energii.

a The number of consumers as of 31 XII was used in calculations.

Source: data of Ministry of Energy.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. wzrosła w porównaniu z wcześniejszymi latami liczba odbiorców energii elektrycznej w gospodarstwach domowych, tj. do 763,9 tys. (wzrost o 7,3% w stosunku do 2010 r. i o 3,5% w stosunku do 2017 r.). W Polsce liczba odbiorców energii elektrycznej w stosunku do 2010 r. wzrosła o 8,6%. Odbiorcy energii elektrycznej z województwa kujawsko-pomorskiego, podobnie jak w 2010 r., stanowili 5,0% odbiorców w Polsce.

Mieszkańcy miast (514,9 tys.) stanowili 67,4% wszystkich odbiorców energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w województwie (w 2017 r. 69,6%, w Polsce w 2018 r. 66,5%). W porównaniu z rokiem poprzednim odnotowano wzrost liczby odbiorców zarówno w miastach (o 0,3%), jak na wsiach (o 2,9 %).

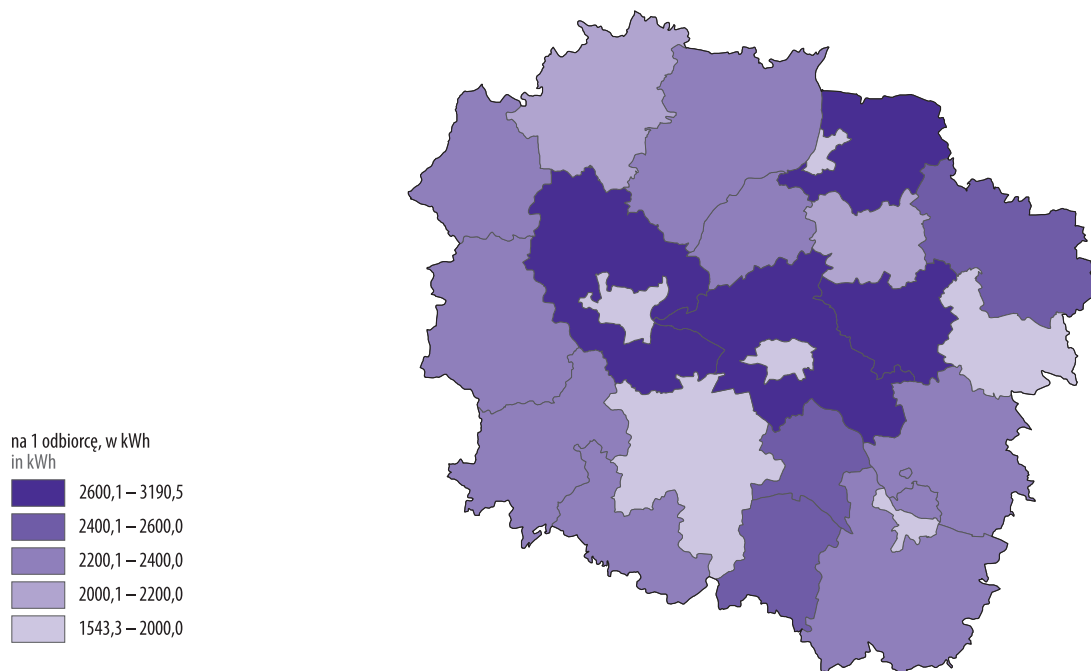
W województwie kujawsko-pomorskim wzrosło w porównaniu z wcześniejszymi latami zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych i w 2018 r. wyniosło 1571,2 GWh (wzrost 1,5% w stosunku do 2010 r. i o 4,2% w stosunku do 2017 r.). W Polsce zużycie energii elektrycznej w stosunku do 2010 r. wzrosło o 2,5%. Zużycie energii elektrycznej w województwie kujawsko-pomorskim, podobnie jak w 2010 r., stanowiło 5,2% zużycia krajowego.

Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w miastach (861,8 GWh) stanowiło 54,9% zużycia wojewódzkiego (w 2017 r. 56,8%, w Polsce w 2018 r. 58,9%). W stosunku do 2017 r. zmniejszyło się zużycie energii elektrycznej w miastach (o 1,3%), zaś na wsiach zwiększyło się (o 4,0 %).

W 2018 r. na 1 mieszkańca województwa zużyto 755,4 kWh energii elektrycznej, tj. o 2,5% więcej niż w 2010 r. i o 4,4% więcej niż w 2017 r. Zużycie energii na 1 mieszkańca w województwie kujawsko-pomorskim było o 4,9% mniejsze od zużycia krajowego (794,2 kWh). Wyższe średnie zużycie na 1 mieszkańca odnotowano na wsi, gdzie na 1 mieszkańca zużyto 836,1 kWh energii elektrycznej (o 2,0% więcej niż w Polsce). W miastach w 2018 r. na 1 mieszkańca zużyto 699,8 kWh (o 10,0% więcej niż w Polsce).

Mapa 40. Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w 2018 r.

Map 40. Consumption of electricity in households in 2018

Rozdział 7

Chapter 7

Finanse jednostek samorządu terytorialnego

Finances of local government units

W województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. łączne dochody budżetów jednostek samorządu terytorialnego wyniosły 12997,6 mln zł i w porównaniu z 2017 r. wzrosły o 8,4% (w kraju wzrost o 9,6%). Na kwotę zagregowanych dochodów w największym stopniu złożyły się gminy i miasta na prawach powiatu (z udziałem odpowiednio 47,9% i 34,9%), a w znacznie mniejszym – powiaty i województwo (11,1% i 6,1%). W skali roku wzrosły dochody wszystkich jednostek samorządu terytorialnego, przy czym największy wzrost odnotował samorząd województwa (o 14,9%) i samorzady powiatów (o 11,1%).

7.1. Dochody jednostek samorządu terytorialnego

7.1. Revenue of local government units

W 2018 r. w jednostkach samorządu terytorialnego w województwie kujawsko-pomorskim miał miejsce wzrost dochodów o 8,4% w porównaniu z 2017 r.

Dochody gmin w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. wyniosły 6230,7 mln zł i były wyższe o 6,1% niż w 2017 r. Głównym źródłem dochodów gmin były dochody własne stanowiące 40,5% dochodów ogółem. Drugim źródłem dochodów były dotacje (34,5%), a ostatnim była subwencja ogólna z budżetu państwa (25,0%). W porównaniu z 2017 r. dochody własne budżetów gmin w 2018 r. były wyższe o 9,2%, subwencja o 4,3%, a dotacje o 4,0%. Dochody gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły ogółem 4722,02 zł, przy czym dochody własne 1910,74 zł.

Dochody czterech miast na prawach powiatu w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. wyniosły 4535,0 mln zł, tj. o 9,6% więcej niż w 2017 r. Ponad połowę (54,5%) dochodów tych jednostek stanowiły dochody własne, dotacje stanowiły 24,1% dochodów miast, a trzecie źródło dochodów to subwencja ogólna stanowiąca 21,4% dochodów miast na prawach powiatu, która w 92,1% przeznaczona była na oświatę. W porównaniu z 2017 r. kwoty dotacji w budżetach miast na prawach powiatu w 2018 r. były wyższe o 21,8%, dochodów własnych o 7,5%, a subwencji ogółem o 2,9%. Dochody ogółem miast na prawach powiatu wyniosły 5963,84 zł na 1 mieszkańca, w tym dochody własne 3250,28 zł na 1 mieszkańca.

Powiaty w województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. osiągnęły dochody w wysokości 1438,8 mln zł, tj. o 11,1% większe niż w 2017 r. Dochody własne stanowiły 33,3% ogółu dochodów powiatów, dotacje – 26,8%, a subwencja ogólna – 39,9% (prawie dwie trzecie subwencji to część oświatowa). W 2018 r. w porównaniu z rokiem poprzednim w budżetach powiatów nastąpił wzrost dotacji o 28,5%, dochodów własnych o 10,7%, a subwencji ogółem o 2,2%. Analizując dochody ogółem powiatów w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły one 1090,41 zł, a dochody własne 362,72 zł.

Dochody samorządu województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. wyniosły 793,1 mln zł, tj. o 14,9% więcej niż w 2017 r. Głównym źródłem dochodów były dochody własne województwa stanowiące 40,5% ogółu dochodów. Drugim źródłem były dotacje, a ich udział w dochodach ogółem wyniósł 34,7%. Trzecim źródłem dochodów samorządu województwa była subwencja ogólna, składająca się przede wszystkim w 45,2% z subwencji wyrównawczej, w 28,7% subwencji oświatowej, a w 25,7% subwencji regionalnej. W porównaniu z 2017 r. dotacje w budżecie województwa w 2018 r. wzrosły o 35,1%, dochody własne

o 8,7%, a subwencja ogółem o 2,8%. Dochody ogółem samorządu województwa wyniosły 381,30 zł na 1 mieszkańca, w tym dochody własne 154,58 zł na 1 mieszkańca.

Tablica 46. Dochody jednostek samorządu terytorialnego
Table 46. Revenue of local government units

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018	
	na 1 mieszkańca w zł per capita in PLN			udział dochodów własnych w % ogółem dochodów udział dochodów wła- snych w % ogółem dochodów	
Ogółem Total	4011,69	5123,63	5758,43	6249,08	44,6
Gminy ^a Gminas ^a	2798,00	3542,79	4450,11	4722,02	40,5
Miasta na prawach powiatu Cities with powiat status	3530,27	4970,41	5419,26	5963,84	54,5
Powiaty Powiats	876,18	939,60	981,32	1090,41	33,3
Województwa Voivodships	391,48	461,20	331,46	381,30	40,5

^a Bez gmin mających również status miasta na prawach powiatu.
^a Excluding of gminas which are also cities with powiat status.

Źródłami **dochodów własnych** jednostek samorządu terytorialnego są m.in: wpływy z podatków, opłat, dochody z majątku jst, spadki, zapisy i darowizny na rzecz JST, dochody z kar pieniężnych i grzywien określonych w odrębnych przepisach, odsetki od pożyczek udzielanych przez jednostki samorządu terytorialnego o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej, odsetki od nieterminowo przekazywanych należności stanowiących dochody JST, odsetki od środków finansowych gromadzonych na rachunkach bankowych, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej i inne. W rozumieniu ustawy dochodami własnymi jednostek samorządu terytorialnego są również udziały we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) oraz z podatku dochodowego od osób prawnych (CIT).

Dotacje gmin województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. składały się z dotacji celowych w 93,2% (2003,0 mln zł, spadek o 1,0% w stosunku do 2017 r.). Dotacje przekazywane w ramach programów finansowanych z udziałem środków europejskich to 6,8% (146,4 mln zł) i odnotowano ich ponad 3-krotny wzrost w skali roku. Dotacje na cele inwestycyjne, które pochodziły prawie po równo z dotacji celowych i dotacji z udziałem środków europejskich, zanotowały ponad trzykrotny wzrost w porównaniu z rokiem ubiegłym.

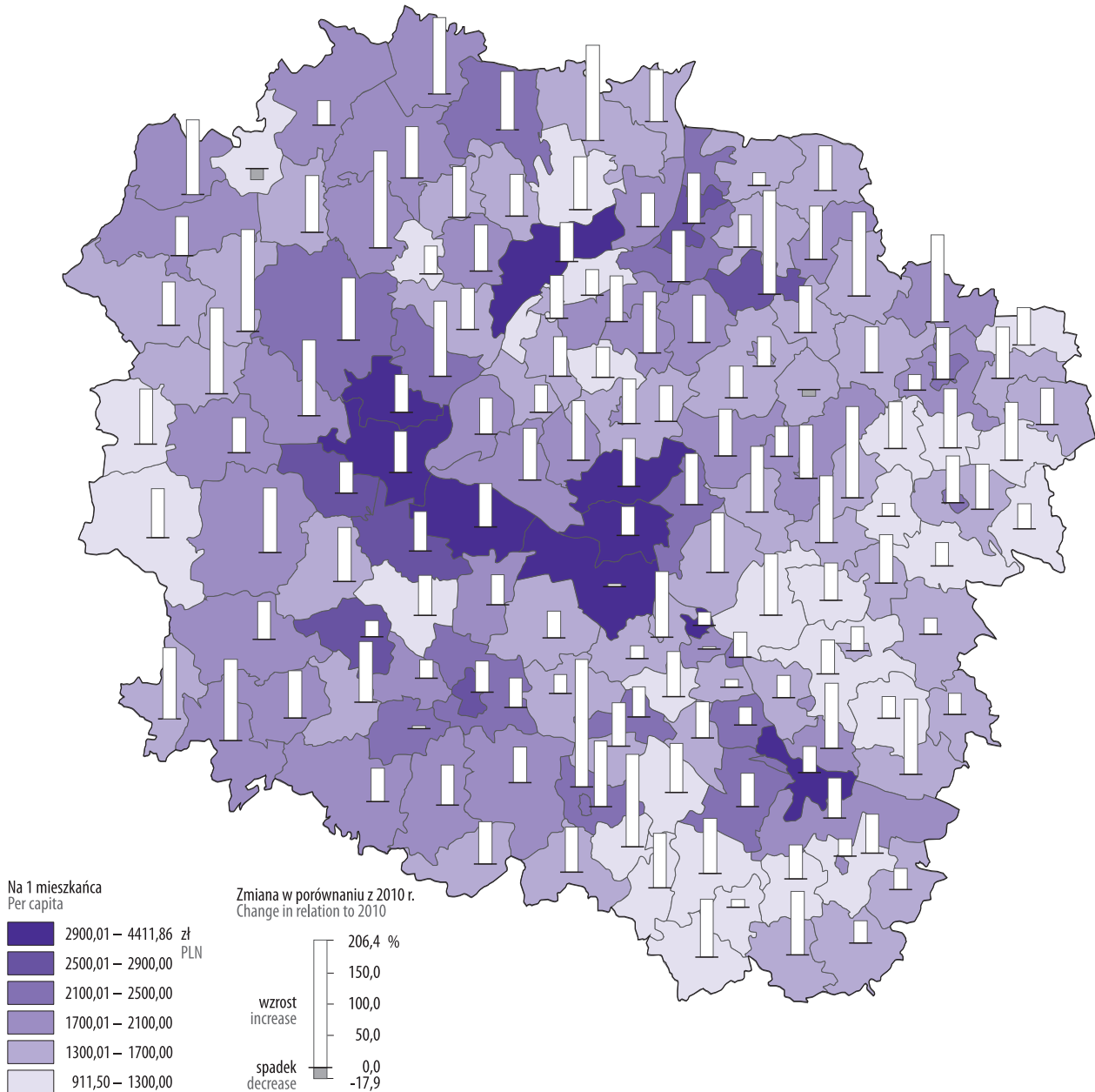
W 2018 r. dotacje miast na prawach powiatu w 78,8% stanowiły dotacje celowe (862,4 mln zł wzrost o 3,1% w skali roku), przy czym 65,3% to dotacje celowe z budżetu państwa na zadania z zakresu administracji rządowej. Drugim składnikiem dotacji były środki finansowe przekazywane w ramach programów finansowanych z udziałem środków europejskich (21,2% - 232,3 mln zł). Odnotowano ich prawie 4-krotny wzrost w stosunku do roku poprzedniego. Warto zwrócić uwagę, że dotacje na cele inwestycyjne w większości, bo w 85,5%, pochodziły z programów finansowanych z udziałem środków europejskich i zauważono ich ponad czterokrotny wzrost w stosunku do 2017 r.

Dotacje powiatów w 2018 r. w 85,0% składały się z dotacji celowych (328,1 mln zł (w 41,2% były to dotacje celowe na zadania z zakresu administracji rządowej) i porównaniu do roku poprzedniego zwiększyły się o 18,2%. Pozostałe dotacje zostały przekazywane w ramach programów finansowanych z udziałem środków europejskich (15,0% - 57,9 mln zł) i odnotowano ich ponad dwukrotny wzrost w skali roku. Dotacje na cele inwestycyjne stanowiły 35,1% dotacji ogółem (wzrost o 94,2%), przy czym stanowiły ponad połowę z dotacji przekazanych z programów finansowanych z udziałem środków europejskich.

Dotacje samorządu województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. składały się z dotacji celowych w 28,1% (77,3 mln zł) i w stosunku do 2017 r. zmniejszyły się o 21,6%, a także z dotacji przekazywanym w ramach programów finansowanych z udziałem środków europejskich (71,9% - 197,9 mln zł) i odnotowano ich wzrost o 88,2% w stosunku do roku poprzedniego. Warto zwrócić uwagę, że dotacje na cele inwestycyjne w większości, bo w 89,0%, pochodziły z programów finansowanych z udziałem środków europejskich i nastąpił ich ponad dwukrotny wzrost w porównaniu z rokiem ubiegłym.

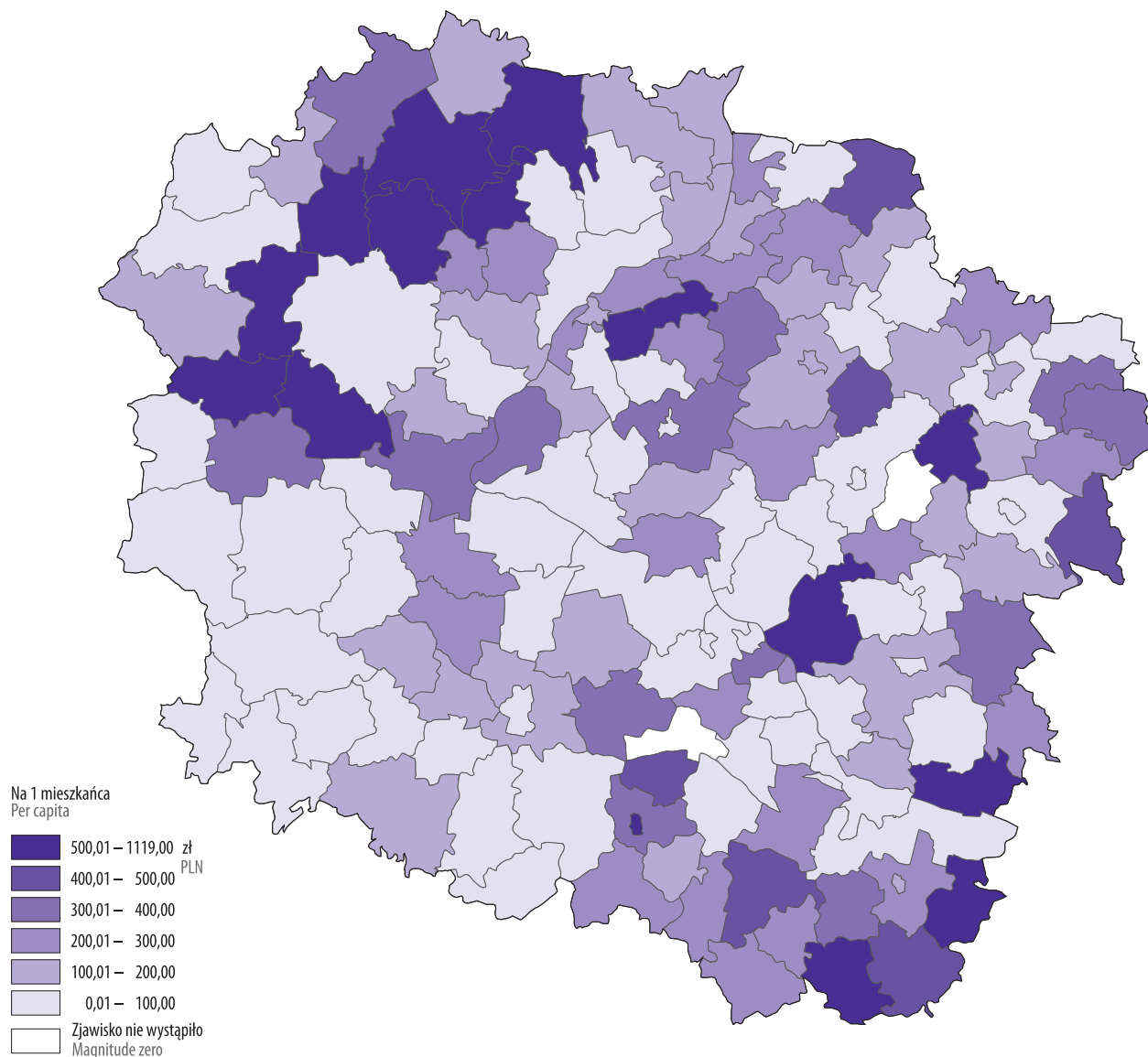
Mapa 41. Dochody własne gmin na 1 mieszkańca w 2018 r.

Map 41. Own revenue of gminas per capita in 2018

Mapa 42. Dotacje dla gmin na 1 mieszkańca w 2018 r.

Map 42. Grants for gminas per capita in 2018

7.2. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego

7.2. Expenditure of local government units

W 2018 r. w jednostkach samorządu terytorialnego w województwie kujawsko-pomorskim miał miejsce wzrost wydatków budżetowych w porównaniu z 2017 r. Wydatki jednostek samorządów terytorialnych województwa, stanowiły 5,2% wydatków jednostek samorządu terytorialnego z terenu całego kraju.

Wydatki ogółem gmin województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. wyniosły 6581,6 mln zł i wzrosły o 12,0% w porównaniu z 2017 r., w tym 1273,1 mln zł to wydatki majątkowe (majątkowe inwestycyjne 1264,0 mln zł). W przeliczeniu na 1 mieszkańca, wydatki ogółem gmin wyniosły 4987,94 zł.

Wydatki ogółem miast na prawach powiatu wyniosły 4527,9 mln zł, tj. o 10,8% więcej niż w 2017 r. Kwota na wydatki majątkowe w 2018 r. to 795,4 mln zł, z czego 714,1 mln przeznaczono na inwestycje. W przeliczeniu na 1 mieszkańca, wydatki ogółem miast na prawach powiatu wyniosły 5954,61 zł.

Wydatki powiatów województwa kujawsko-pomorskiego wyniosły 1472,0 mln zł, tj. o 15,3% więcej niż w 2017 r. Wydatki majątkowe stanowiły 298,5 mln zł, na co złożyło się aż 292,9 mln wydatków majątkowych inwestycyjnych. W przeliczeniu na 1 mieszkańca, wydatki ogółem powiatów wyniosły 1115,53 zł.

Wydatki ogółem samorządu województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. wyniosły 816,1 mln zł, (tj. o 18,5% więcej niż w 2017 r.), w tym 240,2 mln zł to wydatki majątkowe, z czego na inwestycje przeznaczono 189,6 mln zł. W przeliczeniu na 1 mieszkańca, wydatki ogółem samorządu województwa wyniosły 392,36 zł.

Tablica 47. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego
Table 47. Expenditure of local government units

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018	
	na 1 mieszkańca w zł per capita in PLN				udział wydatków inwestycyjnych w % ogółem wydatków
Ogółem Total	4 372,82	4 998,19	5 726,09	6 441,41	18,4
Gminy ^a Gminas ^a	3 076,49	3 494,53	4 453,68	4 987,94	19,2
Miasta na prawach powiatu Cities with powiat status	3 899,13	4 742,74	5 351,39	5 954,61	15,8
Powiaty Powiaty	931,92	925,32	967,25	1 115,53	19,9
Województwo Voivodship	405,40	459,22	330,65	392,36	23,2

a Bez gmin mających również status miasta na prawach powiatu.
a Excluding of gminas which are also cities with powiat status.

Główną pozycją wydatków gmin były wydatki bieżące (80,7%), które w ponad jednej trzeciej stanowiły wynagrodzenia wraz z pochodnymi (37,4%) oraz świadczenia na rzecz osób fizycznych (32,3%). Drugim rodzajem wydatków gmin były wydatki majątkowe, które w 2018 r. niemal w całości (99,3%) przeznaczone były na inwestycje. W 2018 r. wydatki majątkowe gmin wzrosły o 65,3% w porównaniu do roku poprzedniego, natomiast wydatki bieżące zwiększyły się o 4,0%.

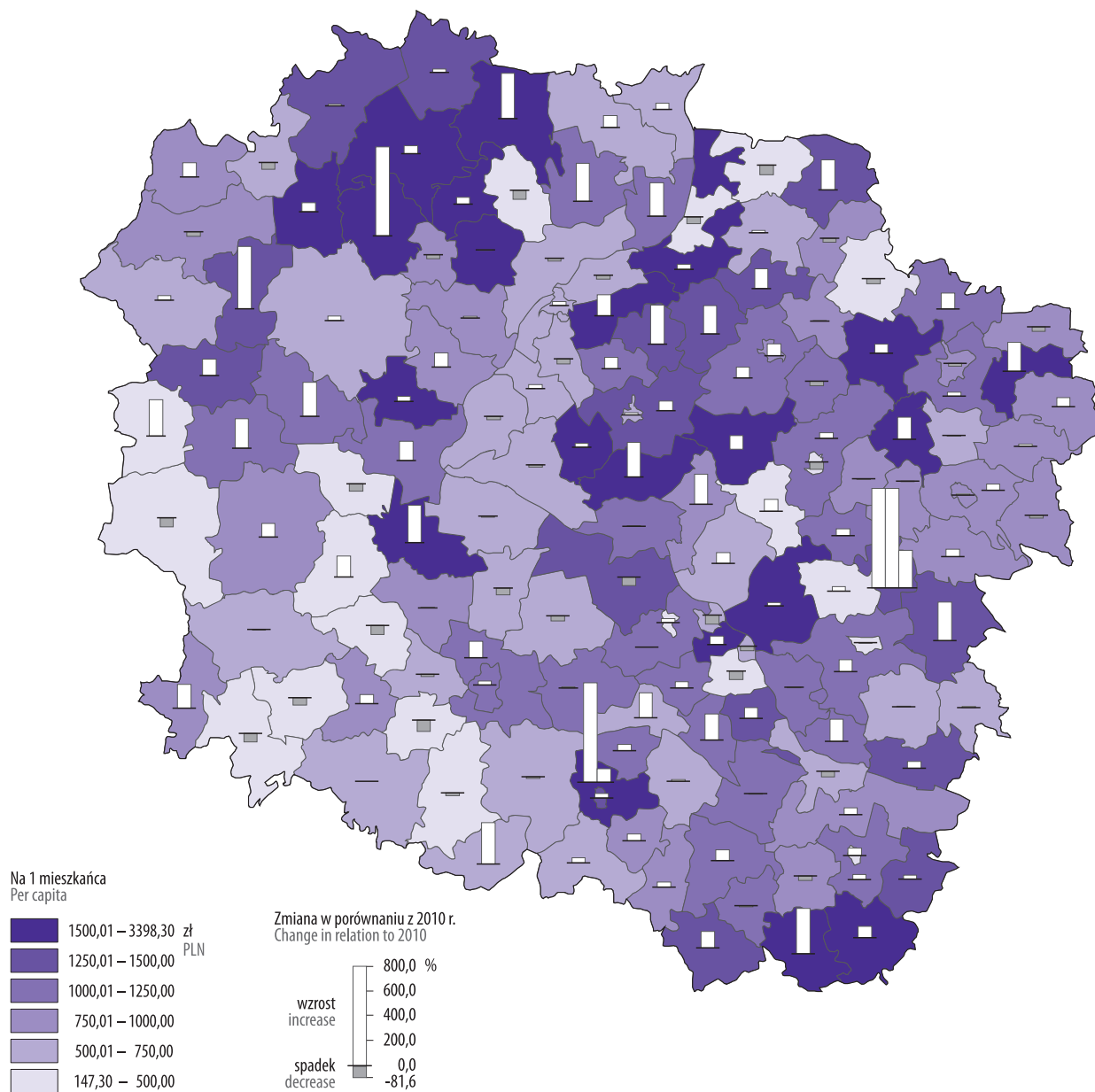
Wydatki bieżące stanowiące główną pozycję (82,4%) w wydatkach budżetów miast na prawach powiatu, w ponad jednej trzeciej (38,9%) przeznaczone były na wynagrodzenia wraz z pochodnymi. Wydatki majątkowe w 89,7% stanowiły wydatki inwestycyjne. W 2018 r. wydatki majątkowe miast na prawach powiatu w stosunku do poprzedniego roku wzrosły o połowę (50,9%), a wydatki bieżące o 4,9%.

Wydatki bieżące powiatów stanowiące 79,7% wydatków ogółem, w 61,6% przeznaczone były na wynagrodzenia wraz z pochodnymi. Pozostałe 20,3% wydatków w powiatach stanowiły wydatki majątkowe, które prawie w całości (98,1%) skierowano na inwestycje. W 2018 r. wydatki majątkowe budżetów powiatów wzrosły w porównaniu z 2017 r. o 63,7%, a wydatki bieżące zwiększyły się o 7,3%.

Udział wydatków bieżących stanowił 70,6% wydatków ogółem samorządu województwa (31,2% przeznaczone było na wynagrodzenia z pochodnymi). Drugą pozycją w wydatkach ogółem były wydatki majątkowe, które w 78,9% przeznaczone zostały na inwestycje. Podobnie jak w pozostałych jednostkach samorządu terytorialnego, w budżecie samorządu województwa kujawsko-pomorskiego, w skali roku, zaznaczył się znaczny wzrost wydatków majątkowych (o 63,9%), natomiast wydatki bieżące wzrosły o 6,2%.

Mapa 43. Wydatki inwestycyjne gmin na 1 mieszkańca w 2018 r.

Map 43. Investment expenditures of gminas per capita in 2018

Wykres 77. Struktura wydatków budżetowych według działów w 2018 r.

Chart 77. Structure of budget expenditure by divisions in 2018

7.3. Wynik budżetów jednostek samorządu terytorialnego**7.3. Result of budgets of local government units**

Wynik finansowy ogółem jednostek samorządu terytorialnego w 2018 r., w przeciwieństwie do roku ubiegłego, zamknięty został deficytem budżetowym minus 400,0 mln zł.

Łącznie gminy województwa kujawsko-pomorskiego zamknęły wynik finansowy w 2018 r. z deficytem w wysokości minus 350,9 mln zł (w poprzednim roku deficyt budżetowy w wyniósł minus 4,7 mln zł), co dało średnio deficyt minus 265,92 zł na 1 mieszkańca. W województwie kujawsko-pomorskim 106 gmin osiągnęło ujemny wynik finansowy, a 34 gminy dodatni wynik finansowy budżetu.

Wynik finansowy budżety miast na prawach powiatów w 2018 r. zamknęły z nadwyżką budżetową w wysokości 7,0 mln zł (w poprzednim roku 51,8 mln zł). Przeciętnie na 1 mieszkańca województwa wyniosła ona 9,11 zł. W 2018 r. Bydgoszcz, Grudziądz i Włocławek zanotowały dodatni wynik finansowy, natomiast Toruń rok budżetowy zakończył ujemnym wynikiem finansowym.

Budżet powiatów województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. zamknięty został z deficytem minus 33,1 mln zł (w poprzednim roku nadwyżka w wysokości 18,6 mln zł), czyli minus 25,12 zł na 1 mieszkańca. Spośród wszystkich powiatów, 12 zanotowało deficyt budżetowy, a 7 powiatów nadwyżkę.

Tablica 48. Wynik budżetów jednostek samorządu terytorialnego

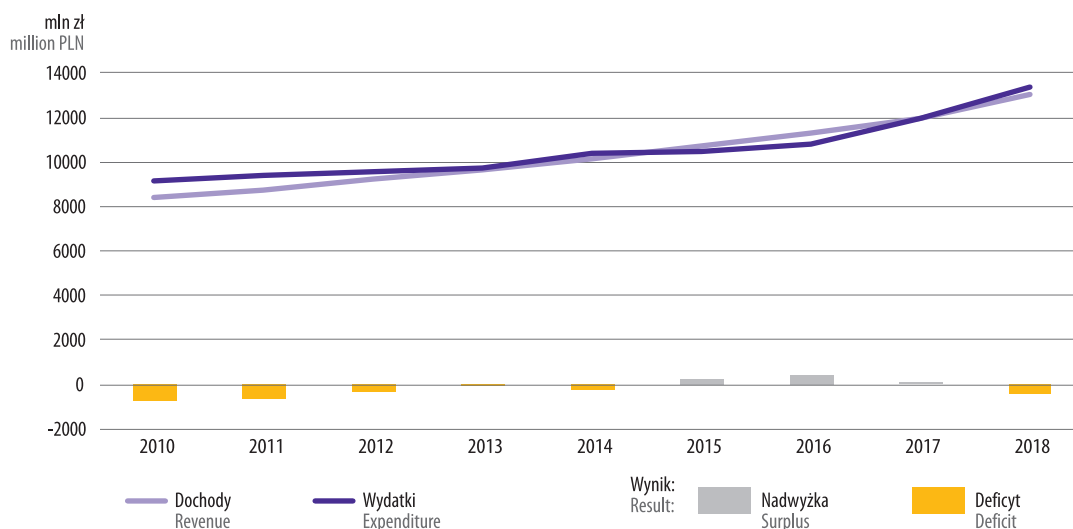
Table 48. Result of budgets of local government units

Wyszczególnienie Specification	2010	2015	2017	2018
	w mln zł in million PLN			
Ogółem Total	-757,9	261,9	67,4	-400,0
Gminy ^a Gminas ^a	-365,3	63,6	-4,7	-350,9
Miasta na prawach powiatu Cities with powiat status	-29,0	175,4	51,8	7,0
Powiaty Powiats	-73,1	18,8	18,6	-33,1
Województwo Voivodship	-29,2	4,1	1,7	-23,0

a Bez gmin mających również status miasta na prawach powiatu.
a Excluding of gminas which are also cities with powiat status.

Wynik finansowy samorządu województwa kujawsko-pomorskiego w 2018 r. został zamknięty z deficytem rządu minus 23,0 mln zł, a w roku poprzednim zanotowano nadwyżkę w kwocie 1,7 mln zł. Deficyt w 2018 r. na 1 mieszkańca wyniósł minus 11,06 zł.

Wykres 78. Dochody, wydatki i wynik budżetów jednostek samorządu terytorialnego
Chart 78. Revenue, expenditure and result of budgets of local government units

Tablica 49. Zadłużenie jednostek samorządu terytorialnego w 2018 r.
Stan w dniu 31 grudnia

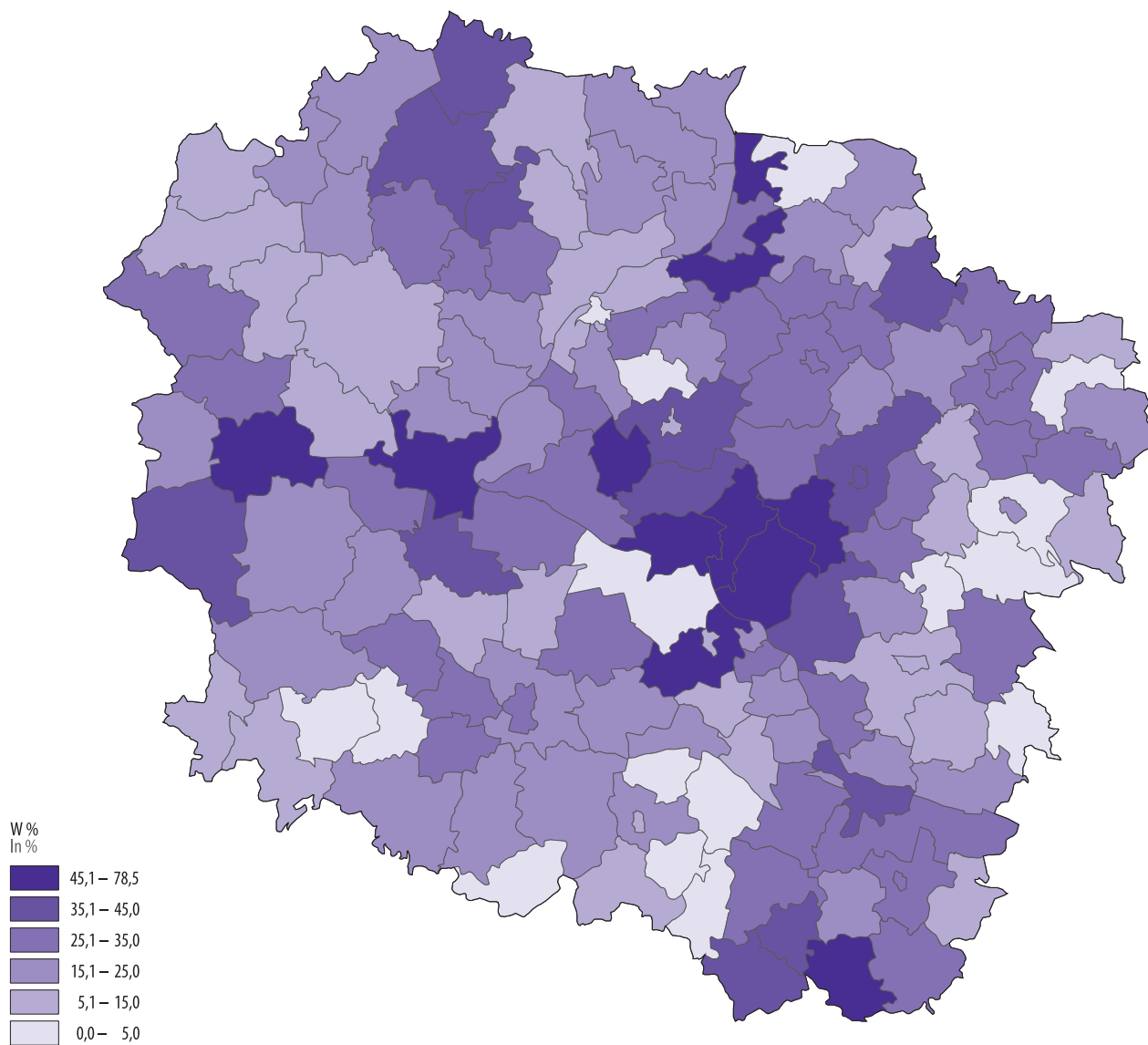
Table 49. Debt of local government units in 2018
As of 31st December

Wyszczególnienie Specification	Ogółem w mln zł Total in million PLN	Na 1 mieszkańca w zł Per capita in PLN	W % dochodów ogółem In % of total revenue	2017=100
Ogółem Total	4400,2	2115,57	33,9	108,4
Gminy ^a Gminas ^a	1527,9	1157,91	24,5	126,6
Miasta na prawach powiatu Cities with powiat status	2350,6	3091,19	51,8	99,6
Powiaty Powiats	248,3	188,19	17,3	114,0
Województwo Voivodship	273,5	131,47	34,5	100,0

^a Bez gmin mających również status miasta na prawach powiatu.
^a Excluding of gminas which are also cities with powiat status.

**Mapa 44. Zadłużenie gmin w % dochodów ogółem w 2018 r.
Stan w dniu 31 grudnia**

Map 44. Debt of gminas in % of revenue in 2018
As of 31st December

7.4. Projekty dofinansowane z UE z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności

7.4. Projects co-financed by the EU from structural funds and the Cohesion Fund

Kwota realizowanych projektów w województwie (5429,0 mln zł) stanowiła 4,4% krajowej wartości funduszy przeznaczonych na programy unijne.

W pierwszej połowie 2019 r. wartości umów/decyzji o dofinansowanie, w ramach Umowy Partnerstwa 2014-2020 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, wyniosła łącznie 5429,0 mln zł (2617,02 zł na 1 mieszkańca), w tym środki wspólnotowe stanowiły 77,9%.

Największe kwoty umów/decyzji na terenie województwa pochodzą z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego (2364,6 mln zł), z czego 76,3% tej kwoty pochodzi ze środków unijnych. Oznaczało to że na 1 mieszkańca województwa przypadało dofinansowanie w kwocie 1139,83 zł. Pieniądze pochodzące z tego programu nieomal w całości (99,7%) trafiają do beneficjentów z województwa kujawsko-pomorskiego.

Do 30 czerwca 2019 r. zrealizowano projekty z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w województwie na kwotę 2194,2 mln zł (1057,71 zł na 1 mieszkańca), co stanowiło 4,5% wydatków na ten projekt w Polsce. W województwie kujawsko-pomorskim środki wspólnotowe pokrywają 83,6% kwoty projektu.

Program Operacyjny Inteligentny Rozwój jest trzecim pod względem kwoty umów/decyzji projektem z województwa (568,2 mln zł, połowa ze środków unijnych). Na 1 mieszkańca przypadało 273,90 zł. Udział zrealizowanych w województwie projektów w tym programie wyniósł 4,8% w skali kraju.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój zadysponował środkami w wysokości 295,7 mln zł, co na 1 mieszkańca dało kwotę 142,54 zł, a wartość umów/decyzji o dofinansowanie stanowiła 4,1% kwoty tego programu w Polsce.

Znikomą realizację na terenie województwa wykazuje Program Operacyjny Polska Cyfrowa (6,3 mln zł), którego jedynie 0,4% krajowej wartości trafił do beneficjentów z województwa kujawsko-pomorskiego. Kwota wykorzystanych środków na 1 mieszkańca wyniosła 3,04 zł. Jednakże w tym programie aż 84,8% pieniędzy pochodzi ze środków europejskich.

Należy podkreślić, że nie są to wszystkie środki europejskie wykorzystywane na terenie województwa, gdyż nie zawierają:

- funduszy z formalnie zakończonych poprzednich ram finansowych 2007-2013, lecz jeszcze w 2018 r. w niewielkim stopniu wykorzystywanych;
- środków pozaunijnych z Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego czy funduszy norweskich;
- projektów unijnych na lata 2014-2020 realizowanych poza funduszami strukturalnymi i FS (czyli poza Umową Partnerstwa i pieczęć Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju), np. Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Tylko część środków publicznych przekazanych na realizację wymienionych programów operacyjnych jest realizowana przez samorządy, natomiast pozostałe trafiają bezpośrednio do sektora MŚP, fundacji, stowarzyszeń, uczelni, szkół itp.

Tablica 50. Wartość całkowita projektów oraz wartość dofinansowania ze środków UE projektów zrealizowanych w ramach Umowy Partnerstwa 2014-2020 na terenie województwa do końca 2018 r.^a

Table 50. The total project value and the additional EU financing value projects which are implemented based on the Partnership Agreement 2014-2020 in voivodship to end the 2018^a

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	W tym dofinansowane ze środków UE Of which co-financing from the EU resources	Na 1 mieszkańca w zł Per capita in PLN	W odsetkach (Polska=100) In percent (Poland=100)
	w mln zł in million PLN			
Ogółem Total	5429,0	4227,0	2617,02	4,4 ^b
programy operacyjne: operational programmes:				
Infrastruktura i Środowisko Infrastructure and Environment	2194,2	1834,6	1057,71	4,5 ^b
Inteligentny Rozwój Smart Growth	568,2	314,1	273,90	4,8 ^b
Polska Cyfrowa Digital Poland	6,3	5,3	3,04	0,4 ^b
Wiedza Edukacja Rozwój Knowledge Education Development	295,7	269,6	142,54	4,1 ^b
Regionalne Programy Operacyjne Regional Operational Programmes	2364,6	1803,3	1139,83	99,7 ^b

a Dane szacunkowe; miejsce realizacji projektu zgodnie z umową o dofinansowanie; dane dotyczą podpisanych umów o dofinansowanie; bez środków Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna. b Dla Polski łącznie ze środkami Programu Operacyjnego Polska Wschodnia.

a Estimated data; place of project implementation in accordance with the financing agreement; data relate to signed co-financing agreements; without the funds of the Technical Assistance Operational Programme. b For Poland included financing value of operational programme Eastern Poland.

Rozdział 8 Chapter 8

Wybrane dane o województwie kujawsko-pomorskim Selected data on Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Tabela I. Wybrane dane o województwie kujawsko-pomorskim
Table I. Selected data on Kujawsko-Pomorskie Voivodship

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Specification
Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska w tys. zł (ceny bieżące)	495407,5	514191,0	462823,9	384597,2	663716,6	807104,0	317955,2	300927,6	418859,8	.	Outlays on fixed assets in environmental protection (current prices) in thousand PLN
Nakłady na środki trwałe służące gospodarce wodnej w tys. zł (ceny bieżące)	265304,2	151451,8	121597,9	107946,6	153420,9	125375,1	57746,5	70796,2	76648,3	.	Outlays on fixed assets in water management (current prices) in thousand PLN
Ścieki komunalne odprowadzone na 1 mieszkańca w dam ³	0,034	0,034	0,033	0,034	0,032	0,031	0,032	0,033	0,033	.	Industrial wastewater discharged per capita in dam ³
Udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w odpadach komunalnych zebranych ogółem w %	9,6	9,6	9,7	14,1	18,6	21,6	23,8	25,8	28,6	.	Share of municipal waste collected separately in total municipal waste in %
Przyrost naturalny na 1000 ludności	1,02	0,62	0,16	-0,30	0,00	-0,64	-0,33	-0,17	-1,33	-1,33	Natural increase per 1000 population
Urodzenia żywe na 1000 ludności	10,77	10,00	9,90	9,48	9,58	9,19	9,52	10,03	9,55	9,32	Live births per 1000 population
Saldo migracji na pobyt stały na 1000 ludności	-0,80	-0,79	-0,96	-1,26	-1,36	-1,36 ^a	-0,78	-0,63	-1,18	-1,29	Net migration for permanent residence per 1000 population
Wskaźnik starości demograficznej w %	80,4	84,4	88,2	92,5	97,1	101,8	106,1	109,4	113,1	117,0	Old age ratio in %
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3–6 lat	601	641	643	692	755 ^b	.	738	797	832	.	Children attending pre-primary education establishments per 1000 children aged 3–6
Wskaźnik zatrudnienia według BAEL ^c w %	48,5	48,3	49,6	48,8	49,4	50,7	51,0	51,8	52,7	53,0	Employment rate by LFS ^c in %
Współczynnik aktywności zawodowej według BAEL ^c w %	54,3	54,2	56,3	55,8	55,3	55,1	55,1	54,8	55,0	55,2	Activity rate by LFS ^c in %
Stopa bezrobocia według BAEL ^c w %	10,6	11,0	11,8	12,4	10,6	8,0	7,4	5,5	4,3	4,0	Unemployment rate by LFS ^c in %
Bezrobotni zarejestrowani na 1 ofertę pracy	129	138	113	88	43	36	30	26	24	27	Unemployed persons per a job offer
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w zł	2848,61	2992,93	3096,34	3212,95	3336,60	3459,49	3583,99	3867,60	4135,08	4503,13	Average monthly gross wages and salaries in enterprise sector ^d in PLN
Przeciętna w roku liczba emerytów i rencistów w tys.	467,7	464,9	462,4	459,0	455,8	457,8	460,9	464,1	478,3	482,3	Annual average number of retirees and pensioners in thousand
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto wypłacana z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych w zł	1461,65	1534,96	1622,92	1709,33	1767,97	1826,08	1860,33	1911,46	2000,37	2098,49	Average monthly retirement and other pension paid from non-agricultural social security system in PLN

a Do obliczenia salda wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r. b Do przeliczeń wskaźnika użyto liczbę dzieci w grupie 3–6 w liczbie ludności w wieku 3–5 lat i połowie rocznika 6-latków.. c Dane średnioroczne. d Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

a For calculating net migration, data on internal migration for 2015 and data on international migration for 2014 were used. b The rate was calculated using the number of children aged 3–6 in the population aged 3–5 and in half of the 6-year old population.. c Annual average. d Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 9 persons.

Tabela I. Wybrane dane o województwie kujawsko-pomorskim (cd.)

Table I. Selected data on Kujawsko-Pomorskie Voivodship (cont.)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Specification
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym w zł	1158,49	1108,94	1133,97	1169,40	1201,54	1245,69	1308,63	1456,55	1611,33	.	Average monthly per capita available income in households in PLN
Granica ubóstwa skrajnego w %	6,8	7,4	8,3	9,6	9,5	6,3	5,4	4,2	5,4	.	Extreme poverty rate in %
Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem w %	11,6	10,9	11,0	11,5	10,5	9,7	8,8	8,0	7,2	.	Beneficiaries benefiting from social assistance in number of total population in %
Dzieci przebywające w żłobkach ^a i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3	19,2	22,7	30,3	35,5	42,6	48,8	55,9	65,4	81,2	.	Children staying in nurseries ^a and children's clubs per 1000 children up to the age of 3
Zasoby mieszkaniowe na 1000 ludności	335,4	338,2	341,2	344,6	347,7	351,2	354,4	358,1	362,1	.	Dwelling stocks per 1000 population
Zużycie wody z sieci wodociągowej w gospodarstwach domowych (w ciągu roku) na 1 mieszkańca w m ³	32,6	32,1	32,0	32,0	33,2	34,0	34,1	32,6	35,3	.	Consumption of water from water supply system in households (during the year) per capita w m ³
Porady lekarskie udzielone w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej ^b na 1 mieszkańca	6,8	7,0	7,2	7,2	7,3	7,6	7,6	7,7	7,8	.	Doctor's consultation provided within the scope of out-patient health ^b care per capita
Liczba ludności na 1 placówkę ambulatoryjnej opieki zdrowotnej ^b	2004	1844	1847	1847	1835	1794	1787	1758	1726	.	Population per out-patient health care unit ^b
Wskaźnik poziomu kosztów w przedsiębiorstwach niefinansowych ^c w %	96,1	95,4	96,5	94,9	95,4	95,3	94,8	95,6	94,4	95,1	Cost level indicator in non-financial enterprises ^c in %
Wskaźnik rentowności obrotu netto w przedsiębiorstwach niefinansowych ^c w %	3,1	3,8	2,9	4,4	3,9	3,8	4,6	3,8	4,7	4,0	Net turnover profitability indicator in non-financial enterprises ^c in %
Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw niefinansowych ^c w mln zł (ceny bieżące)	2767,0	2551,2	2270,7	2591,4	3538,9	4089,4	2998,3	3801,2	3203,1	3670,2	Investment outlays of non-financial enterprises ^c in million PLN (current prices)
Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw niefinansowych ^c (rok poprzedni=100; ceny bieżące)	83,6	92,2	89,0	114,1	136,6	115,6	73,3	126,8	84,3	114,6	Investment outlays of non-financial enterprises ^c (previous year=100; current prices)
Nakłady wewnętrzne na działalność badawczą i rozwojową na 1 mieszkańca ^d w zł (ceny bieżące)	97,3	89,3	145,1	109,3	122,3	174,6	139,1	209,9	291,5	.	Intramural expenditures on research and development ^d per capita in PLN (current prices)
Sprzedaż detaliczna towarów ^e (rok poprzedni=100; ceny bieżące)	112,6	112,7	102,4	103,3	96,0	107,1	104,2	104,0	107,1	96,7	Retail sale of goods ^e (previous year=100; current prices)
Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni ^f na 100 km ² powierzchni ogólnej w km	71,3	73,6	75,9	76,8	78,2	79,8	81,8	85,4	87,0	.	Communal and district roads with hard surface ^f per 100 km ² of total area in km
Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej w %	59,0	60,5	58,7	63,1	65,8	68,6	58,7	51,4	48,7	.	Share of renewable energy sources in production of electricity in %

a łącznie z oddziałami żłobkowymi; od 2011 r. łącznie z klubami dziecięcymi oraz innymi placówkami. b Od 2012 r. łącznie z danymi resortu obrony narodowej, spraw wewnętrznych i administracji. c Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 49 osób. d Bez amortyzacji środków trwałych. e Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. f Dane Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.

a Including nursery wards; since 2011 including children's clubs and other units. b Since 2012 including data of Ministry of National Defence and the Ministry of Interior and Administration. c Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 49 persons. d Excluding depreciation of fixed assets. e Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 9 persons. f Data of the General Directorate of National Roads and Motorways.

Tabela I. Wybrane dane o województwie kujawsko-pomorskim (dok.)

Table I. Selected data on Kujawsko-Pomorskie Voivodship (cont.)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Specification
Udział dochodów własnych w dochodach ogółem jednostek samorządu terytorialnego w %											Share of own revenue in total revenue of local government units in %
Ogółem	43,2	44,3	44,5	45,5	47,1	46,0	44,6	44,5	44,6	.	Total
Gminy ^a	42,1	42,2	43,0	44,1	45,3	46,5	40,1	39,3	40,5	.	Gminas ^a
Miasta na prawach powiatu	58,2	57,7	55,3	56,1	59,0	54,8	55,3	55,5	54,5	.	Cities with powiat status
Powiaty	24,9	26,1	27,0	26,9	27,8	30,7	32,3	33,4	33,3	.	Powiats
Województwo	23,0	30,0	31,8	34,0	33,2	28,8	41,0	42,8	40,5	.	Voivodship
Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem jednostek samorządu terytorialnego w %											Share of investment expenditure in total expenditure of local government units in %
Ogółem	22,9	22,6	20,3	17,8	19,8	18,7	10,3	12,5	18,4	.	Total
Gminy ^a	24,1	21,1	17,1	14,9	18,4	17,5	10,2	13,0	19,2	.	Gminas ^a
Miasta na prawach powiatu	18,9	24,7	25,7	22,4	21,1	16,8	9,2	11,2	15,8	.	Cities with powiat status
Powiaty	20,4	16,6	9,9	11,4	14,9	13,4	11,3	14,1	19,9	.	Powiats
Województwo	35,8	30,7	27,1	20,9	29,3	38,0	16,5	13,7	23,2	.	Voivodship
Dotacje inwestycyjne ogółem ^b dla jednostek samorządu terytorialnego w mln zł											Total investment grants ^b for local government units in milion PLN
Ogółem	476,2	496,2	572,6	495,3	608,9	1023,9	376,9	291,4	669,8	.	Total
Gminy ^a	136,8	190,7	186,3	122,5	182,0	226,8	111,3	117,9	231,7	.	Gminas ^a
Miasta na prawach powiatu	24,4	87,9	213,1	235,4	170,1	389,6	95,1	57,1	207,4	.	Cities with powiat status
Powiaty	77,4	84,3	50,0	49,2	87,0	79,8	57,3	69,9	135,7	.	Powiats
Województwo	237,6	133,3	123,3	88,2	169,9	327,6	113,2	46,6	95,0	.	Voivodship
Wynik budżetów jednostek samorządu terytorialnego w mln zł											Result of budgets of local government units in milion PLN
Ogółem	-757,9	-665,6	-323,7	-95,3	-263,5	261,9	457,7	67,4	-400,0	.	Total
Gminy ^a	-365,3	-193,3	7,1	15,0	-100,8	63,6	206,0	-4,7	-350,9	.	Gminas ^a
Miasta na prawach powiatu	-290,3	-420,1	-351,8	-129,3	-165,1	175,4	129,0	51,8	7,0	.	Cities with powiat status
Powiaty	-73,1	-13,9	27,3	5,4	-6,1	18,8	53,6	18,6	-33,1	.	Powiats
Województwo	-29,2	-38,4	-6,3	13,6	8,6	4,1	69,1	1,7	-23,0	.	Voivodship

a Bez gmin mających również status miast na prawach powiatu. b Suma wszystkich typów dotacji inwestycyjnych.

a Excluding gminas which are also cities with powiat status. b Sum of all types of investment grants.

Rozdział 9 Chapter 9

Wybrane dane o Bydgoszczy i Toruniu Selected data on Bydgoszcz and Toruń

Tabela II. Wybrane dane o Bydgoszczy
Table II. Selected data on Bydgoszcz

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Specification
Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza (tony/rok):											Emissions of air pollutants from plants especially noxious to air purity in 2018 (tonnes/year):
gazowych	1208906	1092314	1072829	896330	824506	843993	827969	825874	803512	.	gases
pyłowych	739	490	508	351	254	215	126	133	180	.	particulates
Odpady wytworzone ^a (w tys. t)	240,6	228,8	183,5	173,9	128,0	137,2	140,2	110,7	129,2	.	Waste generated ^a (in thousand tonnes)
Zmieszane odpady komunalne zebrane na 1 mieszkańca (w kg)	292,9	313,6	301,6	274,0	278,1	287,5	244,7	238,9	217,3	.	Mixed municipal waste collected per capita (in kg)
Przyrost naturalny na 1000 ludności	-0,56	-0,85	-1,59	-1,69	-1,18	-1,73	-1,30	-1,26	-2,50	-2,76	Natural increase per 1000 population
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 1000 osób w wieku produkcyjnym (stan w dniu 31 grudnia)	551	563	576	594	615	635	657	681	704	722	Non-working age population per 1000 persons of working age (as of 31st December)
Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką w żłobkach ^b i klubach dziecięcych (w %)	.	.	8,2	8,5	10,1	10,9	11,2	11,5	13,6	17,1	Percent of children up to the age of 3 in care in nurseries ^b and children's club (in %)
Stopa bezrobocia rejestrowanego (stan w dniu 31 grudnia)	8,0	7,9	8,6	8,8	7,4	5,4	4,8	3,9	3,6	2,8	Registered unemployment rate (as of 31st December)
Udział długotrwale bezrobotnych (w %)	37,4	40,9	43,6	47,1	53,5	50,8	49,1	49,8	48,5	45,6	Share of long-term unemployed persons (in %)
Bezrobotni zarejestrowani na 1 ofertę pracy	318	75	39	28	17	16	11	13	9	10	Unemployed persons per a job offer
Przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie w zasobach mieszkaniowych	2,55	2,52	2,49	2,46	2,43	2,40	2,38	2,34	2,31	.	Average number of population per 1 dwelling in dwelling stocks
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3–6 lat	774	794	788	801	885 ^c	.	860	922	953	.	Children attending pre-primary education establishments per 1000 children aged 3–6
Liczba osób na 1 przychodnię	2720	2453	2286	2304	2181	2068	2023	1874	1692	.	Population per 1 out-patients departments
Porady lekarskie udzielone w ambulatoryjnej opiece zdrowotnej na 1 mieszkańca	9,1	9,2	10,3	10,4	10,4	10,7	10,9	11,0	11,3	.	Medical consultations provided in out-patient health care per capita
Miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3	48	73	93	91	103	114	115	116	143	.	Places in nurseries and children's clubs per 1000 children up to the age of 3
Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności (stan w dniu 31 grudnia)	120	118	120	121	119	121	121	122	121	125	Entities of the national economy per 1000 population (as of 31st December)
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności (stan w dniu 31 grudnia)	88	86	86	85	83	82	81	81	83	85	Natural persons conducting economic activity per 1000 population (as of 31st December)
Spółki handlowe na 1000 ludności (stan w dniu 31 grudnia)	11	11	12	12	13	14	15	17	14	15	Commercial companies per 1000 population (as of 31st December)
Wskaźnik rentowności obrotu netto ^d (w %)	3,0	3,2	1,2	3,5	4,0	2,5	2,9	0,2	3,5	1,6	Net turnover profitability indicator ^d (in %)
Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca ^e (ceny bieżące, zł)	3350	3498	3337	3696	3994	5115	3537	3660	4579	.	Investment outlays per capita ^e (current prices, in PLN)
Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności	2,7	2,4	2,8	2,9	3,4	2,6	2,4	4,1	3,2	3,8	Dwellings completed per 1000 population
Dochody własne gmin na 1 mieszkańca (w zł)	2086	2347	2298	2427	2784	2809	3001	3202	3462	.	Own revenues of gminas per capita (w zł)
Wydatki majątkowe gmin na 1 mieszkańca (w zł)	574	784	788	638	662	676	534	658	1161	.	Property expenditures of gminas per capita (w zł)

a W ciągu roku. Z wyłączeniem odpadów komunalnych. b Łącznie z oddziałami żłobkowym; od 2011 r. łącznie z klubami dziecięcymi oraz innymi placówkami. c Do przeliczeń wskaźnika użyto liczbę dzieci w grupie 3–6 w liczbie ludności w wieku 3–5 lat i połowie rocznika 6-latków. d Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 49 osób. e Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

a During the year. Excluding municipal waste. b Including nursery wards; since 2011 including children's clubs and other units. c The rate was calculated using the number of children aged 3–6 in the population aged 3–5 and in half of the 6-year old population. d Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 49 persons. e Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 9 persons.

Tabela II. Wybrane dane o Toruniu (dok.)

Table II. Selected data on Toruń (cont.)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Specification
Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza (tony/rok):											Emissions of air pollutants from plants especially noxious to air purity in 2018 (tonnes/year):
gazowych	398562	343379	339132	338815	306893	302320	311094	259814	283089	.	gases
pyłowych	168	155	122	118	114	127	104	49	41	.	particulates
Odpady wytworzone ^a (w tys. t)	80,5	70,8	68,9	103,9	69,8	60,9	49,8	32,6	24,9	.	Waste generated ^a (in thousand tonnes)
Zmieszane odpady komunalne zebrane na 1 mieszkańca (w kg)	337,9	333,4	315,5	311,5	291,9	299,1	312,6	309,4	307,1	.	Mixed municipal waste collected per capita (in kg)
Przyrost naturalny na 1000 ludności	1,15	0,77	0,51	-0,31	-0,02	0,19	0,91	0,75	-0,01	-0,85	Natural increase per 1000 population
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 1000 osób w wieku produkcyjnym (stan w dniu 31 grudnia)	511	525	538	559	580	604	628	652	674	694	Non-working age population per 1000 persons of working age (as of 31st December)
Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką w żłobkach ^b i klubach dziecięcych (w %)	.	.	7,0	10,4	10,7	12,8	12,6	15,6	19,0	23,2	Percent of children up to the age of 3 in care in nurseries ^b and children's club (in %)
Stopa bezrobocia rejestrowanego (stan w dniu 31 grudnia)	8,2	8,1	9,6	10,4	8,1	6,9	6,1	5,2	4,7	4,1	Registered unemployment rate (as of 31st December)
Udział długotrwale bezrobotnych (w %)	38,5	40,9	44,1	47,9	57,7	49,4	52,1	54,7	54,3	50,4	Share of long-term unemployed persons (in %)
Bezrobotni zarejestrowani na 1 ofertę pracy	48	52	92	83	17	17	23	11	19	18	Unemployed persons per a job offer
Przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie w zasobach mieszkaniowych	2,48	2,43	2,40	2,37	2,35	2,31	2,29	2,26	2,23	.	Average number of population per 1 dwelling in dwelling stocks
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3–6 lat	773	792	781	835	894 ^c	.	905	954	969	.	Children attending pre-primary education establishments per 1000 children aged 3–6
Liczba osób na 1 przychodnię	2889	2627	2761	2677	2539	2179	2046	1967	1871	.	Population per 1 out-patients departments
Porady lekarskie udzielone w ambulatoryjnej opiece zdrowotnej na 1 mieszkańca	8,2	8,5	8,8	8,9	9,3	9,5	9,5	9,8	10,2	.	Medical consultations provided in out-patient health care per capita
Miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3	37	54	74	98	122	145	148	164	253	.	Places in nurseries and children's clubs per 1000 children up to the age of 3
Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności (stan w dniu 31 grudnia)	116	117	121	125	127	128	129	129	129	131	Entities of the national economy per 1000 population (as of 31st December)
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności (stan w dniu 31 grudnia)	84	84	85	87	87	87	86	85	88	88	Natural persons conducting economic activity per 1000 population (as of 31st December)
Spółki handlowe na 1000 ludności (stan w dniu 31 grudnia)	12	12	13	14	15	17	18	19	17	18	Commercial companies per 1000 population (as of 31st December)
Wskaźnik rentowności obrotu netto ^d (w %)	3,2	4,4	4,7	3,9	2,9	2,9	4,5	3,6	2,5	3,1	Net turnover profitability indicator ^d (in %)
Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca ^e (ceny bieżące, zł)	3112	3212	3589	3212	3678	4600	3125	5858	4485	.	Investment outlays per capita ^e (current prices, in PLN)
Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności	3,6	6,7	4,4	3,9	4,5	5,5	4,6	6,0	4,9	7,0	Dwellings completed per 1000 population
Dochody własne gmin na 1 mieszkańca (w zł)	2183	2240	2338	2668	2945	2817	2820	3019	3202	.	Own revenues of gminas per capita (w zł)
Wydatki majątkowe gmin na 1 mieszkańca (w zł)	1089	1721	2046	2008	1876	1438	684	918	1323	.	Property expenditures of gminas per capita (w zł)

a W ciągu roku. Z wyłączenie odpadów komunalnych. b Łącznie z oddziałami żłobkowym; od 2011 r. łącznie z klubami dziecięcymi oraz innymi placówkami. c Do przeliczeń wskaźnika użyto liczbę dzieci w grupie 3–6 w liczbie ludności w wieku 3–5 lat i połowie rocznika 6-latków. d Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 49 osób. e Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

a During the year. Excluding municipal waste. b Including nursery wards; since 2011 including children's clubs and other units. c The rate was calculated using the number of children aged 3–5 and in half of the 6-year old population. d Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 49 persons. e Data concern economic entities in which the number of employed persons exceeds 9 persons.